

821.161.2'06

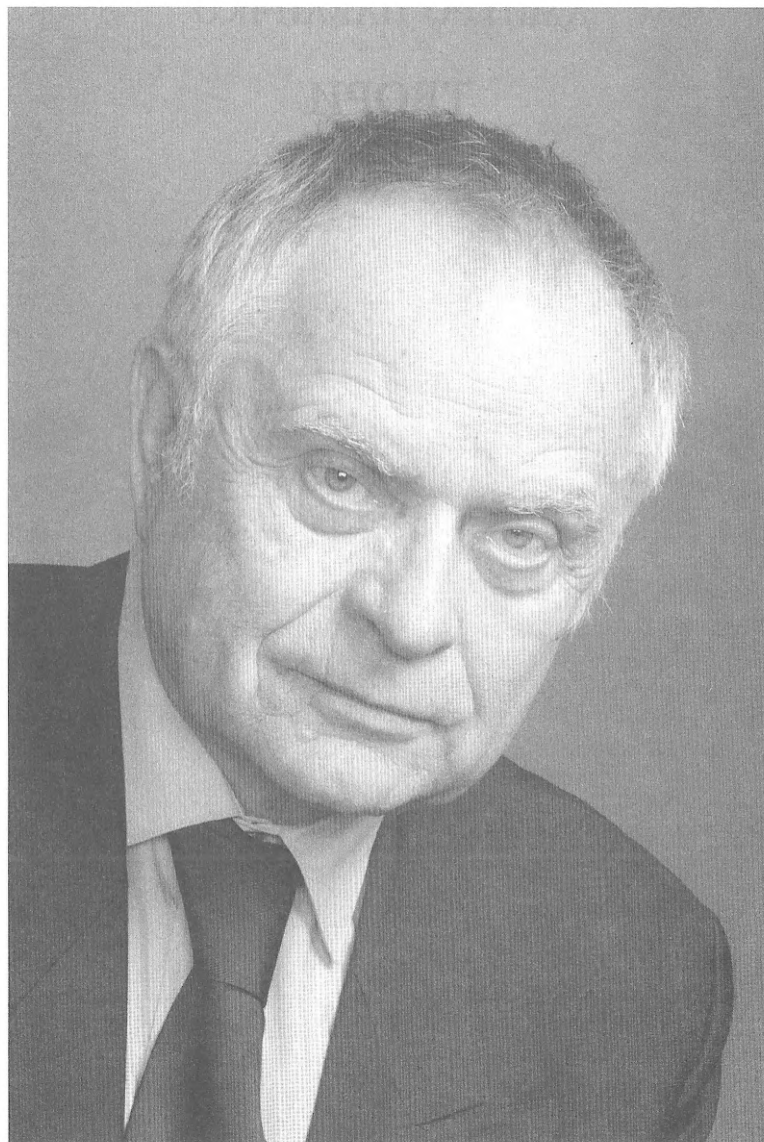
П12

Дмитро
ПАВЛИЧКО

ТВОРИ

8

Дмитро
ПАВЛИЧКО

ТВОРИ

Том 8

ПЕРЕКЛАДИ

Київ
Видавництво
Соломії Павличко
«ОСНОВИ»
2011

У 5—10-му томах «Творів» Дмитра Павличка перед вами постане унікальне і на сьогодні найповніше зібрання перекладів багаторічного головного редактора журналу «Всесвіт», видатного поета і перекладача, який дав українському читачеві у своїй інтерпретації кілька тисяч перекладів творів більш як 400 поетів з 57 національних літератур усіх континентів. Прикметно, що Д. Павличко як перекладач часто прагне якнайширше (а іноді — антологічно) охопити цілу панораму творчості того чи того поета, національної літератури або жанру. Відтак маємо в його доробку п'ять антологій слов'янської поезії і три — світового сонета. Перекладач з неодмінною любов'ю відкриває нам і всесвітньо знаних геніїв слова з великих країн, і поетів — речників нечисленних (а інколи — і бездержавних) народів.

Особливим зацікавленням Д. Павличка як перекладача вже шосте десятиліття є польська література. Йому належать дві авторські антології польської поезії. В цьому томі подано переклади творів 66 польських поетів XVI—XXI століть.

Укладач Дмитро Пилипчук

З ПОЛЬСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

50 ПОЛЬСЬКИХ ПОЕТІВ¹

Перше видання антології польської поезії в моїх перекладах під назвою «Дзвони зимою» вийшло у видавництві «Основи» 2000-го року.

Ознайомившись із ним, польські літературознавці у Варшаві і Кракові звернули увагу на відсутність імен і творів, без яких панорама польської поезії за два останні століття є неповною. Були названі імена багатьох справді визначних митців поетичного слова Польщі, яких бракувало у згаданому виданні.

Певна річ, я не думав і тепер не думаю, що можливо збудувати індивідуальну антологію польської поезії так, щоб охопити всі її важливі явища. Я ставив собі скромне завдання: представити свій вибір творів, який може бути і неповним щодо цілості, і в деяких моментах випадковим, але підпорядкованим моєму особистому поглядові на вартості того чи того літературного творіння.

І все ж я задумався над зауваженнями польських колег і почав зіставляти їхні пропозиції з власними поглядами на деяких справді відомих майстрів польської поезії, в результаті чого з'явилися нові переклади й почало формуватися друге видання «Дзвонів зимою». Я вибрав ще дванадцять авторів і, оскільки в першому виданні було тридцять вісім поетів, одразу вималювалася назва нового видання: «50 польських поетів».

Коротка інформація про кожного з доданих авторів, надрукована перед добірками їхніх поезій, пояснює, чому саме ці імена тут з'явилися, але хочу підкреслити, що польська поезія така багата й різноманітна за духом і стилем, що я легко міг би додати ще десяткі імен. Мої обранці: Францішек Карпінський — тонкий лірик, похресник Олекси Довбуша, Болеслав Лесьмян — майстер світового класу філософського і любовного вірша, Антоній Слонімський — вартий нашої глибокої шани навіть за один вірш «Границя», Константи Ільдефонс Галчинський — блискучий сатирик, у насмішках якого море печалі, Юзеф Чехович — співець люблінських святинь і

¹ Подано за виданням: 50 польських поетів: Антологія польської поезії у перекладах Дмитра Павличка. — К.: Основи, 2001. — С. 5—6.

волинських вражень, Тадеуш Новак — трагічний виразник прощання з цінностями патріархального польського села — класики, знані й варті того, щоб їхні речі передавалися українською мовою.

Доповнене, нове видання антології, одначе, насамперед цікаве тим, що в ньому з'явилися видатні представники активно діючого сьогодні покоління польських поетів: Ришард Криницький, Станіслав Баранчак, Адам Загаєвський, Марцін Светлицький. Євгеніуш Ткачишин-Дицький і Марта Подгурнік. Отже, український читач дістає підбірку творів сучасної і навіть ультрасучасної польської поезії. В ній наявні елементи, пов'язані з новою історичною добою, що розпочалась майже одночасно для Польщі і для України, коли, нарешті, прийшла національна і ринкова свобода, що виявилось далеко не достатнім для повноцінного індивідуального життя. Сучасна польська поезія пройнята тривожним відчуттям, яке виникає від зіткнення людини з реаліями світу, де естетичні, духовні цінності втрачають значення.

Нове видання антології збагачене поемою Юліуша Словацького «Година думки» і доповненнями до вже існуючих добірок окремих авторів у «Дзвонах зимою».

До важливих характерних прикметностей польської поезії, які демонструє моя антологія, належить тема розмови з Богом, яка проходить крізь творчість майже всіх великих і просто значних авторів. Од вірша Яна Кохановського «Людина — Божа забавка» через геніальні твори «Мене від мене борони» Адама Міцкевича, «Гимн» («Боже, сумно мені!»), «Бог ударяє в дзвони не всує» та інші речі Юліуша Словацького, «Молитву» Ципріяна Норвіда, «Дзвони зимою» Чеслава Мілоша, «Пан Когіто оповідає про спокусу Спінози» Збігнева Герберта аж до вірша Ернеста Бриля «Реконструкція хору Софокла» розгортається молитва, яка спрямована на з'ясування взаємозалежностей людини від Бога й Бога від людини, на загадковість зв'язків між людськими й божественними початами буття.

На мою думку, польська поезія, крім усього іншого, за всіх часів намагалася відповідати на питання, поставлене Адамом Міцкевичем перед Спасителем:

Ти людську брав Собі подобу сонцелику.

Скажи: чи брав на мить, чи був Ти в ній одвіку?

Філософська височінь завжди виділятиме дух польської поезії серед загальнолюдських надбань мистецтва. Сподіваю-

ся, що саме на цю ознаку антології зверне увагу інтелектуальна, молода еліта України. Задля того ж я і творив цю книжку, щоб збудити в обдарованому талантом українському серці зацікавлення й потяг до польського генія, що в поетичному слові явився світові.

Варшава, 19 квітня 2001 року

Дмитро Павличко

МОЯ АНТОЛОГІЯ ПОЛЬСЬКОЇ ПОЕЗІЇ¹

Частина текстів цієї книжки надрукована в двотомній «Антології польської поезії», яка вийшла у видавництві «Дніпро» 1979 р. Одначе до згаданої антології мені як редакторові другого тому не дозволено було включити твори Збігнева Герберта і Віслави Шимборської. Коли київські цензори відмовили, я поїхав до Варшави, просив керівництво Спілки польських письменників допомогти, але там з'ясувалося, що справу можна вирішити тільки в Посольстві СРСР. Я звернувся до Посла СРСР у Варшаві з листом. У відповіді, надісланій до Києва, в цензуру, говорилося, що публікація творів Збігнева Герберта та Віслави Шимборської в Україні небажана.

В тій антології також була «небажаною» та частина творчості Адама Міцкевича та Юліуша Словацького, яка торкалася поневолення царською Росією Польщі. Отже, попри чудові переклади й широкий змістовий обсяг тієї антології та передмову до неї Ярослава Івашкевича, я відчував неповноцінність, просто-таки скаліченість того видання.

Мені хотілось перевидати антологію, загоїти її рани, і я зберігав свої давні, а також робив нові переклади задля цієї мети. Таким чином, моя книга польської поезії почала творитися з відчуття неповного і несправедливого уявлення в Україні про польську поезію. Ще до того, як мене призначили Послом України в Республіці Польща, я переклав поему Юліуша Словацького «Ангеллі» та майже увесь цикл (поему) «Петербург» з «Поминок» Адама Міцкевича, а також деякі речі інших поетів, які, на мій погляд, були не так, як слід, або й зовсім не були представлені в дніпрянській антології. Прибувши до Польщі, я побачив, що польська поезія збагатилася

¹ Там само. — С. 7—10.

новими іменами й творами. До Польщі і в польській літературний процес повернувся заборонений свого часу не тільки в Радянському Союзі, а й на батьківщині Чеслав Мілош.

Так з моїх перекладів, опублікованих не лише в згаданій антології, але і в інших книжках, наприклад, у «Світовому сонеті» (1983), та з нових перекладів, ніде не друкованих, сформувалася ця книга, яку я назвав «Дзвони зимою», взявши для цього заголовок одного з віршів Чеслава Мілоша. Справді, зима — це образ важкого політичного клімату, в якому жила Польща протягом останніх століть, а дзвони — це голоси поетів, голоси неба, які віщують оновлення і непроминальність народів та їхніх устремлінь.

Я усвідомлюю, що моя антологія так само несправедлива, бо не подає багатьох імен, достойних репрезентувати польську поезію. Немає тут і декого з тих, кого я перекладав раніше. Виправдовуючись, можу сказати, що я й не ставив собі завдання охопити все і вся (надто багата й різноманітна культура польського поетичного слова); мені хотілося представити лиш те, що для сучасних контактів між українською та польською культурами і для мене має особливе значення.

З давньої польської поезії я взяв твори Яна Кохановського, Миколая Семп-Шажинського та Яна Анджея Морштина як своєрідний епіграф до антології, що представляє найголовніші творіння великих польських романтиків ХІХ ст. та великих польських модерністів ХХ ст.

Я значно доповнив свої переклади творами мого улюбленого Ципріяна Норвіда, а також таких поетів, як Марія Павликовська-Ясножевська, Ярослав Івашкевич, Єжи Гарасимович, Станіслав Ґрохов'як, Рафал Воячек. Фактично я хотів, щоб були представлені більш-менш рівноправно обидві половини ХХ ст. польського поетичного слова. Отже, тут — мої переклади найбільших світил польської поезії другої половини ХХ ст., серед яких Чеслав Мілош, Збігнев Герберт, Тадеуш Ружевич, Віслава Шимборська. Зовсім нові для мене Пйотр Целеш, Анджей Сосновський, Дарек Фокс. Це начебто молодь, хоч наймолодшому з них уже 35 років.

Я дозволив собі відійти від правила, за яким до антології не включають великих за розміром творів, і подав чотири поеми: «Петербург» Адама Міцкевича, «Ангеллі» Юліуша Словацького, «Френсіс Бекон, або Дієго Веласкес на дентистичному кріслі» Тадеуша Ружевича і «Тишу» Богдана Задури. Ці речі одного жанру, але їх важко зіставляти, бо надто далекі вони одна від одної за часом написання, змістом, формою і

стилістикою, але це варто робити, щоб відчути багатство, яке існує в поєднанні романтичного, реалістичного і надреалістичного стилів. Здається, нічого спільного з «Петербургом» та «Ангелі» не може мати поема про англійського маляра, який любив зображати розчавлену людську плоть. Там розчавлений народ, тут розчавлена духовність людини. Філософській підоснови цих речей якщо не однакові, то близькі.

Поема Богдана Задури «Тиша» представляє рідкісне явище у польській поезії — живий відгук на політичні події, які обернули Польщу із сателіта совітської імперії в незалежну республіку.

Польська поезія відзначається спорідненістю із європейськими традиціями та тенденціями розвитку. Вона значно більшою мірою й набагато інтенсивніше, хоч так само з певним опізненням, як українська поезія, проходила важливі етапи свого розвитку на базі європейського Відродження і бароко. А в новіших часах не лише орієнтувалася на європейські новації, а й сама творила оригінальні зразки формального новаторства, ненастанно вдихаючи в зреформоване віршування почуття й думки, властиві не лише полякові, а загалом історичній людині, європейцеві нашого часу. Цей узагальнений образ європейця є великим здобутком польської поезії.

Відчитуючи в ній універсальні мотиви, не лише зрозумілі, але й актуальні для людини західної культури, хочеться звернути увагу на те, що універсалізм, закладений у польське поетичне слово ще в XVI ст. Яном Кохановським та його послідовниками, розвинутий великими романтиками в XIX ст. (особливу роль у цій справі одіграв Ципріан Норвід), у XX ст. не лише захопив, але й виніс на вершини світового визнання нобелівських лауреатів Чеслава Мілоша та Віславу Шимборську, а також не вінчаних лауреатством Збігнева Герберта й Тадеуша Ружевича. Варто підкреслити, що в польській поезії спостерігаються різкі індивідуальні відмінності між авторами, при тому, що домінантою їхньої творчості залишається, власне, устремління в проблеми загальнолюдські. Це дивина — індивідуальні відмінності не мають зовнішніх ознак! Тут важлива не форма, не лексика, не стиль, а несподівана думка, — гола, як блискавка, і тривала, як заповітна правда.

Майже всі видатні польські поети були або студентами європейських університетів, або емігрантами, що шукали на Заході опори для боротьби проти поневолення свого народу і свого духу. За часів просвітської влади в Польщі майже всі вони належали до відкритої чи напівтаємної опозиції. Вони шукали таких форм самовираження і таких ідей, які ставлять

поезію за межею політики, але постійно висвітлюють су-перечливу сутність людини, що змушена жити в несприятливих соціальних та ідеологічних обставинах і засуджувати свої не завжди шляхетні вчинки відповідно до загальнолюдських моральних засад.

Приймаючи як аксіому боротьбу добра і зла в душі людини, вони зосереджували увагу не на бажаний, ідеалістичний перемозі доброго начала над злим, а на тому, що зло неможливо перемогти, що воно взагалі створює певне тло, на якому і завдяки якому свої властивості — теж невмирущі — являє добро.

Іронічний погляд на історію і мислення парадоксами, притаманні польським поетам, не виключають очевидного факту — саме польське поетичне слово є головним носієм незламної польської національної свідомості.

Інтелектуалізм польської поезії, на щастя, є не завжди лише іронією і парадоксом. Він має в собі приховану болячість, він зворушує, а отже, діє так, як належить діяти справжній поезії.

Для нас важливо знати, що до найвидатніших постатей польської літератури належать вихідці з України. Це Юліуш Словацький, Леопольд Стафф, Ярослав Івашкевич, Збігнєв Герберт і Анджей Куснєвич. Останній, щоправда, більше відомий як прозаїк. Певна річ, я враховував цю обставину, вибираючи твори для перекладу.

Знайомства з польською культурою, зокрема, з польською поезією, для українців ніколи не буде забагато. Україна і Польща, нарешті, після століть тяжких і навіть кривавих взаємин мають спільний погляд на свою будучину в об'єднаній, демократичній Європі, будують разом ту свою майбутність як дві рівноправні й одна одній життєво необхідні держави.

Я переконаний, що літературні взаємини між народами існують і мають велике значення для справжнього порозуміння між ними. Але я не хотів би обмежувати тих взаємин політичними чи ідеологічними рамками. Існує літературно-мистецька єдність Європи, куди в минулому ми, українці, часто вписувались завдяки взаємовпливам між українською та польською письменністю. Саме на це й розрахована моя книга перекладів — творити разом з поляками не лише спільні політичні, але й спільні літературно-мистецькі цінності загальноєвропейського значення.

28.02.2000, Варшава

Дмитро Павличко

ЯН КОХАНОВСЬКИЙ (1530—1584)

Найбільший польський поет часів Відродження. Вчився в університетах Європи (Падуя, Кенігсберг, Краків), дав польській літературі твори, взоровані на європейський Ренесанс і на класичні зразки античних авторів. Був знайомий з французьким поетом Ронсаром. Мав авторитет в суспільстві й був потрібний канцлерові Яну Замойському для звершення багатьох політичних справ, зокрема для підтримки короля Стефана Баторія.

Творчість Кохановського багатожанрова — патріотичні пісні, похоронні плачі, філософська лірика, жартівливі поезії. До найважливіших творинь польської поезії належать його «Плачі» (Трени), написані по смерті його дочки Уршулі 1580 р.

Драма Кохановського «Відмова грецьким послам» (1578) — чи не перший зразок польської трагедії, де звучить пересторога політикам, які через міжособну боротьбу вели польську державу до загибелі.

Писав Кохановський і латиною, але тільки його польськомовні твори мали колосальний вплив на весь розвиток польської літератури і духовності.

Українською мовою твори Я. Кохановського перекладали Д. Білоус, П. Тимочко та інші поети.

До цієї антології я включив твори Я. Кохановського, які, за моїм задумом, можуть бути епіграфом до неї. Вся наступна після Кохановського польська поезія жила його життєлюбством, мудрістю, суворим, дещо іронічним баченням світу. Його творчість — то гени здоров'я, які давали себе знати протягом чотирьох століть польської поезії.

ПІСНЯ ІІІ (З книжок *других*)

Не вір Фортуні, що сидиш високо;
Май на колеса задні пильне око:
Бо від природи — то мінлива Пані,
Все змінює вона в своїм надбанні.

Не вір у золото і жодні знади
І щогодини сподівайся зради;
Бо що дала Фортуна, — взяти може,
І жодна давнина не допоможе.

Твоїй Фортуні кланяються люди,
А не тобі, хоч б'ються часто в груди,
Та як та Пані зникне — йдеш на кпини,
Вони тобі покажуть власні спини.

Вона своїм підхлібництвом, буває,
Людину до дуренства накликає:
Людина задирає носа вгору,
Високо носить душу свою хвору.

Ти пам'ятай, що всім керує Щастя,
Про нього треба дбати і стараться,
Аби тебе в своїй опіці мало,
Але цього, повір мені, замало.

Твій вічний скарб — то лиш твоя чеснота,
Від пурпуру дорожча і від злота;
Її не знищать ні вогні, ні води,
Все інше — то володарство пригоди.

ТРЕН ІІІ

О спадкоємнице, ти згордувала мною!
Вітчизна батькові зробилася сумною,
Як на її землі ти жити перестала.
А чи ж вона тебе побачила й спізнала
Твій розум, і твої прикмети, і висоти,
В яких являлися твої майбутні цноти?
Де ж ті слова твої й поклони благородні,
Що я за ними так спечалений сьогодні?
О радосте моя, не вернешся ніколи,
Навіки смуток мій, що серце тисне й коле!
Не плакати мені, а тільки за тобою
Йти, пригорбившись під скорбною тужбою.
Ми там зустрінемося, бо йду я навздогонню —
На шию кинься мені, моя кохана доню!

ТРЕН ІХ

Тебе, о Мудросте, купити б за маєтки!
Ти над усім стоїш, як кажуть мудрі предки,
Ти викорінюєш всі людські лиха й скрути,
Людину в янгола ти здатна обернути,
Який не відає, що то тяжкі боління,
Не знає злих пригод, ні від страху тремтіння.
Ти людські клопоти береш собі на кпини,
В журбі і в radoщах розбуджуєш в людини
Однакові думки. Ти не боїшся смерті,
Незмінна і тривка при грізній круговерті.
Багатство міряєш не золотом, не скарбами,
А лиш потребами, достатніми речами;
Ти бачиш багача під вишарпанним лахом,
Ти бачиш нуждаря під позлоченим дахом;
Стає багатим той, хто не жадає влади,
Хто ладен слухати щодня твої поради.
Я дбав усе життя, щоб дух твій похопити,
Я тяжко йшов, аби на твій поріг ступити.
Тепер я скинутий зі сходів! Я пропащий.
Один із багатьох. Як всі. Нічим не кращий.

ТРЕН XIII

Моя Уршулечко, вже краще не вродитись,
Ніж маła ти від нас так швидко відрядитись.
Плачу своїм жалем за всі літа з тобою,
За втіхи ті, за дні — безмежною тужбою.
Була ти, наче сон зникомий серед ночі,
Що золота ясністю втішає людські очі.
А потім утече, і в смутку понадрання
Лишається одне — лиш тих скарбів жадання.
Так, донечко моя, вчинила ти зі мною,
Це ж ти мені була надією ясною —
І раптом утекла, сховалася, пропала,
Всі radoщі мої з собою ти забрала.
Забрала ти душі моєї половину,
В скорботі я зоставсь і від скорботи гину.
Поставте, мулярі, там камінь на могилі
І вирізьбіть слова на тій печальній брилі:
«Уршуля тут лежить, отця любов остання,
І плач його тяжкий, ридання, нарікання:

“Що наробила ти, необережна смерте,
Таж не вона, а я повинен був померти!”»

ФРАШКИ

ПРО ЛЮДСЬКЕ ЖИТТЯ

Все, що ми чинимо, все сміху варте,
І все, що мислимо, так само — жарти,
Нічого в світі певного немає,
Зникає все, про що людина дбає.
Краса, можуть, пошана, гроші, слава —
Все йде в ніщо, немов трава трухлява,
На кпини взявши наші суперечки,
Як мотилів, половлять нас в мішечки.

ПРО СТАРУ

Тепер хотіла б ти погратися зі мною,
Коли вже час тебе позначив сивиною.
Та що з тих колючок, моя гірка печале,
З яких троянди вже давно попадали.

ПРО НАБОЖНУ

Якщо не грішна ти, як запевняєш, Ксенько,
То чом до сповіді ти ходиш так частенько?

ПРО СВЯТОГО ОТЦЯ

Ти не святий, але — отець! Як рахувати
Почну твоїх синів, тебе так мушу звати.

* * *

Він вчора з нами пив, а днесь його ховаєм,
Не відаю, чому так гордо ми ступаєм?
Не пожаліє смерть ні золота, ні позлітки,
По одному бере, немов курей із клітки.

ПРО МАТЕМАТИКА

Він зміряв землі і глибини в морі,
Він знає, де встають і гаснуть зорі,
І світу таїна йому відома,
Та він не зна, що має курву дома.

ПРО ХЛОПЦЯ

Сказав пан хлопцю паню привести,
Щоб з нею час таємно провести,
І хлопця він чекав години дві,
Втім глянув у вікно, а ті — в траві
Цілюються — ах, чорт його бери!
І пан до челяді кричить згори:
«Побійся Бога, хлопче, не дурій,
Казав я привести — не їхати на ній!»

ПРО МОРАЛІСТА

«Чом живете не так, — спиталися прелата, —
Як нас навчаєте?» (А в нього пишна хата,
У хаті кухарка!) І каже ксьондз: «Я маю
За казання — п'ятсот, та вас я запевняю —
Навіть за тисячу, навіть при кращій долі
Я жити б так не зміг, як жити вчу в костьолі».

ДО ДІВЧИНИ

Від мене не втікай, дівчинко молода,
Бо твій рум'яний вид і сива борода
Узгоджуються; глянь: коли вінки плетуть,
То до червоних руж лілеї додають.
Від мене не втікай! Хоч борода моя
Посивіла давно, та серцем юний я.
Часник — то образ мій: біленька голова,
Але зелений хвіст, і в цьому суть жива.
Від мене не втікай, кохана, золота!
Твердіший, кажуть, хвіст у старшого кота,
І має дуб старий, повір це вже мені,
Хоч листя вицвіле, та корені міцні.

ЛЮДИНА — БОЖА ЗАБАВКА

Напевно, був мудрець ума ясного й чину,
Хто Божим ігрищем колись назвав людину.
Бо чи ж то може Бог з людини не сміятись,
Коли вона сама жадає Богом зватись!
І каже, що вона подібна є до Бога,
Тією схожістю пишається якмога;
Вона сама себе возносить в емпіреї
І думає, що світ був створений для неї,
Що завжди на землі вона була і буде.
Та чи не так воно? Таж блазнів повно всюди!

МИКОЛАЙ СЕМП-ШАЖИНСЬКИЙ (1550—1581)

Народився недалеко від Перемишля у Волиці. Вчився в Західній Європі, де студював античну культуру, добре знав літературу доби Відродження. Його книжка «Ритми, або Польські вірші» була видана вже по смерті автора — 1601 р. Першим сонетистом у польській поезії є Ян Кохановський, але справжнього блиску цій формі надав Шажинський. Його вірш надзвичайно мелодійний та образний. Його релігійна лірика не догматична, вона перенизана глибокими філософськими узагальненнями, прагненням освітити мудрістю людське життя.

ПРО НЕТРИВАЛІСТЬ І НЕПЕВНІСТЬ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ НА СВІТІ

Агей, немов летючі оболочи,
Години мчать, їх мов титан жене.
А хтива смерть висліджує мене,
Вона за мною ставить хижі кроки.

А я, чим далі входжу в старші роки,
Тим краще бачу темне і сумне
Своє життя, согрішшя не одне,
Й ганьблю своєї молодості скоки.

О сило розкоші юнацьких літ,
Була ти гарна, та чинила шкоду, —
І через тебе ми губили слід

До щастя, що зоветься Богом! Зроду
Щасливий той, хто знав задалегідь,
Що за гріхом глибока тінь стоїть.

ПРО НАШУ ВІЙНУ, КОТОРУ ПРОВАДИМО СУПРОТИ ДИЯВОЛА, СВІТУ Й ПЛОТІ

Мир — щастя наше, але ж боротьба —
Наш дух земний. Похмурий гетьман мряви,
Принаддя світу, лакоме й лукаве, —
Все діє так, щоб нам була ганьба.

Всевишній Пане, ну, а та раба,
Та наша плоть, оте єство трухляве,
Що цінить над усе любов, забави, —
Вона ж воює з нами, хоч слаба!

Владарю наш, правдивий супокою,
Як маю вийти на страшливу прю,
Роздвоєний, як стану я до бою?

В Тобі я вибавлення власне зрю!
Дозволь же біля Тебе стати — буду
Відважно битись, виграю без труду!

ЕПІТАФІЯ РИМОВІ

У Римі вздріти Рим хотілось пілігриму,
А я кажу йому: немає в Римі Риму!
Ти подивись навкруг — стоять одні руїни
Театрів і храмів — розбиті стелі й стіни.
Оце твій Рим! Дивись на місто можновладне —
На щастя труп — воно, колись таке принадне,
Завоювало світ, але цього замало
Йому було, — отож само себе здолало.
Пропав звитяжний Рим в подоланому Римі,
Так губить в тіні плоть свої прикмети зримі.
Змінилось все, лиш Тібр тече, як давноюю,
До моря — йде й пісок із хвилиєю живою.
Все нерухоме в прах звели діла Господні,
А те, що рухалось, триває до сьогодні.

ЯН АНДЖЕЙ МОРШТИН (1613—1693)

Походив з багатой родини, вчився в університетах Західної Європи, займав урядові посади при королях, але, запідозрений у різних антидержавних діях, залишив Польщу і жив у Франції.

Творчість Морштина має придворний характер, це також — класичний зразок барокового стилю. Своїх поезій Морштин не віддавав до друку, а зібрав їх і послав своїм меценатам, скомпонувавши з них два цикли: «Канікули, або Собача зірка» і «Лютня».

Поезія Морштина не втратила своєї привабливості за століття, що минули з часу її створення. Вона читається сьогодні як живе віддуння живого життя і викликає захоплення своєю оптимістичною енергією.

ДО ПАННИ

Твердий метал — з вогню добутий холодом,
Твердий алмаз — не розколоти молотом,
І дуб твердий — від вікової моці,
Тверді і скелі при морській затоці,
Але твердіша ти, о панно, серце кляте, —
Я плакав, та слізьми не міг тебе зламати.

ПРИЯТЕЛЬКА

Люблю з такою дівчиною гратись,
Що в мої справи не буде втручатись,
Що звабити її причин є много,
Що з нею разом знаєш, що й до чого;
Хай не вдає наївного дитяти,
Хай не дається довго намовляти,
Хай, чувши жарт, не кривиться паскудно,
Без встиду обіймається прилюдно,
Бо якщо буде чиста, боязлива,
Ревнива, славолюбна і цнотлива,
То вже (згадати гидко!) заручитись
Я мав би з нею й тут же оженились.

ДО ТРУПА

Тебе забила смерть, мене — стріла
Кохання влучила, я теж забитий.
Свіча понад тобою зацвіла,
А наді мною — племінь, в тьму сповитий.

Ти покривалом жалібним накритий,
Мої чуття вкриває саван-мла,
Ти зв'язаний, мій ум несамовитий
Кайданами скувала доля зла.

Мовчиш, а моя мова — тихі квили;
Не чуєш болю, я — пекучий біль;
Ти — лід, я — жертва чортових свавіль;

Ти в прах обернешся в нутрі могили,
Я ж стати попелом не маю сили,
Бо полум'ям зробився я всуціль!

ДО ГАЛЕРНИКІВ

Нещасні! Доля вас карає люта,
Але любов являє гіршу суть:
Вас нагаями темні люди б'ють,
Мене б'є Бог, важкого взявши прута.

Вас палить сонце, а мене — отрута,
Вам спина, а мені ж бо — серце рвуть,
Вам ноги й руки в кайдани кують,
Мені на душу накладають пута.

Вас шарпають вітри, мене — тужні
Болішні мучать. Вас взяла темниця
Законом, я ж — упав, як в сіті птиця.

Вас, може, пожаліють, а мені
Нема помилювання. От різниця:
Ви — на воді, а я — горю в огні!

ФРАНЦІШЕК КАРПІНСЬКИЙ (1741—1825)

Народився в Україні, на Покутті, в селі Голоскові, в родині зубожілих польських шляхтичів. Сам поет писав у спогадах, що його, новонароджене немовля, тримав на руках Олекса Довбуш, який «своїм хлопцям скромно поводитися наказавши, засів до вечері й до щедро підношуваної горілки, повитусі потім дав три золоті червінці, а матір мою просив, щоб дитині на спогад про його перебування в тому часі в нашому домі на хрестинах було надано ім'я Олекси...»

Карпінський з перервами займав високі державні посади у Відні і Варшаві, з 1793 року жив на селі, яке фактично збудував на пустищах у біловезьких лісах. Триста гектарів, які дісталися йому на підставі королівського указу, треба було очистити, обернути в родючу ниву. Карпінський сам ходив за плугом і показував королю мозолі на своїх руках.

В польську поезію Карпінський увійшов як представник сентименталізму, але разом з тим як реформатор, котрий запровадив новий стиль інтимної лірики, наближений до фольклорних пісень, де панує простота і щирість вислову. Поезії Карпінського, в яких автор звертається до своєї улюбленої Юстини (типово західноукраїнське дівоче ім'я!), становлять цілу епоху в польській ліриці. Адам Міцкевич перебував під впливом тієї Юстини.

Карпінський написав декілька історичних драм, під впливом «Сповіді» Руссо він створив «Історію мого віку» — цікаві й глибокі за роздумами спогади про своє життя і про свою історичну добу. Є в Карпінського декілька віршів на патріотичну тему. Одначе найбільшу славу принесли йому пісні, одну з яких, найпопулярнішу «Як встають ранкові зорі», я представляю в поданій нижче добірці його творів.

В «Антології польської поезії» («Дніпро», Київ, 1979) опубліковано три твори Карпінського, серед них «Плач сармата над могилою Зигмунта Августа» в чудовому перекладі Д. Паламарчука.

ПРО ЮСТИНУ

Юстина вийшла, час минувся млистий,
Зазеленівся ліс мій галузистий;
Вона очима в силі чарівній
То кликне, то відверне буревій.

Повсюдно кожне серце, що кохає,
До білих ніг дівочих припадає.
О королево, чом, скажи сама,
В твоїм краю веселощів нема?

Юстина вийшла, почала розмову,
Вернулась радість в моє серце знову.
Вона сказала: снівся ти мені...
Їй до лиця були слова ясні.

ДО ЮСТИНИ

(Туга весною)

Сонце весняне світить крізь галузь,
День позолотою мітить;
Що ж то моему світлові сталося,
Що досі мені не світить?

Збіжжя підбилося вгору, злетіло
Колосся, як злотні птиці;
Поле широке зазеленіло,
Та не видно моєї пшениці!

Вже соловейко виводить трелі,
Сад йому відповідає;
В лісі співають птахи веселі,
А пташка моя не співає!

Вже на левади по хвилях розмаю
Квіти весна виводить;
Я на ті луки дивлюсь і питаю:
Чом квітка моя не сходить?

Я — мов господар, що ласки просить,
Поливаючи землю весняну;
О весно! Слізьми я зросив її досить.
Чи коханий врожай дістану?

СПОМИН ДАВНЬОГО КОХАННЯ

ПІСНЯ ПАСТУША

Потічок безупинно
Гомонить з яворами.
Там з тобою, Юстино,
Я сидів вечорами.

Ніч, як мить, пролітала,
Ми прощалися вранці.
Сон любов забирала,
Бо не сплять же коханці.

Ми впадали в обійми,
По деревах писали...
Іменами своїми
Яворів називали.

Був я чистий, невинний,
Пригортався до тебе.
Небо — свідок єдиний.
Не встидався я неба.

Рука руку стискала,
А душа із душею
В тишині розмовляла,
Як зоря із зорею.

Раз гроза наступала,
Вдарив грім у дубину.
Ти в обіймах шептала:
«Я сама не загину».

Я щасливий був зроду,
Бо на тій оболоні
Пив я спрагнено воду
Із твоєї долоні.

Наші долі бідові
Нас навек роз'єднали.
Письмена яворові
Пастухи зіпсували.

Б'є вода кришталева
Біля стін яворини.
Є струмок, є дерева,
Та немає Юстини.

ТУГА ЗА ВІТЧИЗНОЮ

Як туга мене огортала,
Спішив я на берег Дунаю,
Туди самота мене гнала,
Любов до родинного краю.

О тишо! Сестро тужботи,
Не знаю, чим зваблюєш-бавиш,
Хоч серце мені кривавиш,
Люблю твої темні гроти.

В далекі краї за водою
Я слав свої сльози безсилі,
Туди, де за неба стіною
Свій біг зупиняють хвилі.

Пливіть, мої сльози, втонулі
В глибинах, де стихнені грози!
Знайдете братів моїх сльози
І кров їх — у чорнім намулі.

О сльози, ви свідки правдиві
Моєї болящої рани,
Спадайте на днища жахливі,
Сльоза біля сліз хай стане!

Ви в тиші, в морській глибочизні,
Спізнаєте, як то мало
Тих сліз непогасних упало
На порятунок Вітчизні.

На вас нападатиме риба,
Єство полохливе й химерне.
Та як гіркість вашу надіба,
В глибини від вас поверне.

А моряки невідомі,
Що в синяві линуть над вами,
Ваші храми в морському огромі
Збагатять своїми сльозами.

А ти, що безправність на шаях
Важиш, як пан супокою,
Не бачиш, що ми в печалях
Втомились під твоєю рукою.

Свій образ народ мій втрачає,
Міста обернулись в пустині,
Братів на розвалинах нині
Даремно мій погляд шукає.

Душі шляхетні! З пожару
Ви кров даєте вітчизні.
Та вже перейшли ви ту хмару,
Де бурі стоять огнебризні.

Як маєте там благодатні
Сльози, підносьте благання,
Бо тутешні сльози й зітхання
Нінащо не здатні.

РАНКОВА ПІСНЯ

Як встають ранкові зорі,
Все, що на землі і в морі,
Все Тебе, великий Боже,
Прославляє, як лиш може.

А людина, що Тобою
Обдарована з любов'ю,
Що Ти дав їй щастя жити,
Мала б теж Тебе хвалити.

Як лиш очі відкриваю,
Господа свого волаю,
Він — на небі й коло мене,
Наче світло сокровенне.

Деякі лягли й не встали,
Смерті сном позасинали;
Ми збудились в рання гоже,
Щоб Тебе хвалити, Боже.

АДАМ МІЦКЕВИЧ (1798—1855)

Народився на хуторі Заосьє біля Новогрудка в Білорусії. Походив з дрібної шляхти, батько був адвокатом. 1815 р. вступає до Віленського університету, стає одним із засновників таємних студентських організацій «філоматів» і «філаретів». «Балади й романси» — перша книжка Міцкевича — вийшла 1822 р. У 1824 р. Міцкевич був заарештований, висланий до Росії. Тут він знайомиться з Пушкіним, з декабристами, видає «Кримські сонети» (1826), поему «Конрад Валленрод» (1829). 1829 р. виїздить за кордон, живе в Парижі. 1834 р. виходить його епічна поема «Пан Тадеуш», а ще раніше третя частина «Поминок» (1832) — цього, мабуть, найгеніальнішого Міцкевичевого творіння.

Міцкевич викладав історію слов'янських літератур в Колеж де Франс у Парижі, редагував газету «Трибуна народів», у якій закликав до визвольної боротьби нації, поневолені царською Росією, кайзерівською Німеччиною, Австро-Угорською та Оттоманською імперіями.

Деякі опоненти Міцкевича з польської еміграції тих часів звинувачували його, між іншим, і в тому, що він вважав поляків і русинів (українців) двома різними народами.

Міцкевича вважають основоположником та одним з найвидатніших представників романтизму в польській літературі, однак таке твердження може бути доповнене незаперечними фактами, які свідчать, що романтизм великого поета сплетений з реалізмом, що цикл віршів «Петербург» (з «Поминок») та «Пан Тадеуш» — насправді реалістичні твори. В цьому плані Міцкевич може бути порівнюваний з Т. Шевченком. Романтизм Міцкевича має одну важливу прикмету, на яку звернув увагу Ч. Мілош, назвавши її чуттям того, що в людині існують спроможності, які жодна форма висловити не в силі.

Міцкевич перебував певний час «на засланні» в Одесі, був проїздом у Києві, Харкові та Стеблеві, в його творах і лекціях відчутна пошана до України. Поезією Міцкевича захоплювалися Т. Шевченко, Леся Українка, П. Грабовський. Іван Франко писав: «Адам Міцкевич — без сумніву, найбільший поет польської нації і один з найгеніальніших людей, яких видало людство».

М. Рильський, найкращий і найпродуктивніший перекладач творів Міцкевича українською мовою, вважав автора «Пана Тадеуша» сонцем свого життя. За радянських часів деякі твори Міцкевича були заборонені, їх просто замовчували. Але вся могуть польського генія знайшла свій вияв саме в цих творах, що говорить про їх вічну актуальність.

Міцкевич — це безмежний світ образів та ідей, який не пригасає на нових колах історії людства, навпаки, чим більше ми віддаляємося від нього, тим яскравіше він світить.

ОДА ДО МОЛОДОСТІ

*Und die alten Formen
stürzen ein¹.*

F. Schiller

Ні серць, ні душ — то кістяків народи;
Дай, молодосте, крила!
Хай злечу над мертвим світом
До оман ясної вроди,
Де старі перегороди
Новизни могутнім квітом
Розбиває твоя неприборкана сила.

Хай вже ті, що йдуть до ночі,
Хилячи долу поорані чола,
Стільки побачать довкола,
Скільки засягнуть погаслі очі.

Ти ж, молодосте, лети
Над просторами високо,
Ти людства безмірні світи
Пронизуй, мов сонця око.

Дивися вниз, де вічна мла встеля
Безмір лінивства, бруду повен:

То земля!

Глянь, як з вод її гниющих
Вибивсь гад у шкаралущах.
Він сам собі стерно, моряк і човен;

¹ Старі форми руйнуються. Ф. Шиллер (нім.). (Прим. перекладача).

Він повзає по хвилях, западає у вир,
Іде навпереверти, навзверти,
Меншого змія хоче цей, більший, пожерти,
А втім він вибухнув на скелі, як пузир.
Ніхто не знає ні його життя, ні згуби:
То самолюби!

Молодосте! Обернеться гіркотою
Нектар життя, випитий на самоті;
Радість небесна напоїть серця тільки ті,
Що поєднані ниткою золотою.

Разом, юні побратими!..
Спільне щастя до мети вестиме:
Розумні шалом, єдністю дужі,
Разом юні побратими!..
Щасливий той, хто впав при зброї,
Хто тіло в смертельній стужі
Дав іншим на східець до слави нової.
Разом, юні побратими!..
Путь стрімлюща і ковзка,
Сила й страх — то вражі вої,
Хай же сила силу відтиска,
Вчёмось бороти переляк змолоду, як герої!

Хто дитям у колиці вдушив змію,
Що потім йому кентаври?
Він видере з пекла долю свою,
До неба піде по лаври.
Сягай, куди зір не сяга;
Ламай, що розум не зломить:
Молодосте! Орлина твоя снага,
Плечі твої — мов громи.

Гей! Рамено до рамена! Землю навкруг
Обвиймо руками, браття!
Думи зістрільмо в спільне багаття
І в спільне багаття — дух!..
Встань же, брило, з ями світа, —
На колії нові пора;
Як злізе з тебе плісняви кора,
Згадаєш зелені літа.

Справді, в безмірі тьми і безладь,
Де сили стихійні в роздорі,
На підвалинах мусили стать
З волі Божої Всесвіту речі;
Шумлять вітри, клеочуть глибонечі,
А блакить освітлюють зорі —

В битвах жадоби лиш людський рід,
Лиш людство в нічному полоні;
Та гудуть вогні проломні,
З хаосу вийде духу світ:
Молодість його зачне на своїм лоні,
А дружба дасть йому теплінь в долоні.

Суремлять весняні води,
Передсудів гинуть льоди.
Встань, зоренице свободи,
Порятунку сонце, веди!

ДО М...

Вірш, написаний 1823 року

Геть із моїх очей!.. корюсь одразу,
Із серця геть!.. що ж, треба відійти.
Геть з пам'яті!.. та ні... цього наказу
Не виконаємо — ні я, ні ти.

Я — ніби тінь: все ширші в неї крила,
Що далі відлітає од вогню, —
Що далі відступлю од тебе, мила,
То більшим сумом дух твій затемню.

На кожному кроці, кожною порою,
Де ми ридали, де зазнали втіх,
Я буду біля тебе і з тобою,
Як слід болінь і радостей моїх.

Чи підійдеш до арфи в самотині
І співом сколихнеш вечірню тьму,
Згадаєш раптом, що о цій годині
Ту пісню вже співала ти йому.

Чи сядеш грати в шахи — мить зажури,
Король у сітях, здатися пора,

Згадаєш: ти втрачала так фігури,
Як гралася остання наша гра.

Чи на балу, де одяги кармінні,
І музика, і щебетання дів,
Побачиш вільне місце при каміні,
Згадаєш — там зі мною він сидів.

Чи будеш ти читати про кохання,
Навік розбите присудом творця,
Подумаєш, одклавши те читання:
«Таж то про наші писано серця...»

Якщо ж (по волі автора, звичайно)
Закохані зйдуться врешті знов,
Загасиш свічку і зітхнеш печально, —
Чом наша не скінчилась так любов?!

Втім блискавки сіяння таємниче
Ніч розітне, як вістря палаша,
Сич у вікно заб'ється й закигиче...
І скажеш ти, що то моя душа.

На кожному кроці, кожною порою,
Де ми ридали, де зазнали втіх,
Я буду біля тебе і з тобою
Як слід болінь і радостей моїх.

СПОГАД

Лауро! Чи тепер, мов сон, перед тобою
Найкращих наших літ зринає дивина,
Коли закохані і юні, як весна,
Ми забували світ, затьмарений журбою?

Струмочок жебонить у лузі під вербою,
В жасминових кущах альтана потайна...
Там темрявою ніч ласкава й чарівна
Обкутувала нас, як ніжності габою.

А місяць осявав з блакитної путі
То білосніжну грудь, то персні золоті,
Тобі надаючи свого причарування.

Мруть очі ув очах, душа в душі щемить,
Стрічаються уста, і горнуться в ту мить
Сльозина до сльози, зітхання до зітхання.

МЕНЕ ВІД МЕНЕ БОРОНИ

Мене від мене борони, прошу зарання,
Бо наскрізь бачу я не раз Твої Писання;
Так сонце дивиться крізь млу, що золотою
Здається людям лиш, а сонцю — темнотою.
Та люди більші сонць, бо знають: поволока
Не темно-злотяна — то все лиш витвір ока.
До Тебе сонячні звертаю я зіниці,
Руками я ловлю Тебе за дві правиці,
Волаю голосно: відкрий же таємниці!
Ти зверхність доведи Свою — або ж без бою
Зізнайся: рівня ми в усіх ділах з Тобою.
Свого початку Ти не знаєш, а чи взнало
Племено людське, де, коли на землю впало?
Досліджуєш Себе — що ж робить людство, глянь-но, —
В своїй історії гребеться ненастанно.
Не в силі розум Твій збагнути власне вміння, —
Чи не такий же ум і в людського створіння?
Безсмертний Ти, а ми — так само невмирущі,
Блукалець Ти, і ми блукаєм, як у пущі.
Не відаєш Свого кінця, — а нам він буде?
В єднанні ділишся — так само чинять люди.
Ти різний — ми також думками розмаїті,
Єдиний — серцем ми з'єдинені й зігріті.
На небі Ти владар — вивчаємо там зорі,
На морі дужий Ти — ми плаваємо в морі.
О Ти, що світиш нам щоночі і щоднини,
Скажи, а чим же Ти відмінний від людини?
Ти всюди борешся з могутнім сатаною,
Ми ж боремось в душі з жадань своїх маною.
Ти людську брав Собі подобу сонцелику.
Скажи: чи брав на мить, чи був Ти в ній одвіку?

ПЕТЕРБУРГ

ДОРОГА ДО РОСІЇ

Летить до все дикішої країни
Кибитка по снігу — так вітер лине;
І мої очі, ніби два орли,
Кружляють над безмежжям океану,

Несе їх буря в далечінь незнану,
Чужа стихія виринає з мли,
Нема де їм спочити, скласти крила,
Вниз дивляться і знають: там — могила.

Не стріне погляд міста. Ні гори,
Ні пам'ятника з давньої пори,
Земля пустошня, дика й неозора,
Так начебто її створили вчора.
Та прецінь мамонт з цих земель встає,
Моряк, що принесла його потопа,
І селянин московський не второпа,
Що каже він про давнє житіє,
Як ця земля, де Ной шукав причалу,
Вже з Азією торг вела помалу.

І книжка, крадена під час облог
На заході, говорить, многотрудна,
Що ця земля пустошня та безлюдна
Є матір'ю народів багатьох.
Тут нурт потопу вирив глибочизни,
Та не лишив доріг своїх риття,
Народів орди йшли з цієї вітчизни,
Не кинувши слідів свого життя.
І десь далеко на альпійським схилі
Слід залишили звідси гнані хвилі,
І пам'ятають Рима куполи
Розбійників, що звідси надійшли.

Порожній край і білий, як папір,
Готовий, щоб писать на ньому твір.
Та чи писатиме тут палець Бога,
Добро творивши між людьми щомога,
Чи Він накреслить віри пізнання,
Те, що керує людством дух любові,
Що тільки жертва — світу надбаня?
Чи Божий ворог, що життя спиня,
Мечем напише і слідами крові,
Що над бажанням людської снаги
Повинні бути тільки батоги?
На білім полі вітер шаленіє,
Заметів брили розриває, б'є,
Та море снігу здує не чорніє,

Вітрами кликните, летить, встає,
Та знову, ніби раптом скаменіле,
Спадає вниз одноманітне, біле.
Враз вилітає грізний ураган
Із полюса, в бігу не знає стриму,
Він здіблює рівнини океан,
Метає снігу хмару непрозриму,
Як той самум, що при Канопі впав,
В пісках людей навіки закопав.
Поверхні білих, мерехтких снігів
Подекуди пробили чорні стіни,
Щось на зразок ледь зримих островів, —
То північні смереки і ялини.
Подекуди лежить деревина —
Горизонтально складені колоди,
В цих стосах є щось ніби дах, стіна —
Вони хатами звуться. Людські роди
Там сховані; тих стосів тисячі,
І всі вони однакові, над ними
Летять дими хмаринками блідими,
Як плюмажі, віконечка вночі
Блищать, як патронташі; бойовими
Рядами йдуть хатки, мов на загин;
Зоветься містом полк таких хатин.

Людей стрічаю — кремезні рамена,
Широкі груди, шия товстеленна,
Як звірі північної сторони,
Здорові й повні свіжості вони.
Обличчя кожного, як їх вітчизна, —
Порожня і відкрита диковизна.
Бо з їх сердець, як той вулкан з землі,
Вогонь ще не пробивсь — його немає,
В розвогнених вустах він не палає,
Не застигає в зморшках на чолі,
Як в людських лицях з Заходу і Сходу,
Через котрі пройшло мільйон подій,
Легенд і стільки жалів і надій,
Що кожен вид — то пам'ятник народу.
Тут людські очі, як тих місць міста,
Великі й чисті. Та душі не чути,
Зіниць не зрушать жалісливі нути,

Не крикне дух крізь мовчазні уста.
Все оддала — принадливе і чудне,
Всередині — порожнє та безлюдне.
Мов кокон, тіло цих людей, а в нім
Душа, мов гусениця, має дім;
Вона зимує там, пряде і крила
Для себе тче, що їх давно наснила;
Як сонце волі зблисне, звідтіля
Що вилетить — мотиль ясний, чи тля,
Чи ясний дух злетить понад обочі,
Чи тьма впаде, гидке створіння ночі?
Через пустелю тягнуться дороги,
Та їх придумав не купецький дар,
Їх не пробили караванів ноги, —
В столиці пальцем їх накреслив цар,
Як натрапляв на польські села й храми,
На польські замки — все з землею він
Зрівняв і навіть залишки руїн
Позасипав військовими шляхами.
Не видно між снігами тих доріг,
Та в пущах видно і не з високості,
Ідуть вони на північ — довгі й прості,
І світять, ніби в скелях річки біг!

Хто ж ними їздить? Там летить кіннота,
Вся в інеї; шеренгами навстріч
Піхота суне чорна вся, як ніч,
Вози, гармати, вирвані з болота.
На північ з півдня маршем йдуть полки,
Така ж бо воля царського указу,
А там прямують інші — навпаки,
Із півночі на південь, до Кавказу;
Ніхто не зна навіщо. Спроквола
Іде монгол з кривим, маленьким оком,
І селянин з литовського села,
Блідий, ступає хворобливим кроком,
Англійські кріси вояки несуть,
А там калмики з луками ще йдуть.

Їх офіцери? Тут сентиментальна
Фігура, німець, Шиллера чита,
Бичем жовніврів б'є уздовж хребта.

А там француз, натура ліберальна,
З начальником калмиків він іде,
Філософ бідний, бесіду веде,
Як би харчі дешевше закупити
Для армії — хай гине солдатня,
Щось можна з каси і собі злупити,
А там міністр підвищить їм звання,
Цар за ощадність (але це між нами!) —
Відзначить їх напевно орденами.

А тут летить кибитка. Всі дають
Дорогу їй — вози, гармати, коні.
Летить вона в шаленому розгоні,
Командувач, і той звільняє путь.
Летить кибитка. Б'є жандарм на козлах
Візницю, не жаліє кулака,
А від бича страшного візника
Тікають всі. Іде лякливий послух:
Куди? Хто їде? Смілості нема
Спитати. «Там жандарм — коло візниці.
Може, когось везуть там силкома?
А може, той жандарм — із-за границі?
Може, когось піймав. Може, король
Французький, прусський, а чи пан саксонський,
Чи інший, може, німець фанфаронський
В царя позбувся ласки? Ні, дозволю...
Цей пан поводитьсь занадто строго,
Може, везуть Ермолова самого?
Хто зна? Той в'язень, хоч сидить в соломі,
Так дико дивиться! То гордий зір!
Великий пан! Можливо, царський двір
Позаду їде, речі невідомі...
Поглянь, як сміло дивляться вони,
Мов камергери або генерали, —
Я міркував, що то значні пани,
А то якісь хлоп'ята тут промчали;
Це дітвора якогось короля,
І я це добре бачив оддаля!» —
Начальство розмовляє, в ті хвилини
Кибитка просто до столиці лине.

ПЕРЕДМІСТЯ СТОЛИЦІ

Вже видно з далини, що то — столиця.
Обабіч пишної дороги йдуть
Ряди палаців. Тут — немов каплиця
З хрестом, а там імперії можуть —
Бундючні статуї, мов сіна стоги,
Снігами вкриті, там, уздовж дороги,
Стоять шеренги еллінських колон,
Там — поміж них — японський павільйон,
А там з часів класичних Катерини —
Змавповані античності руїни.
Будинки різних видів, як звірня,
Привезена з усіх кінців планети,
Через залізні дивляться штахети,
Неначе з кліток. Никле хатчення —
Це крайової видумка натури,
Палац тутешньої архітектури.
Яка ж чудовна тих домів робота!
Скільки каміння посеред болота!

Щоб цезарям звести театр, колись
Пролило в Римі цілу річку злота.
А тут, щоб ці палати возвелась,
Падлючі слуги і царі-тирани
Проляля сліз і крові океани;
Щоб камені звести для цих будов,
Скільки придумано таємних змов,
Скільки невинних вигнано чи вбито,
Скільки зграбовано несамовито
Країв — щоб закупити все, що є —
В Парижах, в Лондонах — ну, що там ціни! —
За кров Литви, за сльози України,
За злото Польщі — все добро сіє
Збудовано, возведено чертоги,
Вином шампанським вимито підлоги.
Тепер тут порожньо. Зимує двір
У місті, а за падлом царським мухи
Придворні гоняться. Лиш завірюхи
Товчуться тут і виють, наче звір.
Цар із панами — в місті. Сніжно, зимно.
Дванадцятку пробили дзиґарі.

Летить кибитка в Петербург нестримно,
На захід сонце хилиться. Вгорі
Склепіння неба отверзлось широко,
Хмариночки не видно там ніде.
Воно безбарвне, тихе і бліде,
Як змерзлого подорожана око.

Вже видно місто. А над містом вгору
Підносяться стовпів і стін ряди,
Кружганки дивовижного узору,
Як вавилонські виснучі сади, —
То диму піднімаються колони,
Із двісті тисяч димарів — одні,
Як мармур, світять, інші — іскряні,
В них ще гуляє полум'я червоне;
Вершини їх згинаються наздив,
Встає з них муру дивного масив,
Стін і дахів малюється громада,
Так, наче місто, що встає, мов тіль,
Із середземноморського свічада,
Чи вибухне з лівійських мерехтіль
В пустелі й вабить око мандрівниче —
Зникає вічно, але й вічно кличе.

Вже знято ретязь. Брами відчиняють.
Обшукують, допитують, впускають.

ПЕТЕРБУРГ

Колись давно, за еллінських часів,
Люд будувався біля храмів Бога,
На горах, посеред святих лісів,
Куди дістатись ворогу незмога —
Постали так Афіни, Спарта, Рим.
В добі готичній біля веж барона,
Де всіх околиць була оборона,
Хати ставали під валом крутим,
Або, пильнуючи торгівлі й сплаву,
Росли вони над ріками на славу.
Так місту кожному життя дало
Лицарство, божество чи ремесло.
Російської ж столиці де начала?

Чом захотілось цій державі йти,
Залазити в болотяні кути,
Що їх вона в чухонців одібрала?
Земля тут не для житла, а для лоз
Розкинулась, шумлять сніги та сльоти,
У кліматі мінливі ці широти,
Як настрій деспота — жара й мороз.
Та цар собі сподобав трясовицю
Болотисту і наказав звести
Не місто людям, а собі столицю,
Явив свою могуть на всі світи.

Цар наказав загнати в багновище
Сто тисяч паль та ще втоптать тіла
Ста тисяч москалів, щоб, як скала,
Там піднімався ґрунт все вище й вище,
А далі до тачок, возів, човнів
Запріг тиран наступні покоління,
Щоб звозили колоди і каміння
З далеких суходолів і морів.

Згадав Париж — і площі, як в Парижі,
Збудовані, побачив Амстердам —
І греблі вже прокладені, а там
Почув про римські вілли-дивовижі, —
Й такі ж — собі, а вразила колись
Венеції прекрасної столиця,
Мов напівриба і напівдівця, —
І вже мости високо піднялись,
І вже каналами потяте поле
Болотяне, а на воді — гондоли.
Він має другий Лондон і Париж,
Крім їх краси, що дух несе на виш.
У зодчих є прислів'я пречудове:
Рим будували люди, а богове —
Венцію; та скаже той, хто зна,
Як Петербурга зводились будови:
Творитель цього міста — сатана.

Всі вулиці до річки поспішили,
Широкі, довжелезні, мов яри.
Доми — то цегла чи камінні брили,
На глині мармур, глина знов згори.

Все рівне, наче лінія армійська,
Усе шиковане, мов корпус війська,
А написів, таблиць! Із-під карнизів
Говорять букви й звуки різних мов,
Ти начебто у Вавилон прийшов.

Напис: «Ахмет, великий хан киргизів,
Начальник управління польських справ,
Сенатор». Напис: «Пан Жоко, збирає
Податки за горілку, мови знає,
З вимовою паризькою навчає,
Звання наглядача для шкіл дістав».
Ще напис: «Італієць із Верони,
Робив для фрейлін царських сальцесони,
Тримає пансіон, де вчать манер...»
Ще: «Дінер, пастор і місіонер,
Орденів царських повний кавалер,
Сьогодні проголошує з амвону,
Що цар — то Папа Божого закону,
Пан віри і сумління, а при тім
Запрошує прийти у Божий дім
Соцініан та ще анабаптистів,
Братів католиків і кальвіністів,
Щоб, як це каже імператор-цар
Та друг його, пруссаччини владар,
Прийняти нову віру і пораду,
І, врешті, всім зійтись в одну громаду».
Ще напси великої ваги:
«Дитячі іграшки» і «Батоги».

По вулицях вози, карети, кочі¹
Летять без лоскоту на ковзанах,
Неначе марева посеред ночі
У панорамних, чародійних снах.
Візник на козлах од морозу синій —
І бороду, і брови, й вуса іній
Накрив йому, а попереду в млі
На конях їдуть хлопчики малі,
В кожухах, діти вітру, до знемоги
Кричать і розганяють люд з дороги;
Тікають від карети саночки,

¹ Коч (польськ. kocz) — коляска. (Прим. укладача).

Як на воді од корабля качки.
Тут люди бігають, їх стужа гонить,
Летять, щоб не замерзла їхня кров,
Всі уникають вуличних розмов,
І кожен руки тре й зубами дзвонить.
Із кожних вуст видихувана пара
Стовпом виходить і летить, мов хмара.
І думаєш, побувши надворі,
Що то по місту ходять димарі.
А біля стада черні хідниками
Повільно посуваються ряди,
Як скреслі на ріці тяжкі льоди
Чи як процесії із хоругвами;
На холод нечутливі, йдуть вони,
Як соболів розкішні табуни.
О цій порі тут модні прогулянки,
Хоч стужа тисне, йди на тротуар,
Бо тут не раз проходить пішки цар,
Царицю тут вигулюють панянки.
Отож ідуть, цепаче на парад,
Найвищі урядовці, пишні дами
Шикованими, рівними рядами,
Мов карти, що їм шулер знає лад.
Старі і юні, чорні і червоні,
Ідуть вони в роздвоєній колоні,
Обабіч вулиці по хідниках,
Гранітом стелених, ідуть гонорні
Попереду чиновники придворні;
Той в хутрі, той розстібнутий, щоб — ах! —
П'ять орденів побачили прохожі,
Повзе, як жук, пихатий черевань,
Шука на себе схожого вельможі,
Але нема такого, де не глянь.
А там гвардійські йдуть молокососи,
Прямі, тонкі, блискучі, мов штики,
У поясах затягнуті, мов оси;
А там — чиновники, гнучкі панки,
Що стежать, як, коли й кому вклонитись,
Від кого непомітно віддалитись;
Прислужництво гидотне — їхня суть,
Як скорпіони, всі вони повзуть.
Між ними дами — мотилі пістряві,

Плащі і капелюшки, світський шик,
І кожна ніжка, ніби на забаві,
Показує хутрянний черевик;
Он та — як сніг, а та, мов рак, рум'яна.
Втім почет став. Зупиночка неждана —
Двір од'їжджає, підійшли вози,
Немов човни до пливаків на морі,
Вже перші сіли, зникли надто скорі,
За ними й піші подались низи.
Сухотник там закашляє нервово,
Та скаже: «Як гуляли ми чудово!
Царя я бачив, голову схиляв
Перед міністром, з пажем розмовляв!»

Йшло декілька людей у тому тлумі,
Що відрізнялись виглядом своїм.
Вони на місто в подиві й задумі
Дивились, розглядали кожен дім.
Чіплялись до гранітів їхні очі,
Так ніби пробували, чи робочі
Їх міцно вмурували, чи сидить
В стіні незрушно кожна цегла й брила,
І думали в скорботі, що несила
Людині те каміння розвалить!

І розійшлись. Лиш пілігрим один
Із одинадцяти зостався... Мстиво
Ударив кулаком у твердь цеглин,
Так ніби місту він грозив злостиво.
А потім очі, ніби два ножі,
Загнав у царський дім, де охорона
Ходила, розвивались плюмажі;
Тоді він був подібним до Самсона,
Закутого, узятого в полон,
Лежачого у храмі, між колон.
І тінь на нього впала в ту хвилину,
Мов чорне накриття на домовину,
І страшно потемніла твар бліда,
Сказати б, ніч вже на лице спадала
Спочатку, звідти розійтися мала,
Його всуціль залити, як вода.
Напроти нього у вечірній млиці
Якийсь печальний чоловік стояв.

То був, напевно, мешканець столиці,
Бо милостиню вбогим подавав,
І кожного він кликав поіменно,
Так ніби з кожним бачився щоденно.
Всіх відпустивши, спершись на граніт
При березі каналу, він очима
Впивався в царських мурів моноліт,
Та не були то очі пілігрима;
Він опускав негайно скорбний зір,
Як там проходив жебручий жовнір,
То, знісни руки до небесних полив,
Так ніби хтів почути правди глас,
Дививсь, мов янгол, що із неба зволив
Зійти між чисті душі, та нараз
Побачив покатовані народи,
Впізнав, що їм терпіти ще віки,
Допоки прийде з Божої руки
Спасіння — час жаданої свободи.
Він плакав, душу виливав благу,
А сльози бігли й гинули в снігу.
Та Бог полічить їх і позбирає,
За кожна море щастя дасть безкрає.

Було вже пізно. А вони стояли
Самотні в глибині нічної мли;
Втім один одного спостерігали,
Та на знайомство смілості не мали.
Озвався першим той, від балюстради,
Він мовив: «Брате, ти в самотині,
Покинутий, один, та, Бога ради,
Що потребуєш, розкажи мені.
Християнин я і поляк. Вітаю!
Погонею¹ й хрестом благословляю!».
Та пілігрим був зайнятий собою,
Він стрепенувся й нишком одійшов.
Але йому згадався вранці знов
Той чоловік з журбою світовою;
І стало жаль, що не спізнався з ним;

¹ Погоня — назва національного герба Литви та Білорусі. (Прим. перекладача).

Як ще його зустріне пілігрим,
То спинить; жаль, що він не роздивився
Його прикмет, але душі тепло
В його словах і голосі було.
А може, пілігриму він приснився...

ПАМ'ЯТНИК ПЕТРУ ВЕЛИКОМУ

Два юнаки стояли під дощем,
Накрившись, як брати, одним плащем;
Один — сваволі царської офіра,
Із Заходу прибулий засланець,
А другий — то Росії дух і віра,
На Півночі прославлений співець.
Знайомі кілька днів, але одними
Надіями — давно вже побратими.
Їх душі вищі за найвищий пік,
Як дві спокревнені альпійські скелі,
Хоч розірвав навіки їх потік,
Не чують шуму ворога з долини,
До себе прихилиючи вершини.
Був перед ними цар з тупим лицем,
І бард російський мовив так тихцем:
«Тут першому цареві будувала
Цариця друга пам'ятник. Вже цар,
Зі спижу литий велетень-моцар,
На бронзового всівшись буцефала,
Ждав, де б йому податись на коні,
Бо рідні замалі царю простори,
Тож послано по ґрунт йому за море,
На фінські узбережжя кам'яні.
Там горб гранітний вирвано з відроги
Гори, і він пливе, біжить мерщій,
Покірно падає цариці в ноги,
Як раб, готовий послужити їй.
Багатовладний цар у римській тозі
Летить на скелю по крутій дорозі,
Там прірва дно показує своє,
Кінь на диби над прірвою стає.

Ні, не в такій поставі невеселій
У Римі світить цезар Марк Аврелій,

Тим славен, що, як лиш при владі став,
Донощиків і шпигунів прогнав;
Як знищив здириків домашніх зграю,
Як варварів на Рейні розгромив,
На Капітолій, до свого краю,
Вертається спокійний і щаслив.
Шляхетний вид, без гордощів і чванства,
І піднята рука, неначе він
Благословляє юрми громадянства,
Шле власному народові поклін.
А другою рукою він тримає
Вудила, щоб не басував тут кінь;
Здається, чути, як народ волає:
«Наш батько-цезар їде! Шапку скинь!»
А цезар звільна їде, рівним кроком,
Всіх прагне втішити отецьким оком.
Але ж і кінь той знає, як і де
Ступити має, знає, що на ньому
З війни вертається отець додому,
І люд, і дітвора на нього жде;
І діти можуть батька вздріти зблизька,
Торкнутись можуть до його кониська,
Що, добре вдумайся, в безсмертя йде!

А цар Петро вже випустив вудила,
Він розтоптав когось, і вже несила
Скаженого коня в бігу спинять;
Над пропастю кінь вгору зніс копита,
Кінчається їзда несамовита —
І кінь, і цар в безодню вже летять...
Летять, немов замерзлий водоспад,
Немов з гранітів складений каскад,
Що, скутий льодом, над проваллям висне;
Та як свободи сонце нам заблисне,
Як теплий вітер з Заходу повіє, —
Що станеться з каскадом тиранії?»

ОГЛЯД ВІЙСЬКА

Велика площа. Кажуть, то — цькувальня,
На лови цар готує там собак,
А лагідніші кажуть: то — вбиральня,
Там приміряє цар новий піджак,

Вдягається, щоб, прибораний в гармати,
Поклони від монархів міг приймати.
Йдучи на бал, кокетка не стоїть
При дзеркалі так довго, стільки часу
Не витрачає на дурну гримасу,
Як цар, що йде своїм полкам навстріть.
Ще кажуть, той майдан — то саранчарня,
Там цар готує хмари сарани;
Колись накриють цілий світ вони,
Від них і сонце згасне, як ліхтарня.
Ще інші кажуть: той майдан — точило
Хірурга; цар підгострює ножі,
Щоб розпанахати Європи тіло,
Розсунути російські рубежі,
Та доки вислідить майбутню рану,
Збагне, яка там буде крові втрата,
Цар пульс протне і шахові, й султану
І пустить буйну кров з грудей Сармата.
По-різному ту площу люди звать,
Де царських військ оглядини ідуть.
Десята ранку — вже пора оглядин;
Як озеро широке береги,
Так люди оточили навкруги
Майдан — і кожен ближче стати ладен.
Два-три донці, як риби-летуни,
Звиваються на площі — грізні пики, —
Б'ють нагаєм цікавіших вони,
Відштовхують юрбу держалном піки:
Вперед подавсь, як жаба із багна,
В юрбу втискайсь, шукай у тлумі дна.
Вже чути гуркіт з далини; то бубни,
Провідники полків, немов ціпи
Б'ють на токах, йде військо душогубне;
Шеренги широченні, як степи;
Багато їх, зелене і червоне
Ряхтить, мигоче лінія штика;
Тече колона, наче та ріка;
І все, як в озері, в майдані тоне.
Тут, музо, пера всіх бухгалтерів
Ти дай мені і дар ще ста Гомерів,

Щоб імена я всіх переповів
Отих полковників та офіцерів,
Щоб міг перелічити я той здвиг
Героїв зі старшин та рядових.

Та всі герої в тій стрункій колоні
Однакові! Мужик при мужику —
Стоять собі, неначе в стійлах коні,
Мов колоски, ув'язнені в сніпку,
Всі рівні, мов коноплі на току,
Як вірші в книжці, скиби на загоні,
Розмови в петербурзькому салоні.
Я спостеріг лиш те, що москалі,
За інших вищі дюймів на чотири,
Мали відзнаки ніби на чолі,
Мосяжні літери — то гренадири,
Три зграї їх було — всі немалі.
Стояли нижчі строгими рядами,
Як огірки на грядці під листками;
Щоб розрізнити тут усі полки,
Натураліста око треба мати,
Що може хробаків усіх назвати,
З болота викопавши їх сотки.

Йдуть кінні почти. Їх вітають гласи
Гримучих труб. Улани, драгуни,
Гусари; ковпаки, шапки, кіраси,
Мов капелюшник виклав для ціни
Свого виробництва всі окраси.
Нарешті, в'їхав полк. Хлопи-дуби,
Окуті міддю, ніби самовари,
Всі верхівці підібрані до пари,
А низом — кінські писки і лоби.
Полки, що в різних вистроях і бронях,
Найліпше розрізнити тут по конях;
Так радить тактика, і цей наш план
Відповідає звичці росіян.
Писав ще Жоміні, вояка знаний,
Що не людина — кінь, кінноти пан,
Та знали це віддавна росіяни —
Бо в них один гвардійський добрий кінь
Має ціну, як добрі три солдати,

А офіцерський кінь — кажи *амінь* —
Бо за такого вже належить дати
Музику чи поета, а в часи
Дорожчі — навіть кухаря даси.
Худі, казенні і старі кобили,
Що лазаретний тягають візок,
Коли вже в гру на ярмарку вступили,
Йдуть завжди так: одна за двох жінок.
Вертаймось до полків. Був першим — карий,
І другим — карий був, гнідих — ще два,
Буланий, потім сірий, як сова,
Був сьомим знов гнідий, був гнідо-шарий,
Дев'ятим — рослий, потім без хвостів
Ішли два карі, оддалік за ними
Ішли такі, що зуться вороними,
Останній теж був чорний, аж блистів.
Гармат на площі сорок вісім стало,
І ящиків багато навезли,
Можливо, двісті, знати досконало
Не можу; тут, числи чи не числи,
У цьому скупченні людей і коней
Потрібен погляд твій, Наполеоне,
Чи твій, російський інтенданте, зір;
Ти знаєш, скільки ящиків на площі,
Бо з кожного поклажі найдорожчі
Ти вкрав і вніс на потайний папір.

Зелені площу залили мундури,
Неначе в трави одяглась лука,
Лиш де-не-де якесь єство похмуре
Там рухається, ніжки розпуска;
То біля ящиків стоять гармати,
І кожну з них ми можемо сприймати
Як плюскву польову чи павука.
Кожен павук той простягає ноги,
Вперед — чотири і назад — чотири,
Що зуться каноніри й бомбардири.
Коли ж дрімає він серед дороги,
То ноги йдуть самі кудись навскач,
А черево окремо, ніби м'яч
Літа в повітрі, та коли гармата,
Тарантула потвора черевата,

Розбудиться, покликана на бій,
Вона підтягне ноги і коліна
Підхилить перед тим, як їдь зміїна
Із неї вдарить в силі вогневій;
Передніми ногами, наче муха,
Що сплямувала крильця в миш'яку,
Свою чорненьку мордочку поруха,
І писок свій поміє нашвидку,
Передні ноги виверне за спину,
Покрутить задніми, підніме зад,
Спочине ніби, але в ту ж хвилину
Ударить грім — вона метне свій яд.

Полки спинились: їде цар! Позаду
Тлум ад'ютантів, генералів тьма,
Але нікого поруч з ним нема.
Він сам. Він має тут найвищу владу.
Пістрявий почет. Не переповім,
Як прибрані ті горді груди й спини;
Той — в жовтім поясі, той — в голубім,
Всі в лентах та стрічках, як арлекіни,
На кожному більше хрестиків і зір,
Як гудзиків; то ордени, повір.

Всі світяться, але не власним світлом,
З очей царя проміння йде на них.
Всі генерали — хробачки, що літом
Вночі поблискують на пнях старих.
Як ласки царської тепло скінчиться,
Втрачає блиск нужденна хробачня,
Живе, в болоті темнім копошиться,
Являє гідь свою при світлі дня.
Йде генерал в огонь сміливим кроком,
Як цар йому всміхнеться: йде, як грім,
Та як стрільне на нього злобним оком, —
Він слабне й може здохнути при тім.

Серед дворян є ліберальні душі,
Чутливі вельми на монаршу лють,
Та з неї не стають вони недужі;
В село, в свої палацки втечуть,
А звідти пишуть: той до дами двору,
Той до метреси, той до візника,

І знову звільна входять до фавору;
Пес, викинутий крізь вікно, зника,
А кіт лиш нявкне й стане знов на ноги,
Щоб повернутися, знайде дороги,
В дім тихо всунеться через діру,
А там мурличе пісеньку стару, —
Так на селі змовкають ліберали,
Щоб їх на службу пишно повертали.

Був цар одягнутий в мундир жовніра —
Зелений з золотом — аж в очі б'є;
Мундир військовий — то є царська шкіра,
Солдатом цар росте, живе й гние.
З колиски як зійде дитячко царське,
До трону вже готується панич.
Він має одежинячко гусарське,
А для забави — шабельку та бич.
Ще малюком, навчаючись читати,
Він шабелькою вкаже «аз» і «ять»,
Бичем виляскує музичні такти,
Як ґвернанти танцювати вчать.
Підрісши, він збирає до кімнати
Солдатиків послушної снаги,
Командувати вчиться, бити, гнати
Полки на муштру і під батоги.
Отак доходить кожен цар до сили
Європі на переляк і на здив;
Так — за Красицьким — добре говорили:
«Мудрець балакав, а дурний побив!»
Ту царопедію Петро Великий
Одкрив — хай буде славлений вовіки! —
Царям до величі вказав путі,
В Європі бачив людність, а не шую,
Сказав: «Росію з'європеїзую,
Обріжу свити й бороди густі!»
Сказав — і впали із боярів поли,
Як із дерев підстрижених гілки,
А з тих, що не голилися ніколи,
Летіли бороди, немов хмарки.
Петро завів і бубни, і багнети,
І тюрми, й гарнізони, і оброк,
І моду при дворі на менуети,

До товариства змусив брать жінок,
Настановив сторожу на границі
І ланцюгами зачинив порти,
Створив сенат, шпигунства кадри ниці,
Відкупи горілок і паспорти,
Вмив, обголив і влаштував холопа,
Дав йому зброю й трішки сребра,
І крикнула здивована Європа:
«Змінилася Росія за Петра!»
Царям наступним що було робити?
В брехливі дзвони залишалось бити,
То тут, то там творити різанину,
Загарбувати землі без упину
Чужинних надовколишніх держав,
Карати підданих та обкрадати,
Давати іноземцям щедрі плати,
Щоб їм француз та німець гимн співав.
Французи й німці, зачекайте трохи!
Бо як спізнаєте указів чар,
Як батоги зірвуть із вас панчохи,
Як вас освітить ваших міст пожар,
Як вам забракне висловів, а цар
Розгніваний накаже прославляти
Сибір, укази, тюрми, нагаї —
Згадаєте, царя щоб забавляти,
Сьогоднішні мелодії свої!
Цар кинувся, мов ворога нагледів,
І кулею влітає між полки.
«Здрав'я бажаєм!» — шепчуть вояки,
Їх шепти — як ревіння ста ведмедів.
Крізь зуби цар дає наказ. Ту ж мить,
Повторений устами коменданта,
Він, гнаний з рота в рот, жене, летить,
Сягає аж останнього сержанта.
Тут клацнули штики, як зуби злі,
Настав хаос, подоба ералашу;
Хто бачив на лінійнім кораблі
Котел-гігант, що в нім готують кашу,
Коли до нього з помпи, як з ріки,
Вливається вода, а моряки
Крупів чотири бочки насипають,

А потім веслами в котлі мішають;
Хто знає, як, подібний до котла,
Парламент Франції кипить, клекоче,
Коли проект комісія внесла,
І депутатство промовляти хоче;
І вся Європа думає, що там
Свободу варять скореним братам;
Б'є з уст лібералізм, немов зі смока,
Хтось там про віру нагадав, але ж
В парламенті йде боротьба жорстока,
Не слухають, кричать, що з них візьмеш;
Хтось нагадав про волю несміливо,
Згадав народи, деспотів, царів,
Та зал незгоди криком це зустрів;
Аж тут міністр фінансів (що за диво!)
Вбігає із бюджетом, як з дрючком,
І починає мову тишачком
Про різні там акцизи та проценти,
Про мита, штемпелі, палати, реманенти...
А в залі крик. Мов скреготіння лез,
Летять і б'ються іскри до небес;
Народи тішаться, радіють всує,
Бо скоро їм відомість надійшла,
Що тільки про податок мова йшла;
Отож, хто бачив, як котел пульсує,
Кипить парламент, зможе зрозуміть,
Що сталося з військами у ту мить,
Коли влетів наказ царя в ті купи.
Озвались бубнів звуки бойові,
Так наче крига трісла на Неві,
Піхота розвернулась в довгі слупи.
Колона за колоною — вперед!
Мистецтво тут являє маршів школа;
Цар став, як сонце, а полки довкола
Ідуть, подібні до ясних планет.
Втім цар пускає стадо ад'ютантів,
Вони летять, мов з клітки горобці
Чи пси, що з морд їх знято ремінці;
Крик генералів, верески сержантів,
Гук тарабанів, зойки музикантів;

Раптом піхота витяглася в шнур,
Мов розмоталась як ірна кодола,
Кінноти стіни, що були довкола,
З'єдналися в один широкий мур.
Які були там далі повороти,
Як налітає на карки піхоти
Кіннота нездоланна і швидка,
Мов псів лая, нацькована трубою,
На зв'язаних ведмедів, як до бою,
Подібна до незграбного клубка,
Іде піхота неповоротка,
Штики, неначе голки їжака,
На кінних наставляючи зненацька,
Як зупиняється кіннота хвацька,
Мов пес, якого не пуска ланцюг,
Як тягано гармати надовкруг,
Як з коней падано, в арешти брано,
Як по-російськи лаяно погано,
І по-французьки — також бездоганно,
Як втано царя — о мислі злет!
Якої величі це все предмет!
Це оспівай, поете, — й будеш вічний!
Та моя муза в рими прозаїчній
Згасає, наче бомба, до мети
Не долетівши, Господи прости,
Як той Гомер, богів борню втрачаю
(В маневрів мить найкращу я дримаю).

Вже виконала армія всі рухи,
Що цар про них десь чув чи прочитав,
Вже гамір людський звільна затихав,
Вже сіряки, і хутра, і кожухи
Розходитись від площі почали,
Всі перемерзли й від нудьги зітхали,
В палаці вже сніданок готували
І царські яства клали на столи.

А закордонних урядів посли,
На стужу незважаючи й нудоту,
На армії перегляд теж прийшли;
Вони кричать: «Це чудеса достоту!»
Повторюють вже, мабуть, сотий раз
Із новим палом давні вихвалання

І твердять, упадаючи в екстаз,
Що цар — то геній, тут нема питання,
Що мужності такої й вояків
Таких ще не бувало од віків;
І насмішка з дурниць Наполеона
Була розмови тих послів корона.
Нудьга душила, холод припікав;
Лякаючись нових атак і клусів,
Вже кожен на годинник позирав,
Але при цьому посміхались мусів.

Та далі віддає накази цар,
Полки гніді, і чорні, і булані
То стримує, то кидає в пожар,
З піхоти творить стіни нездоланні,
Чотирикутні форми; картярі
Так бавляться, так шулери старі
Гру в карти перетворюють на жарти,
Збирають, змішують, метають карти;
Як товариства вже до гри нема,
Рука з собою грає вже сама.
Аж цар вже знудився. Трудивсь нівроку.
В тлум генералів він подався і зник.
Завмерло військо. З місця ані кроку.
Командувач — і той ковтнув язик.
Нарешті, знак подав якийсь бубніста,
І військо рушило до вулиць міста —
Пливуть колони, та тепер вони
До тих гірських потоків не подібні,
Що падають зі скель, — прозорі, срібні,
Сміються, скачуть, як веселуни,
Стрічаються в озер ясному лоні,
І, відпочивши на блакитній тоні,
Шукають виходу в нові світи,
Щоб хвилями зеленими текти —
Сюди зайшли полки чистенькі, білі,
А вийшли злиті потом і брудні,
Немов сніги весняні почорнілі,
Засапані, по шию в болотні.

Всі відійшли — і глядачі, й актори;
Лиш двадцять трупів там лежить. Он той,

Що в білому, — кавалерист, герой,
А той лежить собі, немов од змори
Відпочиває, вбитий весь у сніг,
На нім сліди копит і людських ніг;
А ті замерзли, стоячи, як слупи,
Полкам вони показували ціль,
А той лежить, скривавлений всуціль,
В чоло дістав прикладом, впав між трупи.
Поранених і мертвих патрулі
Несуть кудись, щоб разом поховати;
Той ребра поламав, а той в землі
Лежить, розбитий колесом гармати;
Йому кишки полізли з живота,
І він кричить... «Мовчи, бо цар почує!» —

Ще недобитого майор муштрує,
І воїн зціплює бліді уста.
Його плащем накрито, бо, можливо,
Як свідком цар таких картин стає,
Як зранку на видовище сіє
Погляне й бачить отаке м'ясиво,
Він губить добрий настрій і, як звір,
Розлючений вертається у двір,
І за сніданком, за столом накритим,
Не може їсти м'яса з апетитом.

Ще був один поранений. На диво,
Живучий і невірний, як звіря;
Його карали, били, він же мстиво
Кричав і люто проклинав царя.
Налякані тим криком, збіглись люди,
Тремтіли від клятьби, як від остуди.
Казали, мав коня він, дикуна,
Що рантом зупинивсь, мов каменина,
А ззаду кавалерія жахна
Летіла, наче снігова лавина;
Кінь — зламаний, а вояк жде кінця
Вже на землі, та через нього коні,
Добріші за людей, летять в розгоні,
Потрапив лиш один у верхівця
Копитом — розламав йому рамено,
І гостра кістка вийшла крізь рукав,

І, як та кість, він білий був, шалено
Кричав, і близьких начебто гукав;
Підносив він до неба другу руку,
Просив до нього підійти чимдуж,
Хотів крізь невимовну свою муку
Якусь пораду дати... А яку ж?
Кому? Цього ніхто не може знати,
Бо слухачі розвіялись, як дим,
Шпиків злякавшись, все ж могли сказати,
Що говорив з акцентом він чужим;
Щось про царя він говорив, цареві
Погрожував у передсмертнім мреві.
Казали, що той воїн-дворянин
Не міг своєї долі оминути,
Бо ж був з Литви, якогось графа син,
Зі шкіл насильно забраний в рекрути;
Ходила чутка між людьми й така,
Що командир, не люблячи поляка,
Зумисне дав чортяку-румака
Йому: «Хай скрутить шию лях-собака!»
Хто ж був отой солдат, іще хлоп'я,
Згубилося навік його ім'я.
Та ні, о царю, у твоїм сумлінні,
В твоїй душі зчорнілій, як смола,
Диявол вкаже імена нетлінні,
Що ти їх кидав під копита кінні,
Гадаючи, що знищив їх дотла.

Чорніла вранці на майдані купа
Якихось лахів, пес там вив, як міг.
Прибігли люди, викопали трупа,
Що там зоставсь по святі на нічліг.
Обстрижений він був, та з бородою, —
Військовий плащ і шапка дорога.
Все свідчило, що знався він з бідою,
Що старшини якогось це слуга.
Вмостився він на хутрі свого пана,
Чекав наказу, встати не посмів;
І так замерз, там сидючи до рана,
Аж пес його знайшов серед снігів.
Слуга замерз, бо не зігрівся хутром;
Одна зіниця, повна темноти,

А друга ще блискоче перламутром
На площу, звідки пан мав надійти.
Пан повелів сидіти біля шуби,
Слуга сидить, не встане, хоч убий;
Сидітиме, аж серафимів труби
Позвуть його з землі на Суд Страшний.
Може, й хотів погрітися в тій шубі,
Як замерзав, та пізно вже було,
І не послушали вже пальці грубі
Зайти під плащ, щоб віднайти тепло.
Чи з обережності, чи від недбальства
Пан свого служки не шукав тепер.
Говорять, ніби він боявсь начальства,
А був то подорожній офіцер,
Що на парад прийшов, бо еполети
Свіженькі показати він забаг;
А потім їсти він пішов котлети,
Можливо, десь у жіночок застряг,
Чи в карти грав із вечора до дня,
Забув свого слугу-бороданя,
А може, зрікся і слуги, і хутра,
Щоб чутки не було: яка немудра
Людина в шубі там, де в піджаку
Цар стужу терпить гостру і терпку!
Сказали б так ще: їздить неформально
На огляд в шубі! Мислить ліберально!
О, бідний чоловіче! Смерть така —
Честь для собаки, для людини — гріх;
За нагороду матимеш лиш сміх
Твого нетямущого панка.
О бідний чоловіче! Слов'янине,
Так жаль мені тебе, аж серце гине,
Сльоза тяжка з мого ока плине.
Пароде бідний! Жаль твоєї долі,
Твій героїзм — то героїзм неволі.

БОГДАН ЗАЛЕСЬКИЙ (1802—1886)

Народився на Київщині, в Богатирці, помер у Вільпре під Парижем.

Учасник листопадового повстання 1830—1831 рр., з 1832 — на еміграції. У своїй поетичній творчості постійно використовував історичні події, що свідчили про боротьбу українського народу за свою державну незалежність. Разом із С. Гоцинським та А. Мальчевським належав до «української школи» поетів, які репрезентували ідилічно-елегійний різновид романтизму. Поезію Залеського високо оцінював А. Міцкевич, критикував за надмірну чутливість у поемі «Беньовський» Ю. Словацький.

Його видатні твори — «Пісня гетьмана Косинського» (1823), поеми «Русалки» (1829), «Дух степів» (1836).

До Богдана Залеського написав українською мовою лист М. Гоголь (документ зберігається в бібліотеці Ягелонського університету у Кракові).

ПІСНЯ МАЗЕПИ

Сонце вже на небосхилі,
Мчу крізь куряву імлаву,
Пролетів я зо дві милі,
Подивився на Варшаву,
Із куточками всіма
Розпрощався — їх нема.

В завіслянських пушах млиця;
Ллється піт, немов для згуби,
Відпочити вже годиться.
Мій торбане, де ти, любий?
В замку, в замку — на стіні,
Не дістать тебе мені!

Залишайтеся в неволі,
Струни, вкриті пилюгою.
Як заграють сурми в полі,
Трубачі позвуть до бою,

Перестане серце нить,
Наче шабля, задзвенить.

Красна полько! Полько гожа!
Не течуть набспак ріки,
Твій коханок з Запорожжа
Не повернеться навіки!
З українками знайде
Закохання молоде.

Хай кропива опікає,
Хай троянда коле, брате,
Воля — не рука — зриває
Те, що тяжко нам зірвати.
Я кохаю без жалю,
Йї бути ко́ханим люблю!

Мені любя, мені рівня
Кожна гарна, повна вроди
Шляхтичка чи королівна,
Чи дружиша воєводи,
Українка чи черкеска,
Вишневецька чи Собеська.

Не боюсь погроз, погоні
Воєводи-недотепи.
Що то значить — степ і коні,
Степ і коні для Мазепи?
Гуркіт грому — не біда.
Кров, мій пане, — не вода.

Паничів на мене зграю
Нацькуєш вночі зненацька,
Я ж коня і шаблю маю,
Кличе кров мене козацька,
Всім до мого краю зась —
Тут — я паж, а там — я князь!

Молодь ваша бронь забула,
Любить жити пишно й гоже,
Канцлер ваш до осавула
Дорівнятися не може,
Ви — герої при дворах,
Ми — на бойових вітрах!

На монарші атрибути
Навіть скоса не поглянем;
Гетьманом я хочу бути
Українським, а не паном;
Запорожців тисяч п'ять
Хай за мною в бій летять!

Я ляхам, як дзвін, заграю,
Я їх кликну на весілля,
З краю пробіжу до краю
Через Русь, Литву, Поділля,
Все віддам вогню й мечу,
Витну все — й тоді втечу!

Хай женуть, кричать гусари,
Наливайка лають підло,
Я впаду — вогонь із хмари —
На їх замки, на їх бидло;
Не закута в панцир плоть
Б'є міцніше — не підходить!

Знав нас добре край волинський,
Край надніманський просторий,
Як був гетьманом Косинський,
Як жив Лобода Григорій,
Запитайте, хто він був,
Хто Семигород здобув?

Чигирин вам також скаже,
Як не помогла латина,
Як тікало військо враже, —
І перина, і дитина,
А Богдан те військо бив,
Прав, батожив і ганьбив.

Кінь ірже, мій коню, тихо,
Не потрібно нам бравади,
В місті людно, в місті лихо,
Повно знади, повно зради;
Аж у Пасічній — затям! —
Крикнемо прощай — ляхам!

Польщу ми обороняли,
Вірними були ляхові,

Зупиняли орд навали
Полум'ям своєї крові!
А що мали за свій труд,
Окрім утисків і пут?

Вже на сейм із різних станів
Сходяться послы й прелати,
Дають Пилявці, гетьманів,
Що не здатні воювати,
Радяться, до битви звать,
Та нам ради не дадуть.

Галас втішний, пишні звуки —
Вже Богдана б'ють, рубають,
Вже беруть його на муки,
Вже його на паль саджають, —
А Богдан в Замості вже
Польщу шаблею стриже!

Ми за ним, за ним, ми в ноги,
Місяць зайде за годину,
День — то буде півдороги,
За кордон я перелину,
Вчує джура короля,
Що козацька тут земля.

Далі, коню, серцем добрий,
Вже зоря дівоча зблисла,
І Воронич, брат хоробрий,
Знак дає: позаду Вісла;
Я вже бачу рідний край,
Полько мила, не чекай!

Коню, краща земля наша
Від худих пісків Мазовша,
Краща понад Бугом паша,
І вода Дніпра здоровша!
Коню, сонце йде навстріч,
Нас чекає мати Січ!

ЮЛІУШ СЛОВАЦЬКИЙ (1809—1849)

Народився в Кременці, 1828 р. закінчив Віленський університет, служив у Варшаві фінансовим урядником. Перший друкований твір — «Українська дума» (1826). Рання творчість Словацького відбиває романтичні впливи Байрона й Міцкевича. Польське повстання 1830 р. змінило тематику й стиль його творчості — він стає глашатаєм повстанських і разом з тим демократичних ідей.

З 1831 р. живе у Франції, подорожує по Європі та Близькому Сходу. Національно-визвольний рух і його поразка залишається головною темою творчості поета, але паралельно в ній живе інтимна сповідь та надзвичайно проникливі спостереження за почуттями людини в безвихідній, трагічній ситуації. Так поруч з драмами «Кордіан», «Лілля Венеда», «Срібний сон Саломеї», «Мазепа», «Фантазій» з'являються поеми «У Швейцарії», «Батько зачумлених» та ін.

Одним з найвидатніших творінь Словацького є поема «Ангелі», де показано міжусобиці в патріотично настроєному польському еміграційному елітарному угрупованні, яке нездатне об'єднатися в боротьбі за незалежну Польщу. Ця річ, високо оцінена І. Франком, може трактуватися як певне пророцтво щодо дрібничкової борні між українськими «демократичними вождями» в часи становлення самостійної України в 90-х роках ХХ ст.

Вся творчість Словацького перейнята ідеєю верховенства духу над матеріальними чинниками в житті людини і в історії народу. Найвищим досягненням політичної лірики Словацького є його «Відповіді на “Псалми майбутності”», де він полемізує із Зигмунтом Красинським. У цьому творі відчуваємо шевченківську непримиренність з усіма формами несправедливості, особливо тієї, яка існувала в стосунках шляхти з плебсом. Реалістичним твором Словацького є віршований роман «Беньовський», у якому відтворено немало подій з української історії. Українськими мотивами, власне, перенизана вся творчість Словацького. У поемі «Вацлав» геніальний польський поет пророкував «воскресіння» України як самостійної держави.

Творчість Словацького шанована в Україні, його перекладали М. Зеров, М. Рильський, М. Бажан, Г. Кочур, Р. Лубківський, про нього є немало досліджень, але його творчість потребує нового аналізу, вільного від радянських ідеологічних стереотипів.

МАТИ ДО СИНА

Сину! Ти йдеш тепер на життєві дороги,
Тебе там берегти не буде в мене змоги;
Ти йдеш в чужі краї, покинувши родину,
Незнані там тобі серця й звичаї, сину!
Тепер тобі зоря присвітлює щаслива,
Надія на шляху, мов квітка, повна дива,
Але, як почуття остудить вік, по тому,
Як сам себе уздриш в просторі світовому,
Коли тебе, як лист між тлум чужий завіє,
Де почувань твоїх ніхто не зрозуміє, —
Тоді хоч думкою вертайсь на батьківщину,
Згадай свою рідню кохану і єдину,
Згадай той дім, де ти провів літа дитячі,
Згадай братів, сестер та ігрища хлоп'ячі,
Згадай свого отця, що тішиться на небі,
Що з храму вишнього стає тобі в потребі.
Чи твого спогаду не заслужила мати,
Що стільки змушена від всіх розлук страждати?!.
Здоровий будь! Тяжка, тяжка життя дорога,
Іди! Візьми собі на добру поміч Бога,
Іди! І пам'ятай, що честь твоя для мене —
Це плата за моє життя трудне й стражденне!
Кременець, 1829 р.

ЯКЩО КОЛИСЬ У ТІЙ МОЇЙ КРАЇНІ

Якщо колись у тій моїй країні,
Де котить Іква хвилі по долині,
Де пасма гір блакитніють під мроком,
А місто дзвонить над шумким потоком,
Де пахнуче конваліями поле
Біжить на скелі, під хати й стодоли,
Як будеш там, душе мого тіла,
Хоч би ти в плоть з проміння прилетіла,
Побачиш мою тугу, що на скалах,
Мов янгол золотий, незгасний спалах,
Стоїть, і часом місто облітає,
А потім знов спічне, стоїть і сяє.
Повітря, що тебе там зцілить, знаю,
Я лив з грудей своїх для свого краю...

СОНЕТИ

I

Вже північ. Хмура тінь півсвіту накриває,
Та серце ще думкам спочинку не дало,
Догнати хоче мисль те щастя, що пройшло,
Зітхання знов і знов з глибин грудей зринає.

Хоч тіло зморене, а думка, мов крило,
Несе в країну сну, у мріяння безкрає,
І душу іншу в сні моя душа волає,
Жене за видивом, що в безвісті втекло.

Є квітка, що вночі жадає розцвітання,
На місяць дивиться, і квітне, і пахтить,
Допоки не зійде на небі зірка рання.

Є серце, сховане в грудей криваву кліть,
Що плаче ночами, хоч прагне відпочить,
А вдень приховує свої тяжкі страждання.

II

Ледь сонце впливе над гори та ліси,
Ледь гляне з висоти на затишні долини,
Сльозою мла стає, і на троянду плине,
І квітка хилиться під перлами роси.

Ледь зором я торкнувсь дівочої краси,
Ледь жити я почав для тебе, о богине,
Оманою стає розквітле щастя й гине,
Сяйливий погляд мій згасає від сльози.

Нещасний, хто помре в твоєму серці, мила,
І я не знатиму кінця моїх терпінь,
Хоч промайне мій час, як птаха легкокрила,

Хоч відійде душа за вічності далінь,
Твоя — у спокої, моя — в огнях болінь,
Бо навіть в небесах зійтися їм несила.

III

Осінній вітер мчить над берегом струмка,
Листками всохлими встелилася дорога.
Блискоче золотом берізка трепетка,
І в душу ластівки вселилася тривога.

Летіти час! Куди? Дізнатися незмога.
У серці ти собі знайдеш провідника.
Чарує далечінь блакитна і розлога,
І ластівка летить, і в небесах зника.

Вернутись думала на рідні оболоні,
Під стріху затишну, в гніздечка свого рай,
Та згинула в льоту над морем у циклоні.

Лауро! Мріяв я, йдучи в далекий край,
Вернутися й спочить колись на твою лоні, —
Все марно! Прощавай! Навіки прощай!

IV

Душе моя, засни! Ти стільки мук терпіла!
Намучилась! Тебе покинув ангел твій.
Спи, доки з забуття, зі сновидійних мрій
Тебе не визволить безсмертна Божа сила.

Спи, серце, вже пройшла хвилина щастя мила!
Нащо будитися, коли нема надій,
І лютю вже мовчить, пропав бентежний стрій,
І скоро вже й мене візьме на сон могила.

Як хворий мандрівник, що, випивши вина
Отруйного, на смерть чекає, стогне, блідне
І корчиться від мук, допоки не скона,

Так тяжко я живу, бо щастя пив погідне,
Я випив смерть свою, солодку аж до дна,
Та доки я засну... ах, серце моє бідне!

V

Чи хтось моїй душі надією сяйне?
Чи висохне від сліз моя сумна зіниця?
Ні, та, що я кохав, божественна дівиця,
Скорботності з мого чола не прожене.
Я, може, припаду до інших рук.. Мене
Осяє щастя знов на мить, як блискавиця,
Та швидко те пройде, знов потемніють лица,
Душа за втраченим тужити знов почне.
Троянда повесні цвіте, але буває,
Що й восени вона пелюстки розкриває,
Слабкі й бліді, бо з них дух молодості зник.
Хоч щастя втрачене не йде на поклик серця,
Але конаючий, буває, усміхнеться,
Та в тому усміху вже видно смерті лик.
Вільно, 1827

ГИМН

Богородице, сталось диво!
Слухай нас — то не сниться,
То пісня наших батьків.
Палахкоче свободи зірниця,
Опадає пиха з корон,
Свободи росте посів.
Богородице Діво!
Народу вільного спів
Занеси перед Божий трон.
Лицарі, вгору голоси й коругви!
Хай лунають пеани свободи,
Хай здригнуться вежі Москви;
Піснею волі я зрушу
Студені граніти Неви,
Бо ж і там є люди, і там мають душу.
Ніч була... Двоголовий орел
Дрімав на вершині будови,
У кігтях тримав окупи.
Слухайте! На всю широчінь
Мідь заgrimіла... птах налякався,

Полетів над хрестами святинь.
Очима не зміг побороти
Світла від сонця свободи,
Дивитись на вільні народи
Сили не мав... заховався в темноти.

О сором вам буде, литвини,
Якщо на землі Гедиміна
Окривавлений птах відпочине.
Не дайте притулку орлові,
Бо впаде на ваш край руїна
Із корон, поржавілих од крові!
Вам хилитись, нам — на бій!
Нам — стоять на власних силах,
Жити на землі своїй,
Спати — у своїх могилах.

До зброї, браття! До зброї!
То народ розриває кайдани,
Воскресає з неволи старої,
Як фенікс постає із золи;
Пошли нам благословення, Пане,
Наші рани тяжкі зціли.

Богородице, сталось диво!
Слухай нас — то не сниться,
То наших батьків призов.
Палахоче свободи зірниця,
Спадає пиха з корон,
Проливається вільних кров.
Богородице Діво!
Народу вільного кров
Занеси перед Божий трон.

* * *

Мені не може доля ворожити
Чогось нового — в праці чи в жалю...
Моя дорога ясна — маю жити,
Терпіти і творити — це й роблю.

Були години й дні рожеволикі,
І смолоскипи в небі на зорі,
А нині — лиш діла сумні й великі,
Як сонце у призахідній порі.

Зупиниться життя в якійсь годині,
І жайворонок-дух пірне в блакить.
О Боже, поможи малій пташині —
Нехай високо стане й полетить.

Скажу я радше — як життя смеркає,
Допоможи ж ти ластівці-душі,
Що з мого ока бризнула й літає
Так весело на світла рубежі.

СУМЛІННЯ

Залишив я й прокляв її саму навіки,
Від'їхав збуджений в передвечірній час,
Як довге озеро вже розділяло нас,
І місяць промені занурив, наче піки,
У воду, й холодом повіяли бореї,
Я ще летів, летів, я ще тікав од неї.

Забув би я, бо ж кінь летів... копита скорі
Нещадно шарпали нитки думок моїх...
Проклята... зраджена... покинута на сміх.
Дивлюсь на небеса, на місяць і на зорі...
Ні зойк не долетить за озеро безкрає,
То хвилі так шумлять, то не вона ридає.

Забув би я, але, як місяць блідоликий
Це спостеріг, помчав за мною, зшаленів...
Колона місяця лежала поміж пнів,
За мною сунулась, як світла стовп великий,
Так ніби та жона до стіп мені впадала
І руки, плачучи, за мною простягала.

Рим, 1 травня 1836 р.

ГИМН

Боже, сумно мені! Ти розлив долиною
Задля мене веселку-дугу променисту.
Гасиш водами синіми переді мною
Зірку вогнисту,
І хоч золотом красиш вали водянї, —
Боже, сумно мені!

Наче колос порожній, чоло підіймаю,
Не зазнавши розкошів, ні щастя на світі.
Я обличчя єдине для кожного маю —
Тишу блакиті.
Та тобі покажу глиб душі аж при дні —
Боже, сумно мені!

Як дитина, що вся пламеніє від жалю,
Коли мати відходить, — тамую ридання,
Видивляючи сонце, що никне за даллю
В тихе смеркання,
І хоч знаю: ще будуть світання ясні, —
Боже, сумно мені!

А сьогодні на морі, шаленець без тям,и,
За сто миль од причалу й за сто — до причалу,
Я побачив: лелеки летіли ключами,
Важко, помалу...
Ті ключі я ще в польській видав стороні —
Боже, сумно мені!

Падто часто я думав про людські могили,
І, здається, не відав родинного дому,
І, як той мандрівець, гартував свої сили
Блискотом грому,
І не знаю, де ляжу в незбудному сні —
Боже, сумно мені!

Ти побачиш — у мене не буде на гробі
Сторожів кам'яних під колонами й дахом,
Але ж я як людина заздросу жалобі,
Цвінтарним прахам,
Бо не матиму спокою навіть в труні —
Боже, сумно мені!

В ріднім краї казали невинній дитині,
Щоб за мене щоднини молилась, одначе
Корабель мій іде в далечизни чужинні
В горе вигнанче, —
Не рятують молитви дитячі, скрушні —
Боже, сумно мені!

На веселку, що янголи в небо червлене
Так могутньо воздвигли з морської гладіні,

Будуть люди дивитися в сто літ після мене,
Нові — і тлінні,
Доки я підкорюся своїй марнині, —
Боже, сумно мені!

*Написано при заході сонця на морі
недалеко від Александрії (19 жовтня 1836).*

РОЗМОВА З ПІРАМІДАМИ

— Піраміди, чи гробове,
Маєте такі одвічні,
Щоб туди мечі двосічні,
Наші месницькі, як в схови,
Скласти й забальзамувати,
І на слухний день тримати?
— Маєм, дай мечі, мосьпане,
Забереш, як час настане!

— Піраміди, чи гробове,
Маєте такі широкі,
Щоб сховати там на роки
Наших, вбитих у закови,
Мучеників, — щоб потому
Повернулись всі додому?
— Маєм, дай людей без плями,
Ми одягнем їх в бальзами.

— Піраміди, чи гробниці
Маєте такі просторі,
Щоб змістились там, як в морі,
Наші сльози, тужаниці,
Щоб долити в них, як в чаші,
Сплекані гіркоти наші?
— Маєм, увійди, небоже,
Глянь — тут все вміститись може.

— Піраміди, чи гробове,
Маєте такі таємні,
Щоб народи під'яремні,
Закатовані немови,
Скласти в них і заховати
Аж до Божої відплати?

— Маєм, занеси з хрестами
Всіх розп'ятих в наші брами.

— Піраміди мої думні,
Заховайте серце чесне,
Доки Польща не воскресне —
Хай мій дух лежить у трумні.

— Ні, терпи, будь духом дужчий,
Бо народ твій невмирущий!
Ми померлих тільки знаєм,
Трун для духу ми не маєм!

ПОЖЕРТВА

Тобі до ніг, о матінко в жалобі,
Вдово народу польського, кладу
Тих, що поховані в кривавім гробі,
І тих, що вірять в міць твою тверду.

Як слуги з'являться, бліді холопи,
Ти в їх обличчя кинеш кров свою.
Варшаво! Під твої криваві стопи
Цей спів кладу й навколішки стаю.

Коли сказали, ніби ти злякалась
Жовнірів царських, царського чола,
Я був як та людина чи як галузь,
Що вдарив грім її й спалив дотла.
Подумавши й рятуючись од скону,
Сказав я: ти схилилась по корону,
Котра твоєю власністю була.

Флоренція, 15 листопада 1838 р.

ЧИ БОРОТЬБА ДЛЯ ВОЇНА ЗЕМНОГО...

Чи боротьба для воїна земного
На цій землі кінця не має? Може,
Людина тут є наймитом? У кого?
Я жду, немов слуга, на спочин. Боже,
Даєш Ти час, щоб міг я лиш чекати,
Працюючи й страждаючи, зарплати;
Даєш мені страшні, скорботні ночі;
Як ляжу, думаю лиш про вставання,

Коли згасатиме зоря остання,
І до світанку мучусь... Мої очі
Вже бачать хробаків на моїй шкірі,
І плоть моя вже тліном розпадається...

БУЛИ МИ ВЕЛИКИМИ Й БУЛИ МИ СМІШНИМИ...

Були ми великими, й були ми смішними,
Дух Божий пили ми і стали хмільними;
Могили отецькі, підгір'я і скали
Під поклики флейт нам, як вівці, скакали,
А в горах танцюючих і понад ними
Стояли титани — меча херувими.

Годин ми не знали, жили, як жовніри;
Дух часу не мав, а час не мав міри,
Дух сам блискавицею йшов до порога
Вічності — й вічністю став біля Бога;
Правду кажу вам, брати знамениті,
Що духом священним ми перепиті!

Тепер ми тверезі, розумні і вчені,
Цінителі хліба, ковбас і печені;
У головах — ясно, і флейти не грають,
Одвічні могили і гори дрімають;
Свій час ми узгодили навек з дзигарями;
Спимо ми, і світ спочиває під нами.

* * *

Бог ударяє в дзвони не всує
Посеред свар,
Трон для Слов'янського Папи готує
Неба владар.
Той не тремтітиме, як італієць, —
Вистоїть він
Проти мечів, наче Божий сміливець,
Світ йому — тлін.

Будуть осяяні дні й небозводи
Ликом святим,
Підуть зростаючі люди й народи
В світло — за ним.

Просьба й наказ його матиме силу —
Божу можуть.
Скаже спинитися в небі світилу —
Так тому й бути!

Він недалеко, в ньому основа
Всесвітніх сил!
Зрухнеться раптом од його слова
Кров наших жил!
В серцях почнеться світління Боже,
Проміння рух,
Що він замислить, — створить те зможе,
Бо міць — то дух,
А сили треба — царя й сатрапа
Зметнути в ад;

Отож надходить Слов'янський Папа,
Народів брат.
Вже він вливає бальзами світу
До наших лон,
Вже хори янголів будують з цвіту
Для нього трон.
Любові людської (але не брбні)
Він роздавач;
Він світ триматиме на долоні,
Немов калач.

Голубка слова у папській пісні
Злине в блакить,
Нестиме вісті всім благовісні,
Що дух летить;
Йому небесна глибінь говорить:
— Вітай! Привіт!.. —
Бо він на світі з'явився й творить
І трон, і світ.
І вкаже духам сила найвища
Єдину путь;
До мет останніх через кострища
Вони пройдуть.
Єдність народів подасть отуху —
Мислі міцні;
Сили ті будуть видимі духу
Тут, при труні.

Такого духа вздрите ви скоро —
Тінь, потім твар...

Повичищає він рани світу
Від хробачні,
Врятує людськість, добром зігріту,
На вічні дні;
Почистить храми від бруду злого,
Страшних брехень,
В творіннях світу покаже Бога
Ясно, як день.

ДО ПАСТУШКИ, ЩО СИДИТЬ НА КАМЕНЯХ ДРУЇДІВ У ПОРНІКУ НАД ОКЕАНОМ

Яким ти сьйвом квітла,
Моя пастушко мила,
Вся вилита зо світла
Сливе без крові й тіла!
Високо ти сиділа
На каменях друїдів,
Де ялівець понидів,
І, витерті до прошви,
Цвяховані підосви
Твого взуття сіяли
Для мене, як опали
Двох місяців знадрана.
І зрозумів тоді я,
Що ти дитя й кохана,
Чудова з'ява й мрія,
Жебрачка і царівна,
Сміх і печаль чарівна.

Волоссячко прозоре
І золоте, як збіжжя,
Вітрець звівав на море,
На сині бездоріжжя,
А в нім ясні квітини,
Як маки України,
Здавалися вогнями,
Які тобі на лиця

Поклала упириця,
Що спить в землі під нами.

Блакитняву морів
Твій стан ділив надвоє.
І день над головою
Кущем троянди цвів.
Бадилинні промінні
Алмазами світили.
Ти ж на святім камінні —
Сторожа й дух могили —
Сиділа, сперши ніжки
Місяцеві на ріжки.

* * *

О нещаслива! О скута й злиденна
Вітчизно моя, я до тебе в журбі
Ще раз відкрию хрещаті рамена,
Спокійний, бо знаю, що маєш в собі
Жизнесь сонце...

ВІДПОВІДЬ
НА «ПСАЛМИ МАЙБУТНОСТІ»
(Уривки)

Зносити тягар неволі —
То не є чеснота, пане,
Та для тебе людські долі —
Мов на місяці тумани;
Кличеш голосом дитяти:
Чину, діла, Бога ради!
Але що ж то може втяти
Одиниця без громади?
Глянув ти народу в очі
Й мовив: «Там блищать ножі!»
І слова твої пророчі
Згасли, наче небо в мжі.

Ні, не так, шляхетний пане,
Чин народу — не забава,
Не пісні, не барабани,

Не в гербі рука кістлява,
Не за славним родом туга,
Не порожніх бунтів свара,
Не високий лет Ікара,
Де падіння — то заслуга;
То не значить з коханками,
Замліваючи, літати,
Їх волосся розплітати
Й заплітати з блискавками.
Ні, потрібно йти в огром
Боротьби, думками бити,
Рвати корогви, світити
Чину власного щитом!
Йти, хоча б і на багнети,
Йти — до ворога лицем,
Просто йти не манівцем,
Знати, хто ти, звідки, де ти,
Йти сміливим кроком Бога
По дорозі смутку й втрати,
Чаром Божим надихати
Й боронити всіх щомога,
Бути духом на низах —
Значить, бути в небесах!

Я ж то спробував носити
Над своєю головою
Світло з думкою новою
І суворіше з ним жити;
Зблиснули в житті моєму
Янголи із Вифлеєму,
Але від моєї хати
Люди відійшли земні
І взялися проклинати
Мое серце, мої дні;
Волос кожен мій зганьбили,
Але я й без їхніх знань
Відчував, що мої жили
Не стають, як мертва твань,
І на грані тій, що Бога
Відмежовує від світу,
Хоч її кляли щомога,
Менш не стало правди й цвіту.

І тому, що добре вмів я
Гамувати лють свою,
Вітер вдарив у верхів'я
Й мертво ліг... а я встаю;
Жодного не кляв я руху,
Бо вітчизну в ланцюзі
Бачив, мав покору й скруху,
У вогні горів, як всі;
Я молитвою живою
Ще й за ворогів просив,
Міг накласти головою,
Адже й суд мені грозив...
Ах, не завжди одкровення
Янгольською йде ходою,
Часом Бог своє натхнення
Шле з монгольською ордою...

Пане, я тебе не знаю —
Та твій вірш до мене лине;
Пишеш, начебто перлини
Розкидаєш; я гадаю,
Хтось неначе за Пророка
Хоче бути, химородний,
А до того ще й холодний,
Дивиться на світ звисока,
Хтось пускає віщі рими,
Щоб, мов коні, мчали клусом,
Віз наповнивши Ісусом,
Як Овідій — Фаетоном,
Щоб схилялись перед ними
Всі послужливим поклоном.

Чість думкам, в яких блискоче
Повий Дух і форма нова,
Як світанок — згинь же, ноче! —
Їх вітає кожна мова;
Мчать вони, як метеори,
Люду стеляться під ноги,
Та освітлюють дороги
Пілігримові, що з них
Полум'я бере прозоре,
Як доходить зір ясних.

Так творилася пожива
Поетична для народу —
Думка, повна світла й дива,
Всім звістуюча свободу,
Виривалася, неначе
З серця нашого — в тій мислі,
Що сміється або плаче,
Як зірниця, крізь навислі
Світить хмари, чи як сонце,
Що встає понад тумани,
Будить, гріє, гоїть рани,
В кожне дивлячись віконце,
Сила та була незрима,
Вільна, невмируща, схожа
На ясного серафима,
Запальна, як іскра Божя.

Нині що? Пророк — особа,
Сам наказувати хоче;
То не дух, вогню подоба,
Що веде і палахкоче;
Як народжується сила,
Хвиля чину, повна моці,
Він лягає сам, як брила,
Щоб спинити рух в потоці,
Завернути вспак навіки
Нові хвилі — Божі ріки;
Він в руці не має грому,
В людські болі не вникає,
Формами гучними грає,
Грає і сичить при тому.

Месник дихати не буде
Його мовою, для криці
Не візьмуть широкі груди
Іскор із його зіниці;
Лиш уздриш нужденні плахти,
Стяг, а не лице Пророка,
Вчуеш крик: «Маро жорстока,
Хто ти? Гей, не ріжте шляхти!»

Хто ж погрожує ножами?
Хто на тебе йде війною?

Чи зустрівсь ти з сатаною, —
З низовими козаками?
Може, бачив ти криваві
Крики, місяці безрукі
І глухі походи в мряві,
Птиць, що в млі летять, як духи?
Чи, можливо, заступили
Десь, в долині боловецькій,
Шлях тобі лиш їх могили, —
Й ти злякався, вождь шляхетський!

Ні, не замаху, а гасла
Жде народ, а з уст людини —
Стійте! — клич боязні лине,
Клич страху, щоб віра згасла.
Бо ж то сон старої пісні,
Що зі стягами магнати
Можуть за свободу стати,
Вийти з вікової плісні,
Що вони зірвуть окупи,
Стануть, наче янголове,
Біля хат, щоб людське горе
Знищити в святім пориві...
В тих магнатів серце хворе,
Їх серця — вужі крутливі!..

Шляхти в нас було немало,
Може, тисяч сто, а нині
Я лише в одній людині
Шляхтича вгадав... Палало
Його серце добротою,
Він давав дари щедротні,
Виділявся з-поміж сотні
Милосердністю святою,
Мав нещастя печальну славу,
Був же шляхтичем — мав право...
Та його нема вже з вами,
Гідності вже не тримає,
Бо гниє між королями,
Він помер — і вас немає!

Проклятий, хто брудом кине
В свого батька, — зрозумій,

А люд польський — батько твій!
З нього, мов з куща тернини,
Може вибухнути знову
Вітром вогняним Господь —
Проти нього не виходь,
Бо загасить твою мову!
Бійся! То не я волаю,
То якась жахна можуть,
То світла, що з неба йдуть
І несуть страшну, безкраю
Тишу з вітром на народ,
То вогні, що йдуть з висот
І шепочуть: «Ось ми є,
На наш клич народ встає!»

Отже, бійся, панський сину,
Дух надходить звідусюди.
Кажеш, ніби різанину
Вибирають слабші люди,
А що дух несе? Можливо,
Згубу людства чи вогонь,
Що попалить труд і жниво,
Короля і кожну бронь,
Та ніхто не має сил
Користати із могил,
Але з тих найглибших сфер
Починає знов свій рух
Вічний революцьонер,
В муках тіл незгаслий Дух!
Доки ти і шляхта мила,
Духом Божим не крилата,
Хочете стоптати брата,
Наче сатанинська сила,
Що вступає в нице тіло,
Бо, хоч тіло те струхліло,
Все пригноблює одвіку,
Душу оберта в каліку
Та почвара, та мара,
Вам священна, бо стара...
Отож доки, пане пишний,
Ваші люди, ваша рима
Й ви спираєтесь плечима

На той вітер вогнедишний,
Що народ несе, а вас
З ніг збиває раз у раз,
Але поки що жаліє...
Отож доки він там буде
З вас, нікчемні страхопуди,
Виганяти душі злії,
Я, хто розпізнав тривоги
Поколінь нових, що їм
Камінь кидають під ноги
Всі, хто в мотлосі старім
Давньої шукає слави
Й дбає лиш за власні справи,
Я, ми, чесні й молоді,
Днів майбутніх охорона,
Човен твій, мов лодь Харона,
Повен трупів, на воді
Перекинем блискавками,
Світанковими зірками.

ГОДИНА ДУМКИ

Нещирий людський сміх і мучеників крики —
Гимн світу нашого — і та похмура пісня
Йде вічно в небеса, печальна, лиховісна,
Перед Єговою паде, немов музики
Рвуть струни. Проклята земля, що так співає,
І заколисує тим співом, наче няня —
Щасливий, хто замкнувся у тиші мрій зарання,
Хто має сни й про сни щасливі пам'ятає.

Життя на частки дві потрібно розламати,
Годиною думок вернутися в минуле,
Вести з минувшини, як з темної кімнати,
На сонце гурт облич, життя, навек відбуле,
Очима світлості шукати образ в тіні,
Як проблиски ясні в мозаїки камінні...
Під оком пам'яті чудове рідне місто
Лежить між горами, виблискує і грає
З долини вежами, мов золоте намисто;
Чарівне, як вночі, вінками вікон сєє,
Як сонцю вказує домів перлини білі,

Що перенизані смарагдами-садами.
По вуличках згори, як стихнуть заметілі,
Там ручаї летять, увільнені льодами;
Там є гора крута, котра зветься Бона,
Над містом тінь її панує, мов корона;
Похмурий замок там, руїна, зблизька зрима,
Приймає безліч форм, залежно від погоди;
Вдень дивиться стрільниць блакитними очима,
Вночі нагадує корону та клейноди,
Пощербини старі, що сунуться поволі
По сріблі місяця, котрий з-за гір ятріє.
В долині, де стоять колонами тополі,
Хай почувань дитя про будущину мріє,
Хай мислями летить із пахощами цвіту,
Шукає мріями зачиненого світу;
А як життя його піде печальним трибом,
Із палахтливих мрій залишаться огарки.
Він мріями кормивсь, немов щоденним хлібом.
Та згіркнув отой хліб, полин — на денці чарки.
До кістяка він здер засохле мислі тіло,
І серце думати вже більше не хотіло.

Як посвітач дає передостанні зблиски,
І посміхається мале дитя з колиски,
То бачить в сні воно свого життя картини,
Тому й вражає так печальний вид дитини.
З оповиття чолом блідим дитя лякає,
Бо вже своє життя зі сну сумного знає.

В литовськiм городі, в шкільній, темнавій залі
Сиділи хлопці два — не змішані з юрбою.
Були, мов з мармуру, бліді, слабкі собою.
Але в очах вогонь — дух гордої печалі.
Молодший слабшим був. Як доля незнаменна,
Його хворіюче життя заповідалось.
Волосся з проділом спадало на рамена,
І чорним обручем навколо спини слалось.
Дівчата пестили його, той чуб хлоп'яти
Блищав, укладений, мов кучері дівочі.
Казали люди: «Він помре!» — нещасна мати
Дивилася тоді своїй дитині в очі;
Вона всміхалася. Але в душі тремтіла,

Бо мучила її передчувань тривога,
Нещастя лякалася і мовити не сміла,
Про сина мислячи: «На все є воля Бога!»,
Бо ж бачила вона вогонь в зіницях чорних,
І знала: то горить гарячка невгасима!
А другий — схожим був на отроків проворних,
Русявий молодець з блакитними очима.
Ясну будучину вбачали люди в ньому,
Він книги пожирав, чув голод до науки,
До розмаїтих мов, якісь таємні муки
Світилися в погляді блакитному й сумному,
Був зір його, немов ті польові дзвіночки,
Слізьми спрямований до однієї точки, —
В замрію втоплений, летючий в безбережжі,
За всього зримого, за баченого межі.
В незримі образи вдивлявся він очима,
І люди бачили, що в них шаленство блима;
У юнаків були небаченої сили
Таланти пам'яті — та сила викликала
З передчуття душі істотності начала,
І бачили вони життя аж до могили.
Не дивувалися, що все минуще в світі,
Над прірвою життя стояли сумовиті,
Не відвернувши лиця. У школі дуже рання
Поезія душі озвалася струною;
В шибки встромивши зір, серед наук весною
Вслухались мислями у шелести зростання
І квітів, і дерев. А в зимовій годині
Вони ішли бігцем по сніжній оболоні
І там, задихані, з морозу аж червоні,
Звертали в сторону, звідкіль весна проворна
Надходить. Як життя, вдихали перший повів
Падвесняних вітрів, що рвалися, як з оковів;
А потім, як бальзам сосна розлила чорна,
Вони, до пахоців левад побайдужілі,
Знаходили нові пахучості у гіллі, —
А був то запах вод, оплаканих вербою,
Що з хвили тихої щовечора здіймався;
А восени, коли в охоплених тяжбою
І золотих лісах туман блакитний слався,

Уява юнаків, як випалена й хвора,
Сумна була, як думка старих людей про вчора.

Були однакові юнацькі почування,
Поезія душі в обох була журбою,
Та враженнями душ різнилися між собою
Ті отроки. Отой, молодший, на діяння
Великі посягав, мав мислення крилате,
На сьомі небеса підносився зухвало.
І мріяння вбирав у чародійні шати,
А потім одкидав од себе їх недбало;
Вони підносились — і він перед собою
Знов бачив образи й передчував, що знову
Він їх колись уздрить, і дасть їм вираз, мову,
Спізнається в думках з ясних людей юрбою.

Країну духів мав юнак для здобування.
А побратим його, що старший був літами,
Життя пов'язував з мрійливими думками,
Поєднував світи, котрим нема єднання.
І людські насміхи, що почуття вбивають,
Винищували дух в його крихкій істоті.
Як статуї, бува, в лиці душі не мають,
Так статуї його думок не мали плоті.
Душа, мов замкнута в прозорості кристалу,
Дивилася на світ вічми безумства й шалу,
Бо ламана була стражденністю жажною.

Було і так не раз, що діти двоїною
Своїх думок один творили образ цілий.
Коли вони ішли весняними стежками,
Де вишня, мов дівча, убрана в одяг білий,
Де вкриті яблуні рожевими бруньками,
Там, де не бачили їх погляди сторонні,
Там, обіймаючись, схиливши скронею до скроні,
Вони ділилися чуттями; книги темні
Вияснювали враз їх мрії потаємні;
З дитячого піску на Сведенборґа творах
Вони підводили будівлі, де лунали
Шаленства голоси і янгольські хорали,
І небесам грозив той титанічний порох.

Два ланцюги думок про дух вони снували —
До світлості вгорі, в темноти, злиті сподом;
Були то мов шаблі, поламани тим ходом,
Що в світло дух веде або в сліпі підвали;
Так світ усіх творінь веде життя безкрає,
Але душа, з вогню народжена, життями
Різноманітними живе, цвіте, конає,
У формах різних тіл йде довгими віками.
Вона — у квітці зміст і кольору, й пашіння,
В людині — мисль вона, а в янголі — світіння;
Із місця зрушена, все кращого якомога
Шукає втілення і так пливе до Бога.

Людина думкою розвинутиися може
Ув янгола. А він спроможний світло Боже
Являти й часткою самого Бога стати.
Та каламуть земна лягає в світла ложе;
Втрачають янголи небесні маєстати,
Бо гордощі й пиха за ними йдуть роями;
Щодня скидає Бог на землю, в темні ями,
Лавини гордих душ, що падають, як зорі,
І гаснуть на льоту в блакитному просторі.
Та обертаються ті душі тягарями,
І паданням своїм руйнують серця храми
В створінні людському — і будуть ті падушчі
Трутизною рослин і змій в наземній пущі.
І хлопці бачили, як люди злі й захланні
Щаблями вниз ішли, і блідли, й никли в хлані.

І воля в тих дітей була міцна й зухвала,
Постійним мисленням розвинута й напнута,
Не явлена в словах, вона в людей вдаряла;
У думці мовлена і думкою почута.
Бувало так не раз, що посеред костьолу
Дівицю вклякнуту вони тайком волали
Нічим кличем душі і раптом помічали,
Що відвертається дівця від престолу
І серед натовпу із подивом шукає
Тих поглядів чужих, що творять чудо з нею, —
І в очі юнаків свій погляд затопляє,
На голоси їх душ відказує душею.
Бувало, говорив той старший, в землю очі

Втопивши голубі: «Ти чуєш, як хвилина
В минувшість падає і кидає урочі,
Тужливі подзвони, зникає, мов людина,
І нахиляє нас туди, де всі зникають.
Щасливий ти! Думки твої в словах палають,
Мої ж, зачинені у серці, гаснуть мислі,
Вони не терплять слів, але в години, стислі
Якимись тайнами, кричать, як сатанюки,
Щоб випустив я їх; мої це вічні муки.
Явить поезію я світові не вмію,
А прагну, щоб мені він дав ту казку й мрію.
Пропасті маю я із мертвими думками,
Бо, вбиті всі вони темнотами й сльозами,
В мені гниють. Біда! Поволі трачу силу...
Завчасно вмру або обернуся в могилу
Своїх думок, що їх життям наповнить годі.
Послухай! Нині в сні я був немов на Сході,
В країні чарівній; вона так часто сниться.
Я бачу пальм ряди, і бедуїнів лица,
І мисль моя жене на марев сині ріки,
В незаймані ліси, де квіти запахуці,
Там розтопитися хотів би я навіки,
Упасти, як сухий листок, в глибинах пуці».

Коли він мріяв так — то вишні і черешні
Втрачали пахощі, бо мислями поволі
Відходив він на Схід, у дні свої прийдешні,
І залишався в мрій своїх огнистім колі.
Отож подався він на північ, до столиці,
Де вчитувавсь в Коран, у письмена каліфів,
Заслуханий в століть глибокі таємниці,
Задивлений у світ незрозумілих міфів.

По трьох роках наук взяв костур пілігрима.

За той же час юнак із чорними очима
Спізнав любов. Страждав і пережив страждання,
Бо то була любов і перша, і остання.
Я бачив, як стояв він біля стіп дівиці,
Вона вдивлялася в його обличчя й блідла:
Майбутнє юнака нещасне оком жриці
Зчитала із його чола, немов зі світла.

Тож відвертала зір і лила сльози крадьки,
Душа його була подібною до картки,
Що тліє, спалена даремною любов'ю.
Хотіла дівчина його, неначе в зброю,
Вдягнути в спогади земного щастя й ними
Боротися таки з прокляттями земними;
Вкладала в дух його думок і мрій мільйони,
В словах її були тремтливі й ніжні тони,
Як звуки й вислови незнаной любові,
І входили вони в його чуття одразу;
Вона зуміла дати зіницям зір наказу
І хлопця вберегти від самогубства й крові.
Та він одсунув сам од себе люстро смерті
Терплячого життя велінням без вагання,
В свічадо майбуття метав хвилини вперті
І вірив, що колись майбутні спогадання
Хвилинам тим дадуть нового блиску й чару.
Він мислі владою чув сміх, немовби кару,
Сумний і зламаный, надривний сміх, що плаче...
Юнак сприймав його, хоч сміхом тим давився.
Він на веселощі із ревнощів дивився,
Нещастя зустрічав півусміхом, неначе
Із майбуття свого. То погляд був людини,
Що дивиться на світ немовби з домовини
І ловить образів затьмарені кристали.

Із дівчиною він летів через діброви,
І під копитами їх коней іскри грали,
І колисали їх, немов до сну, розмови,
Приховані думки вони виповідали.
А потім од людей в гущавини, у схови,
Тікав юнак і, ниць упавши під сосною,
Чуттів надламаних він чув пекучі болі,
І темний ліс шумів журбою потайною,
І западав юнак в легкий півсон поволі,
Думки ж його росли, як зорі таємничі,
І йшли орбітами у світовім огромі.
А потім у небес глибини невідомі
Він зір затоплював, і на його обличчі
Лежали промені, як мармурові плями.
А втім зривалися вітри несамовиті
І відчинялися над ним з конарів брами,

І розпливалися його думки в блакиті.
Втім старший молодик по трьох літах додому
Вернувся — вже він знав народів східних мови, —
Молодшого обняв і крикнув: «Все готове!
Відходжу вже на Схід, йду в далеч невідому!»
І раптом змовк і зблід, і зір його, як завше,
Шаленством виблиснув: та думка, що живила
Давно колись, тепер його у землю вбила,
Печать мервотності на юний вид поклавши.
Щось мучило його, якась печальна тайна,
Якась жахлива мисль чи примха незвичайна
Ховалася в очах. І зойкнув він зненацька:
«Куди це шлють мене? Там ні весни, ні літа,
Ані зими нема. Ця мрія варіяцька
Так тяжко зрадила. Душа моя розбита!
Мені кінець!» І він почав прощатись. Мати,
Брати, товариші душили плач в гортані.
І, вже відходячи, він сів, щоб записати
На спомин другові такі слова останні:
«Коли минуть літа й шукатимеш відбуле
Своє життя в думках — далеке, ясночоле,
Ти друга пригадай, що зникнув, як минуле,
І, як минувшина, не вернеться ніколи».

Невдовзі так було... пригадую... так сталося...
При сході місяця в каштановій алеї
Сидів молодший друг; до дівчини своєї
Зажурливо хиливсь. На землю листя слалось,
З дерев спадаючи, світився іній в листі,
А квіти та зірки були далекі й млисті.
Шумів дубовий ліс, плив місяць самотою.
В той вечір золотий тремтячими устами
Прощався молодик із мрією святою
Своїх дитячих снів. І, вдарений словами,
Він до землі припав, одчувши осорому,
Бо мав він гордощі великої людини
І майбуття своє і людські кличі в ньому
Передчував... Тепер ламалися хвилини —
Одіпхнута любов, гнів і жадання правди —
Усе змішалось; від болю та печалі
На серці тріщини пішли, як на кристалі, —
Воно потрісканим зосталося назавжди.
І всі скарби чуття він кинув на поживу

Фантазії своїй, і спрагнена уява
Розквітла, й на папір, як райдуга злотава,
Лягала й кликала до подиву та здиву.
В ній віри не було, ні щастя, ані Бога.
І світ його вважав за ворога, а люди —
За друга. Мстився він. Його будівля строга
Возведена була із недовір'я й злуди.
Тяжкими думами висіли темні зводи,
Та щоб під них зайти, повинні люди стати,
Як Мілтону чорти — огромні супостати —
В думках маленькими створіннями природи.
В годину прощавань зник янгол мрії... Тиша...
Юнак підвів лице — вже не було дівиці;
Він думав і дививсь, як мерехтять зірничі...
А місяць переплив на другий бік узвиштя,
З-під арки засвітив, немов ліхтар великий,
Зір затопив юнак в той місяць блідноликий
І нерухожим був. Та пригадав раптово
Забутого листа, і розламав печатку,
І довго розбирав чуже письмо спочатку,
При світлі місяця читав за словом слово.
А в глибині листа сумні були новини.

«Твій приятель, що був у пірамід країни
З посольством висланий, заїхав по дорозі
До родичів моїх; людина дуже мила,
Наївним радошам він одпустив вудила,
Сміявся, веселився, не чувсь на осторозі,
Збиравсь в далеку путь... ми бачили, як ранком
Він по листках ступав осінніх, скорбний трішки...
А потім бричка вже стояла перед ґанком,
І коні форкали, і «стременні» келішки
Вже подано було. І поклик балагули
Вже наказав йому у повіз той сідати,
А він вернувся в дім... Ми раптом постріл вчули,
В кімнату вбігли — він лежав серед кімнати,
Блідий і неживий; в руці тримав пістоля...
Його поховано під лісом, окрай поля...
Священик гріб святив, він думав так, як люди,
Що був той молодик причинний, мав хворобу
Самопогубства — шал безумства та облуди...
Вгорнув той випадок наш дім увесь в жалобу».

Ось вам роман життя. Ви правду тут почули.
Одного вабила і вбила вражень новість,
А другий, погляд свій зануривши в минуле,
В темноти світу йде... Не скінчена ця повість...

ВАЦЛАВ¹

Поема «Вацлав» заслуговує особливої уваги українського читача, бо саме в цьому творі Словацький пророкує воскресіння української держави. Поема написана 1835 р., вона належить до творів «української школи» у польській літературі, але вирізняється з-поміж них справжнім українським патріотизмом. Словацький написав невеличку передмову до свого твору: «Є такі речі, до яких перо поета не повинно торкатись; такою, напевно, є смерть Вацлава, що її нам у поемі «Марія» чудовими кольорами змалював Антоній Мальчевський. Однак якийсь мимовільний потяг — я хотів би назвати його натхненням — змусив мене написати цю поему, і я, не одриваючись від правдивих переказів, намагався, наскільки це можливо, зідеалізувати річ, сповнену чорної мути та страхіть. Може, декілька строф сповіді Вацлава виклопочуть для мене в читача дещо поблажливішу оцінку загальної композиції твору, що його я вже не здатний ані виправити, ані змінити, а дві попередні поеми прибіжать на допомогу поетові, який захищає себе від цілковитого осуду».

Для нас ця передмова цікава тим, що автор «Вацлава» згадує «Марію» Антонія Мальчевського, де змальована смерть молодого польського шляхтича Вацлава. Якийсь мимовільний потяг змусив Словацького написати поему, де смерть Вацлава постає зовсім інакше, ніж у творі Мальчевського. Словацький використав переказ про те, що батько молодого шляхтича з ненависті до родичів його дружини, своєї невістки, організував її убивство. Цей же переказ лежить в основі поеми Мальчевського «Марія».

Чому в Словацького з'явився «мимовільний потяг» показати зовсім інакше історію життя Вацлава? Тому, що він знав

¹ Уривок зі статті Д. Павличка «Український патріотизм Юліуша Словацького». Подано за виданням: Словацький Ю. Срібний міф України: Поезії. Поеми. Драми. — Л.: Світ, 2005. — С. 28—29. (Прим. укладача).

Україну набагато краще й глибше, ніж Мальчевський, тому, що його Вацлав — не романтичний юнак, який помирає з кохання до своєї замордованої дружини, а магнат, претендент на корону Польщі. Це був потяг натхнення, яке не могло миритися з тим, що Україна, про яку Мальчевський згадує лише як про етнографічну частину Польщі, — це начебто вже мертва країна, яка ніколи не воскресне. Словацький відчував Україну як національно окремішню частину російської імперії, як пригнічену козацьку державу. І провину за це пригнічення польський геній покладав і на польську шляхту. Вацлав — шляхтич, за яким тягнуться тяжкі звинувачування у зраді повстання під проводом Тадеуша Косцюшка. Беручи участь у листопадовому повстанні 1830 р., він своєю кров'ю начебто змив давній гріх. Однак цього ніхто не пам'ятає. Цей польський магнат живе в Україні не де-небудь, а над Дніпром, але не має жодного зв'язку з українським народом, не має взагалі ні минулого, ні майбутнього. Це безлика постать, що викликає огиду навіть у власної дружини. Літературознавці висловили здогад, що за образом Вацлава криється історична постать, а саме — Олександр Потоцький, син Софії і Щенсного Потоцьких з Умані. Таке трактування Вацлава ще більше підтверджує думку про те, що ненависть до нього йде насамперед від прислуги, від українських кріпаків, які добре знали ницість свого пана.

2001

Дмитро Павличко

I

Вітай, о земле степова, розлога,
Де квітне і всихає цвіт для Бога,
Де дві могили, ковилою вкриті,
Одна на одну дивляться з блакиті,
Де мертві за далінню голубою
Орлами розмовляють між собою,
Або, — якщо там недруги в могилах, —
То грізні погляди хрестів похилих
Перетинаються, мов прагнуть нині
Збудити помсту, сплячу в домовині!
Летять хрестів погрози й птиці жваві
Понад долини будяків криваві,
В повітрі чути: край війною диха,
Хоч сонце золоте і нива тиха.

Бо, хоч не дзвонять вже шаблі й стремена,
Так швидко не засне земля стражденна,
В її душі свободу ще не вбили;
Коли орел зривається з могили,
Коли застогне вітер за курганом,
Берізка листям зашумить багряним,
Сумак перебіжить, вона гадає,
Що то румак Пуласького¹ літає,
Або, — коли в степах завітнуть трави, —
Гадає, що то йде кіннота Сави².
Козацька земле, сплять твої герої,
Не мрій про них, засни і ти в спокої!

II

Чи знаєш ти, що буде тої ночі,
Коли Вернигори³ пісні пророчі
Здійсяться, і в ярузі Янчарихи,
Де птах, чи олень — сотворіння тихе —
Уздрить відбиту в місячнім потоці
Свою сльозу на непорожнім оці?
Чи знаєш: оживуть народні снива, —
І ти в годину лицарського дива,
Як зблисне шабля, блискавка крилата,
Помстиш за матір, за сестру, за брата?
Хай тільки серце лицаря — о Христе! —
Буде в крові, немов лілея, чисте,
Хай тільки не сплямить ніщо на світі
Той дух, що прагне вирватися з кліті,
Хай кожен ламле й б'є ряди ворожі,
Біля вітчизни стане на сторожі
З мечем, як ангел злотний, в караулі, —
То ворогу вже не допоможуть кулі!

¹ Пуласький Юзеф (1704—1769) — керівник Барської конфедерації — об'єднання польської шляхти, що вело збройну боротьбу за «оборону віри і свободи», проти російської інтервенції. (Прим. перекладача).

² Сава, Сава Галинський (?—1771) — козацький отаман, який допомагав барським конфедератам. (Прим. перекладача).

³ Вернигора — герой українських казок, у творчості Ю. Словацького — легендарний співець-віщун, який проповідував злагоду між українцями й поляками. (Прим. перекладача).

III

Як їдеш на коні в глибини степу,
То обминай той замок, ту халепу!
Минай палати в неба оболонці
І злотний напис, що блищить на сонці,
Бо то брехня огидна, мармурова,
Втікай від писаного злотом слова,
Втікай степами в бур'янів сувої,
Не заглядай в ті зали і покої,
Бо там ударить зрадництва повітря,
Що вп'ється в душу, як отруйне вістря,
Ще гірше, як чума, що плоть вбиває!
Хоч той палац так гарно виглядає,
Хоч біля нього — лип старих шпалера,
Костели білі, голубі озера,
А на озерах лебеді поснули,
Хоч на тополях там кують зозулі,
І соловейків там срібноголосся,
Блакит — у небі, на полях колосся, —
Не вір зрадливим образам облуди;
Той замок повен — в тому замку люди!

IV

Ще од часів античних Пелопідів¹,
Жахного вимертя сім'ї Атрідів,
Не бачено на кам'яній будові
Стільки знамен злочинства, зради, крові,
Чорнішої ще не було родини,
Такої, як темноти домовини,
Де разом з тілом вже зогнила совість...
Хто ж вислухає цю жахливу повість?

V

У замку гостей гойно пригощали,
Але господар не спускався до зали.
Колись його ще бачили в застоллі,

¹ Пелопіди — у грецькій міфології сім'я, яка походила від Пелопа, сина Тантала. У поемі «Вацлав» Словацький описує криваві злочини в родині польського магната, що нагадують про вбивства у родині Пелопідів. (*Прим. перекладача*).

Сидів, неначе труп, у людським колі;
Як говорив, чи дотикався пляшки,
По серці людям бігали мурашки;
Перед очима гостей невеселих
Світився не вином, а кров'ю келих,
Що брав його він синьою рукою;

Як він приходив зі свого покою,
Ніхто не піднімався на привітання,
Хоч в орденах було його убрання;
А як дітей до нього слала мати,
Казала в руку батька цілувати,
То перед ним, немов перед жахною,
Пекельною, потворною марою,
Вони стояли, наче скаменілі,
Кров з наляку спинялась в їхнім тілі,
Хоч вид його не був, як вид потвори;
Його обличчя не було суворе,
Він мав з натури милу твар, а з ока
Сльоза його велика і глибока
Світила, як дивився дітям в очі...
Так мучив страх його щодня й щоночі,
Над ним висіла неминуща кара,
Господній вирок, мов кривава хмара.
Він знав: між ним і світом завжди буде
Те щось, чого бояться сонце й люди!
Пробачення він перестав просити
В сердець, що прагнуть тільки мстити,
Ненавидіти хочуть без розбору;
В своїй провині він знайшов покору,
Хоч знав, як глумно сунеться голота
До грошей панських, до срібла та злата,
Він одчинив для бідних власні скрині —
Це був для нього бич за дні провинні.

VI

Нарешті втік він од людей і сонця.
Подібне до блідого волоконця,
Дитя при нім зосталося єдине,
Синок його від першої дружини.
Хлопчина біля батька в'яне, тліє,
Як ружа біля кедра; він німіє,

Як батько з горя в розпач западає,
Дитячим зором батька сповідає.
І глянь — злидар, що має душу хвору,
Блакитного не уникає зору,
Він п'є очима оченят блавати,
І вірить, що його порятувати
Може мольба невинного дитяти.
Колись Еоліоном ту дитину
Він охрестив, боявсь її загину,
І думав, що візьмуть ту квітку духи
З коліски златної, від повитухи,
І занесуть в небес благословення,
Тож людського він їй не дав наймення,
Таке ім'я придумав для дитяти,
Щоб легко янгол міг його назвати.
Дитина та зосталася при ньому
З промінням сліз ув оці голубому;
Її душа з блакитними очима,
Від Бога божевіллям одержима,
Сумна і темна в нездоровім тілі,
Була, мов янгол, гарна в божевіллі.
Як усміхнеться — видно, що до неба,
Як плаче — видно, є в плачу потреба,
Так верби плачуть, биті не бідою,
А лиш бажанням бути над водою.
Вдивлявся батько в хворобливе чадо,
Неначебно в страждань своїх свічадо.
Було, якась могильна сила клята
В словах дитини проклятьбу на тата
Являла; мука, батькова провина
Читалася в безумних діях сина;
Збагнути люди цих речей не годні.
Опівночі, як Вацлав спав сьогодні...

VII

А де дружина молода, графиня?
Рабинєю була вона недавно,
А нині — в замку владна монархиня —
З ким забавляється по ночах славно,
З ким слухає в саду пташині трелі,
Для кого учти кидає веселі,

Дітей, безсонне узголов'я мужа?
Говорять люди, скоро він одужа,
Бо за його здоров'я пані дбає,
Сама для нього ліки зготовляє;
Не раз вночі із лампою до ложа
Підходить, як мара, бліда святоша,
Побачити, як мужа слабість морить,
Почуть, як він про неї в сні говорить;
Не раз йому кладе на груди руки:
Чи серце ще не тріснуло з розпуки?
Руками слухає, як ангел смерті
Над ним тримає руки розпростерті.
Але сьогодні, як повечоріло,
Вона в саду прогулюється сміло,
Не криючи злочинної любові,
Сидить з коханцем в любому алькові,
Бо той коханець не з юрми, не з черні,
Він — короля повірений! Химерні
Він має мислі, ходить, як вельможа,
Не гавкне пес на нього, а сторожа
Його вітає і впускає всюди,
Його з поклоном зустрічають люди.
Для нього замок цей — суцільне ложе,
Десь в іншій місці він ховався б, може,
Як вуж, а тут цей зрадник ходить нині,
Як пан господаря і господині.
Отож дружина Вацлава Діана
Знайшла не полюбовника, а пана,
І з ним вона ховається у гроті,
Де крісла та дивани в позолоті,
Каскад води спадає і печері
Слугує за скляні, шумливі двері;
І та вода, що лється із потоку,
Не впустиць в грот слідкуючого ока,
Лиш ластівка крізь неї пролітає,
Бо в гроті, у гніздечку, діток має,
Крильми кристал ламає пташка чорна,
Бо матірня любов неперереборна!
Але вже ніч. У гніздах ластів'ята.
Графиня в тьмі, тривогою пойнята.
Вона тремтить, неначе осичина,

Коли в гнізді порушиться пташина
Чи голоснішим стане шум недремний.
А хто повірник той? Дух потаємний?
На ньому білі, довжелезні шати,
Вінок на голові із рути-м'яти,
Якісь червоні квіти з полинами
Позв'язувані чорними стрічками.
А перед ним — котел, чарки і дзбани.
Задля якої справи, милий пане?
Палити жертви, кидати прокльони,
Творити чари на смертельні скони?
Чи не тоді графиня очманіло
Розпочала Медеї скорбне діло?

VIII

Заледве пані проказала слово
Тремтяче, перше, а вже все — готово!
Вночі світлі із палацу до гроту
Біжать і розсипають позолоту
По травах і кущах, і метушнею
Прислуга переповнює алею.
Збудилась лебедя душа оспала,
І птах розбив крильми води дзеркала,
Підняв свої вітрила, пера, пухи,
А потім споглядав натхненно рухи
Хвиль, що від нього колами втікали,
Самі себе на водах колихали.
Так серце сильне будиться від грому,
Запалює суспільство, як солому,
І раптом відступає, бо громада
Згасає звільна і в зневіру пада,
Втікає, наче хвиля, і юрбою
Стає, уже нездатною до бою,
Побачивши поранення в людині...
Буває, серце крила лебедині
Розгорне, злине проти вітру долі,
Являючи яву твердої волі.
Хвалитись буде потім та тривога,
Що мала свідком боротьби — лиш Бога;
А серце тим потішиться зухвало,
Що люд не підняло, лиш налякало.

ІХ

У парку люди ходять, наче блудять,
І лебедів, і соловейків будять.
Вже чути гамір, вже там хтось волає,
Що граф отруений, лежить, конає.
Нарешті, звістка зла дійшла до гроту,
Повірник засміявсь, лайнув голоту,
А пані зблідла, мов закостеніла,
У сяйві місяця зробилась біла.
Якби у гроті крізь вікно каскаду
Побачив хтось її сумну, нераду,
Якби уздрів її уста суворі
Відчинені та заанімілі в горі,
Якби побачив і почув, як стиха
Крізь ті уста жіноче серце диха,
Якби почув, як зойкала й кричала,
Коли із гроту вибігала й мчала
До челяді, де вже її жорстоко
Стрічало, як убивцю, кожне око,
Якби побачив, як вона красою
Понаднебесною, а не сльозою,
Очима в зорях, як зоря недужа,
Питалася про долю свого мужа, —
Той думав би: от ранена людина,
Невірна жінка, але все ж дружина.
Одне вікно на замку не згасає,
Від місяця червоним світлом грає.
Вікно печальне графської кімнати,
Неначе янгол зблисками крилатий,
Стоїть на замку, жде, щоб з того тіла
Стражденного сумна душа злетіла.
А біля брами жде юрба в тривозі,
Здаля видніє вершник на дорозі.
Відкрийте браму! Сатана в розгоні
Влітає в двір із полум'ям на скроні;
То не диявол, то козак в палати
Привозить ксьондза — пана сповідати!
Ах, ксьондзе, Прокопе, дійди до тями,
І пам'ятай, як ніс тебе ярами
Козацький кінь, до того мав на спині
Ще й козака — нелегких дві людині.

Ти знатимеш, яка тяжка дорога
Була до цього панського порога!
Козак дяків, бабусь переступає,
Самого ксьондза за каптур хапає
І кидає на ґанок. Сам з німою,
Принишклою зливається юрмою,
Іде туди, де чути поговори,
Що отруїв хтось панське серце хворе.
Хто? — погляди туди — сумні й невпинні,
Де лампа світить у вікні графині.
І пошепки там люди говорили,
Що встав співак Вернигора з могили,
Прийшов помститись за ляхів отчизну,
І для графині він приніс трутизну.

XI

Даремно ксьондз чекає під дверима,
Даремно в двері кулаками грима,
Замкнувся граф. Нікого не впускає.
З малим дитям своїм на смерть чекає.
Не сміє навіть увійти дружина,
Де він лежить, а з ним — його дитина,
Хлоп'я, що також від отрути хворе;
Він сам засунув засуви й запори.
Ламати доведеться двері й шпуги,
Як він помре. А неспокійні слуги
Стоять, і слухають, і за дверима
Їм чути голосочок серафима,
Що скаржиться; до вечора від рання
Їм чути квили й жалісні зітхання;
А слуги нетерплячі — сонце віще
Уже зійшло, а двоє ті живі ще;
І знов пройшла очікування днина —
Там стогне батько, схлипує дитина,
І знову ніч іде, а за стіною
Живуть ті двоє, вкриті таїною,
І знов ті голоси були присутні,
Як дві стихаючі, печальні лютні,
А той, хто слухав, стверджував завзято,
Що голосів не два там, а — багато...

XII

Віддавна ходять вже чутки та слухи,
Що в замку ночами гуляють духи.
Вже бачили, як зламаний журбою
Два пламені водив граф за собою,
Вогні червоні, мерехткі страшила,
Що мали очі, кучері і крила.
Він утікав од них в город, на квіти,
Бо спеки їхньої не міг стерпіти.
У воду впав... Подія ця недавня,
Відома, третього лучилась травня.
Так, це було в святковий день народу —
Вогні загнали Вацлава у воду,
Топився вже, та люди врятували...
Та звідкіля гризоти й вогнепали,
Коли надовкруги весняна тиша,
Травневого цвітіння дивовижа?
Біди ніхто од графа не одверне,
А з ним щось діється жахне, химерне,
І кажуть, Вацлав гріх великий має,
Пильнує грім його, та не вбиває,
І ходять блискавки за ним щоночі,
Лякають іскрами, як поторочі,
Убити хочуть не вогнем, а жахом,
Могильним пахом, палахтливим прахом;
І кажуть, граф в умі позбувся ладу,
Він сам себе оскаржує за зраду,
Він сам до себе кличе ті страшидла,
Бо думка про життя йому набридла.
А як прийдуть і коло ліжка стануть,
То помисли його і руки в'януть,
Бере він кров'ю збризану хустину,
Вкриває голову свою і спину;
Колись козацька шабля в тому платі¹
Кров піднесла йому по вбивчій раті,
Коли була вже зраджена вітчизна;
Як вирок, та хустина кровобризна
І на пергаменті страшні угоди

¹ Плат — тут хустка. (Прим. укладача).

Про втрату батьківщини і свободи
Лежать побіля Вацлавового ложа...
Не дай йому здуріти, сило Божа!
Причина смерті і зняряддя смерті,
Неначе два листи в однім конверті —
О, це біда! Немає вже спасіння,
Не привид замордує, а сумління!
Найгірше те, що совість володіє
Заснулим Вацлавом. Коли стемніє,
Встає він та з відкритими очима
По замку ходить, гупає дверима,
Проходить коридори з тихим скрипом,
Освітлює кімнати смолоскипом,
І страшно блискотять його зіниці,
Та без мигтіння й руху блискавиці
У щось вдивляються, як очі туги,
Що от, здається, тріснуть од напруги.

XIII

Я Вацлава ще юним пам'ятаю:
Могутній лицар степового краю,
Нащадок знаного у Польщі роду,
Як лицар Сходу, мав препишну вроду,
Прекрасний і страшний, коли в киреї
Мчав на коні до милої своєї,
Коли на вітру поклики неждані
Ставав та оглядався на кургані;
Ти думав би, що в мить несамовиту
Став ангел степу в сяєві блакиту,
Стоїть і жде, коли вітряна сила
Його душі на бій порушить крила.
А що тепер? Він — квола лободина;
Де ангел той, де лицар, де людина?

XIV

Його дружину першу в замку вбили,
Замордували, в озері втопили,
А Вацлав був тоді десь у поході;
Хто це вчинив, тепер дізнатись годі.
Можливо, помста вбивцю відшукала —
Вона на Вацлавового батька впала.

Якщо це так — о Божі рани й муки! —
Які в родині тій серця і руки!
Чи сам помер в тюрмі злочинний тато,
Чи голову йому було відтято, —
Ніхто не відає. Це темна драма —
На графському роду незмивна пляма!
Зламати шию так перед народом?
Так батько сина не любив, що згодом
Найняв убивць і відкупивсь од кари?
Чи так пімстливі гордощі і чвари
Все знищують: не раз орлиця гине
За те, що вбила серце голубине?
Чи за той чин, сподіяний в безчесті,
Не може бути праведної месті?
Хто мав би ще, крім сина, показати
Меч батькові, жадаючи розплати?
Так в'ється злочин, гине так родина,
Як батько ворогом вважає сина,
Вмирає неоплаканий, без суду,
Чи кидає на сина стільки бруду,
Щоб той не тішивсь чесністю своєю,
Не став ніколи батькові суддею,
Щоб зрадник нації впав на колінки
Перед убивцею своєї жінки,
Щоб людська гнобила його неслава,
Щоб голова над ним була кривава!

XV

По смерті жінки Вацлав геть змінився,
В самотності похмурій зачинився,
Тінь залягла на схиленім обличчі,
Якісь думки скорботні й таємничі
В очах світили; а в душі сувора
Війна — там бились гордощі й покора.
Не відзивалось серце, повне муки,
На поклик радості, на крик розпуки.
Ті кажуть, що йому не буде прощі,
А ті — що мріє про корону Польщі,
І короля вже друзі бачать в ньому...
В часи його душевного надлому
Я виїхав од нього і ніколи

Не повертався вже в його околи.
Я думав: що то значить твердь алмазна
І вірність гробові благообразна
У серці Вацлава? В годину скрути
Чи дух його ще здатний спалахнути?
Чорніє небо — буря йде кривава.
Ту душу оповила темна мрява,
Вона в собі ховає не лиш Бога,
Там більша од самих небес тривога?

XVI

Кінець. До Вацлава іде із мрева
Смерть, як жахна, похмура королева.
Хто отруїв його? Страждання власне?
Конає. Разом з ним дитина гасне —
Його синок, як та зоря з надрання;
А в замку — чвари, бійки, розкрадання,
Той пачиння бере, а той здирає
Зі стін шпалери, — Вацлав помирає!
А де дружина? В найтемнішій залі
Скарби ховає — персні та медалі;
Сама? Та ні! На золотім дивані
Розлігся грек, немов султан. А пані
Вслухається в його різкі накази
(Одне і те ж не скаже він два рази!) —
Вона слухняна, поглядає скрива,
Йому цілує руки — нещаслива!

XVII

«Діано! — каже він, — моє кохання,
Покинь дарунки й шлюбне присягання,
І заспокійсь!.. Люблю я ту Гекату¹,
Ту хлонку, чарівницю язикату;
Я сам піду до клятої почвари
Побачити, як замовляє чари,
Як людям згубу посилає з хати...»

¹ Геката — у грецькій міфології богиня мороку і чародійства. Автор порівнює з Гекатою українську селянку-чарівницю, яка доглядала Вацлава, коли той був дитиною, і проклинала його, коли він був уже в домовині. (Прим. перекладача).

«О, Антиною! Будуть проклинати
Мене за смерть його. А я — невинна.
То все — вона, та баба, та причинна
Придумала для нього покарання,
Неначе помсту за хлопів страждання.
Як я просила, щоб та відьма з пекла
Закляттям помогла, вона, як стекла,
Озвірилась... О мій жахливий блуде!..
А, може, він приходить ще буде
До мене з гробу?! Хто це може знати?..»
Втім двері відчинились. До кімнати
Заходить Вацлав... Привид, не людина.
На голові — скривавлена шматина.

XVIII

Хто так убрав його? Вночі, бувало,
Як світло місяця перекривляло
Його лице, синок йому на очі
Троянди клав (о вигадки діточі!)
Або на світ виходив із отіння
І брав на себе місячне світіння,
Й тоді дитячі риси перев'ялі
Вбирались в темні кольори печалі.
А нині? Чи ж то Вацлава дитина?..
Лежала там скривавлена хустина..
Чи ж мав би Вацлава синок підняти
І батькові на голову ті шмати
Покласти? Ні! Клянусь, та шаль червона
Не бачила руки Еоліона;
Ні, то не син на голову отцеві
Поклав ту кров у місячному мреві,
Бо не така була б страшна покара,
Якби вітчизни надійшла примара,
І свому зрадникові серед ночі
Кривавим саваном накрила очі,
Щоб він вовік віків не розбудився,
Але червоно в людську пам'ять влився.

XIX

Чоло об мармур стукнуло... Що сталось?!
Чи серце в тої жінки розірвалось?

Ударилася кість об твердь підлоги,
Графиня впала графу в самі ноги.
І дивина... Він затремтів, скривився,
Спинивсь на мить, але не розбудився,
Хитався і стояв ще півхвилини,
Неначе десь почув про смерть дружини
І в невимовній потонув печалі,
Постояв і пішов повільно далі.

XX

Що діється? Чи сон, чи маровиння?
Кричать у замку, що вмира графиня.
А грек мовчить. При світлі смолоскипа,
Як божевільний, по кімнатах нипа,
Холодний, наче кров застигла в ньому,
Мов носить десь під серцем смертну втому.
Вмирає пані, кажуть. Він — ні слова.
Блідий, мов каменина мармурова.
Його штовхають, він стискає зуби,
Мовчить, дрижить, немов боїться згуби.
Взяли його і занесли на ложе.
Що в тому замку діється?! О Боже!
Тут смерть не жде! Була вагітна пані.
Перед пологами йшли дні останні...
Питала слуг юрма несамовита,
Чи ще живе, чи з тим дитям забита.

XXI

Дивись! Там сонце на Дніпрові скелі
Пускає стріли променів веселі,
Там зі сльозами вдячності підносять
Голівки квіти, в сонця світла просять,
Там золотні сарни на курганах скачуть,
Троянди польові од щастя плачуть,
Орел росу скидає з крил на трави,
Спокійно сходить сонце величаве.
Лиш в тому замку сонце будить знову
Наляканих людей лякливу мову,
Лиш в тому замку вже відкрились очі,
Що млою смерті їх вкривають ночі.
Навіщо на цей світ було приходить,

Любити, гніватись, терпіти, шкодить,
Щоб сонце врешті вийшло добре знане,
Останнє, незаплакане, кохане?!

XXII

Граф Вацлав кличе. Двері розламали.
Чи то не трупи два посеред зали?
Граф Вацлав мертво обійма дитину,
Пришліть, благає, ксьондза й домовину.
Слуга до столяра побіг. Спроквола
До графа ксьондза вже ведуть з костьола.
Ксьондз був немолодий. Волосся сиве.
Він міг розрадить серце нещасливе.
Він батька розбудив, підняв на ноги,
Хрест притиснув до нього скільки змоги,
Обличчям повернув його до світла,
До ружі, що під вікнами розквітла.
О сонце й квіти! Згадку про дитину
Вони йому навіють в цю хвилину,
І власне горе обірветься наче,
Граф хлопчика згадає і заплаче...
Ні! Він стоїть закаменілий, синій;
Так восени дерева вбрані в іній,
У діамантові, блискучі шати,
Стоять задумливі, як після страти.
З'явились люди, неживу дитину
Поклали обережно в домовину,
І винесли, а Вацлав, там стоячий,
Дививсь на все те, начебто незрячий,
А, може, він лише вдавав сліпого —
Пиха в нещасті — лагідність для нього,
І він явив ту графську прохолоду,
Сам будши зібраним вже до відходу.
Він був, як труп, без почуття, без мислі...
Священик перед ним сидів у кріслі,
І склавши руки, ждав у ті хвилини
На скорбну сповідь грішної людини.

XXIII

Мовчав священик, слухав сповідь далі.
Граф нахиливсь, уста його зів'ялі

Тремтіли і шептали безугаву:
«Чи бачиш ти ту чашу золотаву?
Туди налитий був рукою злою
Вогонь любові з людською золою!
Я випив. Випило її дитятко гоже
Могильний тлін з моїх батьків... О Боже!
Подумать страшно, хто мені отруту
Приготував, неначе помсту люту,
Ніби одкрив для мене таємниці,
Що знали їх лише батьків гробниці.
Що то за помста? Тлін повстанців брати,
Священним прахом зрадника вбивати,
Тим прахом, що в моє вступивши тіло,
Негайно обернувся в смертне трійло?
Чи месники мої страшні й нечулі
Бажали розбудить чуття послулі
В моєму тілі, пристрасної крові
Палити в жили темні й нездорові?
Чи знали, в що моє сумління чорне
Обернеться, як спогади розгорне,
Яка спанне в моїй душі гнилизна?
Але не розбудила та трутизна
Любові — лиш погорду та гризоту,
Гординю непокірну й злобнороту.
Вже серце спало, вкрите пліснявою,
Немов забите, а тепер живою
І лютою налилось кров'ю! В ньому
Боління, пекло, бурі, повні грому,
Але нема любові. Все розбите.
А що любити? І кого любити?
О, якби навіть встала із могили
Моя кохана, серце моє миле,
Моя дружина перша, рідна, люба,
Я скаржився б, що їсть мене погуба,
Я плакав би від болю, та кохати
Не зважився б, на те потрібно мати
Ясніші, кращі миті та години,
Ніж старість, повна крові і провини,
Що, ніби захід сонця, відчиняє
Небо без Бога, грізне та безкрає.

XXIV

Про мене йдуть ганебні поговори, —
Не вір їм, отче; я не без докори;
Як кожен, заслуговую огуди,
Та більше я терпів, як інші люди,
Велике серце мав, і накормити
Його я мусив! Як же мав я жити?
Дружина вмерла. Батька судять криво
До зашморгу. Це знести неможливо!
Мій тесть також засуджений до страти...
Мій рід од страху мусив помирати,
І все це сталося в одній годині;
Перед народом, перед Богом нині
Волів би я наруги не боятись,
Повішеного сином називатись.
Але тоді я вбитий був ганьбою.
Мій батько вмер... Якраз я йшов до бою,
І, кажуть, бачили мене тієї ночі,
Як на коні летів я крізь обочі,
Із поля битви мчав несамовито...
На другий день мого батька вбито...
О, роздери мої печальні груди,
І вийми серце! Там нема облуди,
Оглянь його; знайди мою провину,
Допоки ляжу в темну домовину!

XXV

Не винен я, та маю дивну вдачу —
У пам'яті себе злочинцем бачу,
Бо прагнув я (даруй слова одверті!)
І виглядав давно цієї смерті,
Про неї звістку я вхопив жаждиво,
Як про звичайну річ, не як про диво.
Вона в думках моїх давно застрягла,
І звільна підступає, а не знагла.
Тому, коли прийшли жорстокі люди
Звістити, що вона вже скоро буде,
Потішитись... Я не явив печалі,
Мій зимний вид, мов кований зі сталі,
Спокійним був, не дав я їм нагоди
Зазнати з мого болю насолоди,

Я показав, що в тихій цій країні
Усе підпорядковується зміні,
Усе земне трухлявіє, минає,
І навіть меч нікого не вбиває,
Я показав чола студену кригу,
Що дух зморозила архистратигу,
Та люди розтлумачили по-свому
Той мармур болю, ту німоту грому.

XXVI

Ти знаєш, хто пишається бідюю,
Не зможе йти дорогою одною
Із іншими... Гординю від нещастя
Самому Богу втішити не вдасться,
Пихи не переможе віра навіть,
А грім і меч ніколи не позбавить
Від гордощів запеклу в горі душу.
Тобі, мій отче, я зізнатись мушу,
Що отака була й моя гординя;
Моя душа, хоч, може, не святиня,
Але не підла! Наче кінь до броду,
Не кидавсь я. Я став проти народу,
В могутній статуї шукав опори,
І, може, переміг би своє горе,
Чужа була б і ворога підмога,
Як більшого знайшов би в серці Бога.

XXVII

Не оправдовую себе, мій пане!
Які глибокі мав я в серці рани,
Отруєні гризотою-змією,
Як я боровся з пам'яттю своєю,
Допоки я не визнав, що сумління
Говорить правду, а все решта — тління!
Пороло серце щось мені ножами,
І я вставав темнющими ночами,
Ходив, як привид, в безпросвітній мряві,
Над головою блискавки криваві
Горіли. Я жахавсь, несамовитий,
Холодний, хоч всуціль сльозами вкритий.
Говорять, що блукав я десь надворі,

Стогнав і плакав, як людина в горі,
Можливо, руки витирав од крові,
Можливо, вив, неначе звір в діброві,
Вбивав і з кимось там ділив могили,
Може, зі мною духи говорили,
Не знаю, снилося це все, чи, може,
Насправді покидав я своє ложе;
І навіть нині бачу: крові смуга
Тече. А де моя дружина друга?

XXVIII

Стій, отче! Не шукай тієї пані!
Удари переносив я неждані,
Але вона вчинила так (я знаю!),
Що переніс я смерть свого краю,
Занурився в убивчий запах трупний.
Ангел краси і ворог невідступний —
Вона постійно володіла мною,
Як я, похмурий, бився із ганьбою;
Все, що в моєму серці воскресало,
Вона вбивала й нищила помало...
Вмираю через неї... За отруту
Вона ще понесе покару люту!
Глянь! Отой парк я насадив для неї,
Всі ті дерева, луки, всі алеї,
Струмки, стави, всі зграї лебедині,
Всі мармурові постаті, богині —
Те все для неї я створив з любов'ю...
Якби я міг те все спалити, й кров'ю
Залити, й обернути все в руїни —
Цей пишний замок, ці шпалери й стіни,
Щоб не побачили майбутні люди
Кімнат, де повно зла, брехні, облуди,
Щоб не казали про оці покої:
Тут зрадник жив, творець судьби гіркої,
Тут він ридав, а тут сміявся з Бога,
Тут панувала темрява й волога,
Ніколи квітка сонця не розквітла,
Він жив, як вуж, ховаючись од світла!

XXIX

Любов до батьківщини — сонце ясне,
Що для сердець шляхетних вік не гасне;
Вони летять попереду народу,
Як журавлі-провідники. В негоду
Вмирають од натоми і задухи,
Тоді народ провадять їхні духи,
І їхні імена — то бунтівничі
Для нації всієї гасла й кличі,
Їх вся вітчизна наслухає, чує,
І серце тигра в голубі пульсує.
Вигнанці вмруть — народ пошле за ними:
Вертайсь, могило, кличуть побратими!
Хоч буде забуття в земній утробі, —
Один-єдиний отченаш на гробі —
І неоплаканий покійник встане,
О, як я заздрю тим, хто рвав кайдани!
Я, хто до сонця рвавсь, укритий млою, —
Чом я не вмер дитиною малою?..
Чому?.. На побойовище криваве
Я прилетів тоді не задля слави,
А задля смерті... Якби впав, як витязь,
Сьогодні я не мав би чим хвалитись...
На овиді були Мацейовиці¹,
Зіткнулись лави, вдарили рушниці,
Я був у панцирі, тяжке забрало
Від людських поглядів мій лик ховало.
Ніхто не міг мене там упізнати,
Блищали на мені залізні лати,
В криваве море, як упир залізний,
Я кинувся — непощадимий, грізний...
Чи не тому, що був я в тій закові,
Не пожадала смерть моєї крові?
Переді мною тихнули гармати,
Боялись кулі плоть мою торкати,
Хоч з посвистом летіли біля вуха;
Мій меч дзвонив, неначе зброя Духа,
Вбивав я, припадаючи до гриви,

¹ Мацейовиці — село, де Косцюшко програв битву з росіянами.

Одягнений в безсмертя страхітливе.
Була на те, напевно, воля Божа,
Що сам на тому полі, де ворожа
І наша сила вже лежали в купах,
Я їздив біля трупів і по трупах,
Втім, чую, хтось із недовмерлих кличе
Мене до себе, під'їжджаю ближче,
Він прізвище моє кляне прокляте,
Мене взиває, та не хоче знати,
І кров свою, пролиту в лютій січі,
Жбурляє з помстою мені у вічі!
Виймаю меч... Рука моя тремкоче —
О, не лякайся, не блідній, мій отче! —
Я не добив його, хоч він себе назначив,
Як змії, але йому я не пробачив!

XXX

А де тепер Косцюшко¹? — В домовині!..
Як він ще жив і мучивсь на чужині,
Я не любив його святої слави,
А нині хоч би тінь його постави
Хотів би вздріти, чи його могилу,
Чи біля неї там вербу похилу...
Там духи скорбні ходять в ніч закляту,
Хоч він не мав дітей, волають: “Тату!”
Розповідають: друг його недолі,
Кінь за його труною йшов поволі,
І перед кожним жебраком спинявся,
Навчив його так лицар. Біль зібрався
В моєму серці, я вже повен тьмою...
Поглянь, що сталось з ним, а що — зі мною!

XXXI

Послухай, отче, як життя теменне
Хвилини щастя відбирало в мене!..
По смерті Польщі, впалої на кпини,

¹ Косцюшко Тадеуш — керівник антиросійського повстання польського народу 1794 р., учасник війни за незалежність Північної Америки, ад'ютант Джорджа Вашингтона, один з найвидатніших борців за визволення Польщі. (Прим. перекладача).

Прийшов я в двір до першої дружини.
О, що я відчував, як наді мною
Знайомі липи тишею нічною
Зашелестіли!.. Я, хто в тому домі
Був молодим, і жив не в осоромі,
А в radoщах, гадав, що юність — вічна...
Чому, звідкіль прийшла пора калічна?
Стою, боюсь переступить порога,
Молюся, тричі згадую про Бога,
Нарешті, зважився... В кімнатах тихо,
Здавалося, там причаїлось лихо,
У темнощах мене хтось оглядає,
«Не плач!» — щось шепче й мовчкомоа ридає.
Я чую дивні звуки, мов погрози,
Лице мені скропили щедрі сльози.
Що тут шукає Вацлав гордий? Вищі
За нього бур'яни на цьому дніщі.
Сам? Ні, не сам (тут скрики жаху зайві):
Стоїть старець у місячному сяйві.
Я впізнаю — мій тесть. Підносить клунок
І розгортає, наче подарунок.
Я глянув (серце зупинитись може!) —
То голова могого батька! Боже!
Старий звелів з могили трупа взяти —
Помститись — голову йому відтяти.

XXXII

Скрутив мені старий зів'яле серце,
І вигнав янгольство з душі, та все це
Перемагав я з волі Пана Бога,
Обороняла від ганьби тривога...
Не допомгло. Душа моя зухвала,
Як люстро, людські скарги відбивала.
Куди мені подітись, де сховатись,
Не Бога, сам себе я став лякатись,
Тож хай скінчиться вже моя дорога,
Хай звільниться з оков душа убога,
Хай все ненависне, як грім, розблисне,
Піде в безмежжя все, що серце тисне,
І хай душа спізнає всі боління,
Потрібні для горіння, а не тління,

Хай це усе в єдиному мордерці
Зачиниться, та не в єдинім серці!
Яка ж ти довга, жахітлива ноче!
Потіш мене, розрадь мене, мій отче!
Чи молишся за мене лиш сльозами,
За мене, хто стоїть побіля ями,
Хто вже побачив смерті таємниці
В мого синочка голубій зіниці?
Його уста тремтячі, малинові,
Хмільні, аж наче п'яні від любові,
Вогнистим подихом, струни тремтінням
Тут гналися за смертним маревінням.
З'являлись юності моєї сніва,
Коли душа моя була щаслива,
В мого синка дитячим непороччі;
Чого ж так сумували в нього очі?
Не знав же він кохання, ані туги,
Та все ж кохав, тужив, горів з недуги.
Я бачив, як вдивлявся він тужливо
Кудись, мов лебідь, у веселки диво;
Я бачив, як помер. Та скільки сили,
Вогню він мав на березі могили,
Які слова сумні, прекрасні, мрійні,
Багатолунні і меланхолійні
Зривалися із уст його! Хвилина
Була така — я думав, що дитина
Обернеться в метелика, рамена
Поробляться крилечками, натхненна
Істота зблисне, в небеса полине...
Та ні, він був подібний до людини —
Упав, очима втоплений в блакиті,
Любив, терпів, сконав одної миті.
В дитячій серці при останнім слові
Замкнулась іскра вічної любові.
Те, що я досі ще терпіти мушу,
Добило, знищило невинну душу.
А я люблю ще, на порозі смерті
Кохаю в серці спомини нестерті.
Стань біля мене ближче, духівниче, —
Хай моя думка снів моїх не кличе,
Хай не приходить тінь її блідава!..

Прийшла! Стоїть за нею батька з'ява...
Волосся сиве... Кров... Страшна примара.
Ті двоє — то моя і мука, й кара!
Та, може, лиш вони в оцю хвилину
Мені прощають всю ганьбу й провину,
Бо з неба скорбно дивляться на мене,
Шлють зрадникові співчуття спасенне...
Маріє! Не ховайся од мене в зорі!
Як добре, що стоїш ти в моїм зорі,
Як добре, що мене ти пожаліла,
З'явилася похмура, тиха, біла,
Неначе тужиш ти за мною в гробі!
Рятуй мене, Маріє люба, пробі!
Ходімо разом. А куди? Не знати...
Мій отче, скоро буду я лежати
В землі, для слів нема вже в мене часу.
Скажи, хай сукню вшиють їй з атласу,
Щоб їй вінок на голову заклали,
І щоб жінки умили й поховали...
Запам'ятай... Труна її четверта...
Глянь, як одежа вся на ній подерта...
Зроби, що я сказав. Є в тім потреба.
Глянь — усміхається вона із неба...

XXXIII

Нікому не розповідай про мене,
Візьми цю хустку, полотно свяченне,
Полите кров'ю, поклади в костьолі
На вітвар Божий! Не хилися долі,
І не тремти — хай прийме Божа Мати
Кров, що святою має в храмі стати,
Кров, що горить в хустини отороччі,
Мені колись народ жбурнув між очі,
Цю кров, і досі ще не захололу, —
Останній мій дарунок для костьолю.
Це розпач мого вічного терпіння,
Мого чола неvigасне горіння,
І, може, Бог згадає, і побачить
Знак покаянь моїх, і все пробачить,
За те, що спідлююсь перед собою,
Пробачить злочин, палений ганьбою.

Що буде з духом нищості й облуди?
Те, що було вже, гіршого не буде...
Та в гордощах своїх ще чую силу,
Що душу береже мою надгнилу
Від смерті, душу, з розпачу тремтячу,
Пиха боронить від плачу. Не плачу.
Я сам на себе лють скажену маю,
В ненависті до себе помираю,
Та й до людей не чую ласки нині,
Так начебто вони так само винні
В моєму злочині. Та ні, мій отче,
Ця мисль мене потішити не хоче.
Це все. Скажи, нащо так тяжко жити?
Мене, скажи, чи можеш розгрішити?
Чи зрадникові набожно та щиро
Розіллеш на чоло священне миро?
Я не жалів, нічого не направив.
В крові мій край. Це я його скривавив.
І довго буде кров ота стікати,
За волю будуть тисячі вмирати,
Ще будуть тюрми, вбивці плосколобі,
Чи ж я спокійно можу спати в гробі?!
Моє сумління мукою проткнене...
Благаю, отче: помолись за мене!»

XXXIV

Вацлав сконав, не дочекавши рана,
На лиця вийшла зелень трутизняна.
О плодовитість домислів! Отрута
Була в його крові! Але покута
Також бува трутизною в людині,
А Вацлав жив у скорбній самотині.
Він в'янув од зневаги і наруги,
Тож невідомо, звідки дивні смуги
З'явились на лиці — чи випив трійло,
Чи так йому журба сплямила тіло.
Людей оскаржувати ми не будем,
Бо краще вірить, ніж не вірить людям!
Коли земля вже скине з себе горе,
Затихнуть в замку брехні й поговори?!
Та ні, юрба до смерті не байдужа —

Йде поговор: забила пані мужа,
Причину мала... А яку? Не знати.
Хіба цій казці можна довіряти?
Аякже? Довести це можна гладко —
В графині скоро буде немовлятко —
Це очевидна річ, а не примари,
Навіщо їй біля колиски мари?

XXXV

Йде похорон степами України,
Сичить у травах кублице зміїне,
Іде через кургани, чути схлипи,
В темнотах палахкочуть смолоскипи,
І вітер виє; в домовині пана
Несуть пани; із кожного кургана,
Коли підходить з трупом домовина,
Б'є стовп огнений в небо, як лавина,
Встає над Україною криваве
Похмуре полум'я, з могил — заграви,
Здається, що горять в степах узвишшя,
В землі йде гомін, а на небі — тиша;
Мерці озвались криками глухими,
Бо опинивсь труп Вацлава між ними.

XXXVI

Людина там чи привид? В ніч багряню
Виходить дух якийсь на схил кургану:
«Ти, зраднику, — погрожує рукою, —
Ідеш у гріб з трутизною гіркою!
Йди, трупе! Я тебе в колиску клала,
Я молоком своїм тебе плекала,
Тепер тебе кладу в могилу радо,
Йди, чорна трумно, йди, огидна зрадо,
Моя дитино й мій отруйний гаде,
Іди, нехай тебе черва обсяде;
Хоч кров твоя твій чорний гріх замаже,
Бог звістувати це тобі не каже, —
Не знатимеш у пеклі ти, шайтане,
Що Україна із могили встане!

Усе скінчилось, дні твої пожерті,
А твоя вічність — мить твоєї смерті!»
Дух, попрощавши рештки пана згнилі,
В курган запався, зачинивсь в могилі.

XXXVII

І знов на замку світить хтось лампаду,
І чути з гроту пошум водоспаду,
І в світлі місяця срібляться хвилі,
А потім — тиша, знов, як у могилі.
Говорять, білий лебідь і червона
Троянда кличуть там Еоліона.
Коли вечірня зірка засіяє,
Троянда плаче, лебідь пропливає,
Про те дитя з обличчям херувима
Йде оповідь скорботна й незглибима.
Розповідають, ніби в темнім гроті
З'явивсь той хлопчик у сяйливім злоті,
А духи із-за райдужного шарфу
Знесли йому палахкотливу арфу.
До інструмента він наблизив руки,
З вогненних струн добув щемливі звуки;
І перші нути лебедів скликали,
А другі заgrimіли, як хорали
Скорботного, невкірного народу...
Втім лебеді злетіли понад воду,
Як вищі тони подала дитина,
Злетіла в небо згряя лебедина,
А з нею арфа, позвуки співочі,
Дитина — все зникало в зорях ночі,
І довго в небі лебедів гірлянди,
Як білі, сплетені вінком троянди,
Видніли, і було з долини чути
Дитини співи й арфи скорбні нути.
І з того часу лебедів нема вже,
Що плавали там, голови піднявши,
І воду краяли блакитну лоном,
Бо всі полинули з Еоліоном,
А Бог нових пророків не являє,
Коли вже білих слухачів немає.

1839

АНГЕЛЛИ

*Степанові Г. на пам'ятку
про зустрічі на Святій Землі
і під горами Лівану*

РОЗДІЛ I

На сибірську землю прибули вигнанці і, вибравши місце широке, збудували дерев'яний будинок, щоб там жити разом у згоді і в братній любові, а було їх біля тисячі люду з різних станів.

І доставив їм уряд дівчат, щоб женились, бо Декрет говорив, що їх прислано на залюднення. Якийсь час поміж ними був великий порядок і смуток великий, бо забути ніяк не могли, що вони ізгої і що вже ніколи не побачать батьківщини. Хіба Пан-Біг захоче...

І коли вже збудували будинок і кожен зайнявся працею своєю — окрім тих, що хотіли називатися мудрими й зоставались без діла, кажучи: «Авжеж, ми думаємо про порятунок отчизни», — побачили одного разу велику зграю чорних птахів, що летіли з півночі.

А за птахами показався обоз, ніби табір, і сани, і запряжені пси, й стадо оленів з галузистими рогами, і люди на лижах зі списками в руках; був то цілий сибірський народ.

На чолі того люду йшов його володар, він же й священник, одягнений, як звичай наказує, в хутра та в коралі, а на голові замість корони він ніс вінок із неживих вужів.

І той багатир, підійшовши до громади вигнанців, озвався їхньою мовою: «Вітайте! Знав я ваших батьків, так само нещасливих, і я бачив, як побожно жили вони і вмирили, зітхаючи: «Отчизно! Отчизно!» Отож хочу бути приятелем вашим і мир сотворити між вами і моїм народом, щоб жили ви на землі гостинній і в доброзичливім краї.

А вже всі ваші батьки повмирили, крім одного, що дуже старий, він і мені допомагає, і живе у самотній хатині далеко відсіля.

Якщо хочете, аби приятель ваших батьків став і вашим провідником, я залишуся з вами і люд свій покину, адже ж ви нещасливіші за нього».

Говорив ще довго старець — і вшанували його, і запросили до своєї оселі. І настало примирення з народом сибірським, який розійшовся і став жити по своїх засніжених селах, а його проводир залишився з вигнанцями, щоб їх втішати.

І дивувалися вони з його мудрості, кажучи: «Він напевно її перейняв од наших батьків, а слова його йдуть од пращурів наших».

Називали його Шаманом, чей же так люд сибірський називає своїх володарів і священників, що знаються з чарами і є чаклунами.

РОЗДІЛ II

Роздивившись у серцях громади вигнанців, Шаман мовив до себе: «Справді, я тут не знайшов того, що шукав. Слабкі їхні серця, вони стануть офірою печалі.

Добрі були б з них люди в щасті, але нужда оберне їх в шкідливих і лютих. Що ж Ти наробив, Господи?

Чому кожному пуп'янку не даєш розквітнути там, де його питома земля і життя? Задля чого ці люди мають загинути?

Отож виберу одного з них і полюблю його, як сина, і, вмираючи, віддам йому свій тягар, більший тягар, ніж можуть інші двигати, щоб можна було таким чином здобути вибавлення.

І покажу обраному всі нещастя землі, а потім залишу його самого в темнотах великих і з тяжкістю мислі і тугою на серці».

Так мовивши, прикликав до себе молодика, що називався Ангеллі, і, торкнувшись його руками, вселив у нього милосердя і любов до людей.

І, звернувшись до громади, сказав: «Я одійду з цим юнаком, щоб показати йому багато болісних явищ, а ви самі будете вчитись, як зносити голод, нужду і скорботу.

Але не губіть надії, бо надія ваша перейде до наступних поколінь і їх оживить, а якщо вона вмере у ваших серцях, то, мабуть, наступні покоління будуть мертвими.

А те, про що ви подумаете, збудеться, і велика радість обійме землю в день воскресіння. А ви будете в могилах, і на вас спочиватимуть спорохнявілі поцілунки, але ваші

могили будуть святими, і Господь од вашої плоті відкине хробаків і одягне вас у пошану усопших...

Ви будете прекрасними, як ваші батькове у могилах; бо ж погляньте на кожен череп їхній — нема в ньому скреготу і страждання; здається, кожен говорить: «Я чинив добро!»

Бережіть себе, бо ви нагадуєте людей, які стоять на підвищенні, — і ті, що потім прийдуть, бачитимуть вас!

Я відкрив би вам таємницю про те, що душі одних ідуть у сонце, а душі інших віддаляються від сонця на темні зорі, та ви не зрозумієте мене.

Я сказав би вам, навіщо живете, і навіщо народжуються мільйони нових душ, і задля якої мети дається людині тіло, та ви не зрозумієте мене.

Але, одначе, кажу вам: не дбайте про ранок, дбайте про день, який буде ранком смерті вашої. Бо гірший світанок життя, ніж світанок смерті, хоч інакше думають підлотні люди і люди малого серця».

Тут громада крикнула до Шамана: «Хто ж тобі дав право навчати про життя і смерть? Ми маємо між собою священників — їм належить Боже слово!»

На те відповів їм Шаман: «Чи ви чули про Мойсея і про чуда, які він творив? Я — Мойсей сибірського народу, а чуда творив я страшніші, ніж той, що був перед віками.

Хіба не вийшов з північної зорі ангел, коли я його, сполум'янілого, покликав? Спитайте мого народу.

На моє слово сніги оберталися в кров, а сонце чорніло, як вугілля, бо Господа я маю в собі премного!

Але не вимагайте від мене чудес, бо ви — народ старий, і чудом буде ваше воскресіння. Про це просить Бога.

Щоб вас Бог воскресив, кажу, і підняв з могили, і зробив народом, якого вдруге сповивають і кладуть у колицу, щоб він виріс дужим і не скривленим во плоті».

Так мовив Шаман. І не посміли йому заперечити вигнанці, а приклякнули, дотримуючи перемир'я з народом сибірським.

РОЗДІЛ III

Одного разу вночі розбудив Шаман Ангеллі, мовлячи йому: «Не спи, ходи зі мною, бо важливі речі діються на пустині!»

Ангеллі одягнувся в білі шати і подався за вожаєм, і йшли вони при світлі зір. Недалеко зайшли, коли побачили обоз гнаних на Сибір малих дітей та отроків, які перепочивали біля вогнища.

Посередині громадки сидів піп на татарським коні, а до сідла його були приторочені два коші з хлібом.

І почав піп діточок навчати згідно з вірою новою, російською, згідно з новим катехізисом. І запитував дітей він про негідні речі, а отроки йому відповідали, намагаючись приподобитись, адже в нього були коші з хлібом і він міг нагодувати їх, а вони були голодними.

Отож звернувшись до Ангеллі, Шаман промовив: «Скажи, чи ж не перебрав міри цей священик, засіваючи зле зерно і каляючи непорочність оцих маленьких душ? Глянь, вони вже забули плакати за своїми матерями і підлабузнюються до хліба, як малі цуценята, вигавкуючи злі слова проти справжньої віри.

Вони кажуть, що цар є главою віри, що в ньому перебуває Бог, що цар ніколи не наказує всупереч волі Святого Духа, навіть тоді, коли повеліває творити злочинства, бо в ньому Дух Святий перебуває.

Я скористаюся проти цього попа небесним вогнем, я спалю його, страчу на очах діточок!» І як тільки вимовив Шаман прокляття, загорівся священик на коні і вибилися із його грудей пламені, які зійшлися в нього над головою.

Переляканий кінь рвонувся з палаючим вершником — помчав, а потім, здригнувши, скинув із себе перепалену на вугілля чужу плоть.

На порохні людини ходили племінці, неначе іскорки на спаленому папері, блудячи і снуючи в різні боки.

А Шаман наблизився до дітей і сказав: «Не бійтеся! Бог з вами!

Вогонь перелякав вас, ніби сплячих голубів, але ви засинали в домі пожежі, і тіла ваші в'янули!»

І простягли до старця руки дитинята, волаючи: «Діду-сю, візьми нас із собою!»

І Шаман промовив: «Куди я вас запроваджу? Я йду дорогою смерті; чи хочете, щоб я вас узяв і сховав під плащем і висипав вас із-під поли моєї перед Паном Богом?»

І діти відповіли: «Візьми нас і заведи широкими гостинцями аж до наших матерів!»

І почали вони волати з гордістю великою: «Ми — поляки! Відведи нас до вітчизни і до матерів наших!» А Шаман почав плакати і сміятися крізь сльози...

І не міг відійти, бо одне дитя заснуло на полі його плаща, коли він говорив.

А солдати, прибувши, дивилися з подивуванням на це діло — і почали відганяти дітей од чужинців, не сміючи, однак, бити нікого, маючи в тямі нещодавній вогонь.

РОЗДІЛ IV

І переходив Шаман із Ангеллі пустошними дорогами Сибіру, де стояли тюрми.

І бачили вони крізь ґрати деяких в'язнів, що вдивлялися в небо.

А біля однієї з тих тюрем зустріли людей, що несли домовини; і зупинив їх Шаман, кажучи відчинити трумни.

Отож коли з домовин знято віка, здригнувся Ангеллі, бачачи, що померлі були ще в кайданах, і сказав: «Шама-не, боюсь, щоб не воскресли ці мученики.

Розбуди когось із них, адже маєш чудодійну силу, розбуди того діда із сивою бородою і білим волоссям, бо мені здається, що я знав його живим».

А Шаман, глянувши суворо, сказав: «Що ж буде! Ось я його воскрешу, а ти його знову заб'єш. Направду, як двічі його воскрешу, двічі від тебе він прийме смерть».

Але хай буде так, як хочеш, щоб ти знав, що смерть обороняє нас від скорбот, які вибрались до нас в дорогу, та застали нас уже мертвими».

Так говорячи, поглянув Шаман на старця в домовині і мовив: «Встань!»

Тіло в кайданах піднялося і сіло, дивлячись на людей, як оспалий дивиться.

І, впізнавши його, Ангеллі сказав: «Вітаю тебе, чоловіче, був ти колись могутній і наймудріший на нараді!»

Що ж тебе змусило у в'язниці, щоб ти сплющився перед владою і вчинив оті зізнання в провинах, про що ми дізналися?

Навіщо ти зрікся свого серця і своєї минувшини? Чи тобі тортурами відібрано розум і пам'ять? Що ж ти вчинив?

Ти пошкодив нам, бо сьогодні нам кажуть чужі люди: «Ваші провідники зраджують і зрікаються сердець, що бились для народу, і тільки люди малі тривають у твердості.

Ота сталість малих людей — наша опора тоді, коли перші особи народу визнають свої помилки. Не сподіваючись навіть на пробачення».

І коли так говорив Ангеллі, сталося, як пророкував Шаман, що воскреслий зойкнув і сконав тієї ж миті.

Отже, сказав Шаман: «Ангеллі, ти вбив його, повторюючи людські обмови й наклепи, про які він не знав перед смертю.

Але я воскресу його вдруге, а ти стережись, щоб його не довів знову до смерті».

Це сказавши, він збудив померлого, — піднісся той чоловік в домовині, проливаючи сльози з розкритих повік.

І мовив до нього Ангеллі: «Пробач мені, я не знав, що повторюю обмови і наклепи.

Бачив я тебе на вічах народу з братом твоїм і бачив я ваші дві голови завжди разом, білизною своєю подібні до двох голубів, що разом злітають на просо.

Справді, як два голуби, ви злітали на стоси проектів і вилущували зерна прав, а на полову, що залишалась, зліталися маленькі горобчики, цвірінькаючи про менш важливі речі.

Даруй мені, що порівнюю вас до Божих птахів і до дрібних речей, але так наказує ваша сивина й простота.

О, ви нещасні! Ось один на сибірському цвинтарі шукає відпочинку, а другий лежить під трояндами та кипарисами Сени! Бідні голуби, і розлучені, і померлі».

Почувши ті слова, воскреслий крикнув: «Мій брат!»¹ — повалився в труні, і вмер.

А Шаман мовив до Ангеллі: «Навіщо ти йому сказав про смерть брата? Ще хвилина, і він дізнався б усе од Бога, і зустрівся б з братом коханим у небесній країні.

¹ Тут йдеться про братів Немойовських, визначних діячів польського визвольного руху. (Прим. перекладача).

Сталося! Хай зачинять домовини і занесуть їх на кладовище. А ти не проси мене більше тих воскресати, які сплять і відпочивають».

РОЗДІЛ V

І так Шаман з Ангеллі відбували мандрівку по сумній землі, і по самотніх гостинцях, і під шумливими лісами Сибіру, зустрічаючи і втішаючи болящих людей.

І якось одного вечора переходили вони біля стоячої води, над якою росло кілька плакучих верб і гурток сосон.

І Шаман, побачивши, як вистрибують рибки до вечірньої зорі, мовив: «Ось бачиш ту плотицю, що пролетіла в повітрі і втонула знову?»

Тепер вона оповідає своїм сестрам на дні, що побачила небо — й оповідає про небо різні речі, і має з того славу поміж іншими рибками.

Отож слухаючи оповідань про небеса, вони запливуть у сіті, і завтра продаватимуть їх на ринку.

Хіба це не наука для людей і для тих, хто турбується людьми; таж вони розказують людям про Бога і про небеса, мандрують гірляндами і таким чином дають іншим пійматися в сіті й бути проданими?»

А згубною хворобою, кажу, є меланхолія і надмірне заглиблення в предмети душі.

Але є дві меланхолії; одна виростає із сили, друга — із слабкості, перша — то крила великих людей, друга — то камінь потопаючих.

Я кажу тобі про це, бо ти піддаєшся смутковій і втрачаєш надію».

Так розмовляючи, зустріли вони громаду сибірського люду, що ловила рибу в озері. А рибалки, спостерігши Шамана, прибігли до нього, кажучи: «Володарю наш! Ти покинув нас задля чужих людей, і ми сумуємо, не бачачи тебе поміж нами.

Залишися з нами на цю ніч, а ми приготуємо вечерю і постелимо тобі ложе в човні».

Отож сів Шаман на землі, а жінки й діти рибалок оточили його і задавали йому різні питання, на які Шаман відповідав з усміхом, бо ж були питання дрібничковими.

Але по вечері, коли зійшов місяць і простелив своє світло по гладкій воді, ніби золотий гостинець на південь, жінки й діти почали розмовляти смутніше, кажучи: «Ось ти покинув нас і не твориш більш чудес поміж нами.

Тому почали ми сумніватися в основах віри і навіть сумніваємося, чи маємо ми яку душу...»

На те Шаман усміхнувся й сказав: «Хочете, щоб я вашим очам показав душу?»

І всі жінки й діти заволали разом: «Хочемо! Вчини се діло!»

Отож звернувся Шаман до Ангеллі, кажучи: «Що вчинити маю з цією зграєю дівчорі? Чи хочеш, аби я приспав тебе і викликав твою душу з тіла, показав її цим людям?»

Ангеллі відповів: «Роби, як тобі подобається. Я — в твоїй волі».

Отож покликав Шаман одне дитятко з громади, посадив його на грудях Ангеллі, який уместився, ніби до сну — і мовив до тієї дитини: «Поклади свої ручки на чоло цього молодика і поклич його три рази іменем: «Ангеллі».

І сталося, що на поклик дитини вийшов з Ангеллі дух, який мав гарну поставу, і розмаїті кольори, і білі крила на раменах.

І, відчувши себе вільним, пішов той ангел на воду і по доріжці місячного світла відходив на південь.

І коли був уже далеко, на середині ставу, наказав Шаман тій дитині покликати душу, щоб повернулась.

І оглянувся дух ясний на поклик дитини, і став повертатися ліниво по золотій хвилі, волочучи по ній кінці крил, обвислих зі смутку.

А коли йому наказав Шаман вступити в тіло людини — зойкнув, як арфа розбита, і здригнувся, але послухався.

І збудившись, Ангеллі сів і запитав, що діялося з ним. Відповіли йому рибалки: «Пане! Ми бачили твою душу і просимо тебе: «Будь володарем нашим! Бо ж не в такі ясності одягнені китайські володарі, як душа твого тіла.

Ми не бачили нічого яснішого на землі, крім сонця, і нічого яскравіше мерехтливого, крім рожевих і синіх зір.

Крил таких не мають лебеді, пролітаючи в травні через нашу землю.

Ми навіть почули запах, ніби пахощі тисячі квітів і запах конвалій».

Чуючи це, Ангеллі звернувся до Шамана, мовлячи: «Чи це правда?» А Шаман відповів: «Правда. Ти одержимий янголом».

«Що ж, — запитався Ангеллі, — вчинила моя душа, будучи вільною? Скажи, бо не пам'ятаю».

Відповів йому Шаман: «Ішла вона по тій золотій дорозі, що блищить на воді від місяця, і втікала в той бік, як людина, котра квапиться».

І на ті слова опустил голову Ангеллі і, задумавшись, почав плакати, кажучи: «Вона хотіла повернутись на батьківщину».

РОЗДІЛ VI

Заспокоївши плач Ангеллі, Шаман покинув рибалок і відійшов у пустиню.

А місяць ще був високо, коли зайшли вони до хати старого чоловіка, який привітав Шамана, як давнього приятеля. Був то один з вигнанців барських... останній.

Його хата, затінена широкою яблунею, повна гнізд голубиних і співу цвіркунів, була затишна й спокійна.

І поставив той старець перед гостями олив'яний дзбан, хліби і червоні яблука, а потім почав, як звичайно, розмову про давні часи і про вже померлих людей.

Він не знав нічого про те, що в Польщі є нове покоління, є нові герої, є нові мученики; не хотів об тім знати, будучи людиною минувшини.

І не було вже в ньому жодної пам'яті, він пам'ятав тільки події, що траплялися йому замолоду, але не знав він дня вчорашнього і не думав про завтрашній день.

І утримувався він з хробачків, яких називають червцем, і платив з того податок цареві, а був якраз день збирання данини.

Отож о пізній годині заїхав перед хату митник і, напившись із дзбана, упімнувся про заборгованість старого.

І віддав йому старий все до решти, щоб вистачило на податок і на збагачення податкової служби.

І, все забравши, митник вийшов з хати, кажучи: «Ось маєш яблуню, вкриту плодами; мушу взяти з неї десятину».

Мовивши так, він слугам своїм наказав трясти дерево старе і розросле, а Шаман сказав до Ангеллі: «Піди, і стань під яблунею, і не говори нічого до тих, що трясуть дерево, аж покажеться сила Божа».

Отож пішов Ангеллі і став під зливою червоних яблук, як спокійна людина.

І раптом яблуня вкрилася великим сяттям, а плоди на ній обернулися зорями і, сильно блискаючи, вже не падали на землю.

І сплячі голуби збудилися, думаючи, що вже година світанкова, і, вмивши пір'я, вилетіли в ранкове повітря.

А ясність ота налякала урядників так, що, залишивши весь податок, втекли вони настрахані і, сівши на воза, від'їхали.

А Шаман звернувся до Ангеллі, мовлячи: «Ходімо звідси, бо господар питатиме нас, якою силою ми те робимо, а то є тайна, і знаки тих зір — таємниця!»

Так мовлячи, він оточив себе й Ангеллі темностями, і вони вийшли.

РОЗДІЛ VII

І сказав Шаман: «Ось уже не будемо являти чудес, ані могутності Божої, що є в нас, але плакатимем, бо прийшли ми до людей, котрі не бачать сонця.

І не належить їх навчати, бо їх навчило найбільше нещастя, і обнадіювати їх не будемо, бо вони не вірять. В декреті, який засудив їх, написано було — «навіки».

Це копальні Сибіру!

Ступай обережно, бо тут земля брукована сплячими людьми! Чуєш? Вони дихають голосно, а деякі ячать і говорять у сні.

Один говорить про матір свою, другий — про сестер і братів, а третій — про дім свій і про ту, яку любив серцем, і про лани, де збіжжя йому вклонялось, як панові своєму... і щасливі вони тепер у сні... але пробудяться.

В інших ямах виють злочинці, але ця копальня — могила тільки для синів батьківщини, і наповнена вона тишиною.

Ланцюг, який тут гуркотить, має сумний голос, а в склепінні є різні відголоси — є й така луна, котра каже їм: «Я жалію вас!»

Коли так печалився Шаман, увійшли сторожі і солдати з лампами будити сплячих до роботи.

Отож повставали всі з землі, і розбудилися, і йшли до роботи, як вівці із опущеними головами, окрім одного, котрий не встав, бо помер уві сні.

І, приступивши до тих, що йшли з молотами на роботу, Ангеллі запитав одного пошепки, хто був той померлий і з якої хворості він скінчився.

На те відповів йому чоловік, блідий арештант: «Той, про кого питаєш, був священиком, я знав його, він сповідав мою дружину і моїх дітей на батьківщині.

А коли настала війна, він з хрестом в руці сів босоніж на коня, а як загримів огонь перед лавами, він став, волаючи: «За вітчизну!.. За вітчизну!»

І покликав його єпископ, і видав катам в руки, але перед тим на міському майдані зняв з нього освячення, і випустив з рук єпископський жезл, і зімлів¹.

А кати схопили Божого чоловіка і запхнули в тісну сірячину, а потім ледве замкнули його в кліть, бо ж був опасистий, і стояв він безрушно, як мертва річ.

Отож привезли його до копальні, і він вдавав, що йому добре на серці, але я бачив, що був блідий і печальний.

І піддався він розпачу, і зісох, як старе дерево. І, приступивши якось до нього, сказав я: «Бійся Бога! Нащо так гризешся?» І сказав він під великою тайною, як божевільна людина: «Я забув слова з Отченашу...» — і, погрозивши мені пальцем, щоб я був тихо, відійшов.

І побачив я одного разу, що він брав у темнотах гнилий свинець і споживав трутизну.

А за кілька днів цегляний рум'янець виступив на його обличчі, а тіло його опало на кістках, як змокле полотно шатра, але очі його блищали.

А сьогодні не знаю, як він помер, бо я спав біля нього, але не чув, щоб він бодай зітхнув.

А як ви маєте серце, жалійте його, бо я знав його — він був чесною людиною».

¹ Дослідники творчості Ю. Словацького вважають, що цей єпископ — історична особа Міхал Півніцький, прихильник російсько-го уряду, що його зневажали поляки. (Прим. перекладача).

Отож Ангеллі, звернувшись до Шамана, сказав: «То са-могубець!»

Але Шаман заслонив очі і, піднявши кавалок свинцю з землі, мовив: «Цей свинець — убивця, порадник злий, бо він казав: «Бери мене і з'їж, я — кінець і заспокоєння».

Цей свинець — шахрай, бо видав себе перед людиною за Бога, який лише один закінчує терпіння і серце заспокоює навіки.

Проклятий, хто від найменшого вітру падає на землю і ламається, немов звалена колода!

Але під сильними вихорами вам вільно падати — ви будете оплакани!

А що ж? Не дадуть вам неосвяченого цвинтаря? Хто знає, який сон у непосвяченій могилі?

Звичайно, краще помирати в гроні дітей і внучат, які плачуть... і дивитися, як розвиваються весняні дерева, і мати годину тиші».

Коли отак говорив Шаман, оточили його нуждарі і сказали: «Добре навчаєш; ти людина із серцем, може, навіть надіслана Богом.

Отож знай, що п'ять днів тому впала скеля і завалила штольню, де працював старий чоловік з п'ятьма синами, а сторожі не хочуть підірвати стару скелю, кажучи: «То довга праця, хай помруть».

А ми щодня біля тієї скелі стаємо слухати, чи ще живуть вони, але з тієї печери не чути нічого, навіть зойку. Якщо ти Божий чоловік, одвали камінь, можливо, живе ще батько або хтось із його дітей.

Вчини принаймні подивування для наших катів, звільнивши людей, бо ж помруть там з голоду».

Отож привели Шамана до тієї скелі, і наступило велике мовчання, а Шаман, піднявши очі догори, молився.

І прийшов підземний вітер, і вивернув скалу так, що відкрився темний і глибокий отвір, і ніхто вступити в нього не посмів першим.

Отже, Шаман, взявши каганець, увійшов до льоху по розвалених каменях, а за ним — Ангеллі і в'язні.

І побачив жахливу картину! На тілі наймолодшого сина лежав батько, як пес, який покладе лапи на кістки і сердиться.

Очі того батька, відкриті, блищали, як скло, а четверо мерців лежало поблизу, одні на одних.

І, глянувши на них, Шаман сказав: «Що я вчинив? Ось батько живе, а сини вже повмирили. Навіщо ж я молився?»

Так говорючи, він пішов із льоху, та й половина юрби пішла за ним.

РОЗДІЛ VIII

І, проходячи далі, побачили вони багато блідих і замучених людей, імена яких відомі на батьківщині.

І прийшли вони на підземне озеро, і ступали берегами темної води, яка не рухалась і подекуди золотилась від світла каганців.

І сказав Шаман: «Чи се не Генезаретське море¹ поляків? А чи сі люди не рибалки нещастя?» Отож один з тих, що сиділи на берегах чорної води, з обличчям задуманим, відповів: «Дозволяють нам відпочивати, бо сьогодні царські іменини і днина передиху».

Отож сідаємо тут, над темною водою, думати, і розмишляти, й відпочивати, бо душі наші гірше стружені, як тіла.

Ось ми недавно втратили свого пророка², для якого оця скала була улюбленим місцем, і ті води були йому милими.

То була бліда людина з блакитними очима, вихудла і повна вогню.

І ось перед сімома роками однієї ночі огорнув його дух пророцтва, і вчув він потрясіння, що відбувались на батьківщині, й оповідав нам, сміючись і плачучи, цілу ніч про те, що бачив.

І допіру перед світанком засмутився і крикнув: «Ось воскресли вони, але не можуть відвалити камінь з могили!» — і, це сказавши, упав мертвим.

¹ Генезаретське (Тиверіадське) море згадане в Новому Заповіті (Ів. 21.1—14): тут воскреслий Ісус разом зі Своїми учнями споживав рибу. (Прим. укладача).

² Тут, за твердженням дослідників, поет виводить польського діяча Зана, друга А. Міцкевича. (Прим. перекладача).

— І ми поставили йому оцей дерев'яний хрест. А два роки пізніше розповіли нам нові вигнанці, що сталося, і, порухавши ночі, ми зрозуміли, що той пророк говорив нам правду; отож ми хотіли вшанувати його, та він був уже в землі.

Отож ми шануємо той хрест, не говорячи більше: «ось чоловік, який лежить під ним, був божевільним, і причинним, і гідним насміху». Що ж ви скажете на те?»

І, повернувшись до Ангелі, Шаман сказав: «Чого ти так задумався над цією чорною водою, що утворена з людських сліз? Чи ти думаєш про того пророка? Чи про себе?»

І коли він так говорив, розійшлася велика луна од вибуху міни, і повторилась вона над головами, б'ючи, як підземний дзвін. І сказав Шаман: «Ото подзвін по вмерлому пророкові. Ото Польський Ангел сходить до тих, що не бачать сонця. Молімося!»

І, піднявши очі, сказав: «Боже, Боже! Просимо Тебе, щоб наша мука була відпокутою.

Ми Тебе вже не благатимем, щоб Ти повернув сонце очам нашим і повітря легеням нашим, бо знаємо, що Твій суд над нами звершено... Але ж не винні новонароджені... Змилуйся, Боже!

І пробач нам, що ми зі смутком хрест свій двигаємо і не веселимося, як мученики. Бо не сказав Ти, чи мука наша зарахована буде нам як жертва; скажи, і ми зрадіємо.

Бо що таке життя, щоб його шкодувати? Чи ангел той добрий, що нас покидає в годину смерті?

Гарячінь крові — то вогонь жертви, а жертва — то наші бажання. Щасливі ті, які можуть присвятитися нашому народові!»

І сказали на це нуждарі: «Ця людина говорить правду! Адже нещасливішою за нас є ота невіста, яка прибула сюди за мужем своїм і страждає за серце людини.

Ходіть, і ми покажемо вам вологу яму, де живе мучениця з чоловіком своїм.

Великою панею і княгинею була, а сьогодні вона — служебка жебракові.

І не вартий жалю той, кого вона покохала, бо він, клянувши перед царем, благав дарувати йому життя — даровано було йому життя з погордою».

Так розмовляючи, прийшли вони до стіни і крізь ґрати побачили тих чоловіка і дружину.

Невіста клячала перед мужем і в мидниці вмивала йому ноги; повернувся ж бо він з роботи як поденщик.

А вода в мидниці зачервонілась від його крові — і невіста не гидувала ні мужем, ні кров'ю, а була молода вона і гарна, як ангели небесні.

Ті двоє людей мали гідність володарів¹.

РОЗДІЛ ІХ

А коли вже мав Шаман з Ангеллі виходити на зорі, потішивши деяких каторжників, він почув зойки в одному з тунелів.

Отож звернувся до одного з тих, що йшли за ним, запитав, що то було, отой зойк заліза й биття, і каторжник одповів: «Карають одного з нас.

Напевно — старого, який вчора, в Боже свято, не хотів працювати, женуть крізь ланцюги».

І, вдавшись на місце катування, Шаман і Ангеллі побачили в тунелі дві шеренги людей, які стояли з ланцюгами в руках, кожен у позі людини, що заміряється вдарити.

І побачили двох солдатів, які йшли з лампами, а посередині за ними — оголеного по пояс чоловіка із сивою бородою.

І за кожним його кроком було чути удар ланцюга, а за ним — стогін, що виривався з худих грудей битого старця.

І коли вже старому залишилось десять чи трохи більше кроків до кінця катування, Ангеллі почув два удари трохи слабші, ніби панесені милосердними людьми.

Але старець, діставши їх, упав хрестом на землю — був мертвий.

А ті два молодики, які жалісливо вдарили його, впали йому на плечі. І, пригорнувшись до трупа, волали: «Батьку!..»

І одвернувся Шаман, і, поглянувши на Ангеллі, накрив йому голову полою своєї одежі.

¹ Йдеться про князя С. Трубецького та його дружину. (Прим. перекладача).

І наказав Шаман вийти небесним духам, і Ангелі, отворивши очі, побачив сніг і зорі.

І переконаний він був, що видава копальні — то сон, адже не знати, як він вийшов з них.

РОЗДІЛ X

І ось вигнанці в засніженій stodолі за відсутності Шамана почали сваритися і поділилися на три громади, і кожна з них думала про визволення вітчизни.

Отож на чолі першої був граф Скір, який верховодив над тими, які, одягнувшись у кунтуші, називатися будуть шляхтою, так ніби з Ляхом наново прибули до порожнього краю.

А друга громада мала за провідника худого воїна, на ймення Скартабела¹, який хотів розділити землю й оголосити волю селянам і рівність шляхти з євреями і циганами.

А третя — за провідника свого мала ксьондза Боніфата², який хотів визволити країну молитвою і на зцілення вітчизни подавав єдиний спосіб — іти й гинути, як мученики, і не оборонятися.

Оті три громади були в душі незгідними між собою, і сперечалися вони про засади.

І ось друга громада, узброївшись сокирами, вийшла в поле, погрожуючи, що дізнається, яка кров у першої громади, а третій дасть те, чого вона прагне, — мучеництво.

Але доки прийшли до бою, а розуми вже були розігріті, погодилися за порадою когось, хто був із третьої громади, щоб їхню суперечку розв'язати Божим судом.

І сказав їм той поради́ник: «Ось поставмо три хрести на уподібнення до мук нашого Пана, і на тих трьох деревах прибу́ємо по одному з найміцніших у кожній громаді лицарів, і хто найдовше на хресті житиме, за ним буде й перемога».

¹ Скір і Скартабела — це, безперечно, князь Чарторийський, ідеолог боротьби за відновлення Польщі, де панівною силою мала бути шляхта, і Й. Лелевель, ідеолог боротьби за побудову Польщі з демократичним ладом. (Прим. перекладача).

² Боніфат символізує католицьке духовенство. (Прим. перекладача).

А тому, що розуми тих людей були начебто в оп'янілому стані, знайшлися три лицарі, які за свої переконання хотіли прийняти смерть, бути розп'ятими, як Христос-Пан перед віками!

Отож поставлено три хрести з найвищого, яке було в тій країні, дерева, і виступили по одному з кожної громади три мученики, не вибрані долею, а з власної волі. Не були то вожді громад, а люди — з найменших.

А коли майстри поставили хрести на високому сніговому пагорбі, озався голос із неба, волаючи: «Що робите?» Але його не злякалися.

І повішено на хрестах божевільних людей, і прибито їм руки цвяхами, і той, хто був праворуч, кричав: «Рівність!», а той, хто був ліворуч, кричав: «Кров!», а той, хто висів посередині, говорив: «Віра!»

І стояли натовпи під хрестами в мовчанні, ждучи, що буде. І так їх ніч застала на снігу, і велика темінь була, і була жахлива тиша.

Аж серед ночі північна зоря розтягнулася на половину небес, і вистрелили з неї вогненні мечі, і все почервоніло — і почервоніли хрести з мучениками.

Тоді наляк огорнув юрмища. І вони сказали: «Зле робимо! Чи добре це, щоб за наші вірування ті люди невинно згинули?»

І перестрашились юрми, говорячи до себе: «Ось помирають вони і не скаржаться».

І мовили до розп'ятих: «Як хочете, ми вас знімемо?» Але їм не відповів ніхто, бо мученики вже повмирали.

І, збагнувши це, розбіглись юрми, повні переляку, і жоден з тих, що втікали, не обернувся, щоб глянути на замучених і мертвих, їх червонила зоря, і залишилися вони самотніми.

І, власне, тоді Шаман з Ангеллі поверталися з підземної мандрівки, і здивувалися, спостерігши на вогнистих небесах чорні хрести, і мовили з наляком: «Що сталося?»

А підійшовши ближче, стривожились, бачачи на хрестах тіла трунів, і впізнавали в них своїх знайомих; отож Шаман, сівши під хрестами, заплакав...

А вставши, мовив до Ангеллі: «Ось мені Бог ознаймив провину цього народу, і знаю тепер, навіщо цих людей

розп'ято, але, щоб тіла їхні не терпіли якоїсь нової соромоти, знімим їх і занесім на цвинтар.

Хай спочинуть у землі, бо в добрій вірі віддалися на смерть, і не буде це їм на покару, але на відпущення гріхів. Хрест їх очистив».

Так мовлячи, знімали вони замерзлих, закостенілих на хресті і переносили їх на давнє кладовище каторжників.

РОЗДІЛ XI

А коли наближалися до цвинтаря, Ангеллі почув пісню могил, які скаржились, і була то скарга тлінностей на Бога.

Але щойно знялися ридання, ангел, котрий сидів на вершині пагорба, змахнув крильми і втихомирив їх.

І тричі він так вчинив, бо тричі розплакались могили.

І запитався Ангеллі Шамана: «Що то за ангел з білими крильми й сумною зіркою на волоссі, з волі якого затихають могили?»

Але нічого не відповів йому старець, він засипав снігом тіла померлих і був зайнятий.

І наблизився Ангеллі до ангела, глянув на нього — і впав, як мертва людина.

Закінчивши погребання мертвих, Шаман шукав Ангеллі очима і, не знаходячи його ніде, вийшов на пагорб.

І, натрапивши на тіло Ангеллі, спіткнувся на ньому і болісно крикнув, але, зрозумівши, що юнак живий, втішився.

Він взяв його за руку і сказав: «Встань! Ще не час на відпочинок!»

І, вставши, Ангеллі порозглядався навколо й опустив голову перед Шаманом як людина, що засоромилась, мовлячи: «Ото побачив я ангела, подібного до тієї невісти, котру кохав цілою моєю душею, будучи ще дитиною.

А любив я її в чистоті мого серця, тому сльози мене заливають, коли подумаю про неї і про свою молодість.

Бо ж був я побіля неї, як свійська боязлива птиця, і не взяв я навіть поцілування з її коралових уст, хоч був близько — як голуб. Кажу: як голуб, що сидить на плечі у дівчини.

Сьогодні — то вже сон. Глянь, сапфірове небо і білі зорі дивляться на мене: чи ж то ті самі зорі, які бачили мене молодим і щасливим?

Чому ж не постане вихор, що звів би мене із землі й заніс в країну тиші? Навіщо я живу?

Вже нема жодного волоска на моїй голові з тих, які були давніше, навіть кості мої відновилися, а я завжди маю ту саму пам'ять.

І нема жодного ворона в повітрі, який не спав би хоч одну ніч у спокійному гнізді. Але про мене Бог забув. Я хотів би вмерти.

Бо мені здається, що коли буду мертвим, сам Бог пожаліє того, що зі мною вчинив, думаючи, що я не народжуся вже вдруге.

Але народитися не те саме, що воскреснути: нас домовина світові віддасть, але не подивиться на нас, як мати.

Отож сумно мені, що побачив я того ангела, — я волів би був учора померти».

А Шамап, задивившись на зорі, сказав: «Справді, але колись було багато одержимих бісівською силою, а сьогодні багато одержимих чистими ангелами.

Що ж я робитиму? Отож вижену отих всіх духів із тіл і дозволю, щоб увійшли вони у водяні лілеї, і розлетілися по світанкових зорях, і замешкали в тому, що є найкрасивішим, а покинули людей.

Чи ти знаєш, хто то, отой сумний ангел на цвинтарі? Він називається Елое і народжений зі сльози Христа на Голгофі, з тієї сльози, що пролита була над народами.

А в іншому писанні сказано про нього як про ангелицю і Пречистої Діви внучку, яка согрішила, змилювавшись над муками темних херувимів, і покохала одного з них, і полетіла за ним у темноти.

І тепер вона вигнанка, як і ви вигнанці, і полюбила вона могили ваші, і стала доглядачкою гробів, мовлячи кісткам: «Не скаржтеся, а спіть!»

Вона відганяє оленів, коли приходять вони діставати мох з-під голів трупів, — вона пастушка оленів. Звикни до неї за життя, бо ж буде вона по могилі твоїй ходити при сьайві місяця, звикни до її голосу, щоб ти не збудився, коли вона говоритиме.

Справді, для тих, що огорнуті смутком, гарна і не безлюдна ця країна, адже тут сніги не заплямують ангельських крил, і зорі тут чудові.

Сюди прилітають чайки і гніздяться, і кохаються, не думаючи, що може бути якась краща вітчизна».

Так говорив Шаман і підніс один череп з тих, що лежали відкриті, а в ньому була родина маленьких пташат.

І витягли вони голівки з отворів, де раніше були людські очі, і наповнені були плакучою турботою кості сплячої людини.

І, взявши їх, розгніваний Ангеллі кинув ними об землю, кажучи: «Геть, поганьблений костьоле!»

І вийшло полум'я із землі, і стало перед ним начебто в людській постаті, і в єпископській одежі з митрою і з хрестом на голові — і все було вогнисте.

І мовив голос із великою грозьбою: «Оце прийшли ви рухати мертве; чи ж трупам не досить мати вітер і забуття над собою?»

Руки мої ламали хліб до причастя, а тепер я простягну їх над вами і прокляну вас, кажучи: «Будьте прокляті, руйнівники могил!»

Хіба ж не досить витерпів я на своєму троні, опертий на єпископському жезлі, молячись за країну, яка мала гинути, як засуджена людина?

Коли Кімбар¹ викликав Сибір і поставив його перед лицем блідого сейму, кажучи: «Ось вам хрест».

Хіба не пішов я на вигнання як чесна людина? Хто мені що кине і моїй могилі? Я помер, і забули мене: чого ж ви ще хочете від людей, які повмирили? Ви бачите цю білу землю? Я тут жив. Бачите оці кості?

Я жив з ними.

А оце моя кістка, вона спорохнявіла. Колись її шанували люди, давніше її цілувала моя мати, а сьогодні чайка звила гніздо і тут мешкає: дайте ж ви спокій білому птахові Бога!

¹ Юзеф Кімбар — польський патріот, депутат гродненського сейму, незважаючи на погрози російського уряду, агітував проти поділу Польщі. (Прим. перекладача).

Я знав матір його матері, де вона? Де сніги, що прилетіли одягати гірляндами троянд сухі дерева Сибірії, щоб я пригадував собі яблуни моїх садів на землі отецькій?»

Так скаржився голос. І перепросив його Ангеллі за образу кісток, кажучи: «І я незабаром прийду, щоб лягти поруч з вами; не проклинай мене!

Я думав, що ти печалився за погордування твоїми кістками... Хіба то святиня, де повно вереску пташиного? Але хай буде так, як подобається Богові.

Та я не скажу тобі, що сталося з найменням твого роду, бо не зміг би заснути, хоча ти мертвий, а пішов би ти, плачучи, світами.

А тепер перестань бути ліхтарнею власної могили, і скинь вогнисті шати, і роздягнися з полум'я».

Коли він говорив, дух утопився в снігу, і стало темно, коли він погас.

Отож побіг за ним Ангеллі, волаючи: «Назви мені прізвища тих людей, котрі тут біля тебе спочивають!»

Як тільки вимовив те, почув з-під землі начебто той голос, що в огні був, і проголошував він довгий список вже забутих імен.

І розбудив Шаман Ангеллі, кажучи: «Повертаймося до людей, адже могили вже відкрили нам свої таємниці».

І пішли вони з пагорба, молячись.

РОЗДІЛ XII

А коли прийшли вони під оселю вигнанців, почули великий галас, і регіт, і верещання, і дзвін келишків, і ганебні слова; і, ставши під вікнами, Шаман слухав, перед тим як зайти до тієї яскині нещастя.

А коли він з'явився посеред того зборища, все затихло, всі впізнали людину, сильну від Бога, і не посміли лаяти її.

І, піднісши палахкотливі очі, Шаман почав говорити, запалюючись від печалі:

«Що ж ви вчинили, — він мовив, — без мене? Я бачив вашу Голгофу. Горе вам! Я не зостануся з вами, але те, що скажу, зостанеться з вами. Будьте ж поганьблені, сварливі люди!

Вітри розсівають насіння дуба і разносять його по землі, але ті вітри будуть прокляті, бо всі ваші промови й поради занесуть до вітчизни! Ви помрете!

Наближається велика днина, і жоден з вас не діжде її вечора! Наближається сибірський день і сонце заглади!

Чому ви не слухали моїх порад і не жили спокійно в злагоді й братерській любові, як личить людям, які не мають батьківщини?

Ви образили людність цієї землі, і стоять вже її сини із списками, чигаючи на вас, навіть собаки їхні чекають на вас, щоб кого-небудь роздерти.

Чи хто-небудь з вас, зустрівши тутешнього сибіряка, обійшовся з ним лагідно і по-людськи? Справді, не пройшов жоден з вас біля пса, не вдаривши його ногою, як вужа. О, ви люди без пам'яті і серця!

Отож встане сонце і принесе день, страшніший за темноти, і тишу, жахливішу за морські бурі, ви себе налякаєтесь!

А ці сніги обернуться в море, і хвиля його буде зеленою, а дім ваш буде кораблем потопаючим.

Вигостріть свої сокири, бо ж будуть вам потрібними, а той, хто з вас уміє вбивати, буде корисною людиною.

Наближається Великдень, і червоний хрест ви намалюєте на ваших воротах, але чиєю кров'ю? Направду — чей же не баранячою кров'ю!»

Коли так промовляв Шаман, деякі налякались, але один з п'яних схопив глиняний дзбан і кинув його в голову пророка, і волосся Шамана зачервонілось од крові.

Схопивши сокиру, Ангеллі хотів помститися, але Шаман стримав його, кажучи: «Будь терпеливим!

Хто за рік сюди повернеться, плакатиме над ними, навіщо брати відомсту з того, хто завтра стане гідним пожалування.

Боже, не карай їх!»

Так говорив Шаман, а один із зборища заревів: «Чарівнику, ти зачаклував нас! Ось-о дзбанок був повен, а тепер висох!»

А інші, заглянувши в дзбанки, підтвердили це, кажучи: «Розчаклуй нас, бо скараємо тебе смертю!»

І вибухнув крик великий, і лунали грізні прокльони, а один, взявши ніж, затопив його в груди Шамана, кажучи: «Ти зачарував нас!»

Впав старий на руки Ангеллі, а той виніс його з хати, і допомагала йому молода жінка Елленай, що колись була злочинницею.

А коли вийшли на місце, освітлене зорями, старець промовив: «Несіть мене на цвинтар, бо вже засинаю!»

І поклали його на одній з могил, і холод снігу оживив його, а жінка овінула ноги його волоссям своїм і тримала їх на ложі.

І, відкривши очі, старець тричі покликав: «Ангеллі! Ангеллі!» — і голос його був скорботним.

І сказав йому: «Візьми моїх оленів і піди на північ, знайдеш там у снігах житло і спокій. Житимеш оленьчим молоком.

Візьми з собою цю жінку, і хай вона буде тобі сестрою, вона полюбила мене в годину смерті, тому я не хочу, щоб загинула вона, як тамті люди.

Що тобі ще сказати? Смерть говоритиме за мене і виручить мене. Я любив тебе. Бо ти був чистий, як лілія, що бере з води і непорочне листя, й забарвлення, — бо ти був для мене, як добрий син.

Аж до смерті не сумуй від загибелі твоєї вітчизни!.. І не плач, думаючи, що її більше не побачиш! Все — печальний сон».

При цій мові почув Ангеллі кроки на снігу і сказав: «Хтось надходить, чи смерть підступає так голосно?»

Але то був олень, який, ставши над помираючим господарем, наповнив свої здивовані очі великими сльозами. І відвернувся від нього Шаман, плачучи.

А по хвилині, приступивши до Шамана, Ангеллі взяв його за руку і відчув, що рука була мертва.

Отож поховав старого в снігу і, звернувшись до невісти, сказав: «Хочеш взяти мене за брата? Ходи зі мною». А вона до ніг йому впала, волаючи: «Ангеле мій!»

Підняв її Ангеллі з землі, і пішли обоє на північ, а за ними йшли Шаманові олені, знаючи, що йдуть за новими господарями.

І мовчав Ангеллі, бо серце його було переповнене сльозами й болем.

РОЗДІЛ XIII

Отож одійшли Ангеллі з тією невістою та з оленями в далеку північну пустелю і, знайшовши порожнє житло, викуване в кризі, замешкали в ньому.

А по короткім пожитті Ангеллі звик називати сестрою оту злочинницю і відпокутницю.

Вона була йому слугою, і встеляла листям його ложе, і доїла олениць вечорами, а вранці виганяла їх на пашу.

Від тривалих молитов серце її наповнилося сльозами, печаллями й небесними надіями, і тіло її зробилося вродливим.

Очі її промінились чудовим блиском і вірою в Бога, а коси її стали довгі, подібні до просторої кошулі, коли вона в неї одягалась, а ще подібні до намету бідного прочанина.

І дивувався Ангеллі, що вона була спокійною за свою будущину, скоївши колись великий злочин, маючи навіть кров'ю замазані руки.

І дивувався, що нарікання її були маленькими і що нагадували вони плачем невинне дитя, коли вона заздрала птахам за їхні небесні крила, бачачи, як білі чайки-риболови здіймаються до золотого сонця і тонуть у променях.

І боялась вона сліду од слів нечистих, кажучи: «Ось ми двоє на безмежній пустині, отже, напевно, дивиться на нас і слухає нас Господь, і, якщо проситимем його про добрі речі, то не покине нас».

І настав сибірський день, і сонце не заходило, а тільки бігало по небу, наче кінь на змаганнях з палахтливою гривною і білим чолом.

Страхітливе світло ніколи не згасало, а гук льоду був таким, як голос Божий, що відзивався на високостях до покинутих і нужденних людей.

І довгий смуток і скорботи привели до смерті оту вигнанку — і лягла вона на листяному ложі поміж своїми оленями, щоб померти.

Був захід сонця, бо з деякого часу почались ночі в сибірській пустелі, і сонце щораз довше залишалось під землею. Отож, звернувши до Ангеллі блакитні очі, залиті великими сльозами, промовила Елленай: «Мій брате, я полюбила тебе і вже покидаю».

І, сказавши, де він має поховати її, що хоче вона лежати під сосною, яка була в сумному падолі, мовила: «Чим же я буду по смерті?»

Отож я хотіла б бути якоюсь живою річчю при тобі, Ангеллі, павучком навіть, що милий в'язневі, що сходить їсти з його руки по золотому сонячному променю.

Я прив'язалася до тебе, як сестра і як мати твоя, і ще більше... Але могила все обриває...

Не забувай мене, бо хто ж мене пам'ятатиме по смерті? Хіба олениця, яку я доїла, заливаючись сльозами.

Якщо ти знаєш, куди люди йдуть по смерті, то скажи мені, бо я стривожена, хоч маю надію в Бозі!

Я полечу до твоєї рідної країни і zobачу твій дім, твоїх слуг і твоїх родичів, як ще вони живуть.

І бачитиму навіть місце, де стояли твоє дитяче ліжечко і колиска твоя.

Ти скажеш, що то примітивна думка, що людина по смерті не літає... Що ж, з такими думками помирати легше.

А це, дивись, над ложем моїм ота шибя льоду, червона від сонця, з двома крилами променів — хіба то не золотий ангел стоїть наді мною?

Олені вищипують мох з-під моєї пустелі і скубуть ложе смерті, годуючись... Бідні мої олені, прощайте!

А тепер піднесу очі до Цариці Небесної, буду молитись до Неї».

І почала помираюча шептати літанії до Ісусової Матері і, вимовивши: «Золота трояндо!», сконала.

І на знак чуда впала жива троянда на білі груди померлої і лежала на них, а в оселі розлилися від неї міцні трояндові пахощі.

Не посмів Ангеллі рушити тіла померлої, ні зложити рук, які були простягнуті; присівши на краю ліжка, він плакав.

І десь, начебто опівночі, почувся різкий шелест; і подумав Ангеллі, що то олені шелестять, вискубуючи мох з-під ліжка смерті, та інша на те була причина.

Хмара начебто темних духів стала над оселею, регочучи голосно, і темні лики показалися крізь розтрісане льодове склепіння, і кричали: «Наша вона!»

Але чудодійна троянда, діставши голубині крила, підлетіла вгору і поглянула на них очима непорочного ангела.

Отож темні духи і хмара їхня злетіли з даху, викрикуючи в темному повітрі сумні прокльони, — знову настала тиша, як належить на місці, де спочиває покійник. О третій по півночі почув Ангеллі стукання в двері, що були з льоду, і, відваливши брилу, вийшов на світло місяця.

І побачив того ангела, який нагадав йому любов до невісти і перше його кохання на землі, отож, опустивши перед ним голову, стояв мовчки.

І сказала до нього Елое: «Винеси мені сюди твою померлу сестру. Я візьму й милостиво поховою її. Моя вона».

Отож, вернувшись до оселі, взяв Ангеллі труп, і виніс, і поклав на снігу перед ангелом. А Елое, клякнувши над сплячою, підклала під неї крила свої лебедині і зав'язала їх під померлою. І так огорнувши крилами покійницю, встала і відійшла з нею на світло місяця.

Отож повернувся Ангеллі до порожнього житла і, поглянувши на стіни, заридав, бо сестри його вже там не було.

РОЗДІЛ XIV

Отож саме десь біля того часу, коли земля починає відвертатися від сонця і засинає в темнотях,

Покликав Єгова двох вічних Херувимів перед свій трон і сказав: «Ідіть на сибірську рівнину».

І, дивлячись на світло Боже, зрозуміли ангели, якою була воля Всевишнього, і зійшли в млисту країну, заховавши світлощі в собі.

І прийшли вони на місце, де була оселя вигнанців, але не знайшли й сліду її, бо вітер все зруйнував.

А з тисячі ізгоїв зосталось хіба з десятеро людей, блідих і страшних на вигляд.

І, наблизившись, ангели побачили їх біля вогнища з дерева, на якому лежав людський труп.

І, здригнувшись, ангели сказали: «Люди, що ви чините? Хіба то не є жертва пекельним богам?»

Відповів їм найстарший чоловік: «Справді, нашою офірою є труп, а Богом, який прийме її, є голод».

Ми зрівняли всіх у нашому суспільстві, і нами керувала доля, а не якийсь земний володар чи король».

А що ж ми мали робити з нашими нутрощами і з гніздом вужів, що нам гризли ті нутрощі?

Чи Бог пам'ятав про нас? Чи дав нам померти у вітчизні, на землі, де ми народились?

Ні! Він зробив нас народом Каїнів і народом Самоїдів. Будь же він проклятий!»

Так говорив той чоловік і обтирав уста, на яких була свіжа кров. І сказали на те ангели:

«Наверніться і просіть Бога, бо покажемо вам познак гніву Його, той самий, що колись був знаком пробачення».

І розсміялися ті люди голосно, не вірячи, що з ангелами розмовляють, і сказали: «Який то ще познак?»

І, простягнувши руки, ангели показували величну веселку, яка сяйнула і стала на половині захмареного неба, кажучи: «Ось він!» І жахливий переляк пройняв людоїдів на вид такої прекрасної і блискотливої явини, яку Бог узяв як ознаку Свого розгніву.

І уста їхні були відкриті, а язика чорні, як вугілля, а немовби скляні очі їхні не могли одвернутись від небесних кольорів.

І в подиві вимовили вони ім'я Христове і мертвими попадали на землю.

РОЗДІЛ XV

Того ж дня перед сходом сонця сидів Ангеллі на брил'юду в пустельному місці і побачив двох юнаків, які наближались до нього.

З легкого вітру, що йшов од них, збагнув, що вони від Бога, і ждав, що звістуватимуть йому, сподіваючись: то буде смерть.

А коли вони привітали його, як земні люди, він сказав: «Я пізнав вас, не крийтеся, ви — ангели.

Чи прийшли ви втішити мене? Чи сперечатися зі смутком, який на самоті навчився мовчати?»

І сказали йому молодики: «Ось прийшли ми звістити тобі, що сьогоднішнє сонце ще встане, але завтрашнє не покажеться над землею.

Ми прийшли ознаймити тобі зимові темнощі і найбільше жахіття, яке коли-небудь спізнавали люди, — самотність у темнотях!

Ми прийшли звідомити тобі, що браття твої померли, їдючи трупи і будучи скаженими від людської крові, а ти — останній.

А ми — ті самі, котрі перед віками прийшли до хати теслі і сіли за його столом в затінку запахущих лип.

Народ ваш в ті часи був схожий на людину, яка будиться й каже собі: «Добра справа чекає мене ополудні і веселитися буду ввечері».

Ми звістували вам надію, а тепер прийшли звістувати кінець нещастя, але Бог не казав нам виявляти будущину».

І сказав їм, відповідаючи, Ангеллі: «Справді, ви дорікаєте мені, говорячи про П'яста та про наш початок саме тоді, коли я чекаю смерті, а в житті своєму бачив я тільки нужду!

Чи ви прийшли налякати мене, волаючи: «Надходять темнощі!»? Навіщо вам лякати того, хто мучиться? Хіба не досить наляку в гробі?

Моє життя почалося від переляку. Мій батько загинув смертю синів батьківщини, замордований; а мати моя померла в болесті по ньому, а я прийшов на світ після смерті батька.

Перша лілія на могилі мого батька — моя ровесниця, а перша троянда на гробі моєї матері була мені молодшою сестрою.

Мене в колиці овіяв запах батькової крові, і я виріс із печальним і переляканим обличчям.

А коли сідав я на колінах чужих людей, то розмовляв виразами переляку із темнотою і розумів, що шепче листок осінній, який шумів із вихорами.

Над коліскою моєю стояв перестрах; отож нехай принаймні тихий смуток буде в годину смерті.

Ідіть і скажіть Богові, якщо жертва душі прийнята, відаю її, згідний на те, щоб вона вмерла.

Такий маю смуток у серці, що мені ангельські світла в майбутньому видаються обридливими, я байдужий до вічності, і навіть знуджений, і хочу заснути.

І хоч Бог знає, що моя душа чиста і не закаляна жодним подлим гріхом, скажіть йому, що, як хоче жертви з душі моєї... то я її дам...»

І перебили мову йому ангели, кажучи: «Губиш себе... Жадання людини — це присуд для неї. А чи ти знаєш, що від твого супокою залежить якийсь життя, а може, доля і життя мільйонів?»

Може, тебе обрано на супокійну жертву, а ти хочеш замінитись у ранковий грім, що його кидають у темноти на переляк зборища?»

І спокірнися Ангеллі, кажучи: «Ангели, даруйте мені! Я захопився, крила моїх думок понесли мене.

Я буду терпіти, як раніше: ось мова моя родинна і мова людська зостанеться в мені, як арфа з порваними струнами... До кого ж говоритиму?..

Темінь буде моїм товаришем і моєю країною. А мої очі — як служебки, що перестають працювати через брак оливи у вечоровій лампаді.

А мій зір — як голуб, що літає темнотами, б'ючись об дерева і скелі наляканими грудьми.

Пломеніючі кола виринуть з мого мозку і стануть перед очима, як вірні слуги, що крокують з ліхтарнями перед господарем.

І я простягну руку в темноті, щоб спіймати котрусь із плям племенистих, як божевільна людина.

Але жажіття землі — то ніщо; жахливіша моя гризота за вітчизну. Що ж діяти?

О! Дайте мені снагу мільйона людей, а потім муку мільйона тих, що в пеклі.

Навіщо ж я терзався і страждав задля справи, яка є шалом? Чому я не жив спокійно?

Я кинувся в ріку нещастя, і хвиля занесла мене далеко, і я вже ніколи не повернусь — ніколи!..»

І знову перебили мову йому ангели, кажучи: «Ось ти спалахнув щойно аж до блюзнірства проти власної душі, а тепер блюзнірствуєш проти волі, яка була в тобі, коли ти посвятився батьківщині.

Отож, мабуть, існує злий дух і в найчистіших серцях людей, який їх зменшує і викидає за межі доброти.

Остерігаємо тебе з волі Божої, що за кілька годин умреш... А тому будь спокійнішим».

Почувши те, Ангеллі опустив голову і піддався волі Божій. А янголи відійшли.

РОЗДІЛ XVI

І, залишившись на самоті, Ангеллі заволав сумним голосом: «Отже, кінець! Що ж я зробив на землі? Чи то був сон?»

І коли роздумував він про таємниці майбутнього, зачервонілось небо, і вибухнуло прекрасне сонце, і, ставши на плечі землі, не піднеслось, червоне, як вогонь.

З короткого дня скористались небесні птиці, білі чайки, яким Бог наказував тікати перед темнотами, і летіли вони, зойкаючи, велетенськими зграями.

Отож глянув на них Ангеллі і заволав: «Куди ж ви летите, о чайки?»

І здалося йому, що в зойкоті птахів чує він голос, який відповідає йому: «Летимо до вітчизни твоєї!»

Кого звелиш нам поздоровити? Чи, сівши на якомусь милому домі, заспівати серед ночі пісню нещастя,

Щоб збудилась мати твоя або хтось із кривих твоїх і щоб зачали плакати з переляку в темряві,

Думаючи про сина, якого пожерла гробова країна і, о брате, якого поглинуло нещастя?»

Такий був голос птахів. І розкришилося серце Ангеллі, і впав він.

А сонце втонуло під землю, і тільки птиці, які летіли найвище, світилися на сапфіровому небі, як гірлянди білих руж, які відлітали на полудне.

Ангеллі був мертвим.

РОЗДІЛ XVII

У темностях, що по тому запали, розвиднілась велика зоря південна і пожежа хмар.

А стомлений місяць опускався на полум'я небес, як білий голуб, спадаючий увечері на хату, червону від призахідного сонця.

Елое сиділа над тілом покійного з печальною зіркою на розпущених косах.

І раптом із палахкотливої зорі виїхав лицар на коні, увесь у зброї — він летів із гучним тупотом.

Сніги розгорталися перед ним і перед грудьми коня, як запінена хвиля перед кораблем.

А в руці лицаря тремтіла хоругва, а на ній горіли три вогнисті літери¹.

І, прилетівши до покійного, той лицар заволав: «Тут був воїн, хай встане! Хай сідає на коня — я понесу його швидше, як буря, туди, де він розвеселиться в огні. То воскресають народи!

То трупами забруковані вулиці міст! То народ перемагає!

Над кривавими ріками і на балконах палаців стоять поблідлі королі, тримаючи на грудях пурпурові шати, щоб закрити тіло від свистячих куль і від вітрів людської помсти.

Корони їхні злітають з голів, як небесні орли, і черепи королів повідкривались.

Бог кидає громами на сиві голови і на обезкоронені чола.

Хто має душу, хай встане! Хай живе! Бо це пора життя для сильних людей!»

Так мовив лицар, а Елое, ставши над покійним, сказала: «Лицарю, не буди його, він спить!

Він був призначений на жертву, навіть на офіру серця. Лицарю, лети далі, не буди його!

Я частково відповідальна за те, що серце його не було таке чисте, як діамантове джерело, і таке пахуче, як весняні лілеї.

Його тіло мені належить, і його серце моїм було. Лицарю, кінь твій тупцює, лети ж далі!»

І полетів той лицар вогнистий з шумом, як велика буря, а Елое сиділа над тілом померлого.

І возрадувалась вона, що серце його не збудилось на голос лицаря і що він вже відпочивав.

¹ Ті три літери, як пояснював автор, були: ЛЮД. (Прим. перекладача).

ЦИПРІАН НОРВІД (1821—1883)

Син збіднілого поміщика з околиць Радзими́на. З юнацьких років Норвїд виявляв здібності до малярства її музики. У Варшаві вчився в художній школі, а пізніше, вже будучи за кордоном, вивчав філософію.

У польській поезії ХІХ ст. Норвїд займає особливе місце як творець, що відійшов од романтичного стилю А. Міцкевича і Ю. Словацького і започаткував інтелектуальну лінію, котра знайшла свій розвиток у творчості найбільших польських поетів ХХ ст. Норвїда можна назвати предтечею ускладненої, диктованої не почуттями серця, а стражданнями розуму поезії Т. Ружевича, З. Герберта, Ч. Мілоша, В. Шимборської.

Читати Норвїда тяжко. Це потребує думання і пошуку в пам'яті певних знань із світової історії, це так само є процес спілкування з певними явищами життя людства, причому, як правило, Норвїд дає читачеві можливість оглядати нутро подій, сенс поведінки цілих історичних епох. Норвїд мав дружні контакти з Шопеном, Міцкевичем, Словацьким, був знайомий з Герценом, словом, перебував у колі передових людей і впливів свого часу, але тримався осторонь від організацій, які ставили своєю метою конкретну боротьбу за визволення від національного чи соціального поневолення.

Звичайно, Норвїд — поет громадянського покликання, оборонець прав польського народу на свою державність, цінитель європейської цивілізації, але найважливіше — він захисник особливого духовного феномену кожної окремої людини.

Маючи 21 рік, Норвїд покинув Польщу, жив у Німеччині, Італії, Бельгії, Англії, США, Франції, тяжко працював, не мав жодної допомоги від польської еміграції в Парижі і свої останні роки провів у притулку для бездомних, зневажуваний на батьківщині як «незрозумілий» поет.

Свого часу в Україні у серії «Перлини світової лірики» з ініціативи М. Бажана вийшла збірка віршів Норвїда. В українській «Антології польської поезії» (1979) Норвїд також представлений, але і там, і там вибір творів диктувався певними ідеологічними міркуваннями. Тому слід вважати, що справжнє засвоєння творчості Норвїда в Україні ще попереду.

САМОТНІСТЬ

Незрушна тишина — лиш поколише сіль
Павук, і за вікном прошелестять тополі.
І легко дихати в цім домі, як на полі,
Де гамір не зліта думкам навперестріть.

Немов стражденний раб, що вирвався з неволі,
Знов чує до життя в погаслім серці хіть,
Так я почав красу мовчання розуміть,
Увільнений з тортур докучливої долі.

Допоки серце нас не може поєднать, —
Ні спільних дум, ані ясних понять,
І слово мовиться нікчемне і студене.

Даремно щедро так тече нектар питва:
Все муки — пісня, сміх, розмова нежива;
Я лиш тоді живу, як думка вільна в мене.

ПІСНЯ НАШОЇ ЗЕМЛІ

Et aux horions, l'on verra qui a meilleur droit...¹

Жанна д'Арк

1

Де шибениця світиться остання,
Моя столиця там, моє страждання,
Мій вічний люд.

Від Сходу — мудрість брехень і темнота,
Карання канчуки і потріск злата,
Трутизна й бруд.

На Захід — знань олжа, в блискотне втеча,
І правди формалізм, і порожнеча,
Й страшна пиха.

На Північ — єдність Заходу і Сходу,
На Південь — сумніви надій, народу
Біда лиха.

¹ І в битві буде видно, хто має більше право... (Франц.). (Прим. перекладача).

2

Отож, чи маю впасти під копита,
Закривши очі, ніби градом збита
Первотрава?

Чи маю вгору викидати плечі
До ледь зорі й не відати, до речі, —
Сон чи ява?

Я — на вулкані острів; не мімози
Збирають тут, а чорну кров і сльози,
Як виноград!..

Що випалить вогонь з мого лона?
Куди сповзе? Де наша оборона? —
Я знати б рад!

3

Як духу ткань ти розірвеш до краю,
Я, глупий слов'янин, тебе чекаю,
О Заходе!

З тобою, Сходе, ми вздримось, як згине
Остання совість — проголос людини
В твоїм огромі.

Мене полюбиш, Півдню! — любиш силу,
А Північ обмину я, мов могилу,
І встану сам.

Терпіння — моя власність. Сльози й болі.
Тому народам, що встають з неволі,
Братерство дам.

AERUMNARUM PLENUS¹

Чом я впадаю в настрої засмутні,
Чи я співати б мав — чи світ і час?..

Ох, я ж бо знаю стрій тієї лютні,
В котру заплівся духом кожен з нас.

¹ Гіркоти повен (лат.). (Прим. перекладача).

І знаю, кожна радість має друга
Скорботного, і знаю, що клянучу
Й благословляю разом, що прислуга
Є в кожного, хто став на твердь земну.

Чом я сумую? — бо не рад смутити,
Нести перед собою тінь брехні,
Щоб те сховати, що не сміє жити,
Що неможливо витягти на пні.

Сумую, бо не відаю, чи буде
Навіки людськості брудний потік
Комедією зла, чи завжди люди
Казатимуть, сплючи: «Такий наш вік!»

Сумую, аж до кості, аж до серця,
Відлюднюється все буття моє,
І я не знаю, чи в акорд вкладеться
Те, що в мені ще людськістю жие...

Не знаю, чи не відати я зможу,
Що тут життя вже втратило ціну,
Що краще, будячись, не днину Божу
Вітати, а вертатися до сну!

МОЛИТВА

До мене промовляв Ти, Пане Боже,
Всім тим, що є, і всім, що бути може:
Темнотами, світаннями, рукою
Підтримки в боротьбі зі світом, грою
Тих розкошів, що дужчі сяйнотою
За сьоме небо (це на поглум схоже),
І найсолодшим твоїм даром, Пане, —
Сльозою співчуття в скорботнім оці,
Сльозою, що, мов небо осіяне,
Виблискує в блакитнім оболочі...

І людськістю з будівлями старими,
Де колони й арки йдуть, як рими,
Тими дахами, що в руїни впали
І буйним листям знов позацвітали,
Ти промовляв...

А я німий був, Пане,

Я, безголосий, пригортався до рани,
Немов до матері, боління-перли
Носив і заздри́в тим, що в муках мерли...

З вогнем вертаюся в стан немовляти;
Коли твою безмежну досконалість
Я обіймав (даруй за цю зухвалість!),
Єдину фразу зміг я простогнати:
«Кажу неправду!»

Я — знаменна малість —
Не маю голосу, а Ти ж дав мову,
Ти слово дав могутнє й таємниче,
А з мене витворив ніщот Єгову,
Але в мені Твій ангел сяє знову,
Тож голос розв'яжи, бо ангел кличе!

ЖАРТ

What man dost thou dig it for¹?

В. Шекспір, «Гамлет».

— Як має Польща бути не закличною
На шлях вселюдський, на вітри екстрем,
Як має бути недемократичною,
То хай навіки буде під царем!

— Як має бути Польща анархічною,
Або зайти в соціалізм, то я
Волю, щоб була панславістичною
Їй зосталась під правлінням москаля! —

Б'ють кулаками в стіл балакуни,
Хрест гіпсовий зірвався зі стіни,
Розсипалось знаменіє Христове,
Як снігу пригорща...

Кінець розмови.

¹ «Для кого ви це копаєте?..» (Англ.). (Прим. перекладача).

СОН

I

Я бачив сон — чи ж сон? — ось оповім.

* * *

В поставах різних два мужі забиті
Простерлися на полі бойовім:
Цей, що від сходу, очі мав одкриті
І звернений лицем був до небес;
Здавалося, що зір його в блакиті
Себе самого перегнав і щез;
Обличчя вбитого з напруги блідло,
У небо він дививсь, як чоловік,
Що втопить погляд свій у щось... у світло,
В жіночий вид, у думку, у давній вік,
У вічний скін, у спокій остаточний,
В таку таємну річ, як Шлях Молочний!

Цей муж плечима в землю западав,
Та в небо груди і чоло світили;
Здавалося, він небо сповідав,
Та чи не мав до розгрішення сили,
Чи ті гріхи були такі вже злі,
Що руку він до того звів поволі,
Який лежав од заходу на полі,
І закричав з останніх сил: «Землі!»

II

Той, другий муж, в інакшій був поставі,
Він долілиць у молодій отаві
Лежав, неначе затопив свій вид
У книгу в оксамитовій оправі;
Його вхлинали, наче краєвид,
Думки писання, мабуть, величаві;
В зачитаності він зникав святій,
Все нижче нахилив своє обличчя...
Якщо то Данте був, то в книжці тій
Мав небеса, а в мозку — Беатріче.
Тут раптом він, немов побачив смерть,
Здригнувся — чи загибелі ганеба

Так запекла, чи то стряслася твердь, —
Він тому, що на сході, крикнув: «Неба!»

III

По тих воляннях тишина густа
Все залила — глуха, немов безправ'я...
Не знаю, чи збудився я, чи встав я...
Мені краплина затекла в уста
Солона... як сльоза бува в людини,
Що може плакати... чекавши днини...
.....
То не була сльоза...

* * *

Блакитну стрічку подаруй мені —
Віддам ще нині...
Або дай тінь свою гнучку, — ні, ні,
Не хочу тіні.

Все тінь окреслює, сказать олжу
Вона не може!
Я в тебе вже нічого не прошу,
Дівчатко гоже.

Від Бога дар колись припав мені
Менш знаменитий:
Листок, до шибки у моїм вікні
Дощем прибитий...

СПАРТАК

Ubi defuit orbis...¹

1

За другим, третім знаком скону
Спартак мечем своїм потряс:
«Хіба то *Сила* — без закону?
Хіба то *Мудрість* те, що в нас?..
Юпітер? Сміх — його подоба.
Мінерва з себе глум вчиня,

¹ Де замикається коло... (Лат.). Про крайню межу чогось.
(Прим. перекладача).

Вам, глядачів юрмо безлоба,
Вже треба крові й сліз щодня...
Прийшли ви, злякані й пропащі,
Шукати дух чи мертву річ?
Наш крик до вас — як стрільно з праці,
Ми вас — книжками зівсібіч.

Прийшли ви злякані й пропащі,
Вже ціла світлість ваша — ніч!»

2

За другим, третім знаком скону
Спартак мечем своїм потряс:
«Хіба то *Дружба* — без закону?
Хіба *Любов* — оте, що в нас?..
Ось Діоскури — дружби бранці, —
В цілунку вірності — смак лжі.
Венера ж наклада рум'янці
І коси підпліта чужі..
Камішим колом, каменюки,
Засіли ви — ні круть, ні верть.
Ваш дух — то наші болі й муки,
А плоть — обрубків наших чверть.
Засіли колом, каменюки,
Але життя все ваше — смерть!»

ДО ГРОМАДЯНИНА ДЖОНА БРАУНА

(3 листа, тисаного до Америки
1859 року, листопад)

Над Океану здвигнуті площини,
Як чайку, пісню шлю Тобі... Вона
Летітиме до вольних батьківщини,
Та чи ж її застане?.. Вже не зна..
Можливо, тільки на пустир прилине,
Як полумінь сивин Твоїх ясна,
І вбійника Твого дитя лукаве
Жбурне у неї камінь для забави.

Тож доки шию жилаву Твою
Петлею затискатимуть тугою,
А Ти землі шукатимеш ногою,
Щоб копнути її, немов змію,

І доки спідлена земля, як плазень,
Втече з-під стіп...

Та скажуть: «Мертвий в'язень...»

Та переглянуться — чи ж мертвий дух?
Та на лице заломлять капелюх,
Щоб, сина розпізнавши, не водала
Америка, упавши з горя ниць:
«Згасить моїх дванадцять зоряниць,
Бо наступає ніч, немов навала!..»
Перш ніж Косцюшка й Вашингтона тінь
Здригне, прийми початок пісні, Яне!
Допоки пісня встане, вмре пісняр з терпінь,
Та доки пісня вмре, народ повстане!

ДЖОН БРАУН

Джон Браун до п. Г. А. Валя:

«Наскільки я міг зміркувати на підставі власного досвіду — тільки від сміливих людей можна сподіватися людяного ставлення до переможеного ворога; боягузи доводять свою відвагу жорстокістю. Христос — великий войовник як за свободу, так і за збавлення, який, як передповіщено, почав Своє месіанство від проголошення свободи, — Христос, кажу, визнав за доцільне відібрати в мене меч зі сталі, що його я носив якийсь час, але вручив мені зате інший — меч надії. Якщо все розважити, я ні крихти не розчарований. Ошукав я, звісно, тільки самого себе, бо не зумів стати на висоті свого власного наміру, але тепер починаюся з цього погляду цілком упокореним, оскільки Божий план, без сумніву, був безмежно кращий від мого, а якби було інакше, я свого власного не зрікся б ніколи».

1

Немов орли, що в клітці дротяній
За днини сплять, по льоту неохочі,
А вдосвіта, сумні одкривши очі,
Шукають отвору невпинно в ній,
Кричать, крильми об ґрати б'ють без тями
І дивляться здивовано на те,
Що вітер пір'я вирване мете,
Що покривають їх криваві плями, —
І кожен з них розпізнає в ту мить,
Що він у клітці — на землі — сидить!

2

Так ви — народів різних чесні діти,
Світанням волі збуджені орли,
Що в домовини юними лягли
Або завчасно почали сивіти,
Змітаючи в запеклій боротьбі
Віків закови, душ мерзенне гниво,
Те, що в майбутнім чините, сміливо
Спочатку пробуєте на собі,
Пізнавши, як святі несамовитці,
Що на землі зачинені ви — в клітці!

3

Та, власне, там, у краї молодім,
Де вольна воля звичаєм народу
Стає відкрита з заходу до сходу,
Де все минуле — брама, а не дім,
Там чоловік за те, що поділиться
Своєю людяністю захотів,
За те, що звав людьми своїх братів,
Хоч мали від природи чорні лиця,
Віддав життя своє й своїх дітей —
О негрів поневолених Мойсей!

4

Ось на труні, що зроблена для нього,
Він, сівши тихо, з катом розмовля,
Народи, прислухайтесь! Земля
Чекатиме віками на такого
Бунтівника покірного, як він,
Розсудливого правдолюба, мужа,
Проводиря, якому смерть байдужа,
Який не гне ні перед ким колін, —
Коштовніші за ваші архітвори
Його петля і діяння суворе!

5

Вже скоро судді з лицемірством шлюх
Самі собі брехати будуть радо,
І трісне справедливості свічадо,
І на чоло старому капелюх

Насунуть, і смикнуть з-під ніг дощину,
І скаже він «Амінь!» на все в одвіт,
І геть від себе озвірілий світ
Ногою відіпхне у ту хвилину,
І стане він тавром на небесах
І в тих очах, де пломениться жах.

6

О Вашингтонів і Косцюшків тіні —
Мужів, що няньчили тебе колись,
Америко, і піднімали ввись
Твоєї волі прапори промінні,
Чи, дивлячись на край своїх звитяг
З вершин, де зору джерело прозоре,
Усім, хто рабство і падлюцтво боре,
Не являть чорної жалоби стяг?!
Хіба не скажуть стлумлені й безбарвні,
Що вбита вся Америка в тім Брауні?!

СЛОВ'ЯНИН

Як слов'янин, що жде себе самого в полі
Й не відає, кого він має мавпувати,
Коли десь там гримлять вагони, і паролі,
Й депеші мчать у світ, летять аеростати,

Як слов'янин, що жде себе й своєї мови,
Не знаючи, чи сам із себе він постане,
Таким сумним життя буває — гей, панове,
Поети, шляхтичі, жида, купці, селяни!

Він ніби камінь той, що зрісся із межею,
(Колись в боях служив незламністю своєю);
Там — миша польова і квіточка — цикорій;

І кажуть же, що він — кість давнього титана
(Ти вибери собі найкращу з алегорій),
Чи камінь то, чи кість — нам істина не знана.

СЛУХАЧ

До П. Ол. Вагнер, 1876

Ти знаєш ту країну й час волань,
Як вам, музикам, світ дається в руки,
Коли дізнатись можемо з ридань,
Що мислі та ідеї — то є звуки!

Ти грай! А я, сумний, сховаюсь в тінь,
І, наче в хмарі грому перегуди,
Підслухаю мелодію терпінь...
Ти ж далі грай — нехай танцюють люди!
Ти грай — хай танець той веселим буде!

ЧИНОВНИКИ

Чиновників? Їх цілу зграю
Не раз побачити я міг.
Всіх гудзиків не пам'ятаю,
Не знаю, нащо стільки їх!

Лиш те я знаю достеменно:
Все змінюється — крам і гріш,
Натхнення й нації знамено, —
Але *чиновники* все ті ж!

На морі, наче слупи солі,
Вали зміта вітрів крутіж,
І сурми грають пісню волі.
А як *чиновники?* Все ті ж!

В пустиню обернулись гори,
Покриті зеленню раніш.
Зотліли ордени й убори...
А як *чиновники?* Все ті ж.

ПРИМАРА

В Лондоні, в нетрях туману,
Стрінеш на бруці слизькому
Всяке, та цю безталанну
Вже не забудеш до скону.

В терні чоло чи в болоті?
Це розпізнати не можна.
Піна гріховна на роті
А чи молитва побожна?!

Буцімто Біблії книга,
Кинута у нечистоти.
Всіх підгорнула кормига —
Ніколи й думать про цноти!

Розпач і гроші — дві речі
В погляді, темнім од знади.
Звідки іде? — з порожнечі.
Де вона йде? — не знати.

Світ на цих привидів схожий,
Знає він тільки дві слові...
Як там історія? — «Крові!..»
Як там суспільство? — «Грошей!»

ТИМЧАСОМ

Покоління проходять,
Є де ставити ногу;
Як лани обгородять,
Залишають дорогу!

Проминають епохи,
Час їх лічить потрохи,
Мої дні — зволікання,
А літа — то чекання.

Вже було все, що нове,
У житті і в уяві;
Чи вся дійсність, панове, —
Не антракт у виставі?!

Життя — чи то смерті хвилина?
Молодість — день сивизни?
А Вітчизна — не єдина
Є трагедією вітчизни?

ЧОМУ НЕ В ХОРІ?

Обранці все співають
Коло ясел *Христа*,
Та в тих, що надбігають,
Німі вуста...

Як може той радіти,
Хто біг селом вночі,
Де вирізани діти,
Де зойк, плачі?!

Співайте ж! Це отуха
Всім, хто сюди прибіг;
Мені ще раниць вуха
Погоні ріг...

Співайте ж, благовісні!
Я? Тільки що прийшов;
Мій голос не для пісні:
Я бачив *кров!*..

КОРОЛІВСТВО

Дні минулі нам відкрити годні,
Що болить і всі причини болю.
І тому не слухай, що сьогодні
Мовиться про волю і неволю.

Все життя шукати, де ослона
Правди, і нічого не вчинити —
Значить бути схожим на Нерона —
Шаленіти і в гризотах жити.

Хто нічого не вчинив би з волі
Власної — таке б життя набридло, —
Сам себе він спутав би поволі,
Обернув би сам себе на бидло.

Доктор, що не знає, на котору
Хворість занедужано, мудрує;
Наче аптекар, людину хвору
Змішаними ліками мордує.

Та орел — то не в естві одному
Черепаха й блискавка, а спокій —
То не є півтрумни та півдому,
Сонце не горить в п'їтьмі глибокій.

Воля чи неволя — це питання,
Жити як — із честю чи з ганьбою.
Твій приділ — щось більше: панування
Над усім на світі й над собою.

ЗАГАДКА

Чи золоті кайдани, чи залізні,
А чи мотузяні — з усіх
Найбільш скривавлені і слізні
Ті, що не видно їх...

ЯК...

Як хтось підійде мовчки до людини
І їй фіалок жменю в очі кине...

Як вітер сколихне акацій крони,
Щоб цвіт, як запах ранку, впав неждано,
Й побіг, як музики п'янливі дзвони,
По білих клавішах фортепіано...

Як постаті на вечоровім ґанку
Далекий місяць заплететься в коси,
Чоло одягне в посріблену тканку,
Так ніби спалахнуть в колоссі роси...

Як та розмова з нею, що таємний
Свій сенс згубила і ведеться всує,
Літ ластівок нагадує приземний,
Котрий грози наближення звістує,
Випереджає блискавки... Так... Далі
Нічого не скажу, бо я в печалі.

ДОЗРІЛИЙ ЛАВР

В будущину доріг не знати,
А пощастить кому дійти, —
То впусять, та не в ті кімнати,
Що сам для себе вибрав ти.

Покажуть з твердістю крутою,
Якими входить дверми.
В історії бува п'ятою
Те, що в житті було крильми.

Епох самохвальба до млості,
Гримлять — гадав би ти — часи?
Ні, то скидають в урни кості...
Збирає тиша голоси!

МАНДРІВНИЙ МИТЕЦЬ

Митець мандрівний брів собі по світу,
Вітав розмай весни коло доріг,
Селян, що роблять працю розмаїту,
Дітей, що в гаї розсипають сміх,
І люд, що по містах сторожить брами,
Сидить у вікнах чи снує шляхами.

Коли від рідних віддаливсь дворів,
Собі самому йшовши навдогони,
Спочатку дві жони він був зустрів,
Які плели з волошок дві корони —
Вінки з вогню блакитної зорі,
Що вибух понад зелень, та вгорі
Не спалахнув ні злотно, ні червоно,
А сяяв тихо, як небесне лоно.

Він, бачивши, як у лазурний труд
Вдивлялись діви синіми очима,
І, відгадавши раптом, що незрима
Погода їх крильми тримає тут,
Став розмовляти з ними про погоду,
Про все лазурне: про голубиніць,
Про чисті небеса, про чисту воду,
Про плащ, яким отінює митець
Пречистій голову, про сині очі,
Про небо, але небо голубе,
Де позникали й тіні оболочі,
Про думку, що не відає себе.

Небесна розпливалася розмова,
Неначе дзбан із голубого скла
Десь в озері в той час, як на тіла

Від спеки тінь лягає лазурова,
Втім змовкла мовчазливіша жона,
А друга словом зайняла поволі
Її терени, й мала вже вона
Частину більшу в їхнім спільнім колі,
І повне слово блиском зацвіло,
І, мов комета, жінка та світила,
Так, що блакит перетворився в тло.
І хоч була ця жінка дуже мила,
Хоч нерозлучними були вони...

З'явилась жовтість, промениста жовтість.
Та в чистих барвах тої жовтизни
Була і заздрості виразна з'ява:
Заблисла зелень молода, яскрава —
Цей колір весняних веселих трав,
Який з блакиту й золота постав.

Веселка ткалась, а митець і дами
Не відали, що в час, коли вони
Сиділи й гомоніли над вінками,
Творилось малювання вишини...

Не бачачи веселкового дива,
Вінок звивала діва мовчазлива,
А говірка перебивала їй
Розмовою роботу (це природне),
А вже як запал їхніх дум і мрій
Тло вияснив широке й благородне,
Вона схотіла взяти щось мерщій,
І, вставши, мак зірвала на узбіччі,
І глянула сестрі своїй у вічі,
Сяйні, як поміж хмарами блакить,
І, бачивши, що ту сестру й на мить
Відволікти від праці не вдалося,
Бо в праці все єство її було,
Вплела червоний мак їй у волосся,
Поцілувала в схилене чоло...

Цей рух, ці маку блискавки червоні,
Ці волошкові квіти надовкруг,
Ці діви у навзаємнім поклоні
Збентежили на мент блаватів дух.

Став запахущим повів фіалковий,
Що з пурпуру й небес постати міг,
І кожен став на місце початкове —
Блават блакитнів, зеленів моріг,
Мак червонів — це був кінець розмови
І злинув у безодні осяйні
Життя малюнок до склепінь святині
Одвічної — чи зникне там, чи ні,
Чи вернеться на села з височині
А там розмова ця не пропаде,
Там з неї щось певніше може бути,
Щось досконале й сильне, що ніде
Не можна обминути, ні забути,
Ні відігнать, як почуття покути.
Вона там буде тягарем не раз,
Бентежитиме спомином сумління,
Бо цей тягар — життя перетерпіння,
З якого возведе веселку час!..

Ці речі бачивши, згадав митець
Про колір молитов, які злітають
У світла просторінь і гробовець
Не раз повітрям дивним осявають,
Так що навшпиньки входиш під склепіння,
Мов чути можуть постаті з каміння...

І далі той митець побрів собі
Дорогою у тінях деревини,
Серединою там воли в гарбі
Ступали, розминалися берлини,
І вершник приострожував коня,
Під липами йшли піші стороною.
Був вечір — бринькотіла комашня
І на гілки сідала пеленою.
Там, при дорозі, клишавий жебрак
Сидів, подібний до такого древа,
Що в корені звихнулося і так
Скрутилось, як похребтина вужева, —
Людина отаких дерев шука,
Щоб колесо зробити для візка.

Отож митець сказав йому, що люди,
Які повз нього скоро йдуть, — одні

По зиск якийсь, а інші просто з нуди, —
Прислужаться йому, хочать чи ні:
Цей збагатіє — матиме, що дати,
А той, що втіх шукав, зазнає втрати,
Вертаючи додому з прогуляння
І тіло відчуваючи трудне,
Згадає про кульгавого й зітхне,
А мо', оберне в гріш оте зітхання...

Це слухаючи, злагіднів клиша,
Недобре щось у ньому надломилось,
І стало видно, що його душа
Не вириває — тільки терпить милість,
І, мабуть, перехожі через це
Каліки не минали біля муру:
Роз'яснювалось тим сумне лице,
Які були заглиблені в зажуру,
І не один із них додому йшов,
Радіючи, що ясен і здоров,
І старець сунувся в оселю вбогу,
За день щасливий дякуючи Богу!
Митець згадав, уздрівши ці картини,
Скульптуру давнини, що дух людини,
Вже смертю узагальнений, кладе
На домовини покриття тверде,
Схопивши людські риси бездоганні,
Які накреслились ще за життя,
Коли людина вже у відцвітанні,
Та ще сягає вищих правд буття.

Так мислив він про постать чоловіка
Вселюдського — смерть мусить бути в ній, —
Це він пізнав і взнав, чим є каліка,
І ті, що гріш дали за упокій,
І ті, що вчаться лікувать природу,
Щоб гоїть рани, ятрять їх на шкоду,
Аж поки не збагнуть якогось дня,
Що милосердя — головне знання.

І в місто він зайшов з ясної брами,
Де не стихали гамір і хода,
Де найгарніші забудови й храми,
Де око міста в себе загляда,

Не спить і чинить з множення кристалів
Свічадо кількадечних ідеалів.
Частини цієї тінь — низькі хати
На передмісті, де не так світили,
Де слабше держиться плита плити,
А там — лиш порозкидувані брили,
І цвинтарів темнота, й глухомань
Пустошня — хто пройтись туди бажає,
Той очі й твар обіруч затуляє,
Мов каже: «Тут у себе ти заглянь...»
Владик доми він бачив і трофеї,
Що звільна змінюються на музеї,
Катівні інквізиції, що їх
Перебудовано в новий остріг,
В бюро поліції, в заводи, в школи —
Це для політики важливе поле...

Він бачив площі, арки й що не крок —
Ослони й лавки, щоб відпочивати,
В каскади перетворений струмок,
Так що водицю й тінь бере без плати,
Мовби в салоні Бога ти житець
Серед мужів погідних, що похмуру
Пережили грозу. Отож митець

Став розмишляти про архітектуру...

(Тут рукопис обривається).

НЕВОЛЯ

(Уривок)

Я вірю, що народ живе, бо ж палаші
Він терпить, як єство, що має біль в душі.

Я вірю: головна повинність — пізнавати
Той організм, любов в його життя вливати,

Бо, щоб допомогти йому, не досить мрій
Про силу й дух його в прадавності старій;

Не треба вчить його минулої могуті,
А треба — на душі гоїти рани люті.

Я вірю, що любов не втискує ідею,
А втілює її болящістю своєю;
Я вірю, що мета — загальна досконалість —
То поступовий крок і виконання сталість.

Якщо народами керує мляве хтіння,
Не поступ, а лишень доступного азарт,
На них вертається згори важке каміння,
Бо їхні порухи і рухи всі — назад.

Як волю розіпнуть, розполовинять люди,
Як замість боротьби повсюди бійка буде,
Як заперечиш ти дух поступу в особі,
Історії одній даси права на рух,
Спитається тебе, немов ява на гробі,
Свободи славний муж: «Чого калічиш дух?
Хто ти такий?» А ти йому: «Я Брут, мій пане,
Тебе я вб'ю! Чому? Для мене це не знане».

Але як все віддам лиш поступу в людині,
Згашу і притлумлю історії розвій,
То, мабуть, зло вчиню свободі й батьківщині
І буду тішити намарно поклик свій,
Бо янголи сяйні з покійників золи
Не встануть на мій клич, не сядуть за столи!...

.....
Я раджу критикам, котрі дають поради
Мені («Пиши ясній!»): панове, Бога ради,
Читайте написи на ринку — кожна річ
Там ясно писана! Без темних протиріч!

Щасливі! На грядках Пречистої Дівичі,
Де вітром золотим колишуться лілеї,
Знайдуть прозорість форм для мудрості своєї,
Не гнані сіркою й вогнями блискавиці...
Днесь — над безоднею примар, де віє млою,
Над пірамідою колодязя, кістьми
Цямрованого, я з ліхтарнею малою
Стою й досліджую повітря в полі тьми
Триванням світла... Днесь — я заглядаю в хлань,
У темну глибину криничного міжскалля,
Як той, хто скочити зібрався у провалля,
З плечей скидає дрож сумних передпрощань.

МОЯ ВІТЧИЗНА

Хто мені каже, що моя вітчизна —
Зелень, поля, окопи,
Квіти, хатини, селища, — хай визна,
Що то — лиш її стопи.

Не відбирають од матері сина,
Підліток ходить не знишка.
Хто виріс, той матері поміч єдина —
Моїх то законів книжка.

Та вітчизна моя не звідти, бо знаю —
Я — тілом із-за Євфрату.
А дух мій з Хаосу, з глибу без краю, —
Я світові винен плату.

Жоден народ мене не створив і жоден
Мені свободи не подарував.
Своєї вічності забути я не годе;
Давид мене вчив розмовлять від народин,
А людиною Рим назвав.

ЛЮБОВ

Як ворогів свого ворога
шукаєш ти безперестану,
Знай, що шукаєш вістря лютого,
собі його загнати в рану.
Ти, значить, не душею створений,
не Духом владної Любові,
А духом партії, що схвалює
твої звитяги тимчасові.
Будь мужнім щодо всіх, та все ж таки
шукай приятелів щомога,
Любов живе, але не вбивствами,
життя — любові перемога.

МАРІЯ КОНОПНИЦЬКА (1842—1910)

Народилася в Сувалках (Північна Польща) в родині адвоката. Вчилася в жіночому пансіонаті у Варшаві, де приятелювала з Ельжбетєю Павловською, що стала пізніше відомою письменницею під іменем Елізії Ожешко. Коли помер батько (1878), Конопницька дуже збідніла і почала боротися за виживання своєї великої сім'ї. Тоді вона вже була розлучена з чоловіком, мала шестеро дітей і заробляла на прожиття літературною творчістю. Її поезії, що вийшли 1881 р. в книзі «Образки», — своєрідний маніфест реалізму в польській літературі (між іншим, високо оцінений Іваном Франком).

Потім Конопницька видає збірки поезії «Лінії і звуки» (1897), «Дамната» (1900), «Італія» (1901), «Людам і хвилинам», «Нові пісні» (1905), «Голоси тиші» (1906). Вона написала також кілька збірників новел, які тематично перегукуються з її поетичною творчістю.

1890 р. через переслідування з боку царських чиновників змушена була покинути Варшаву. Вона живе у Франції, Німеччині, Швейцарії, Італії.

1910 р. вийшла її поема «Пап Бальцер у Бразилії» про польських безземельних селян, які шукали кращого життя за океаном.

Померла у Львові і похована на Личаківському цвинтарі.

Творчість Конопницької, особливо її патріотична частина, не втратила своєї притягальної сили протягом століття, що, власне, минає з тих часів, коли ця мужня й талановита жінка була володаркою громадських, національних і соціальних поривань польського народу.

З ДНІВ СМУТКУ

(Уривок)

Чому безодня та, що розділяє
Покривджених і кривдників, страшна є,
І безбережна, ніби океани,
Й така боляща, як відкриті рани?

Чому її не в силі зарівняти
Відомсти вибухи, вогні розплати,
Чому вона незглибна, як засмута,
Чому вогненна — як ненависть люта?

Своєю кров'ю людство заливає
Її нутро глибоке і безкрає,
Скидає в неї злочини, і цноти,
І сльози, й клятви, й зради, і банкноти,
Все падає — любов і зненавида,
Уми й серця нещадно людство кида,
Туди ж — могили і життів мільйони,
Все падає і в тім проваллі тоне;
Рубач в ту прірву кидає сокиру,
Мислитель тихий — заклики до миру,
Мудрець — пучечок світла, з неба йдущий,
Нуждар — кривавий піт і хліб чорнющий,
Герой свою хвалу, а геній — славу,
Життя — свої права й свою появу,
Дух — власну тугу, що не знає втоми,
І навіть Бог скидає в неї громи,
Та зяє досі прірва ненажерна,
Як та не змита сонцем гідь і скверна.

Чи ж є, питаю, хтось, хто силу` плоду
Вкидає в ту безодню аж до споду,
Щоб злотним виросло добро врожаєм,
Щоб хліб святий ділили всі навзаєм?
О сонце, поспішай! Надто поволі
Ти сходиш над безоднею недолі!
О, поспішай, бо пропасті й темноти
Лиш ясне світло може побороти!

ТРИ СТЕЖКИ

Три стежки йдуть од хати
На долю і недолю...
Одна веде на ниву
На житнім панськiм полі,
А друга йде до корчми
Поміж дерев похилих,
А третя йде на цвинтар,
Де всі свої в могилах.

Стоїть роса на першій
Стежині — грають квіти,
На другій з батька й неньки
Сміються босі діти,
На третій коник скаче
У трав'янистій гущі,
Береза біла плаче,
Стоять хрести чорнющі.

На тих стежинах люди
Марні, неначе тіні.
Хто ж в Духа світ стежину
Покаже там людині?..

ЯК ІШОВ КОРОЛЬ...

Як ішов король до бою,
Осявало сонце зброю,
Грали сурми всю дорогу
На звитяжну перемогу.

А як Стах ішов на битву,
Поле почало молитву,
Зашуміли верби з лугу
На недолю й смуток-тугу.

На війні життя пропаще,
Кулі б'ють, кривавлять рани;
Б'ються королі найкраще,
Гинуть мужики, селяни.

Б'ють крильми орли шовкові,
І скриплять хрести-сусіди...
Стах лежить в калюжі крові,
А король на замок їде.

Як в'їжджав король у брами,
Вийшла зірка із дарами,
Задзвонили усі дзвони,
Йшли навстріч йому фелони.

А як Стаху гріб копали,
То дерева з туги в'яли

І дзвонили у діброві
Ті дзвіночки фіалкові.

А ТІ, ЩО В БИТВІ ГИНУТЬ...

А ті, що в битві гинуть, нехай сумні не будуть,
Що до нужди своєї вже більше не прибудуть,
Бо як на полі смерті впадуть од кулі й зради,
Життя ввійде в їх житла, біля порога сяде.

А ті, що йдуть із бою, нехай не мають втіхи,
Бо смуток і нуждота прийде під їхні стріхи,
І смерть, що затупила своє знаряддя, буде
Гострить його в їх житлах для нової оруди.

ПЕРЕД СВІТАННЯМ

Прийдеш Ти путівцем висотним
Залити землю світлом злотним,
Прогнати тіні тьми й облуди,
Мовчанню дати голос в груди,
Подати подих в повній силі,
Підняти голови похилі,
Над хланню мук ранкові зорі
Сплести у райдужнім узорі,
Оселі темні освітити,
Пломінь життя в нас запалити.
Та док' прийдеш, світів Королю,
Не одне серце трісне з болю,
Не одні скрушаться рамена,
Не одна пісня сокровенна
В собі затихне, вмре в жалобі,
Співець спічне в студенім гробі.

БРАТАМ ЧЕХАМ

Славен народ, що в біді та в неволі
Духу живого не втратив,
Землю, в якій сини ясночолі,
Будуть щасливою звати.

Чехи, ви душу народу збудили,
Стали за неї горою;

Слово, твердіше гранітної брили,
Вам послужило за зброю.

Як не ставало в добу нещасливу
Сонця, ви землю оспалу
Серцем зігріли. Ви прадідів ниву
Не віддали на поталу.

Я вас вітаю! А ми, крім сльозини,
Дати не можемо нічого
Рідному краю, що стогне і гине
В путах життя навісного.

Був час, коли ще нам сонце не згасло —
Біль обертали ми в співи —
Рвались орли до польоту на гасло —
Клич «Богородиці Діви».

Пісня та кликала мужніх до бою,
Брала ослаблих на крила,
Понад Короною, понад Литвою
Прапор звитяги носила.

Піснею тою, що в небі ятриться,
Наче знамено грозове,
Міццю душі, що незламна, мов криця,
Я вас вітаю, братове!

Йде час, коли не титанів рамена
Силу дадуть нам і дружність, —
Міцно єднатиме братні племена
Духу живого потужність.

Доки ж надійде світанку година, —
В битвах із ніччю, в негоди
Віра єдина, надія єдина
Буде братати народи.

Нині, коли подали ми, як друзі,
Руки трудящі навзаєм,
І коли в праці, в любові і в тузі
Стільки ми спільного маєм, —

Генії наших народів підносять
Перед віків трибунали

Скаргу — неволі і розбрату досить!
В сонці братерства ми встали!

Братній союз наш нічим не зламати,
В спільній надії та вірі,
Мов ланцюга нерозлучні кільця,
Жити ми будемо в мирі.

Разом ходім! Нас чекає дорога,
Де за новим небокраєм
Тільки одну справедливість від Бога
І від часу зажадаєм.

РІК 1908

Той рік, що ось надходить, —
Він для людей не новий,
Старі несе він кривди,
Старі несе окупи,

Таку ж саму неволю,
І сльози ті ж даремні,
Несправди морок той же,
Ті ж самі ночі темні.

А все ж у грудях люду
Незмірна радість грає,
Що то приходить ранок,
Що ніч глуха минає.

Напружилися руки,
Щоб рвать старі кайдани,
І землю всю проймає
Весни дихання ждане.

І дух по світу ходить,
Стряса глибини земні,
І навіть сон з могили
Зганяють дні буремні.

І викрешуть народи
Із сонця блискавицю,
Щоб засвітить високу
Надосвітню зірницю.

Та зірка всім розкаже
На морі і на полі,
Що скоро, скоро зійде
Незгасне сонце волі.

.....
Край днів нових ми станем,
Як сторож бойовий.
Здобутим, а не даним
Хай буде рік новий!

ВАРШАВІ

У добрий час і час важкий
Ти — наш будинок духу.
Твій кожен камінь, як живий, —
Дар мови в нього й слуху.

Він слухає — течуть по нім
У Віслу наші сльози...
Його слова звучать, як грім,
У тиші передгрозя.

Тебе вогнем війни пекли,
Ти — зорана боями.
Тебе ми кров'ю полили
І всіяли кістками.

Ти прийняла сердечно їх,
Немов зернини, в себе,
Аж доки зійдуть з жил твоїх
Крізь тебе і для тебе.

Чи пізно проростуть, чи в час,
Чи ніччю, чи світанням —
Ти завжди вірних знайдеш нас,
За тебе завжди станем.

Твій дзвін розбудить і мерця
В темно-глухій могилі,
В одному ритмі б'ють серця
І Вісли співні хвилі.

Твоїх дітей у боротьбі
Одне чуття єднає,
А світло віщих зір тобі
І в темні ночі сяє.

КАПРІ

Про Капрі? Оповім. Я бачила ті скали,
Пустошні береги, пошарпані, сумні.
Рибалка там сидить в лахмітті при вогні
І гріє мозолі тверді, немов корали.

Тріщить колючий хмиз, а листя перев'яле
Біліє в полум'я червоній глибині,
Так ніби там горить папірус, де жажні
Часи Тиберія хронологи списали.

При ватрі в човен сядь чи на просохлу сіть,
І похили чоло до моря, що вже спить,
Рибалку вислухай, тремтячого, старого.

Тиберій? Чи Нерон? — Не знає він про них.
Лиш скаржитесь (вогонь в його очах сумних)
На голод і нужду — ось Цезарі для нього!

FIUMICINO

Спекотно. Із боліт підримських суне пара.
Запалий світ. Навкруг тростина спить руда.
І Тібру жовтого тече брудна вода;
Там Fiumicino ліг, а десь ген-ген — Fiumara¹,

На Острові Святім біліє кіз отара,
Пастух — увесь в багні. Куди не глянь — біда.
Траяна славний порт в руїни запада.
В тумані Остія стара, немов примара.

І раптом — що це? — мла знялася понад ринь,
І грає золотом блакитна далечинь.
То море! Там відплив крильми, як птах, махає.

О Риме! Гниль твою віки несе ріка,
І море, знаючи, яка вона гидка,
П'ючи з відразою, од берега втікає...

¹ Ф'юмічіно, Ф'юмара — назви населених пунктів Італії. (Прим. перекладача).

ДЖОТТО

Так являться мала людям Діва,
Ніби горда, ніби несмілива,
На обличчі смуток, о скорбото! —
Нам явив її такою Джотто.

Простим платом полотна льняного
Груди щуплі і вузькі окриті,
Синява видніється крізь нього,
Мов тканина, виткана з блакиті.

Їй не служать янголи в покорі,
Над її чолом не світять зорі,
Бо вона — не ружа в Єрихоні,
Не владчиня на небеснім троні.

Віттарів для неї ще немає,
Дух Святий над нею не витає,
Хто це? Жінка з думкою тяжкою —
Джотто нам явив її такою!

Від землі, що в сутіні й печалі,
На обличчі тінь; в небесній далі
Шум дерев оливкових їй чути,
Шелестіння вічної засмути.

Не пророки з нею розмовляли,
А гроби, що вже позападали,
І на луках тремкотливі роси,
І степів ридання стоголосе.

Не шукають раю її очі,
А хатин убогих — на обочі,
І дібров зчорнілих — при долині,
І ярів глибоких — у тернині.

Йти могла б і нашою землею,
І пташина тішилася б нею,
І хилилася б до неї квітка,
Посміхнулася б сумна сирітка.

Встав би лиш бідак назустріч з лави,
Затопив би в неї око тьмаве,
Виронив би сліз краплисте злото —
Нам явив її такою Джотто.

РОТА

Не віддамо для зайд-приблуд
Землі своєї й мови,
Ми П'ястів рід, ми польський люд,
Ми покоління нове;
Німецький одвести нагай
Нам, Боже, силу дай!

Ми будем до останніх сил
Обороняти Духа,
Аж розпадеться в прах і в пил
Тевтонська завірюха;
Вставати, як весни розмай,
Нам, Боже, силу дай!

Не буде німець нам плювати
В лице — затямте, хами!
Повстане збройна наша рать,
Дух Польщі буде з нами;
З ярма звільняти рідний край
Нам, Боже, силу дай!

ЗА ЩО ПОХВАЛА Й ПОШАНА?

За що похвала й пошана,
За що це вітання?
Я лиш вістку спонадрана
Несла про світання.
Я лиш птах малий, співучий,
А ви — сад родючий,
Голос мій — дзвінок надії,
Ви — життя і дії!

Ваша воля — моя доля,
Співу мого звуки...
Жайворонком лечу в поле,
Лечу понад луки.
Коли спить орач байдужий,
Пісня моя тужить,
Коли дзвенять плуги й коси —
Співа стоголосо!

Якби їй забракувало
Луни в грудях брата,
Змовкла б стріха нам помалу,
Оніміла б хата...
Пісня-ластівка літає,
Там гніздо звиває,
Пера там складати рада,
Де братня громада.

Зустрічаю вас привітом
І ваші пороги!
Йду я краєм, іду світом, —
Мандрівник убогий.
За майбутнього зорею
Я іду землею,
Де орач для завтра оре
Й засіва простори.

Хлібом і вином духовним
Ви мене вгостили.
Чую — серце моє повне
Впевненості й сили.
Кине пісня позолоту
На вашу роботу,
Пісні не засхне джерельце
Там, де ваше серце.

ЯН КАСПРОВИЧ (1860—1926)

Походив із села Шимбож, із бідної хліборобської родини. Навчався у Лейпцизькому та Вроцлавському університетах. З 1899 р. жив у Львові, викладав романські мови у Львівському університеті. Найцікавіші його ранні твори, написані під впливом демократичних ідей, співзвучні з тодішньою українською літературою. Важливі книжки: «Поезії» (1889) та «З селянського поля» (1891).

У збірках «Anima lacrima» (1894), «Кущ шипшини» (1898) переважають споглядально-пейзажні роздуми. У збірках «Гинучому світові» і «Salve Regina» (1902), а також у поемах «Христос» і «Любов» (1895) відчувається настрій протесту, але вже втілений в абстрактно-символістичні образи.

Каспрович поступово відходив від своїх первісних поглядів, його твори пізнішого періоду виказують певні консервативно-містичні тенденції. Але бунтарський дух поета відчутний в його книжках останнього періоду.

Майстерно перекладав античних та західноєвропейських письменників. Був ректором Львівського університету (1921—1922).

НЕНАВИДЖУ!

Людей я ненавиджу нищих,
Студених, як лід,
Що прагнуть плодити свій рід
І — їдла!
Лежать вони, ніби в гробницях
Померлих кістки, —
В темноті заховані мертвяки
Від світла...

Даремно в ранковій годині
Їх до діла будить —
Не віддадуть вони й мить
На громаду!

Пігмеї, в слимачій лушпині
Вони лиш гниють,
Коли інші життя віддають
За правду!

* * *

Вуста мої мовлять рідко
(Не їхня в тому провина),
Напоєне кров'ю слово
Дороге моє: *батьківщина*.

Я бачив, як на базарах
Змагаються цілодобово
Купчики — хто голосніше
Вимовить оте слово.

Я бачив: живуть найкраще
З патріотичного крику.
Хто хвалить вітчизну, той має
Пошану й платню велику.

Я бачив — яка ж то огида! —
Цілують їй ноги й руки,
З порадами пруться до неї
Найзвичайніші падлюки.

Я бачив ліниві й бездушні
Найрізноманітніші юрми,
Де рештки сумління глушать
Оркестрів святкових сурми.

Знамена і короговки,
Процесії і промови —
Ця велич фальшива зникає,
Як з вітром жменя полови.

Тому не дивуйтесь — може,
Хтось правду за мною визна —
Що на вустах моїх рідко
З'являється слово: *вітчизна*.

Лиш брат і сестра — найближчі,
Збідовані попідтинню, —
Пізнають, що глибоко в серці
Переховую ту святиню.

Той брат і сестра — з-поміж люду,
І знають вони дороги,
Котрими моя обранка
Проходить, ранячи ноги.

Зарослі путі деревієм,
Підбілом і лопухами...
Йдемо ми обоє. Тополі
Зітхають услід за нами.

Стаємо на тихих могилах,
Вслухаємось, аж допоки
Священна надія наша
Озветься із-під опоки.

Золотиться дозріле збіжжя.
Громадка женців сиротлива
Починає роботу. Вітчизна
Мріє про добрі жнива.

Мені на чоло долоно
Кладе вона й каже: «Сину,
Бережи ти в душі надію
І радість — наснагу єдину.

Твоєю опорою буде
Земля оця буйна і життя,
Це — я, це — твоя найдорожча,
Споконвічна твоя вітчизна!»

Злочинець стоги пшеничні
Підпалює — грає тривога.
Під брамою неба вмирає
З розпуки людина вбога.

Чума появилася, голод
Гуляє, як смерті хвища.
Хрести піднімаються свіжі,
Заселяються кладовища.

Вітри налітають осінні,
Перекидають загати.
Клубляться чорні хмари —
Хто може їх розігнати?!

Якась величезна річка,
Набухши розливами крові,
Забирає будинки й дерева
В бистрини свої пурпурові.

Гудуть громи невідомі,
Тремтить непробудна пуща.
Дуби озиваються грізно, —
Що ж то за сила гримлюща?

На долю оту чи недолю
Зірниця з блакитного ложа
Дивиться, пісню вмиває
Її осяйливість Божа.

Це пісня моя — чи багата,
Чи бідна вона, чи причинна, —
У ній, а не в слові крикливім,
Живе моя батьківщина.

КУДЛАТИЙ ФАВН БІЖИТЬ ЗА НІМФОЮ

Кудлатий фавн біжить за німфою щомога,
Очима в плоть її вгризається здалік,
Регочеться, летить через кущі й потік,
Неначе відламок скелястого порога.

Сміється дівчина легка, золотонога,
Від велетня втіка то в цей, то в інший бік,
Зринає, мов світляк, що темряву пропік,
Її руда коса — розвіяна тривога.

Ось ловить він її: рука важка й велика,
Мов з міді кована, повалює в траву
Дівча, розквітле так, немов троянда дика.

І тайна діється всесвітня наяву,
І бережуть її тінь грецької святині
Та моря дружнього глибини темно-сині.

КАЗИМЕЖ ПШЕРВА-ТЕТМАЄР (1865—1940)

Походив з поміщицької сім'ї, вчився в Краківському та Гейдельберзькому університетах, був знавцем живопису й музики. Життя поета склалося трагічно. Славний початок літературної діяльності затьмарився конфліктом поета з суспільством, а потім прийшла тяжка психічна недуга. У роки фашистської окупації Тетмаєр опинився у цілковитій самотності й помер як нікому не знаний, бездомний жебрак.

Тетмаєр писав також п'єси та оповідання, але він увійшов у літературу насамперед як поет, представник модернізму, так званої групи «Молодої Польщі», творчість якої не відзначалася особливим новаторством, але все ж ожилила на початку ХХ століття польський літературний процес.

Варто згадати цикл його оповідань «На скелястому Підгаллі» (1903—1910), драми «Завіша Чорний» (1901) і «Юда» (1917).

МОРСЬКЕ ОКО

Погідне, ніби дух, що тоне в маревинні,
летить від бур земних у супокійну даль,
неначе діамант, закутий в персня сталь,
ссяйливе озеро — в гранітній котловині.

Там сонце, пливучи, мов крила соколині,
відкрило промені над пільмою проваль.
Граніт у глибині, прозорій, мов кришталь,
ятриться, наче мисль, у спогадів жеврінні.

В час бурі бачив я це озеро ссяйне:
гнав вітер стада хмар, як лев, що йде на лови
і степом буйволів наляканих жене.

Здавався ревом грім, казилася вода,
об скелі гримала, від блискавок бліда,
мов дух, що торгає, але не рве закови.

EVVIVA L'ARTE!

Evviva l'arte!¹ Смерть чекає всіх —
а хто не має грошей, скорше гине,
потреба його задушити; просто сміх,
як безвартісне життя людини,
а наше — навіть і плювка не варте:
Evviva l'arte!

Evviva l'arte! Хай живіт плека
неужденний міщанин! А ми, артисти,
хоч нам бракує хліба й огірка,
хоч схожі ми на вбогі падолисти, —
гукнем, життя приймаючи як жарти:
Evviva l'arte!

Evviva l'arte! Гордощі — наш бог!
А слава — наше сонце і вітрила.
Ми владарі не замків, а епох,
вмираєм, як орли, зламавши крила.
Вперед! Не треба нашій славі варті!
Evviva l'arte!

Evviva l'arte! В грудях несемо
Вогонь від Бога, що не знає втоми.
На тебе згорда дивимось, юрмо,
і лаврів за корони не дамо ми,
і, хоч життя це наше мало варте, —
Evviva l'arte!

ПРО СОНЕТ

Люблю майстерний труд сонетної збудови,
відламок мармуру, що безліч форм таїть;
ось долото моє шукає в ньому сіть —
прозоре плетиво з камінної заснови.

Люблю звучання рим широке й загадкове,
одну і ту ж міцну і мелодійну мідь,
єдиний спів, але безмежну розмаїть
мотивів, голосів — і в кожному щось нове.

¹ Хай живе мистецтво! (Італ.). (Прим. перекладача).

Сонет — маленький храм, де може велет-бог
вміститись, начебто в потужному соборі;
сонет — у скелях плаї, де не пройти удвох,
звідкіль зриваються невмілі й дуже скорі;
сонет — мала зоря, що світить, наче зорі
світання — в далечинь не знаних ще епох.

В ЛІСІ

Повільно й сонно ходять
по яснім тлі блакиту
Злотисто-білі хмари
із блиском оксамиту.

А деколи під сонцем
пташина чорна в льоті
оберне свої крила
у зблиски щирозлоті.

А на леваду тиху,
що піби вийшла з рами,
крізь опалевий струміль
спадають злотні плями.

А крізь дерев конари,
крізь лісове одіння
падуть пучки із сонця
вогнистого проміння.

По небі і по лісі,
і по траві, що квітне,
іде прозоре, звійне
замислення блакитне.

ЛЮБЛЮ, КОЛИ ВОНА...

Люблю, коли вона в моїх обіймах мліє,
До мене тулиться, в руках мене леліє.
Коли вже зір її наповнюється млою,
Уста розхилені безсилою жагою.

Люблю, коли вона, від розкоші шалена,
Німіє й пальцями впивається в рамена,
З поривним подихом йде в дійство пожадане
І віддається вся із усміхом, що в'яне.

І сором той люблю, що їй забороняє
Зізнатись, що вона з жаги тремтить, вмливає,
Коли шукає уст палке єство жіноче,
А зустрічати слів і поглядів не хоче.

Люблю я те й ту мить, як жінка біля мене
Лежить пригашена, як сонце натомлене,
А мисль моя летить од неї через гори —
Кудись у світові і неземні простори.

В СИКСТИНСЬКІЙ КАПЕЛІ

Як бик поранений, реве оця стіна,
А цей Христос — титан, з небес, як грім, зрина,
Ця трупна голова — боління й зойку хлань,
Це штурм розпуки, клятв, шаленства, налякань,
Це фарба кам'яна, це пензель — долото,
Це сила, що її ще не являв ніхто,
Це погляди глухі на людськості кінець,
Це з себе вивергнув вулкан, а не митець.

* * *

Навіщо ти, сонце, світиш
і будиш життя?..
Навіщо, водо велика,
розбуджуєш тугу?..
Навіщо ти, вітре нагірний,
переповнюєш серце смутком?..
Навіщо людина з людиною
зустрічається?..
Навіщо серця любов'ю
пов'язуються навіки?..
Навіщо журба рікою
людей заливає?..

БОЛЕСЛАВ ЛЕСЬМЯН (1878—1937)

Народився у Варшаві. Вчився у Києві (закінчив юридичний факультет Київського університету). Походив із сполонізованої єврейської родини. Був режисером і одним із засновників Артистичного театру у Варшаві, працював нотаріусом у Замості й Грубешові.

Його поезія є певною відміною символізму в польській літературі. Вона увібрала в себе фольклорні казкові мотиви, поєднала пісенну форму вислову з глибоким філософським змістом екзистенціалістського характеру. Провідними темами творчості Лесьмяна є зв'язок і взаємозалежність життя й смерті, приналежність людини до явищ земної природи й до космосу.

Лесьмян належить до найвинахідливіших творців нової постичної лексики, його в цьому плані можна прирівнювати до Юліана Тувіма.

Новий тип стилізованої баладної поезії, створений Лесьмяном, займає своє окреме, неповторне й блискуче місце в польському письменстві. Найвищим осягненням поета є його любовна лірика, що її захоплено читає і читатиме в майбутньому польська молодь. Поезії Лесьмяна перекладав українською мовою Віктор Коптілов.

СТАЛОСЬ, ЯК СТЕМНІЛО

Сталось, як жадалось, сталось, як стемніло,
Зблизилось до мене пожадане тіло,
Зблизилося потай, без жалю підкралось
І твоїм найменням, мила моя, звалось...

Глянуло в майбутнє, в дзеркало смиренне
І лягло на постіль зимну біля мене,
Щоб його кохати міг я і летіти,
Спрагнути, зазнати і не пожаліти!

До грудей горнулось, пахнуло офірно,
Думало безвстидно, слухалось надмірно...

В радощах, в темнотах, на межі ридання
Мліло від надситу недопомирання.

І нічого в цьому не було, крім чару,
Крім гріха й тремтіння, поквапу й пожару,
Що його здіймає кров розшаленіла,
Що без нього тілу не збагнути тіла.

* * *

Як на ложі вмливаєш, мої плечі обнявши,
Володіти тобою я жадаю назавше.

Та з очей твоїх, мила, я зникаю помалу,
Очі млою заходять від блаженства й від шалу.

Пропадаєш ти в мряві, а слухняне й тремтяче
Твоє тіло я маю, але тіло незряче...

В тій безодні не був я, що тебе спропастила,
Хоч тебе задля неї я кохав, моя мила.

НАД РАНКОМ

Ти спиш. А вже блищать на віях іскри ранку.
Рука твоя горить, мов бачить сни страшні.
Та спи і дихай так. Чаруй безперестанку.
Люблю я порухи грудей твоїх у сні.

Де перші пестощі? Забуті за літами?
Чи до недолі днів немає вороття?
Що вчора нас пекло? Що завтра буде з нами?
І чи забракне нам охоти до життя?

Колись надійде ніч з очищами скорботи,
Погляне... вб'є... заснем у долах земляних.
Як? Вмерти мушу я? Як ті, що там — навпроти?
Як інші всі? Ходім! Молімося за них!

ЩАСТЯ

Срібні хмари на небес узбіччі.
Вітер стука в двері, мов приніс він лист.
Ми чекали довго цієї стрічі.
Що за рух на небі? Чуєш бурі свист?

Пам'ятаєш наші дні зів'ялі,
Пам'ятаєш поспіх змішаних тремтінь?
Щастя надійшло, та ми в печалі
Перед його блиском заховались в тінь.

Чом воно так дивиться негоже,
Чом шукає в пітьмі світових доріг?
Його безмір все вмістити може,
Окрім мого страху, окрім сліз твоїх...

РОМАНС

Співаю я романс, для співу маю дані!
Жебрак з жебрачкою зустрілись на майдані.

І покохалися раптово тої ж миті,
І цілий день були немов докупи злиті.

Дав Бог блакитну ніч, травневу ніч веселу,
Вони ж собі сидять на сходах до костелу.

Вона йому дає — щаслива од кохання —
Уста для пестощів, а хліб для надгризання.

І так вони собі сиділи в ніч промінну,
То цілувалися, то їли хліб — на зміну.

Два голоди вони одразу тамували,
Цілунок — в хліб, а хліб — в цілунок обертали.

Поет, що бачив їх, збагнув, як треба жити,
Та він убогим був і серце мав розбите.

ДВІ ЛЮДИНОНЬКИ

Чую жалісну пісню, що постала з ридання —
Дві людиноньки мали до любові жадання.

І в саду вони стрілись, але з першого слова
Не постало кохання, лиш розлука раптова.

І не бачились довго із чиеїсь провини,
А літа відлітали — їх багатство єдине.

Як зійшлися, нарешті, то вже сиві і хворі,
І знедолені тяжко, наче вигаслі зорі.

Під сосною — два ліжка, під сосною — дві тіні,
І два погляди згаслі в безнадійнім тремтінні.

І померли обоє без гріха, без любові,
Без жаги, що скипає у закоханій крові.

І лежали обоє, на долівці простерті,
Їх уста побілили в зимнім кольорі смерті.

Ще хотіли кохатись за межею конання,
Та любов уже вмерла, не було вже кохання.

Ще припали, спізнившись, до недолі порога,
Щоб молитись, одначе не було уже Бога.

Ще хотіли тривати до весни, а то й довше,
Щоб на землю вернутись, та землі не було вже.

ПРАГНЕННЯ

Я хотів би десь в лісі хатиночку мати,
Плетеницю з галуззя, з пахучої м'яти,
Щоб висіла високо в конарах, на дереві,
Над ярами, де добре живеться вужеві.
Там, колисаний вітром, я хотів би кохати,
Ніжно пестити перса чужого дівчати,
Залишати на грудях з цілювання рану,
Цілувати обличчя, як здобич жадану,
Наслухати, як буря по гіллі гуляє,
І як грім, що заздросить мені, замліває,
І як рикають звірі, принаджені нами,
Запахущістю плоті, що радіє гріхами;
Оглядати б хотів я крізь віток віконця
Зір, озер переблиски, з'яву світла і сонця,
І приймати за Бога в небесах блискотання,
І на персах дівочих дочекати світання,
Сонце криком вітати, не знати нічого
Про життя проминуще, йти наосліп крізь нього,
І, не визнавши, що значить покути потреба,
Якось ніччю зненацька всміхнутись до неба,
І, як овоч, б'ючись об гілки розпростерті,
Впасти з дерева в морок і в затишок смерті.

ЗМІЙ

Молоком перса набухли їй —
До неї скочив з конари змій.
Обвивсь круг неї з плечей до ніг,
Труїв і пестив, як тільки міг.
Вчив брати в руки свій лоб удав,
І гладить груди він ним навчав.
І від блаженства, що йшло, мов скін, —
Здригаться, витись, сичать, як він.
— Мене ти знаєш, але дозволь
Сказати правду — я є король.
Собі поверну я вид журби,
Твоїми будуть мої скарби!
Ява почнеться, скінчиться сон!
— Ні, ні, не треба мені корон!
Люблю, як з мене рум'янці п'є
Й рівняє брови жало твоє.
Люблю, як в'єшся побіля ніг,
Як в ліжку б'єшся об мій поріг.
Схиляю перса тобі, як дзвін,
Скарбів не хочу, не прагну змін.
Твоєї слини солодка снадь —
Будь далі змієм, отруйю, гладь!

ПОХОРОН

Я чую — дощ по листі все голосніше хлюпа.
Так нудить мене вивіз на цвинтар мого трупа,
Хоч крутяться, колеса не відають дороги,
Для мене — вже лиш п'їтьми і мороку розлоги!
О Боже, нащо душу Ти дав, що прагне спати,
Й життя, що його можна так легко відібрати?
Чому мене створив Ти з матерії такої,
Що в тьму чужу щоночі впадає в супокій?
Чом Ти при моїй смерті безсмертнішаєш, Боже,
Чом вбив мене тим трійлом, що вбить Тебе не може?

Чом нудить мене виїзд до тебе, вічна ноче?
А дощ в живих листочках все голосніш хлюпоче.

УРШУЛЯ КОХАНОВСЬКА

Коли по смерті я прийшла в небес терени,
Мене погладив Бог і мовив так до мене:

«Уршуле, підійди, ти гарно виглядаєш,
Для тебе все зроблю, чого лиш забажаєш».

«Зроби, — шепнула я, — аби в небесній висі
Все так було, як в нас, у нашім Чорноліссі!»

Мовчу й дивлюсь, чи Бог не гнівається з того,
Що в небі прагну я краси села земного.

Бог усміхнувся. Вмент з Його святої волі
Наш чорноліський дім з'явився на околі.

А біля дому все — стіжки соломи, квіти,
Дерева — все, як в нас, — ну як тут не радіти?

А Бог сказав: «Дивись на квіти, на солону
І жди, коли прийдуть сумні батьки додому.

Вночі, коли зірки і люди по вечері
Заснуть, тоді і Я постукаю у двері».

І відійшов, а я забігла до кімнати,
Накрила стіл, взялась вечерю готувати...

Приготувала все, сон вічний одганяю,
І чуваю, і жду, батьків своїх чекаю...

Вже промінь на стіні, як передвістя ранку,
Втім чути кроки, хтось вже стукає на ганку.

Зриваюся, біжу! Дрижу, немов причинна.
Аж ні! То Бог прийшов, то не моя родина!..

ЛЕОПОЛЬД СТАФФ (1878—1957)

Народився у Львові, закінчив філософський факультет Львівського університету. За часів Першої світової війни перебував у Харкові. З 1918 р. жив у Варшаві. Перебував за кордоном — в Італії, Франції, Німеччині. Перша книжка Стаффа вийшла 1901 р. і називалася «Сни про могутність». Найважливіші видання поезій Стаффа: «Райдуга сліз і крові» (1918), «Польові стежки» (1919), «Високі дерева» (1932), «Барва меду» (1936), «Мертва погода» (1946), «Верболіз» (1954), «Дев'ять муз» (1957). Ця остання книжка вийшла по смерті автора.

Стафф продовжував традиції класичного польського вірша, під його пером найвищої досконалості досягнула сонетна форма, що надавала філософському мисленню поета олімпійського спокою. Безперечно, Стафф належить до найвидатніших польських поетів першої половини ХХ ст.

Знаний як перекладач античних та італійських авторів.

КОВАЛЬ

Безформні відламки дорогоцінних руд
З глибин ества свого вижбурюю ненатло,
Як той вулкан, та кризь палючий перегуд
Я їх несу й кладу на крицяне ковадло.

Громами молота в породу б'ю байдужу,
В метали іскряні, що їх вогонь аж гне,
Бо викувати з них для себе серце мушу —
Гартоване на честь, потужне і ясне.

Знай, серце, що коли, явивши вдачу хвору,
Ти тріснеш, скривишся і викажеш покору,
Мов грім, рука моя в пил розіб'є тебе!

Згинь, розпанахане ударами титана,
Ніж маєш болями своїми жить, як рана,
Прокляте кволістю, надтріснуте, слабе.

ТРИУМФ

Останній, лютий бій з людиною судьба
Звершила... Син землі, бунтар, сподвижник світла,
Знеможений упав! Піймала пастка підла
Титана — і навек скувала, мов раба.

Тріумф! Таємна міць, яка здушила в ньому
Зухвальство й ум, і все, що радісне й трудне,
Тепер його в своїх просторах розіпне
І до зірок приб'є на муки й на судому.

І велетень повис у зорях, і йому
Здалося, що пора повстати в непокорі,
Світ муки людської повергнути в пітьму...

Рвонувся він — і вниз посипалися зорі...
В безодні темряви почався світопад...
І розвалився вмить речей правічний лад.

ТОЛСТОЙ

Толстой утік від смутку,
Він мав усе, тому не мав нічого.
Я весело по спеці йду,
Господар своєї тіні.

ДЕНЬ ПРАЦІ

1

Учись, душе моя, як заробляти втіху
Та й злагоду ясну, — навчайся в тихих сіл,
В плугів покривлених, у вбогих надовкіл
Хатин, що вік жили, мінявши тільки стріху.

Стареча мудрість їх достойна бути злотом.
Хто вірний був землі, той знає неземне.
Хай селянин тебе долонею торкне,
Хай освятить чоло твоє священним потом.

Ти праці присягни, в ярмо її впряжись —
То не невільництво, а гордощі й надії
На спочив радісний, що надійде колись.

До тих належна ти, хто труд вершити вміє;
А як здрімаєшся натомлена, леміш
Тобі хай зблисне в сні — й ти збудишся скоріш.

2

Благословенна тиш вечірньої години,
Коли жадає сну натомлена рука,
Коли скриплять вози, й колеса їх втиска
Тягар снопів у твердь засушеної глини,

Коли чекає плуг біля дверей хатини
Вже завтрашнього дня, коли з пастівника
В село корови йдуть, і повно молока
У вимені несуть, і спів пастушки лине.

Приходять радощі тоді в селянський дім,
Земля віддячує за працю добре всім;
Тоді на труд важкий себе я надихаю,

Тоді моя душа наснажується знов
Жаданням діяти і мріє про любов,
Про день великого й багатого врожаю.

ВИСОКІ ДЕРЕВА

Що може кращим бути за височезні дерева,
Промінням заходу обковані, як мідь,
Над шибою води, де ясність кришталева
Відбила в глибині склепіння верховіть.

Там пахощі води, зелені в темній тіні,
А в сонці — золоті, на тихий вітер ждуть,
І коні-стрибунці в серпневім безгомінні,
Як срібні ножиці, там тишину стрижуть.

Все западає в смерк, стоять перед очима
Ряди струнчастих крон, високі дерева,
З яких росте душа, вже визволена, зрима...
Що може кращим бути, як цих дерев ява?!

ТІНЬ

Вже холодно стає, й пора вже на нічліг
Із цього попасу піти, примкнувши очі.
Чи ти до цих думок ще звикнути не міг?
Чи тінь ополудні — то не початок ночі?

ДУША

Нудьгою вічною зацькована тигриця
По клітці нипає, примружена, сумна.
В зеленім злоті віч випещує вона
Криваве марення, від хижості іскриться.
То ляже, то здрімне, замуркотить, мов киця,
То раптом до стрибка напнеться, як струна.
О, це душа моя! В ній дика й життяна
Невкореність, вона — закута блискавиця.
Стрибок — і втоплені зубища в плоть мою.
Я поміж ґратами застряг і проклинаю
Залізо те, що нас роз'єднує. З відчаю
Протискуюся в кліть і сам себе даю
Моїй душі за те, що прагне волі й дива,
І крові з жил моїх, — ненатла і жаждива.

ШАЛЕНИЙ СОНЕТ

Хоч волоцюга я, та рівня королю:
Хмільний від сонця дух, звитяжець непогоди,
Я йду навзаводи з далечиною, броди
Обходжу й зраджую всі правди без жалю.
Під небом зоряним огні — мої господи.
Під сном і під плащем я всюди гарно сплю.
Мов гілка яблуні, забитий кий в ріллю
Народжує мені цвіт мрій і плід свободи.
Та нерозважливість не спить, вона — той міх,
Де мудрість я ховав, продерла, як на сміх.
Згубився ум, але не став я з того лежнем.
Будь божевільною, душе моя, радій,
Бо я надію вкрав десь у корчмі брудній,
Втішайся згубою! Прокляття — обережним!

СПОКІЙНІ ДУМИ

Спокійні думи, погідне чόло
На будень маю, як і на свято.
А що ти робиш, коли навколо
Злочинство й кривда панують клято?

Коли правдиві серця окуті
І виступає брехня прилюдно,
Сміюся з гніву, співаю з люті.
Це дуже легко. Це дуже трудно.

ДНІ І НОЧІ

Назавжди час відходить.
Та на руїнах знову
Труд молодий возводить
Життя нову будову.

Думки — мов руки дужі,
А руки — наче мислі,
Крилаті, небайдужі,
В жаданнях ясні й стислі.

Ніч — мрійна втома днини,
День — вгору сходи смілі.
Спадають з веж години,
Як овочі дозрілі.

ДИМИ

Юліанові Тувіму

Над містом — присмеркні заграви,
Тремтить юга димів червона,
Заходить сонце зле й криваве,
Неначе серце фараона.

На мурашиній піраміді
Трудів лежать, немов колоди,
Мозольні руки в блисках міді,
В тремтінні змори й насолоди.

Відкрита хвірточка зелена,
Чекає ночі тиха лавка,
День падає листком із клена,
Мій чорний пес на мене гавка.

ОСІНЬ

Сонце нетовариське
Туманом замрячене,
Наче напівнеприсутнє,
Заборонене наче.

Голками цвірінькоту
Ластівки прошивають небо,
Ласо власного льоту
Закидають на себе.

Млявий вітер ставами
Піднімає хвиль скиби,
В сіті зморщок води
Ловить геть усі риби.

ДОРОГА

Помирали й будуть помирать,
Будуть жити, як жили донині.
Вже могили нивами лежать,
Вже під ноги стеляться людині.

Шлях потужний праці й боротьби —
Кров'ю щедро все на нім полито.
В життєдайні зоряні гроби
Сіймо жито, сіймо, сіймо жито!

МІЦКЕВИЧ

Того не вибити в граніті,
Не відтворити в бронзі й сталі,
Як він страждав на цьому світі:
Ніхто не кличе, їдьмо далі!

Знайти його в словесних вершах? —
Позбудься думки оцієї.
Нема його в баладах перших,
Нема в останній епопеї.

Нема в Лозанні, де стрімчизну
Колише порух вод загуслих,
Де, думаючи про вітчизну,
Він бився в шарлатанських гуслах.

Він весь із онімлілим смутком,
З печаллю, що навек заснула, —
Поміж сіреньким Новогрудком
І чорним цвинтарем Стамбула.

ПРОМЕТЕЙ

На ліву ногу Зевс якось-то з ліжка встав,
Богів на зборище він скликав і сказав:
«Терпіти годі це! Мені прийшла ідея —
Нехай піде Геракл і звільнить Прометея.
Що скажете? Мовчіть! Вирішую тут я.
Мені набридла вже печінка гордія,
Послужливий орел, і вигуки зухвалі,
І ланцюги, і кров, і скелі, і так далі...»
Розбити кайдани прийшов Геракл мерщій,
А Прометей: «Зажди, цього робить не смій!
Що лишиться тоді з моєї непокори?
Дивись, як до лица мені Кавказькі гори».

* * *

Хотів я вже замкнути день на ключ,
Немов прочитану книжку,
Огорнутися в чорну тишу
І заснути потужно.

Але тут за вікном зоря сказана
Ходить, будить перестрах,
Розгоряється, як пожежа,
Вибухнула, як оркестр.

Ото день новий і світ новий
Грає мені тисячами див.
Я зірвався на рівні ноги,
Перед високими сходами свій біг зупинив.

ХВИЛИНА

Минає? Що ж, нехай минає,
Таке життя вже має скорє.
Була й нема, так пропадає,
Як хмар зникомі архітвори.

Хоч змінюється все на світі,
Та є й незмінні будні й свята,
Купаються в озерах завжди
На зміну зорі і дівчата.

ПРОБЛЕМИ

Проблеми неможливо розв'язати.
Проблеми потрібно пережити,
Як дні, яких нема вже, коли вони минуть.
Неначе зужиті одежі,
З яких ми виростаємо,
Проблеми спадають з рамен,
І в останні двері
Ти входиш голий і вільний,
Як світанок.

ТИША

Із чаші неба зір краплини
Падуть: у кронах деревини
Вони звисають над пільмою.
Земля є тишею німою.

Ступає вітер сінокосом
Так легко, наче ходить босим,
Щоб шумом не збудити люду,
Що спочиває після труду.

БУРЯ В ЛІСІ

Я в лісі сховався від чорної тучі,
Линуло, неначе з цебра, і пройшло.
Крізь мокрого листя тремтяче срібло
Загнали блакитні простори сліпучі.

Втім вітер збиточний у віття густе
Закрався і ну ж бо хитати дерева, —
Знов плова хрестила мене кришталева...
То ось чому дідько в лісничі не йде!

ТИТУС ЧИЖЕВСЬКИЙ (1885—1945)

Народився в Бердихові (тепер Пшишова) на Підгаллі. За освітою — митець, навчався у Кракові і Парижі. Працював у польському Посольстві у Франції (1922—1925). За часів фашистської окупації перебував у Варшаві.

Належав до групи краківських аванардистів «Форміці» («Формісти»), редагував журнал під такою самою назвою. Його збірки віршів: «Зелене око» (1920), «Ніч — день. Механічний інстинкт електричний» (1922), «Народне гуляння в хмарах» (1936). У часи окупації була знищена його книжка «Антидотум». Чижевський належить до новаторів, завданням яких є прокладання незнаних доріг для літератури, фактично — експериментування, яке, однак, несе в собі і певний заряд моральних цінностей.

МІСТО ОСІНЬОГО ВЕЧОРА

Не ідилія

вдягнися в астрахани
температура пада
з корчми ревіння п'яне
захрипла серенада
в костьолі дзвонять дзвони
хтось б'є когось ногою
тумани як попони
пси виють над водою
а сонце в хмари гнівні
дим тучами старими
десь обізвались півні
із цвинтаря йдуть рими
повій автомобілі
пні деревин протрухлі
обличчя дуже білі
мерця новенькі туфлі
чуть запахи окремі
землі і горобини

Fa sol la si do re mi
білі щаблі драбини
в притулку плачуть діти
дісталось горопахам
і пурпур зорі світить
людської долі лахам

КОЛЯДА

Го ля о ля
пастухи із поля
ду ди у ди
пастухи із буди
ідіть до стаенки
до святої Паненки
Григір недолуга
старости прислуга

Гу гу у гу
біжіть всі щодуху
економ кульгавий
ставайте всі в лави
і ти Юзьо теж не
спи злазь з ліжка лежне
йди Франю каправий
від меду і страви
ідіть до стаенки
до святої Паненки

Го ля о ля
пастухи із поля
двох баранів ріжете
щоб було що їсти
візьми любий Яне
меду зо два дзбани
беріть також птицю
бриндзі бербеницю
і ціпи й сокири
і скрипки і ліри
бо вовки блукають
у-а накликають
барана схапали
в лісі розірвали

він мав кудла чорні
роги відзігорні
мужики зібрались
до стайні дістались
по снігу по грудді
дивувались люди
прийшли до стаєнки
до Святої Паненки
віл осел стояли
головами кивали
прилетіли пташата
ціп ціп ціп цяп цята
пастухи співають
на скрипочках грають
а Кайтек в кожусі
плаче ніби в скрусі
не реви ж ти хлопе
не плач при матусі
а басиста ті ті ті
гладить бас по животі
стали всі в стаєнці
при Святій Паненці

входять Тріє Царі
в коронах в тіарі
з горбатим верблюдом
приїхали чудом
гарно вони вбрані
корони як бані
дають дари крулі
таляри в шкатулі

е му о му о му
гомонять по-свому
хто туди заходив
мав великий подив
сам себе осилить
а Дитятко квилить
пастухи клякають
чудо оглядають
зірка засіяла
над стайнею стала

промені спадали
жінки повклякали
матінки засніте
на сні в стаєнці
при Святій Паненці

САРАГОСА САРАГОСА

замовкне місто
промовить дзвоном
крилом голубки
жасмину цвітом
Сарагоса Сарагоса
хвилию ружі
пасмом кадила
зором Мадонни
чорністю ягід
Сарагоса Сарагоса
Гойя з портрета
війни старої
старої трумни
смерті в сурдугі
Сарагоса Сарагоса
вже на арені
міста Сеньйори
розквітлі квіти
смуги коралів
Сарагоса Сарагоса
з лілей корида
з жасмину руки
перлин шукали
ягід червоних
Сарагоса Сарагоса
знайшли плюшеві
криваві ружі
мотилів крильця
очі Мадонни
Сарагоса Сарагоса

ВЕСНА 1917 р.

Пам'яті поета Аполлінефа

Земля волав я кілька разів
сьогодні сонце рана титана
з якої вийнято давно кинджали
Цезар Борджія в пурпурі блазень
горбата тінь Річарда III на мурі
всі дивляться на скибку місяця що виглядає
із мішка на плечах
ластівки ширяють під склепінням неба
весняні квіти в полях зацвітають
хмари шикуються арміями до битви
бачу Александра Великого з мозаїки в Помпеї
війська із прапорами виходять з окопів під Верденом
але далеко з-поміж хмар весняних
виступає темний шолом артилерійський
поручика Вільгельма Костровицького
броньований потяг проїздить по небу
то грім весняний стрясає землею
аж до спорохнявілих нутрощів планети
аж до живого людського серця
буря нагинає височезне дерево
безлисте дерево посеред поля
буйна зелень дикого винограду
по зчорнілому стовбурі пнеться

ЕМІЛЬ ЗЕГАДЛОВИЧ (1888—1941)

Народився в Бельську в учительській родині, вчився в Ягелонському та Віденському університетах. З 1918 р. працював у Познані в журналі експресіоністів «Здруй» («Джерело»); протягом 1919—1921 років — у Міністерстві культури. У двадцятих роках керував польським театром у Познані, був редактором католицького журналу «Тенча» («Веселка»). У тридцятих роках Зегадлович зближається з лівими політичними колами, бере участь в антифашистському конгресі працівників культури (Львів, 1936).

Автор поеми «Над річкою» (1910), збірки «Повернення» (1911), поетичного циклу «Бескидські мандрівники» (1923), романів «Примари» (1936), «Мотори» (1937), «Мертве море» (1939), виданої посмертно п'єси «Будиночок із карт» тощо.

Поезія Зегадловича різних періодів відрізняється за своїми ідейно-тематичними акцентами, але завжди становить своєрідне поєднання символіко-фантастичної, казкової образності з навмисно епатуючими елементами.

У ЧЕРВІНІ, В БІЛІНІ, В ЧОРНОТІ

Знаємо — знають — знали —
— сидять, якщо не сконали,
по тюрмах і підземеллях,
по норах, дворах, тунелях —

в задусі та в нашатирі,
в безрусі, в міському вирі, —
в казармі, в клоаки хмарах,
у колисці й на марах —

у кабінетах, їдальнях,
у лікарнях і пральнях
у червіні, в біліні, в чорноті —
ці, он ті і тамті.

Знаємо — знають — знали —
— дні гнівом позаростали —
короткі чи довгі — ніють,
дивляться в небо й виють.

Короткі, чи довгі ночі —
морочать зірками очі,
та для бідних людей задалека
неба принада й безпека.

Дурні притакують — браво! —
просто, наліво, направо —
горла брудні, мов канали —
знаємо — знають — знали.

1936

ПРО ЗНАЙДЕНИЙ ПЕРСТІНЧИК

— вигоном загоном
під плотом за плотом
котиться перстінчик
просяває злотом
бачить там їх двоє
лежать у пшениці
сховався за фалди
знятої пшениці
сховався сміється
а вони вже голі
роблять своє далі
на пшеничнім полі —
— згорнула спідницю
а була пом'ята
пахнула як вика
пахла наче м'ята —
« — де ти дівувала
ціле надвечір'я — »
« — я збирала в полі
журавлине пір'я — »
« — корів не здоїла
хліба не спекла ти — »
« — я ходила пір'я
з павича шукати — »

— закрутилось пір'я
в малесенький вінчик
покотивсь під ноги
золотий перстінчик —
« — де ж ти це дістала
обручку весільну —»
« — дістала як плату
за роботу пильну —»
— пшениця пом'ята
і справа і зліва
перстінчик згубився
ні жона ні діва —

НАЙКРАЩИЙ ВІРШ

Після ночі кохання стомлена дуже
спати лягає моя кохана,
на західнім пружі сонце конає,
зникає, мов димом затягнена рана.

Пишу я цей вірш, а мила шепче:
«Перестань римувати! — я паду від знестями...»
Я вірш цей закінчу щасливіше і краще
на твоїх устах своїми устами.

НАСИЧЕННЯ

— Я є тихе волення —
— ти — палке віддавання —
— а тепер — ти вже втома, я знаю,
— але я ще палаю, палаю
— а надранком, моя кохана,
ти пахнеш розквітням каштана,
— говориш до мене тремтінням —
— очі пахнуть блакитом —
— долоні пшеницею й житом —
— а подих — насінням —

КАЗИМИРА ІЛЛАКОВИЧУВНА (1892—1983)

Народилася у Вільнюсі. Вчилася в Ягелонському університеті. В 1915—1917 роках жила в Росії, 1918 року переїхала до Варшави, де працювала у Міністерстві закордонних справ. 1939 року евакуювалася до Румунії, 1947 року повернулася до Польщі, жила й померла в Познані.

З довоєнних поетичних збірок Іллаковичувни слід назвати «Політ Ікара» (1911), «Смерть Фенікса» (1922), «Героїчні балади» (1934), «Литовський соловейко» (1936).

У міжвоєнному двадцятилітті належала до найвидатніших літературних постатей у Варшаві. 1926—1935 рр. була секретаркою Юзефа Пілсудського. Відзначалася сильною волею, високим інтелектом, здатністю гуртувати навколо себе видатні постаті польської культури.

У повоєнні часи Іллаковичувна, крім поезії, писала есеїстичну прозу, спогади, переклала з російської «Анну Кареніну» Л. Толстого, з німецької — трагедії Ф. Шиллера та Й. В. Гете, з угорської — вірші Е. Аді.

КРАДУТЬ ЛІС

Побачити б їх ще раз у глибині лісів:
стоять поміж березами — борода до поясів,
очі великі, небесні, неширі

опустили на руки, а в руках у кожного — по сокирі.
Босі й спокійні конвалії проходять попід кущі...
Близько вже... Боже, що станеться, як очі й сокири
блакитні піднесуть рубачі?!

ПОДЕРЛОСЯ ЖИТТЯ

Подерлося життя на терні
як намисто,
Пацьорки падають мізерні
в жовте листя.

Позбирала я пацьорки, знов на шию
їх наділа.
Але серце вже конає, вже не чути
мого тіла.

КАЇН ТА АВЕЛЬ

Було нас два брати на падолі земному:
Каїн та Абель.
Один пас баранів, а другий хліб ростив для дому,
Один був дужий, другий був нездалий.
Було нас два брати, дві неоднакові любові
до Пана Бога.
Один Йому носив зарізаних ягнят в калюжі крові,
Другий — пшеницю, кукурудзу, огірки —
всього щомога.
Було нас два брати, а хто був заздрісним —
цього не знається — Абель чи Каїн?
Ми біля вівтаря жертовного побилися
і слабший дужчого убив — це повторяється —
а далі я не знаю.

ВИКОРІНЮВАННЯ

Корінь, вирваний з чорнозему,
не відгукується, бо він німий,
а бореться та опирається,
виривачеві руку розкривавлює.
А кореня, мене, з піску
собака, птаха й вітер придорожний вирве.

МАРІЯ ПАВЛИКОВСЬКА-ЯСНОЖЕВСЬКА (1893—1945)

Народилася в Кракові в сім'ї відомих польських художників Коссаків. Тричі виходила заміж. В роки війни жила в Англії. У літературній діяльності міжвоєнних часів найближче стояла до групи «Скамандр». Перша книжка «Повітряні замки» з'явилася 1922 р. Потім були видані цикли поезій: «Рожева магія» (1924), «Поцілунки» (1926), «Віяло» (1927), «Дансинг» (1928), «Лісова тиша» (1928), «Париж» (1929), «Профіль білої дами» (1930), а також книжки: «Сировий шовк» (1932), «Сонний екіпаж» (1933), «Балет повитиць» (1935), «Кристалізації» (1937), «Поетичні нотатки» (1939). Павликовська-Ясножевська писала також п'єси.

Основою творчості поетеси є філософська тематика, її любовна лірика — безперечно, знаменне надбання польської літератури ХХ ст.

ЗОЛОТІ ЖІНОЧІ ДУМКИ

Залицяння випромінює троянді аромати,
а мудрість жовтіє і схне.

Я воліла б, щоб Міцкевич хотів мене цілувати,
ніж хотів би він тільки слухати мене.

Якщо на небі влада, боги й серафими
не дивляться на жінку оком мужським,
не варто йти до неба шляхами стрімкими, —
там нічого нема, тільки дим.

Хай смерть моя буде не якась там невіста-плакуся,
а мужчина плечистий, постать мужня й міцна;
я, розсміяна і розмріяна, в руці його розірвуся,
як дзвонлива струна.

Хай несуть мене хвилі життя до златистої Цитри
на розколісанім, сумнім кораблі;
я хочу на палубі безсило лежати, — о вітре,
так ніби лежати на твоєму крилі.

ХТО ХОЧЕ, ЩОБ Я ЙОГО КОХАЛА

Хто хоче, щоб я його кохала, не повинен впадати в змору,
і повинен він бути сильним, щоб мене піднімати вгору.

Хто хоче, щоб я його кохала, вміти мусить сидіти на лавці
і приглядатись хробачкові і найменшій якійсь муравці.

Вміти мусить він позіхнути, як похорон вулицями проходить,
коли натовпи йдуть побожні і кричать, ніби хтось там родить.

Але мусить він бути зворушений, як, наприклад, кує зозуля,
або дятел б'є дзьобом лунко, або ходить під лісом косуля.

Вміти мусить погладити песика і мене пестити, як невісту,
і сміятись, і в душі своїй жити

снами, що не мають жодного змісту,

і не знати, як я, нічого, і в розкішних темнотах

мовчки впадати від млості,

і далеким від добра бути, і так само — далеким од злості.

НАД МОРЕМ УНОЧІ

Повна тиша — від зір аж до пальм і від пальм у темноти...

Десь далеко за обрієм, за морем зеленіють світання висоти...

І тільки часом зашепче кущик мірти,

вітрець прилетить віддалік,

і в піні морській безсонна Венера

перекинеться з боку на бік...

ТУМАНИ І ЖУРАВАІ

Пильнуйте, пильнуйте останні дні літа,

коли ще зелена, розкішна земля,

а вже в ледь помітний кармін оповита...

Будь, жінко, подібною до мотиля,

і бігай, шукай, і тривожся в імлі,

в павільйоні китайським, де все досконале

(а туман вже встає... Журавлі! Журавлі!),

де ж очі, що ймення твоє вимовляли?

Пильнуйте, пильнуйте останні дні літа,

коли ще дерева в листках золотих, —

о жінко прекрасна, молода, сумовита,

шукай в яворах, в живоплотах густих,
на водах ставів, на далекій ріллі,
питайся тростини чи пастушої ватри
(а туман вже встає... Журавлі! Журавлі!):
де ж той, хто мав душу твою цілувати?

САМОГУБСТВО ДУБА

Дуб-самітник дивився на світ із погордою.
Шал охопив його раптом —
скільки ж то він поколінь перебачив і див?
Він схопив блискавицю, немов золотистий кинджал, —
і в груди тверді сам собі засадив.

ЗІТХАННЯ

Море сьогодні печальне. Зітхає тужбою безсилою,
неначе підбита птаха, ледве ворухить крильми.
Як груди, підноситься хвиля і зникає за хвилиною,
море дихає хвилями. А земля — моїми грудьми.

ГЕНЕАЛОГІЧНЕ ДЕРЕВО

Знаю, ти — моя батьківщина, о море предвічне!
Шумить моя кров, як глибінь твоя трав'яна.
Моє дерево генеалогічне
Виростає коралами з твого таємничого дна.

МЕТЕЛИКИ

Вітер колише мірти й цитрини,
співає мімозам, втішає шафран,
а понад трояндою метелик лине,
а понад мною — аероплан.

Метелик летить на мурав'я зелене,
минає троянду гарячу — дивись!
А льотчик сліпий, льотчик шалений
понаді мною пролітає кудись.

МОЛИТВА

О поцілунку, ти, що в небесах
разом із душами бузку й жасмину,
безсонних лук, і трав, і крові сину!
О поцілунку, ти, що в небесах!

О змісте всіх думок, діянь, присяг!
Душі моєї жадана поживо!
О туго вітровінь, жасминів диво!
О поцілунку, ти, що в небесах!

Мої сумні уста зів'януть в час короткий,
як барва їхня, через землю й прах
перейде в амарантові стокротки,

тоді мені заграєш знов бузково,
замкнеш мене в чуже і вічне слово,
о поцілунку, ти, що в небесах!

ТАНЦЮЮЧИЙ КОЛІБРИ

Хто ж мені все зруйнував?
Чиї накази, чиї думки,
неохочі до щастя любові,
згубленого в музичних фібрах?
Чому заздриш мені, Боже?
Адже й так мене накриєш,
чи тепер, чи потім, шапкою,
ніби танцюючого колібрі.

* * *

Пане моїх почувань, мого тіла й мого живла,
ти, хто душу мою тримає в своєму підпорядкуванні —
ах, як би я гірко й безутішно жила,
якби не жахлива Правда в наших уст зустрічання!

Пане з місяця, я тривогу свою не змогла б збороть,
знаючи, що душа твоя в поневірянні,
ув'язнена в звіряти пречудового плоть —
якби не солодка Правда в наших уст зустрічання!

О мій Пане Коханий... Я загинула б в сірій мжі
мислі про бажання свої безталанні

тілом тіла твого досягнути, душею — твоєї душі, —
якби не та добра Правда в наших уст зустрічанні.

ОЛІЙНІ ЯБЛУКА

З блакитним контуром, ребристе і криве,
покрите зеленню, немов туманом, збоку,
між яблук яблуко іскриться, мов живе, —
на личку світелце від сонячного соку.

За чорно-голубим тарелем світляне
висить ослонення, все в складках і тремтінні.
На цинкову білінь обруса ще одне
скотилось яблуко з блакитним колом тіні.

МОРЕ

Все море в колах віч совиних — біла мрява,
єдваб гаптований, прошитий довкруги.
Як сукня мерехтка, рухлива і пістрява,
краями сніжними влітає в береги.

Мереживо живе вдаряється об скелі,
і шлейф, закинутий далеко, наче сіть,
назад у білизну сяйну, як цвіт морелі,
по мокрому піску, згортаючись, біжить.

Я в неї одягнусь, і на моїх раменах
ту сукню застібнуть дві риби срібляні.
У фіолетових кольорах і в зелених
сіятиме вона й тектиме по мені.

Її важкі краї на поконецьчя світу
розкину й до небес я руку піднесу
по злотний капелюх, що сонце, мов ясу,
подасть мені його в блакитному зеніті.

УЗБЕРЕЖЖЯ

Світять медузи тілом прозорим,
золотий пісок мерехтить габою,
б'ється риба, покинута морем,
як серце моє, покинуте тобою.

LA PRÉCIEUSE¹

Бачу тебе, вишукану, серед жінок,
китайського песика несеш під пахвою,
а в руках — парасольку й ружу...
Боїшся переступити малу калюжу,
а як же ти зробиш у безконечність крок?

КОРОВИ

Усміхнене, байдуже і здорове,
йде покоління в юному гурті...
Так ходять, пасучи траву, корови
біля когось, хто помирає на хресті.

ЛЕБІДЬ

Глянь! Лебідь, як знак питання,
вплив на води в безоболочці...
Світ чекає й дивиться тобі в очі,
повні вагання...

НІКА

Нагадуєш Самофракійську Ніку,
любове невтишенна...
Біжиш ошаленіло крізь печаль свою дику,
простягаючи обрубані рамена.

СТАРА ЖІНКА

Із паличкою ходить, волоссям світить білим.
Життям вона розбита, немов автомобілем.
Як гострими ножами, посічене обличчя,
Пройде вона — й від неї війне середньовіччя.
Поорана, потята, погнута, безталанна,
І лиш її жіночність — як вигоєна рана.

¹ Манірниця (франц.). (Прим. перекладача).

РОДИНА ЧАРІВНИЦІ

Вам досмертну любов обіцяю,
сиві дзвіночки блекот, беладонно блукаюча, молочаю,
місяцю, ропухо, пугачу, гієно, сово,
тютюни блідолиці,
чорного бозу пожовкле, похмуре литво.

Я відьма без кочерги —
серце моє обгоріло —
тужу я за демоном бідним, туга моя — мов трійло,
я в світ задивлена — в чародійну кулю із кристалю —
люблю тебе і до серця тулю,
родино чарівниці,
підозріла, кохана...

БДЖОЛА

Чи ж на те я літала в далекі околи,
щоб добути ще трохи скорботи,
отого знаття,
того меду гіркого,
котрим уже скоро переповняться соти —
в золотому вулику
мого життя?

* * *

О милий хробачку, чорна кругляста перлино, навіщо
вдаєш переді мною мертвого? Звідки ти знаєш, що це
відлякує, що від чужого нещастя кожний буде втікати,
маючи вдостатку власних клопотів? Ти мене дивуєш.
Лють (чи не так ти вважаєш?) остигає перед видом смер-
ті? Вдивляюся в думку хитру, яку ти являєш.
У споконвічний досвід.

Комедіанте! Ти безвольно даєш себе вітрові посувати...

Слабкий. Легенький...

Аж раптом зірвешся до руху.

Не раз людина завдячує життя такому ж чуйному
маневруванню.

Всі ми — браття.

НАШІЙ ВЕРБИ

Прекрасна ти, вербо, в своєму стоїцизмі!
Гілки, мов промені, несеш, уся розбита,
від голови до ніг поколота громами.
В пилюці й порохні, відкрита навстіж, сива,
здавалось би, одна кора, але міцнюща,
немов незримою колоною підперта.
«Переживу і так, — говориш тужним шумом, —
бо з нашої землі всмоктала силу й гордість...»

КОМАХА ЧИ ЛЮДИНА

Чи ви не бачите — нема порозуміння
Між ближніми?! Це що? Людського виду зміна.
Бо замість розуму зростають крила. Жах!
Де ж рада? Спробуйте звернутись до комах!

ТРОЯНДИ ДЛЯ САПФО

(Уривок)

Поетеса несамовита,
В погляді світло тужливе й хворе.
Вийшла на берега крутий поріг...
— Сапфо, що ти хочеш зробити?
— Хочу закинути на голову море,
Щоб ніхто не побачив сліз моїх!..

ВРАЖЕННЯ

Старий костюл — кам'яна корона
В деревах, що їхні крони мжичка стриже...
.....
Доле моя нездійсненна та безборонна,
Яке то все чуже!
Господарство все цегляне,
Плющем оброслі одвірків краї.
Пси підбігли привітати мене,
Ласкаві, але не мої.
Служниці — Філя і Ревекка.
Гольф. Стадіонів оксамитна паша —

Яке то все ваше!

.....
А я дуже здалека!

Дух родинне вогнище береже —
Мармурові каміни старі
Розквітають вогнем крилатим.
Всій родині о вечірній порі
Радіо заграє the national anthem¹.
О, яке ж то все чуже!

На скільки ще років щастя
Розраховуєте? Хто скаже?
Не повчаю вас. Мені не вдасться.

.....
О, яке то все ваше!

Але той глід, розквітлий на пустирі,
Те небо, в калюжі розквашене,
Того вітру скорботного жмуток,
Та далека дорога, той смуток,
Те колюччя і роси, —
То все вже не тільки ваше,
То вже моє циганське,
Цигансько-польське, босе!..

¹ Національний гімн (англ.). (Прим. перекладача).

ЮЛІАН ТУВІМ (1894—1953)

Народився в Лодзі, вчився у Варшавському університеті, належав до літературної групи «Скамандр». Найпродуктивніший і, мабуть, найвидатніший період його творчості припадає на міжвоєнні роки. Тоді було видано: «Чигання на Бога» (1918), «Танцюючий Сократ» (1920), «Сьома осінь» (1922), «Четвертий том віршів» (1923), «Слова в крові» (1926), «Річ Чорноліська» (1929), «Циганська біблія» (1933), «Палаюча сутність» (1936), «Ярмарок рим» (1934), поема «Бал в опері» (1936).

Під час війни та німецької окупації Тувім перебував у Франції, Бразилії, США, повернувся до Польщі 1946 р. В еміграції Тувім написав поему «Польські квіти».

Поезію Тувіма з певними застереженнями можна поділити на дві частини — філософсько-громадянську лірику та сатиру. Здається, він був сильніший як гуморист, а найвидатнішим його твором слід вважати поему «Бал в опері» (1936), що її геніально відтворив українською мовою Микола Лукаш.

Твори Тувіма були надзвичайно популярними, ними й сьогодні захоплюються читачі в Польщі, відкинувши з них все те, що було написано на замовлення певних ідеологічних інстанцій. Тувім — яскравий приклад того, що справжній талант не вміщається в жодні політичні настанови чи рамки. Це був великий майстер польщизни, що видно з його «словотворчої фантазії», яка має назву «Зелень» і яку блискуче переклав українською мовою Михайло Москаленко.

Тувім — знаменитий перекладач і знавець російської поезії; тут в його доробку десятки імен, перекладав він і прозу М. Гоголя. А з українських поетів — М. Рильського.

Українською мовою 1963 року у Держлітвидаві України в перекладах М. Рильського, Г. Кочура, М. Лукаша, Д. Паламарчука, Є. Дроб'язка, Д. Павличка вийшла книжка Ю. Тувіма «Поезії».

ШТАБ

I

Вулиці тихі, безлюдні, спустілі.
Ніч. Блискотіння електричних ламп.
Тиша.

Лампи світять, як місяці білі,
На хідник вони сяєво сіють,
Уздовж рейок будинки білють,
Мовчазні, і високі, і рівні.
І звідси ряд, і звідти ряд.

А з далі, з далекого краю,
З далекого ринку за містом,
Мчаться сонця златно-чарівні,
Мчаться тихо.

Щораз більші (шелесту не чути).
Щораз ближче (світло у снопищах),
Щораз швидше. (Пссв'ю-ю! Пссв'ю-ю!)
Трублять: тру-ту-ту-ту!

Пронеслися елегантно, звинно,
Залишили тільки дим білявий,
Тільки поблиск ув очах кривавий
І зникли.

II

Чотирнадцять кабріолетів —
Видно в них офіцерські лиця.
Мчиться штаб вибоїстим шляхом,
Штаб на позиції мчиться.

В першім — два юні і два сиві,
А позаду —
Їдуть хлопці красиві,
Виїжджають із Лодзі спесиві
На фронт, де чуть канонаду,
Де тріскочуть пекельні машини,
Гуркотять тверді карабіни...
Їдуть.

III

За столами сиділи натхненні,
Щось писали й на карті зеленій
Малювали атаки щоденні
І зигзаги окопів довженні.
«Цембровіце», «Желязна», «Макувек»,
Третій корпус на захід, до Гунська.
А в атаку — дивізія драгунська,
Хай сюди повертає піхота,
Хай чека фон Колмацкі в Медзіні.
Гарячкова кипіла робота,
Стукотів апарат на столі
І дзвонив телефон таємничий:
«Вже оточені. Шість. А.— В котлі».
А на стрічечці букви скакали...
Йшли вперед чи назад відступали —
Стукотів апарат на столі.

IV

Раптом — сивий з лампасом червоним
Приклав палець тремтячий до рота,
Стиснув слухавку в руці якомога...
Що це робиться із телефоном?
Щось бубніло, щось дудніло й тремтіло
(В юних серце завмерло, зімліло,
Очі в сивого пильно встромили...)
«Meine Herren, die Linie durchbrochen»¹.
(Задрижали губи у старого)
Щось ударило переполохом!
Хтось на карті лякливо і кволо
Над Макувком накреслив півколо,
Хтось папери збирав ще до теки,
Хтось десь крикнув, хтось дуже далекий,
Хтось шукав непотрібної речі...
Хтось бінокль польовий у футлярі
Перекинув поквалпно на плечі...

¹ «Панове, лінію прорвано» (нім.).

ОБШУК

Троє — з усміхом. Спокійно, гречно.
«Так... А тут що? Ну, а тут?.. А далі?»
(А в куточках уст — так небезпечно,
А в очах — зрадливий блискіт сталі).

Той побляклий — зажурився ніби,
Все вдає. А другий пильний дуже,
Став, читає. Крізь лякливі шиби
Третій очі по-шпигунськи мружитьь.

Це? Відсунуть? Добре... (Все пропало...
Починає щось в душі стогнати...)
В'ється зимний страх... Слівце зів'яло. —
Витягає! «Гм... Т-а-к... Можна взяти...»

[Червень 1918]

СОН

Снилось мені дивне диво:
Безкопечна алея,
Цвіли акації
(Білі акації),
Пахтіло.
Було синьо... Було біло...
Бігли землею
Промінці золотії.
Був ранок... ранок ранній,
Був щастя сон безкрайній,
Сон щастя і надії...
Цвіли акації,
Пахтіло.
Було синьо... Було біло...
Ішов я — очі в небі —
Ішов я — наче до Тебе
У даль...

.....
Не снилось це мені,
Не снилось це мені...
Якби мені це снилось, —
Чудово б так зробилось!..
Тепер — так жаль!..

[1914]

СЬОМА ОСІНЬ

Як ігуменя, у безгомінні
Сьома осінь — моя найсолодша —
Надійшла по зів'ялому сіні.
Моя рідна, єдина, кохана!

Надійшла вона стежкою тіні
Через дні наші давні, осінні,
І вшепталася в серце, рахманна...
Моя рідна, єдина, кохана!

Ти така ж — на сім літ лиш молодша,
Вся просвітлена й виждана зором,
Що смутніє при зустрічі з горем
І чекає на дні ті осінні,
Що впроміняться в душі нетлінні!..

Найчистіша моя й найсолодша,
Надійшла вона стежкою тіні...
Лиш дивитись — і зелено стане,
Моя рідна, єдина, кохана!
Лиш дивитись — і роки дитячі,
Моя рідна, єдина, кохана,
Заніміють тривогою щастя,
У зворушенні голос розтане,
Вперше стиснемо руки гарячі,
Що не в силі вже більше прощатися!
І тоді в молодому тремтінні
Повесніємо в миті осінні,
Моя рідна, єдина, кохана,
Ти і в осені сьомій жадана,
Як і в першій осінній світінні!

НІЧ

Ти вночі прийдеш і вже до рана
Лишишся на спеці молодій.
Я промовлю: о моя незнана;
Ти промовиш: о жаданий мій.
Ніжно так притулишся до мене,
З ніг зіб'є нас шалощів потік.
Щастя я переживу шалене,

Але щось умре в мені навік.
Заболить душа, неначе вивих,
Та ов'юсь круг тебе, як зело.
Заснемо в розкошах пестотливих
І не будем знати, що було.
Збудимося ми й ненависть люту
Вчуємо в серцях, де ніч була.
А в очах побачимо засмуту,
Заздрощі і темні іскри зла.
Та вночі ти знов прийдеш. До рана
Будеш на спекоті молодій.
Я промовлю: «О моя незнана!»
Ти промовиш: «О жаданий мій!».

МОЛИТВА

Боже, молюся ревно,
Боже, сердечно молюся:
За упокорених кривду,
За тремтіння страждених,
За вмерлих неповертання,
За конаючих кволість,
За смуток незрозумілих,
За благаючих безнадійно,
За висміяних жорстоко,
За злобних, дурних, маленьких,
За тих, що біжать задихані
До лікаря щонайближчого,
За тих, що вертаються з міста
З удареним серцем додому,
За тих, що їх грубо штовхнули,
За висвистаних в театрі,
За бездарних, нудних, гидотних,
За битих, слабких, пригноблених,
За тих, що не можуть заснути,
За тих, що бояться смерті,
За тих, що чекають в аптеках,
За тих, що спізнались на потяг,
За всіх громадян планети,
За їхні турботи, боління,
Прикрожі, розчарування,

За несупокої, невдачі,
За їхні розпуки й туги,
За кожне тремтіння найменше,
За скорбні переживання,
Хай же радощі будуть з ними
Щомиті, щоночно, щодневно,
Боже, сердечно молюся,
Боже, молюся ревно!

МИ — ЛЮДИ

Ми, скривавлені, пнемося вгору,
Гостре полум'я рвемо з простору.
Ми в життє втинаємось щомиті!
О ви дні, м'ясисті, круглі, ситі!
Твердь гуде в набубнявілих жилах.
Їздимо на днях, як на кобилах.
Світ гризем, немов черешні, сласно,
Наче двадцять ягід одночасно.
Плоть свою, де соків міць заграла,
Виставляєм під прекрасні жала.
І, набиті м'якотною й олієм,
Від укусів золотих шалієм.

ДИТИНСТВО

Матері

Про циган, опівніч і горище,
Де світили дірища і шпари,
У які лив місяць із-під хмари
Зеленаву штукатурку сяйва,
Про театр мандрівний, про кострище,
Про монаха, що на кладовище
Уночі ходив збирати зела,
Буде повість ця страшна й весела.
Тіні листя на стіні в тремтінні,
Срібні бризки світла наді мною,
Сон мій грався в жмурки із явою

І крізь сітку ліжка волічкову
В безконечність плив у миготінні,
І тоді — ридання неодмінні!
Сни — в сніжницю змішані кольбри,
Іграшки, що вирости в потвори.

В книжці сатана похмурий очі
В Лігію втопив — дививсь змією,
Лігія була ж тоді моєю,
Я хотів кохану рятувати,
Варячи їй зіллячка урочі.
Лев'яфан душив мене щоночі,
А під брамою стояли чати —
Пан безсмертя — чорний пес кудлатий.

Були вальси і пісні тужливі,
У залятих замках — тиха мова
(Ще тоді ходив по площах Львова
Із коханкою Пшисецький Фелек!),
І тремтіння, й визнання лякливі,
Шум каштанів у весняній зливі,
Місяць був, що поглядав звисока
На Фелакса де Бірбанте Рокка!

О ті дивні, неспокійні вісті!
О вино травневе і шалене!
Лицар Фелакс прибігав до мене
Опівночі і шептав про дива:
«Розгойдав городи вітер в місті,
Шелестить щось у пожовклім листі!»
Тіні блудять і тремтять надворі,
Як серця, середньовічні зорі.

Зорі! Хто ж то вас у божевіллю
Розкидав, як ноти, небесами?
Хто ж то так раптово і без тям
Розкидав мою пісенну юність?
Хто одяг у голубу мантилю
Чорну Лодзь — романтичну Севіллю?
Денді з усміхом блідим і чистим,
З шпагою, в плащі ішов я містом.

Де ж мій лицар з білим Росинантом?
Де ж той Петцольд довгий, як дараба?

Циган де, що називавсь Барнабаш,
Барлігунті або Румбарбарум?
Паганель де з капітаном Грантом?
Там вони, а я став емігрантом...
Тут у вас тужу за рідним краєм,
Чужиною тут себе караєм.

Там верблюда мав я у Судані,
А жирафу й пальму на Ніасі!
Гватемалі дзьоб, неначе птасі,
Намальовано було на марці,
Хтось рогатий був на Лабуані,
Фіалкову я любив Тасманію,
З дикунами тигри йшли у танець,
Снився часто «Молодий вигнанець».

Там лишивсь я — в поштівок альбомі,
Там — на марках зібраних поштових,
У ляльках і книгах кольорових,
В чорній магії, в лабораторії,
Там лишився я — у ріднім домі,
В зшитках, де збирав я невідомі
З екзотичних мов слова на подив —
Конфетті словесне, шум народів.

Там лишивсь я — в маминому зшитку,
Там — в найкращому на світі вірші!
Світ казковий, рими найвірніші!
Був стрілець там, що не дав нам птиці,
І поштар, що їздив напідпитку,
Дзвони, що висіли без ужитку
й речення якесь: «Прощай... відходжу».
І «дай чарку — я скінчить не можу».

РУБАННЯ БЕРІЗ

Візьму сокиру, рубну щосили,
Повідкриваю березам жили.
Як сік липучий стікати стане,
Губами скочу на білі рани.

Ввіб'ю в них зуби цупкі глибоко,
Вустами хтиво питиму соки,

Вип'ю снагу життєдайного трунку
З серця берези в довгім цілунку.

Може, ті ліки живого древа
Слів тих навчили б мене, що треба:
На гимн березам, на славу літу,
Вустам шаленим, Божому світу!

ПОГОНЯ

Біг я додому —
Бурі порив.
Ударом грому
Браму відкрив.

Гримлю під стіною, —
«Пусти! Повір!» —
Біжить за мною,
Летить за мною
Тисяча гір!

Як левів стада,
Степи біжать,
Мчить автострада
І сіножать!

Світ за плечима
Гукає: «Стій!»
Хто ж мене втрима,
Як я лиш твій?!

«Пусти до хати! —
Кричу чимдуж.—
Дай світу знати,
Що я твій муж!»

Стихія кидає
В хлань океану...
«Мамо життя!
Мамо життя!» —
В хаті навколішки стану...

СПЕКА ЗЛИДАРІВ

Брудна й руда каламуть
Із іржавого дзюркоче крана,
А десь склянки так рясно цвітуть,
Араком духмяним пахне од мазаграна.

Як пані з другого поверху ходить у тьмавих сінях,
Запах бузку — травневих парфум — лоскоче ніс...
Але нам, на четвертім, годі ждати весен осінніх,
Від ранку лупить крізь вікна сонце, племінний біс.

Тіні нема в кімнаті. Сонце бере нас на кпини.
Спекотне горище дихає, сухо палає дах,
Тиньк склеротичних мурів, тіло шорстке вапнинне
Кришиться і спадає на жар підвіконних блях.

Мухи рояться мстиві на ліжку, на зжовклій газеті,
На м'ясі гидотнім — усюди повзають, тнуть, дзижчать.
Спокій і прохолода — тільки в міськiм клозеті,
Бо на подвір'ї в клоаці мушиська люті киплять.

У перевулку в чанах асфальт готують. Зляться.
Камінь товчуть на дорозі. Душаються. Кожен день.
Білий і лисий бісище виходить сюди реготаться,
Кінське лайно вдмухати в глибини злидарських легень.

Машин летять каравани верескливі й скажені...
Панове шовкові й холодні! Не знаєте наших ніг!
Стерті вони об камінь, спечені і нужденні,
Гострим бруком розбиті там, на краях доріг.

...Пані з другого поверху в білій кахлевій ванні
Конвалії пінні душем змиває, розкисла, млява.
Пан подає в альтані цитринне морозиво панні,
В дзбанку з вином холодним лід кавалками плава.

А ми, нарешті, в неділю за місто кудись підемо,
Кістляві, старі, злиденні, крізь піски, в спеці, в поті,
Аж дерево знайдемо, на бережок зайдемо,
І сядем, і спочинем над плесом по роботі.

Дуже нудна — солодка з пляшечки біла кава,
Дуже страшний — із маслом пожовклим, стопленим — хліб,
Але над річкою спокій і тиша така величава,
Проймає холод студений від мокрих чорних стіп.

Вже вечір милий надходить, очі вже блиск нам не муля,
Дощ накрапає... На плесі — кола з небесних сліз
Задивлені в глибини, де, як червона куля,
Набухлий кров'ю від сказу, гине племінний біс.

РАПТОВИЙ ПОГЛЯД

Люди-звірята, люди-барила,
В людській одежі дивні тіла,
Духи ребристі, що то за сила
Вас одмінила і прокляла?

Коню в краватці, чом же так блима
В тебе засмута з дір голови?
Слупе зарослий, віхтю з очима,
Цапе-заїко, звідки це ви?

Звідки ваш порух, мовите що ви,
Дивлячись мертво, неначе з-під криг,
Кості для руху, збиті основи,
Привиди згадок прапрастарих?

Ціпе в камзолі, вільхо в сурдуті,
Пишноборода, лиса вівце,
З безмірів пустки, з тайн каламуті, —
Що ви сказати мали на це?

Звідки ж я взявся тут поміж вами,
Чортові діти, блудні сичі?
— Очі — проміння, руки — мечі!
Бийте шайтана, бийте без тями!

ЧОБОТИ

Перед ліжком на варті стають, як дворняжки,
Чоботища мої, від болота двотонні.
Сплю, як мертвий, із місяця шрамом на скроні,
Із рукою, що звисла над капцями тяжко.

Ніччю хмари запухлі блукають по стелі,
Чути кроки, мов плач, у моїй самотині,
По мені так волочаться сни невеселі,
Як і я волочусь по засльоченій днині.

Рано сонця потопи лежать на підлозі,
День у вічі ганьбою вергається зблизька.
Шкірять зуби свої дерев'яні в знеможі
Зголоднілі, сухі і страшні чоботиська.

КАРТОПЛЯ

Чуєш? Вогнищем пахнуть поганські роки ті,
Як палав ялівець смолоскипом у полі,
Дим хвилясто клубився, зникав у блакиті,
З жару морщились люто сирі бараболі.

Як зруділу галузку, суху та колючу,
Пхнути ватрі в чоло, то, немовби в кострище
Кинув хто хробачні, — засичить, і засвище,
І підніме у паніці іскорок тучу.

І немає на світі смачніших картопель,
Як оті, пригорілі, припечені, з вуглем.
О, як жадібно ти у багатті прищухлім
Картоплинки шукаєш, гортаючи попіл!

Підкидати її, найніжніше обдути,
Обібрати з пекучої ніжно лущини,
Ткнути в сіль з папірця і губами вдихнути,
Хай вона на язик, розтаваючи, плине...

Потім сива Пилиця в човні нас колише,
Зорі світять над нами, як вишні, червоні.
Тихий вечір, задума, палаючі скроні...
Так пізнав я вогонь, і журбу, й попелище.

ПЕРУКАРІ

Чаплінові

Сівши під стіни, тихо ведуть вони розмову.
Ждуть на клієнтів, їх немає, тож нудяться.
Чешуться знову, голяться знову, знову, знову,
Знов розмовляють, потім дрімають і будяться.

Йдуть до вікна — нема в нім нічого.
Поглянуть у люстра — ті ж у голярні
Зачіски печальні, ті ж прилизані строго
Перукарі, підпудрені, гарні.

Газету читають, потирають скроні,
Ходять, чекають надзвичайної речі.
І стають перед люстром у чемнім поклоні,
Ковтаючи дрімоту — сон порожнечі.

Буде буря, в містечку синьо, десь півні піють.
По небу вже ходять блискавки золоті.
Перукарі плачуть, перукарі співають,
перукарі шаліють,
Сповільнюють крок і раптом ходять à lalenti¹.

Підносять руки дуже поволі, дуже поволі,
Ходять мов з ласки,
мов під ногами їм стало слизько,
Шепочуть німо,
задивлені пильно й безглуздо в столик,
В сліпучий нікель,
що вчарував їх смертельним блиском.

Деруться по стінах, в'ються, тремтять,
як листя на вітрі,
І перед здивованим люстром повзають —
«глянь назад»!

Вони танцюють, вони гуляють,
висять у повітрі,
Пурхають, наче янголи, в глибині свічад.

ДЕСЯТИЛІТТЯ

Вам було салативо й вітражисто, мої панове,
Вам було і «дивно» в «зажурах» і «тужарнях».
Та кулаком між очі дало вам Слово нове,
Й пішли старі бурчати по салонах і кав'ярнях.

Цілі роки нудотилось у Польщі про душі,
Гралось Місяцю гімни на поетичних окарінах,
Аж у серці червонім спів живий роз'юшивсь
І крикнув, перегнавши дурнів у пелеринах.

В Парижі, над абсентом, варшавським Верленам
Увижавсь Королевич, довгочубиста вислизь.

¹ Повільно (франц.). (Прим. перекладача).

Та Міцкевич над нами сходив сонцем черленим,
Каленбахи на нього в телескопи дивились.

Роїлися вам сонно витребеньки милі —
Міріади і міріадами, храми і герої,
Ми з «Оди до молодості» вічно молодії
В життя увірвались, як з поривом хвилі.

Нині ще зі словечок готували б звично
Килими, мальованки, писанки, горнятка.
«Ах, то все таке польське», — зітхали б поетично,
І цвіли б до сьогодні рідні творенятка.

В недоумків стріляти строфами розривними,
В їх килими пускати стріл жахливу хвищу,
Набивати на стріли палаючі рими,
Слів розпечених вістря, що тоненько свищуть!

.....
Так будуєш майбутнє, мускуляста мово,
Так життя посуваєш — трудно, та невпинно.
Юносте, дай нам крила! Боже, дай нам слово!
В історію свою візьми нас, батьківщино!

ЗИМА

*Боеві*¹

Шоста, ще темно.
Зимний світанок,
Котиться шляхом
Брязкіт бляшанок.

Посуд на фірах
Треться, скрегоче,
А молоко в нім
Тихо булькоче.

Коні парують,
Люди дрімають,
Тяжко підводи
Шляхом кульгають.

¹ Бой-Желенський Тадеуш (1874—1941) — польський письменник.
(Прим. перекладача).

Шоста, ще темно,
Зимний світанок,
В сон мій уплівся
Дзенькіт бляшанок.

В грубім кожусі
Сплю я на козлах,
Хухаю тепло
В сон свій морозний.

Сонне життя мое
І задубіле
Топить молочне
Булькання біле.

Білий і теплий,
Ніби долоні,
Вкрив мене булькіт
В матернім лоні.

Вже я почався —
Чує матуся —
В сні материнським
Подихом б'юся.

А молоко те
Відгук колише,
Їдуть підводи
Далі і тихше.

ЛІСОВА СПРАВА

Був я в тіні, де вільгість одягнена в трави.
Грав струмок з-під каміння, як сльозина чиста.
День, як дзеркало, гриву лісу золотавив,
Що звисала із віт вивірчано-вогниста.

Росянисті листки заплелися у кошик,
І мене наче в землю вдихнули зичливі.
Я міг, утонувши в зелених розкошах,
Сном легенько зіп'ястись по блискучій гриві.

І літав я, створіння безглузде і кволе,
Поки лози в кокон мене оповили.

— Вічності мила й солодка неволе!
Шуме колиски моєї й моєї могили!

НАРОДНИЙ ГИМН ЛІСОВІ

Там, у подертих знаменах, —
Лісу столиця.

В лопоті стягів зелених
Дзвонить живиця!

Вітер — сурмач і гуляка —
Стріпує тучі.

Буря іде по гілляках
З кручі до кручі.

Там громородиця з дубом
Грається, гзиться.

В дереві корявім і грубім
Дзвонить живиця!

Родичі милі, зелені!

Люде величний!

З кореня мчи у натхненні,
Гоне предвічний!

Вибухнув зелен-пломінь,
В блисках столиця.

Впали розколоті громи,
Дзвонить живиця!

ЯЛИНКА

Земле, земличко,
В сні кришталевім

Світиш, літаєш
Яблучком рожевим.

Сон величавий,
Земле, землинко,

Стоїть у кімнаті
Всесвіт — ялинка.

Шлях он Молочний,
Земленько, земле,

В'ється по хвої
В небо таємне.

Свічка тріскаче
Цвіркуном ялиновим.
Занімів янгол
Віршем чудовим.

ERRATUM¹

Помилка вкралась до життя мого —
Багато в тексті місць тяжких для відчитання.
Прошу, поправте:
Згори у 40 році,
А в якомусь там од долу земного,
Замість «розпач»
Повинно бути «кохання».

ЗІТХАННЯ

Чи пурхнув дух у потойбічність,
Чи лиш землею тіло стало, —
Мене чекає тільки вічність —
Як мало!

АНТИЧНА ПРОГУЛЯНКА

Наші зустрічі там, де місця найсумніші,
Де потрібна присутність твоя милосердна,
Де край стежки розлук гробовища, як ніші,
Де шумить мого серця мовчанка посмертна.
Де впаде моя тінь так раптово — квадратом,
Гробовою плитою між зарості темні.
Вірний місяць над ветхим цвинтарним театром,
Чорний вітер в оркестрі і осінь на сцені.
Я, немодний актор, входжу в Гамлета строї,
Вітер вже увертюру закінчив, і в тиші
Монолог починаю, як древні герої:
«Мила, стрінемось там, де місця найсумніші».

¹ Помилка (лат.). (Прим. перекладача).

ТЕМНЕ НЕБО

Як легко обездомніть
І втратити зорі ясні,
Як тяжко забути бездонні
І рідні глибини алмазні.

Як легко щасливим льотом
В небо кохання шугнути!
Як тяжко, як тяжко потім
В очі тобі зирнути.

Куди і навіщо пливу я
По темнім, великім небі?
Як легко було, як легко
Вмерти за тебе!..

ДУМИ

Сільський цвинтарик, зіллям зарослий,
Де ти спочила, мужицька втомо?
Сільський цвинтарик, тихий і простий,
Такий, як завжди і як відомо.

Я, скорбний дурень, лічу могили,
Життя іде в мені нерухомо.
Співа цвинтарне пташатко миле,
Таке, як завжди і як відомо.

Думаю думу, йдучи додому,
В Лету заходжу все глибше й глибше.
З птахом співаю про кладовище —
Я той, що завжди і як відомо.

ШОФЕР І ПАСАЖИР

Покотивсь я по широкій алеї
До машини: «Їдьмо, пане...» І раптом
Не згадаю адреси своєї.
«Все одно. По небу їдьмо автом».

А пияк шоферу — звична справа,
Він поглянув на зоряний ринок.
«Добре», — каже. Крила розправив
І вперед відчайдушно як рине!

Мчить машина по небеснім краї,
Янгольськи на поворотах трубить,
Пасажир гойдається й співає.
І з жалю кусає шерхлі губи.

Так співа: «З вікна в земнім будинку
Видно неба сірий і вузенький клопоть,
А на нім — замерзлу галузинку, —
Як же мені не заплакати?!».

Так співа: «А що в земному домі
Ще для радості людині треба?
(Плачучи, співає, руки ломить).
...Крім галузки і шматочка неба?»

Ах, — співає, — я цю пісню щиру
До твоєї, пане, до мелодії...»
А водій: «Ну й маю пасажира!
До шофера молитесь та й годі...»

В ПОРУ КВІТІВ

В пору квітів, що визволялися
На життя стрімке й буремне,
В час, коли ночі відчинялися,
Як натхнення (щоб вилітали
Птиці світел)
І зачинялися, бо веснам
Заздрістили за грім чудесний,
Через мигтіння блискавичне
Брались іскрами електрично
(Отже, буря ішла над світом),
І в корінні тліли уперше
Сильних дій наймення радісні,
Нетерпеливість недовершень,
І виблискувала з-під росту
Фосфоричними вогниками
Безсумнівна їх етимологія.
І тріпотіли птиці світел,
І стинаясь у скло мелодія,
Аж в секундах сенс відкрито,
Чистий сенс весни живої! —

Отоді-то

Він, поважний, темний ангел,
Заспівав про це все суворо,
Нам відкривши думи пророчі.
Що ж ти навчився тієї ночі?
Зміст вичитуї поміж словами,
Лови іскри між полюсами
І перетворюй чарами в струни
Днів білопінних і ночей струми,
І виростає ти із новим світом,
Мислі віддай ти птицям світел,
Стань
 одвічним
 віршем-цвітом.
Дай мені руку, мамо Свободо!
Тобі — ця ода.

УРОК

Вчись по-польськи розмовляти —
То могили біля хати,
Кладовище і могили —
Твій буквар, дитятко миле.

У шерензі біля дому
Хрестики, в снігу брудному.
В траурі Варшава-мати,
Вчись по-польськи розмовляти.

З вихором кружля сніжниця,
А з вампіром — упириця,
Чути вереск упиряти—
Будеш знати? Буду знати.

Жахно в сні кричиш, бо сниться
Знов страшна залізна птиця.
Вдень — одірваної руці
Ти шукаєш у багнюці.

Вчись в руїни, вчися в толу,
З упирями сядь до столу.
І завий, щоб світ плюгавий
Чув пісні дітей Варшави.

Париж, 1939

ЗУСТРІЧ У 1952 РОЦІ

Я знав твого діда, кістяка-страшила,
Син він — казали люди — драбини і ціпа.
Ходив обдертий, вічно спина з дір світила,
І збирав у папірчик округлини хліба.
Здурів з недоїдання, з мандрівок жебраччих...
А як сідав охляп на худючу конину,
Босі ноги землею тяглись, в ту хвилину
Він був як Дон-Кіхот у праслов'янських гачах.
Я батька знав твого, що чах на нивці бідній,
А в хаті — шестеро (не пташата, а люди).
Вибач, темний був хлоп. Щось вічно плів, марудив
І, як дід, здивачів на тій каторзі рідній.
А коли появился той упир, що мріяв
Вслід за Хоробрим рушить старими шляхами,
Батько пішов «боронити» Польщу... під Київ,
У Берковій корчмі напившись до нестями.
Повернувся сліпим до убогої хати...
З матір'ю почорнілою сплотив ще Янка,
Культявеньку Терезку й тебе, наостанку,
І наосліп усіх вас навчився кохати.
А ти що? Там? На нивці тій? Чи стало всім її?
Поглянула з висот історії на мене
І сказала промінна, щаслива, натхненна:
«У Варшаві я Працю пишу. З агрохімії».

РОЗДЯГАЛЬНЯ У ТЕАТРІ

Вішають, та замість панства
Капелюхи, пальта, шалі.
Панство у долоні плеще,
Сміючись, в гучному залі.
А повішеникам легко,
Бо начинки їх не стало,
До закінчення вистави
Погойдаються недбало.
Між погонями й кашкетом
Видатного генерала
Голови нема. Шкода, що
На гачок ще не попала!

І висить великопанське
Хутро, викинувши тіло.
Згадує, як у пустині
Бігати воно уміло.

Біля хутра плащ єдвабний,
Весь занурений в парфуми,
По інерції ще диха
Дутими грудьми із гуми.

З професорського пальтечка
Жінчин світер виглядає.
Нижче — мокра парасолька,
Зверху — капелюх дрімає.

Як закінчиться вистава,
То під верески фінальні
Натовп кинеться шалено,
Мов на штурм, до роздягальні.

Та її із шумом раптом
Одежина вся покине,
В зал посуне й там у кріслах
Ляже вигідно на спини.

Обезсилена, безформна,
Але з виглядом тривожним
Мертво в рукави заплеще,
Кланяючись гордим ложам.

А панів тим часом будуть
Вішати, та це дурниця —
Хай, гойдаючись, чекають,
Аж спектакль глухий скінчиться!

1931

МИЛОСЕРДЯ

Що за здвиг незвичний
Авто, возів, карет?
Чи нова вистава?
В кабаре бенкет?

Шофери невпинно
Трублять і кричать.
Поліцаї свищують.
Вулиці летять.

Ясний пан і пані, —
Панства тисяч сто, —
Всі в гарячці скачуть
На ходу в авто.

Хто живий, той мчиться, —
Крик, юрба і стиск.
Фраки, хутра пишні
І циліндрів блиск.

Біжачи, ридають
Дами, зорі сцен,
Наче на тривогу,
Чути зойк сирен.

Кардиналу місце
Робить поліцай.
Там зомлів міністр...
— Гей, води подай!

І біжить вся влада,
І біжить прем'єр,
Сунуть дипломати,
Магістрат і клер.

І біжать панове
З опікунських рад,
Президенти банків
Пруть, як на парад.

А кореспонденти —
На щитах антен.
Виють пси на місяць,
Хоч не світить вдень.

І юрба зростає,
І гримить, як грім.
Всі — в один провулок,
Всі — в маленький дім.

Душаться, товчуться,
Б'є вогонь з очей.
Всі — на одні сходи,
До одних дверей...

Сталась річ звичайна:
От якийсь бідак
Написав про себе
У газеті так:

БЕЗРОБІТНИЙ, хворий,
обтяжений численною сім'єю,
благає милосердні серця
про допомогу. —
Цегляна, 73, кв. 101.

Як перечитали,
Позривались вмить.
До його квартири
Кожен мчить, летить.

Як-то: ближній брат наш,
У біді — це гріх
Не принести радість
На його поріг!

Брату не принести
Втішних, добрих слів,
Помочі, поради,
Так, як Бог велів!

Більш терпіть не буде
Долю навісну.
І мільйон зібрали
На труну.

1931

БІРЖОВИКИ

Вибігають навіжено в переполосі,
А курси й чеки в мізках — ніби каруселі.
Лічать, гукаючи, біжать і по дорозі
Зачиняють свої череваті портфелі.

Вчора взяв за півмільйона, а за два дасть — сьогодні,
Купить ще — де дістати? Платить більше, мчить ся
По цукернях, по банках — очища голодні,
Лічать, gemacht¹, взяв і віддав тут. Сто тисяч.

А завтра побіжать із біржі до кав'ярні,
Пустять у рух бистрі очі, пальці, мов з гуми,
І стіл як змовники пообсідають хмарні,
І кидатимуть грубі словечка і суми.

В лице їм наплюй — будь ласка! — за стільки-то й стільки.
Обітруться, а суму полічать, поганці.
Ти Христа попроси в них — запитають: скільки?
Як погодишся — з бранцем прибудуть вже вранці!

Собаки в хутрах панських, в шовковій білизні,
Звірина знахабніла, захланна і люта,
Вгодована, сплекана в рідній вітчизні,
За яку їй щоднини чужа йде валюта.
Гей, бандити! На біржу! Іде фехтування!
Верещіть! А за крик ваш заплатять вам добре!
Загортайте мільйони чужі без вагання
І звивайтесь, пеначе сплутані кобри.

А потім — в ресторан, як згряя вовча дика!
Жерти, жерти — вирує скажена робота!
Потім лікером жирним запити індика
І — «Вина для оркестру!» — «Оркестре! Фокстрота!»

Злодії на свободі! Нероби! Паршивці!
Бандо зарозуміла, ненатла, захланна!
Знайте! Марки, пропиті увечір при дівці,
Злетять, немов прокламації, закликаючи до повстання.

З піснею вийдуть месники й муравлища
Голодуючої безнадійно голоти,
Порвуть портфелі, каси поб'ють, банки понищать
І вам запихати почнуть у горлянку банкноти!

.....
Тут не слово потрібне, а п'ястук народу!
Ловити штаб той чорний, мерзотників зграю,
За морду, до в'язниці — на хліб і на воду,
Бо досі — шоколадом пельки набивають!

¹ Зроблено (нім.).

А потім дати їм працю! Хай рубають дрова!
Хай носять із вокзалу, наче плиття, скрині,
Продають хай газети, як мороз б'є чи плова,
Хай стануть при верстаті із болем у спині!

Як зросить піт їм чола печальні й старечі,
Коли машинний виск у головах засвище,
Їм про життя розкажуть замліваючі плечі,
Спекотні зали фабрик і гут жаровище.

ДО ДРАМАТИЧНИХ АВТОРІВ

А хай же вас хвороба зітне
І «легкість» ваших діалогів —
Мішки паризьких нісенітниць,
Винюхування зрад і рогів;

Ох, ваші дотепи солодкі,
Ах, парадокси бездоганні,
Піжами, дами елегантні,
Коханки і постіль кокотки!

О, витримать немає змоги
Сцен із кретином нещасливим!
Я ваших рогоносців роги
Встромив би радо в животи вам!

Вам треба найгостріший кутик
Трикутника подруж, як ніжик,
Під п'яте реберце ввіткнути,
Шекспіри майточок жіночих!

Бодай вас, пестуни й нікчеми,
Скоріше покривило трохи,
Ніж ви розродитесь на теми
Перини, ліфчика й панчохи.

За афоризми про кохання,
За вправність у сценічній млості,
Здається, вже пора остання
Погаратати ваші кості.

Ото видовище на втішку, —
Як вас почнуть на сцені бити,
Як верещатиме на ліжку
Наш драмописець гордовитий!

Як у незвичній тій лікарні
Почне балкони сміх трусити,
Що всі лялюсеньки бездарні,
Мов кокони, в бинти сповиті!

Ото вже матимеш розраду,
Ото побавишся, Варшаво!
У першому ряду я сяду
І крикну: «Авторові браво!»

[1925]

ЖАБИ-ЛАТИННИЦІ

— Милі жабки, сто подяк вам
За те: «Quatquam! quatquam! quatquam!»

Привітань вам ціла саква
За те: «Qua, qua, qua» in aqua.

І забуду я не хутко
Ваше: «Ut qui! ut qui! ut qui!»

Я зневіривсь. Плачуть хмари.
Не питайте: «Qua re? qua re?»

Натовп жаб, немов на глум,
Кумкати почав: «Cum, cum!»

(Вказуючи, що те cum
Є cum con-se-cu-ti-vum).

1930

МУЧЕНИК

Коли кафе бурлило,
Туди зайшов дурило,
Сів гордо під віконцем —
Хтів бути закордонцем.

Вилазила зі шкури
Його осляча морда,
Хтів бути дуже схожим,
Принаймні що на лорда.

На лорда, на ковбоя,
На багача з Ірану,
На газду, на героя,
На упіря з екрану.

Кретин страшенно мучивсь,
Бо сам не міг збагнути,
Чи має бути шведом,
Чи має турком бути.

І лижника-норвежця
Він зображав по тому,
Та швидко переважив
Дух англосакса в ньому.

Замовив: «Віскі-сода»,
Немов своїм звичаєм.
Зітхнув тихенько: «шкода»,
(Бо він тужив за чаєм).

І з усмішкою гуму
Жував (ах, тьху, огида!),
Просив дать «Ілюстрейшн»,
Принесли «Світовида».

Та він журнал відсунув
Із виглядом доуки.
Якби ж йому «Червоняк»
Тепер попав у руки!

Екзотикою сяла
Його сорочка дивна,
Краткована краватка
І курррточка спортивна.

Стирчала люлька з рота,
Мов з нього й виростала.
(Вдавав у ту хвилину
Посла із Гватемали).

Знов мучивсь, бо на нього
Не вказували пальцем
І ним не дивувались, —
Тож взявся будь іспанцем.

Іспанцем з Пампелуни,
Іспанцем з Аліканте,

Іспанцем-монархістом,
Іспанцем-емігрантом.

Та все даремно, хоч він
Пив херес і опорто,
Тож вийшов до Клозедо,
До Ватер, до Аборто.

Там виплакався рясно
На грудях у бабусі
Й сімнадцятим трамваєм
Додому повернувся.

1936

АРХАНГЕЛ

Ах, який то ферт прекрасний,
Вихований, релігійний,
І цілком аполітичний,
Абсолютно безпартійний.

Про високі ідеали
Збоку, крадькома шепоче.
А яким святим промінням
Світяться шляхетні очі!

Має він програму гарну,
Слушну і прямолінійну,
І цілком аполітичну,
І розкішно безпартійну.

Демократія, культура,
Слова і Думок Свобода,
І між класами усюди
Панувати має Згода.

Серце вироста, як чую
Ці тиради мелодійні,
І цілком аполітичні,
І чарівно безпартійні.

Має бути Справедливість,
Щастя, Мир, Любов і Ласка,
І Мистецтво чисте — словом,
Знаменитий світ, мов казка.

Я захоплений безмежно!
То ж бо, справді, рай біблійний,
І цілком аполітичний,
І чудовно безпартійний.

«Божество, — кажу, — поете,
Все це гарно, розумію!
Тільки як це все зробити,
Увести конкретно в дію?»

Всі тебе прийнять готові,
Як збавителя, надійно.
І цілком аполітично!
Абсолютно! Безпартійно!

Мій архангеле, пророче,
Хто дрібниці залагодить,
Хто людей з кайданів звільнить,
Ощасливить і погодить?»

Він задумався глибоко
І, зітхнувши елеґійно
(Та цілком аполітично
І предивно безпартійно),

Найконкретніше, відразу
Поділився власним планом:
Розпочав Санктіссімусом,
А скінчив Гудеріаном.

Так з архангела полізло
Свинське рило реакційне
І цілком аполітичне,
Абсолютно безпартійне.

МУДРІСТЬ

Ото насіння, кметю, ото сівба незморна,
У небі сонце біле, а тут земличка чорна.

Ото широка смуга, плугами густо зрита,
А час настане, кметю, — і буде ланом жита.

А то вже буде літо, коли надійдуть жнива.
А то вже осінь, кметю, коли парує нива.

А ось молодка-лада. Пашать здоров'ям груди.
Мені жоною стане. Дитятко мати буде.

Так само збіжжя буде взолочене, доспіле,
Бо тут земличка чорна, а в небі — сонце біле.

20.XII.1913

ЖІНОЧЕ

З річки ішла. Паленіла.
Кохала. Сіяла мревом.
Пахла світанком тіла,
Милом мигдалевим.

В річці був зелен вечір
Для тіла, а над водою
Впивались медові плечі
Спектотою золотою.

Тепер, опустивши очі,
Несла вона пишну вроду,
Повні плоди жіночі,
Бачені через воду.

Вічна ішла, як сонце,
Полохлива, як ланя.
В заростях гупало серце
Тайного задивляння.

Мліли березові стегна,
Під шовком вогким, рожевим.
Ковзалось по ній серце
Милом мигдалевим.

ЕРОТИКА

Кричу з весни, неначе з болю,
Гріха благає ніч шалена.
Ти безпощадною любов'ю
Закуй мене в свої рамена.

Як вириватися раптово
Почну від тебе, юна доле,
Скажи мені, нарешті, слово,
Якого я не чув ніколи.

Я знов поганську жду завію,
Що йде нестримна й знавісніла.
Погладь мене, як знов здичію,
Вітри зірви з мого тіла!

ВІРШ

Натхнення, як смерть, надходить. О, сонливість кінцева,
І погляд скляний, і переляк, і тиша свята!
Все починає світити — камені, річі, дерева —
Скінчилось життя дочасне, вічна іде самота.

Ось хвиля, що роздирає час, як ткання суконне,
Ось просторінь, до не має в русі довкільнім мети.
Творче, закутий в людині! Співаючий сконе!
Ось ми вже відділилися! Вже вільні — і я, і ти!

1929

ТРОЯНДА

Барви й пелюстки в оздобі
Листя темного й колючця.
Глянув я й подумав: «Пробі!
Що то за краса могутча!
Як же ідеально й містко
Зір вбирає форма строга!
О трояндо, Формалістко,
Що ти робиш, бійся Бога!»

1952

ЛИСТ ДО ПЛЕМІННИКА

Представник американських банків, які дали
Польщі 50 мільйонів доларів позики, п. Кларенс
Дайлон (дивись вітальну телеграму до п. Граб-
ського в «Ранковім кур'єрі» від 21-го цього мі-
сяця) — мій племінник.

Ю. Тувім

Містер Кларенс! В місті Лодзі,
В домі Тувімів, у шафі
Є альбом, а в тім альбомі
Фамілійні фотографії.

Містер Кларенс! Подобизна
І твоя у тім звіринці,
Але вже не пам'ятаю,
На якій вона сторінці.

Ту нуднющу галерею
Я, було, переглядаю.
— Мамо, хто блондин цей гарний?
— А! То Кларенс. — Я не знаю.

— Таж то Кларенс! Кларенс Дайлон.
Родич твій американський...
«Справді, — думаю, — мо', й родич,
Тільки вигляд дуже панський».

Потім, чуючи довкола
Лихварів грізне ричання,
Думав я: «Багатий Кларенс
Щось пришло з заокеаня».

Він не прислав нічого,
Хоч про це невпинно снів я.
(Думаю, що він прислав би,
Та його не попросив я).

Аж тут раптом... Містер Кларенс!
Родичу із подобизни!
Сам ти вирішив прислати
Таку суму... для вітчизни...

Thank you very much, o mister!¹
Пан мене замало цінить!
Той мільйон в моім бюджеті
Нічогісінько не змінить.

Бо ж до Грабського ти пишеш
У постскриптумі: «Мій пане,
Хай з тієї суми Тувім
Доларів мільйон дістане!»

Обійдусь, o dear² Кларенс,
Хіба так, для інтересу,

¹ Дуже дякую, пане! (Англ.). (Прим. перекладача).

² Любий (англ.). (Прим. перекладача).

Вишли тисячу і фото,
Тільки ж — на мою адресу!

1925

МІНІСТР І ВИСТАВА

Пан міністр запізнився на виставу,
Як прийшов, то з обурення зблід:
«Небезпечну затіяно справу...
Не пустить! Затоптать, наче ватру!»

Пан міністр запізнився до театру
На хвилинку і двадцять п'ять літ!

1932

ПЕРЕСТОРОГА ІДІОТАМ

Щастям по вінця налитий,
Хитався я над шинквасом.
І прийшов ідіот Знаменитий,
І став говорити басом.

Чисту правду дурило
Говорив грубо й гречно.
Аж мене замлоїло,
Як сказав: «Безперечно...»

І заплакав я слізю
Над корчемним шинквасом,
Безперечно і дійсно
Переконаний басом.

Визнаючи його правду,
Пляшка одна зухвала
Знаком оклику раптом
Вниз головою стала.

«Мадам! Як можна?! — шепнув я. —
Що за дикі замашки?»
Ідіот запитав: «Що? Прошу?» —
«Нічого. Це я до пляшки». —

«Як до пляшки? Це диво!
Не бачив я пляшки живої!

І з пляшки — то п'ється пиво
Або інші напої!»

...Був гарний у домовині!
Неначе кристали,
На тім'ї, чолі й на скронях
Осколки скляні блищали.

1936

ОКУЛЯРИ

Метушиться пан Гілярій:
«Де поділись окуляри?!»

У кишенях він шукає,
В шафах все перекидає,

Заглядає в черевики,
Підіймає грізні крики:

«Це скандал! Якись почвари
Вкрали в мене окуляри!»

Нишпорить, упавши в спішку,
І під ліжком, і на ліжку,

В піч, у комин зазирає,
В дірці мишачій шукає,

Хоче вже підлогу рвати,
До поліції гукати.

Раптом в люстро зиркнув... «Ов-ва!»
Не повірив!.. Зиркнув знову:

«Ху-у! Знайшов!». Не бачив досі,
Що вони сидять на носі.

ЯРОСЛАВ ІВАШКЕВИЧ (1894—1984)

Народився в Україні в селі Кальник на Вінниччині в родині службовця. Закінчив Київський університет, вчився в Київській консерваторії. З 1918 р. жив у Польщі. 1919 р. вийшла його перша книжка «Восьмивірші» («Oktostychy»), написана переважно ще в Україні. Івашкевич належав до літературної групи «Скамандр». До 1939 р. вийшли його книжки «Діонісії» (1922), «Книга дня і книга ночі» (1929), «Повернення в Європу» (1931), «Літо 1932» (1933), «Інше життя» (1937). Його творчість тих часів являла захоплення чарівністю світу і знайомила читача з вартощами культури як певними моральними засадами мислячої людини.

У післявоєнних поетичних книжках Івашкевича («Олімпійські оди» (1948), «Коси осені» (1954), «Завтра жнива» (1963), «Ксенії та елегії» (1970), «Мапа погоди» (1977) та ін.) знаходить свій розвиток романтичний реалізм, ясність вислову, печальне примирення з порядком речей на світі. Івашкевич писав про своє ставлення до поезії як до покликання, вказуючи, що найголовнішим у тому є: «Віра в те, що гра слів і понять, звуків і ритмів здатна виразити якийсь великий людський зміст і здатна передати читачеві зворушення, що виникає в мені». Лірика Івашкевича, як пишуть польські критики, «приватні» вірші поета про своїх друзів і знайомих, про звичайні справи стали непроминальним надбанням польської літератури.

Івашкевич писав романи, п'єси, критичні есе, літературно-біографічні нариси, наукові дослідження, спогади. Серед них не можна не згадати монографії про Й. С. Баха, Ф. Шопена, спогади про композитора К. Шимановського. В радянській критиці обходили мовчанням його роман «Мати Іванна від ангелів» — мабуть, найкращий його прозовий твір.

Творчість Івашкевича znana в Україні. Його епопея «Честь і хвала», а також численні оповідання та поезії перекладені українською мовою. Повість Івашкевича «Заруддя», вірші «Біля блакитного палацу», «Круглоунівер-

ситетська», «Дочки Ярослава» — твори на українську тематику, — а також його переклади віршів Т. Шевченка, М. Рильського, М. Бажана, — все це свідчення справжньої любові поета до України. Українські мотиви пронизують багато інших його творів, але сьогодні ще немає дослідження, яке б з'ясувало вплив України на світоглядні основи, на філософію Івашкевича, людини із всеохоплюючим розумом і титанічним літературним даром.

СЕРЕНАДА

Всі барви в надвечір'ї ліловими стають,
Задумливі троянди із урн поклони шлють.
Проходять по дорогах тополі з даліни,
І пошепки молитву проказують вони.
Крізь арку лип високих увійдеш в їх обряд,
Шептати будеш вірші опівнічних балад,
Допоки та заграва, яка росини п'є,
Не сповістить, що з лісу щит місяця встає.

PROVERBIUM¹

Відчинилися брами, мов далінь коло серця.
(Хоч усміхнений кожен, та ніхто не сміється).
Калачеві між коси вклали кетяг калини.
(Всі печальні, та жоден від розпуки не гине).
Це сівба — міх насіння, поле темне й безкрає.
(Завжди всі тільки люблять, та ніхто не кохає).
Де ж ті гості веселі, днів щасливих начало?
(Повно в світі шукання, але мудрості мало).

ВІТРАЖІ

На вітражі Трістан промовив до Ізольти:
«Вже по долівці йдуть світла, немов гарольди.
І сонце, світячи крізь наші блідні лица,
Зведе в цілунку нас, як добра янголиця».

¹ Прислів'я (лат.). (Прим. перекладача).

«І сонце нам не дасть, що дати любов повинна,
Бо злотна сіль його — то тільки павутина!

Любов — несправжня, все — мальована омана!» —
На вітражі Ізольта сказала до Трістана.

ЛЮБОВНЕ

Черешні, мов янтар, виблискують крізь роси —
Це губи Суламіф, її сляливий вид.

І в пахощах важких прив'ялі абрикоси —
Їх можна гладити, як злотний оксамит.

І груші запашні, і дині сметанкові,
З чуттевим запахом банани, повні зваб.

І найсолодший плід — то келишок любові,
Що тайно схований у кучерів єдваб.

ЛІС

Не раз у польським лісі заблукана, мов ланя,
Тривожна німфа ходить, і Панове волання

Вона почути прагне, та втім, раптово й зблизька
В гущавині забачить кудлатий лоб вовчиська.

Нажахана гарчанням, завмре та обімліє
І до грудей притисне обірuch квіт лелії.

А звір задкує швидко, і погляди палющі
Відводить, і втікає, й зникає в темній пущі.

ПОДИХ ЗЕМЛІ

Одхилить вітер раптом рожевий цвіт на вітті,
Щоб глянув я, як линуть хмарини по блакиті,

Або, колосся рясу вбик одгорнувши трошки,
Показує, як ніжно цілує він волошки,

Або липневим шалом хитнувши листя гаю,
Розкриє ніч одвічну, що зорями палає, —

Та гармонійним шумом завихреного листя
Мені він каже: щастя мина твоє обійстя.

ЖИТТЯ

Міг би я, італієць смуглявий і пристрасний, ховатися в корсиканських чагарниках і з ножем у руці молодих дівчат гвалтувати.

Міг би я, червоношкірий, стояти, пропахлий степами й димом, на порозі вігваму, де моя дружина бізоніві шкури виправляє.

Міг би я, боярин царський, тремтячи за своє життя, бенкетувати з володарем, споживаючи рибу з шафраном; солодкий соус протікав би крізь мої судорожно стиснуті пальці, коли я обдумував би смерть цареву або інших ворогів.

Міг би я, чумак мандрівний, везучи сіль і дьоготь із Криму чи з Одеси, кочувати чорноморськими степами. Вночі я відчував би вітер, що рівнинами з моря надходить. Жаром освітлений на червоно, слухав би й оповідав наївні пригоди...

А я — домашній учитель.

СПОГАД

1

Сьогодні досвітком, як блідо-голубі
Покрови простору засяяли рожево,
Зросло в моєму сні болінь раптових древо,
Я сплівся з ним, немов у темній боротьбі.

Та шелестом густим те дерево безкрає
Овіяло мене, окрило звідусіль;
Я вже не відчував, чи то співає біль,
Що скинувся в мені, чи дерево співає.

То напади болінь, то розкоші порив
Почула плоть моя розгублена й оспала,
Живої рани шрам у грудях кров'ю сплив.

У храмі тіла жить душа розпочинала,
І, тужачи за тим, що відійшло навів,
Сльозину витисла із-під важких повік.

2

Я ще не розтулив очей, хоч грала днина,
Не увільнив од сліз подібні до криниць
Задолини повік; простертий горілиць,
Я ще не міг звестись — чи сон, чи то людина.

Схопити ум не міг одразу почувань,
Що в закамарки снів плелись, як та біднота.
Він тільки прочинив свідомості ворота,
Та не переступив її незриму грань.

Допоки вгадував я сліз моїх причину,
Шукав болінь і мук таємне джерело,
Що десь пробилося й сльозило без упину,

Збудилося ім'я, що мертве вже було! —
Так поміж горами замрячену долину
Освітлює з верха світ сонця, що зійшло.

3

Є речі, про які ми прагнемо забути,
Тому ховаєм їх у непроглядну тьму,
В закутину душі найдальшу і німу,
Де тільки сплять вони, не відаючи скрути.

Назад і в спомині не повернутись їм,
Літами тягнеться їх неживе тривання.
Вони не чують, як нове умеблювання
Трудний владар душі впроваджує в свій дім.

Лиш сон, обірваний сльозами жалібниці,
Нагадує не раз, що в серця глибині
Заховані мерці, як в'язні блідолиці,

Але вони лежать не в збайдужілім сні,
Не в стужі віковій, а в смертній летаргії,
Тож деякі встають і вгору йдуть — під вії.

4

Зринає на устах забуте вже ім'я —
В тім слові подих твій гарячий і глибокий.
Невже ти, як весна, збентежила мій спокій,
Збудила скутого льодами ручая?

Невже ти встала з дна душі моєї в слові,
Щоб я згадав усе, не тільки найменше,
Щоб знов перестраждав те, що було давно, —
Історію надій і нашої любові?

Ім'я, невже це ти в сяйливості новій
Несеш не сукні шлейф, а подихи живлющі
Полів, і лук, і гір, і лісової пущі?

О ревна радосте, солодкий жалю мій,
Жадаєш ти, щоб я покинув літа суцї,
Щоб наново кохав, тужив, як соловій?

5

Дарма! Настане день весняного розмаю,
Я вийду і вдихну повітряний бальзам,
Скажу куцям: «Куцї!» «Вітри!» — скажу вітрам,
І польські польові дороги пригадаю.

Як завжди, труд важкий скінчу до темноти,
А за вечерею при мерехтінні неба
Подумаю про те, що все було як треба, —
Пора до ясності й до усмішки прийти!

Лиш те, що кожен день, до вечора від рана,
Щось, ніби музика далека і незнана
В безмежжі степовім, щось, мов нечутний жаль,

Зі мною йтиме скрізь і житиме в натхненні,
Коли писатиму рядки свої тружденні,
Сплететься з ясністю — щось, начебто печаль.

6

Не означає це, що кожної години
Я згадую твій сміх, твої слова, твій вид;
Ні, зрине в голові забутий краєвид,
За ним живий ланцюг пейзажів рідних зрине.

Чи в праці, чи тоді, як западаю в сни,
В очу вони пливуть, немов далекі хмари,
Давно не бачених країв моїх примари
В зеніт очей моїх пливуть із далини.

Я місто, здвигнене високо над рікою,
Побачу сто разів і сам собі такою
Картиную здаюсь в ті хвили чарівні.

Побачу тільки раз безмежні ниви в полі,
Відбиті на воді імлісті три тополі —
Те місце, де колись були ми навесні.

7

Життя складається з днів праці та забави,
Людина то злетить, то ходить по землі,
І прагне все туди, де світ у мрійній млі:
З Варшави — у Париж, з Парижа — до Варшави.

Я думаю не раз, що сон прилине знов,
І покладе мене на крил своїх пір'їни,
І я збуджусь без тих пригадок з України —
Вони повернуться у свій таємний схов.

Замкнеться, мов труна, болюче спогадання,
Про давній усміх твій, про сльози, що горять,
О, проминання — то єдина благодать!

Все віддаляється, і ти, мов зірка рання,
Зникаєш в далечі... і вже тебе нема.
«Найкращий лікар — час!» — говорять не дарма.

Лиш вечором, коли приляжу в самотині,
Подумаю, що ніч — мого життя заслон,
Що, мабуть, я тобі завдячую цей сон,
Який, мов дотики легкі, приходить нині.

Як темні клуби хмар у згаслих небесах,
Просунеться в душі печальне сподівання,
Що з іменем твоїм зростуся знов до рання,
Що знов прокинуся в боліннях і сльозах.

Втім, думатиму так з полегкістю ясною,
Що не повторяться мої палючі сни,
Надихані з троянд бентежної весни.

І лиш, як хвилі сну зімкнуться наді мною,
На дні свідомості твоє ім'я, як пструг,
Проблисне тільки раз — і згасне все навкруг.

ВАЛЬС БРАМСА

Вальс Брамса As-dur — це лейтмотив мого життя.

Я грав його тій, яка повинна була повернутися,
не повернулась.

Я грав його і тій, з якою повівся погано.

Грав і тобі, — коли назавжди розстелився біля твоїх
стіп, як потоптана нескінченність.

Я граю його — скільки разів у грі злотокрилій ти
доторкнешся до мене миттєвим усміхом, який для
тебе те саме, що для хмарини відображення у водах.
А для мене — це глибоке щастя.

Граю його й тоді, коли знаю, що ти від мене далеко
думками, коли ти, весела, не тут і кохаєш інших, —
блискавична, як завжди...

І, власне, тоді він звучить найніжніше.

ОДА ЧЕТВЕРТА

Про братерство народів

(Уривки)

Мандрівниче, якщо ти блукатимеш
над Сеною на площі Альма в Парижі,
побачиш на колоні невисокої людину, викувану з бронзи.

Кремезна постать
на ходу вітрові плащ подає і руку вперед простягає:
то стоїть, ненастанно кудись ідучи, наш великий
пророк Міцкевич,
обернутий у вітер,
у вітер, що над пустищами віє.
То батько наш, Адам,
який пророкував народам світу вічну любов і братерство.
Коли буря на океані грає і встають багатоповерхові
хвилі, і плещуть, одна об одну б'ючись,
утворюючи звуки, подібні до рукоплескання юрм
багатотисячних, і кидає човнами, і рибальські катери
об скелі розбиває, і людей розпоросує по морю,
і голови їхні — як уламки дерева з розбитого корабля, —
тоді раптово розсуваються хмари, як куліси на сцені,
і падає промінь єдиний,
як величезна стріла або струна, що небо з морем
поєднує, і втихомирюється море, і нави до своїх портів
повертаються, опускаючи пошарпані вітрила
(так руки свої опускає мати над могилою сина).
І промінь на скаламученій, та вже просвітленій хвилі
малює слова: рах¹, рах, рах...

Так і ми чекаємо, доки відкриються небеса і знак
буде подано, щоб ми взялися за руки й заволали,
наче той сонячний промінь:
«Рах!».

Дивіться, ось я відслоняю завісу
і показую вам землю рівну й широку, долину, котрою,
витагаючи шию, як лебідь о вечірній порі, Вісла тече,
долину, що западає в дрімоту осінніх туманів, у замети
зимового снігу,
а часом прокидається червона від кривавих заходів
сонця, землю, покриту розмаїтим збіжжям
і лісами.

Збіжжя цієї землі — сховища звірів і людей, людини
що втікала в колосся дозріле,
топчучи квіти маків і волошок.
Ліси цієї землі в тіні своїй берегли тих, що воювали
за кожную пристань тиші, за кожен якір надії, за кожен
клаптик життя. Оце братерство народів!

¹ Мир (лат.). (Прим. перекладача).

Бачите високі димарі і дими понад ними? То люди спляють людей, то вбивають ті, що перемогли, тих, що вже за єдиний подих боротись не в змозі.

На грушах у полі висять не Іуди.

Іуда-переможець вішає на низькій гілляці тих, що навіть умерти не годні.

В безконечні дороги цієї землі підкованим чоботом навченої зграї втоптані мозки й черепи,

нутрощі й ганчір'я, стогони й мислі, життя, й існування і надії, і омани, й нетерпеливости, й болі — оце братерство народів!

На зарослих плоскогір'ях чути ячання тих, що конають зі спраги, голубі солдатські мундири вдавнені в затінь хлібного дерева,

і чорні трупи в чагарниках кавових, і мушва зелена, як листя, на обличчях, і бренькоти, немов скрипки під пилою, і дзюркотання води, котрої нема й нема.

Кацики¹ казкових країв — обдерті зі шкури плоди манго — висять, мов качки, на рожен наткнуті, і воїни з розпореними животами бреньчать позойкуванням, як мухи!

В заростях ліан і манговому кореняччі палають квіти орхідеї та вікторії регії: серця, вирвані, обтікаючі кров'ю, очі, відкриті й виколупані ножем переляку з гнійних орбіт незнання...

Замордований, замордована, замордовані, засипані, застрелені, забиті, задушені, розстріляні, заколоті багнетами, вдушені газом, — оце братерство народів!

У пустелях, у степах, у тайзі, у пущах, на льодових просторах і на просторах піщаних; у норах, у будинках, у палацах, у схронах, у глинянках, у підвалах, на всій землі

¹ Кацики — царки (польськ.). Тут у значенні «найкращі ласощі». (Прим. укладача).

страх оселився і шепоче кожному на вухо
все жахливіші мислі,
все бридкіші малює видіння:
очі заростають пухлинами, діти народжуються потворами,
квіти чорної смерті під пахвами, запечена кров
на губах, черви, що точать живі тіла
і тіла мертві.

Подумайте про тих, кому уста заліплено гіпсом,
і про тих, кого куля вразила раніше, аніж встигли
вони видобути слово, і про тих, кому очі кров залила,
і не змогли вони подивитися на блакитне небо
так, як ви дивитесь,
ані на звитяжний прапор,
бо вмерли в приниженні, —
і подумайте про братерство народів!

* * *

Як пекельний Паганіні,
цілу ніч бравурно грає
вітер, небеса осінні
кінчиком смичка торкає.

У віконниці низькою
ноткою вдаряє, плаче.
Чарівницям супокою
не дає — рве серце спляче.

Зариваюся в подушку
зимну, не засну до рана.
Завтра знов: Подкова, Прушків,
Новгородзка. Ах, то ж рана!

* * *

Зостанеться від мене рід,
слів декілька, терпка любов,
жадоба щастя, мрій політ —
письменник з того вийде знов.

Зостанеться ще потиск рук,
ще усміх — радощі мої,
згадання призабутих мук,
старі сади, старі гаї,

старий будинок, що вітрам
дорогу дасть, упавши ниць,
рів цвинтарний, камінний злам,
і на могилі співи птиць.

Зостанеться ще й та блакить,
що над тополями сія,
зостанеться ще — слухай, цить! —
звук, що його почув лиш я.

* * *

Бабуся перед порогом дому
грає в карти з пістрявими внуками
й поглядає в небо
насувається велетенська сапфірова хмара
знов буде буря
а завтра жнива

З-перед автомобіля втікає
непереконаний рудий пес
і на сірому асфальті
виникають округлі плями
перших крапель дощу

Осамотнілі букви біжать до мене
співають хором:
склероз, склероз!
і чорна домовина входить
у замаєні жовтими квітами
цвинтарні ворота

Завтра жнива

* * *

Колоски похилені
колоски з піднесеною головою
на тлі оболочка білесенького

колоски як плечі тих що скачуть з трампліна
колоски вівсяні як страусові пера
колоски юрма переляканих
вони піддаються довірливо

колоски смерті
колоски життя
Завтра будуть жнива

* * *

Ніколи моя рука не сягне
твоїх бурштинових плечей

Не знаю що сховано
під твоїм фартушком
не простягну руки в оксамити
в місця недалекої та недосяжні

На чолі вінок з пшениці
та навіть той вінок не для мене
і ті високі груди
два їжаки
до котрих страшно мені доторкнутись

Навіщо ти проходиш так урочисто
це ж не день твого весілля

Правда це день коли визначено час
моєї смерті

* * *

Невже бренькотлива гітара
це життя найчистіша вартість

посуньтєся при багатті
чи не знайдеться цигарки

посуньтєся кажу лобуряки
послухати хочу гітару

послухати хочу пісню

Старий не забивай нам баки

відійди в бузкові темноти
на блакитні луги й оболоні

ми спалюєм на багатті
свої почорнілі долоні

ЛЮТИЙ

Як тоді нас
білим снігом
засипало
я промовив мамо, мамо
то замало
тістечка були
молочний шоколад
і конверти з квіточками
на японський лад
були марки
а на марках негрєнята
ще українські
з ярмарку горнята
серце билось сильно
раптом битись перестало
кличу й кличу
мамо, мамо
то замало

ЧЕРВЕНЬ

Купання коней

1

Під чорним небом
весняних ночей
з самого дна
зринає дзвіниця
затоплена
В кумканні жаб
у кущах жасмину
зринає
рамена веж
обтікають
водою

з самого дна
возноситься чорний
лик
у сріблястій рамі
краплин

в шумі й звучанні
вмерлих імен
гуркотом дальнім
що грає грізно
як тріснуті дзвони
росте до горла

і до повік
чути дихання
давно померлих
чути зітхання
як степ широке
навіки забуте
навік

моя молодосте
ти не вмерла живеш
ти возносишся вгору
музикою тих веж
піснею і словами
дзвоном струн
заржавілих
та одначе дзвінкіших
за нинішні мої дні
повні й міцні

Стікають води
води забувань
з'явилась ти знову
стрімка як грань
вся в звуках дзвонів
під небом чорним
під німотним небом
весни

2

Як прийде літо
скину одержу

буду зовсім голий
на коня сяду
і в'їду в річку
Кінь понесе мене
на глибини
де дна не дістане
поплине
знов його м'язи
відчуватиму
форкання
буду чути

знову на березі
Юзьо і Янек
ланцюгом дзеленчати
не перестануть

і годі кричати
потопиш коней
в тіні левади
гей помчимо ми
голі
мокрі
сильнючі

сіном пахнущі
і водою джерел
як тоді

3

Я купаю в річці коней
з гітарами з хлопчачками
з хлопцями й циганчуками
з ожинами й ганчірками

з ожинами чорні очі
їжаком — волосся мокре
бо крадуть цигани коней
бо їжак — циганське їдло

бо іржали коні в річці
бо їжаки ноги колють
бо на житниці горохом
сиплють б'ють гітар форелі

коні з глибини втікають
форкають немов гітари
їх з гітарами купати
з ожинами з ганчірками
з хлопцями циганчуками

СЕРПЕНЬ

На деревах світло хворе
все в куріпках картоплисько
почалися метеори
близько близько

пані осінь прийде знову
знов щемлива мов остання
та не вияснить ні слова
ні зірниць ні ридання

лиш дивитися як з поля
йдуть дими на пасовисько
твоя доля моя доля
близько близько

зміє все сльота осіння
листя злине на колиску
забуття і просвітління
близько близько

КРУГЛОУНІВЕРСИТЕТСЬКА

Ішла Висоцька тут, читачу,
Напружена, короткозора.
Її взуття гумове бачу,
Так ніби діялось це вчора.

Як я помру, вже не відтворить
Ніхто ні усміху, ні кроку
На схиленому тротуарі,
Що снігом криється щороку.

Я тут змінити щось не в силі,
Знов бачу кроки ті жіночі,
Сяйливий усміх, зблиски білі
Зубів, сяйні великі очі.

ЖМЕНЯ ВЕРБОВОГО ЛИСТЯ

(Уривок)

Біль серця гасне
в ліснім околі
верба самотня
в зеленім полі

Дятли як чорна
хмара зимова
чоло вкриває
гілка вербова

Вітер зриває
листя тремтяче
стоїш самотня
а серце плаче

ВІРШІ З ПАЛЕРМО

1

Які гидотні старі слова
які прекрасні нові слова

Що ж нині зробиш зі словом *туга*?
А які прекрасні слова
плюралізація
алієнація

плю ніби плювати
лізація ніби лизати

а в алієнації
красуня Алієнора
княжна Аквітанії
а в Аквітанії
все розквітає
бо все живе
і все квітне

2

Навчила мене мати
дивлячись на першу зірку
поздоровляти сестру

нема матері нема сестри
нема сестри
за хвилину й моїх слів не буде
а зірка світитиме
допоки наша галактика
не розпорошиться в ніщоту

3

Не вдавай
що прагнеш розгризти
грецький жест
далекого Агрідженто

що тебе цікавить
колона сосни
яка росте
біля твого дому

що тебе розчулює
море бузку
як вливається до Дніпра

Ти шукаєш тільки
своєї непоказної
давно забутої
зарослої травами
молодості

4

Що там дома?
Дощик псища
Гавкають
Надходить змрок
Йдуть корови з пасовища
І важкий їх крок
Ні порфіри
Ані золота
Самі дрібні нещастя милі знаки

О Боже Боже
Якщо Ти є
Прийми мої подяки

5

Терпіти — не можу
кохати — не зумію
увесь гудіти музикою
як вулик
коли мене хтось втишає

під нашими стопами
горіли небесні промені моря
а тепер море
далеко

6

(Серенада)

Buona sera, Gattopardo!¹
А я родом з України,
Тут навколо жовті гори,
А там ниви і рівнини.

Там бузки ростуть квітисто,
А тут дуже дивне місто,
Пальми, квіти перев'ялі,
Грізний Христос в Монреалі.

Розвалилися палаци,
Впала пам'ять, як підтята,
Подай руку, подай лапи,
Згода, люди і звірята!

Фіалкова ніч. Мадонна.
Місяць-сторож. Срібні ноти.
Голова твоя вже сонна,
Gattopardo, buona notte!²

* * *

Мамо, чи я осліп?
«Ні, сину. Ніч темна».

Чому така страшна?
«Нічого, сину. То вже недовго».

¹ Добровечір, Гаттопардо! (Итал.). (Прим. укладача).

² Гаттопардо, на добраніч! (Итал.). (Прим. укладача).

А до того ще й зимно.
«Потім нічого вже не відчуватимеш».

Але ж я боюся.
«Бог добрий», — каже Епікур».

О! Якийсь промінь переді мною!
«То називається існування».

Рим, 1975

БІОГРАФІЯ

Приснився ти мені ще там в степах,
Як місяць з-за могил рожевим тілом сходив,
Тебе я бачив скрізь на вулицях, в містах,
В прозорих водах, що ховають подив.

За мною ти ішов крізь мої ночі й дні,
Я за собою чув ступання неблаганне,
Не знав, що ти живеш усе життя в мені
Печальний Гамлете, юначе Фаусте,
сивий Дон Жуане!

МОЛИТВА

Ах, ви вже знаєте, мої померлі,
Як прощатися важко з цим світом страшним,
Ніжно поглянути і стулити очі,
В ніщоту відплинути з видивом сну.
Полюбити життя, котре б'є і вбиває,
Прийняти назавжди убивчий удар,
І під повікою сонного гробу
Бачити сувору й несподівану смерть.
Друже, забитий на порозі оселі,
Юрбою розшарпаний оскаженілою,
І ти, що загинув на воротях вітчизни,
Ти, ненароджений сину свободи,
І ти, оповита, ніби в шлюбну суконку,
У вельон ефіру і в запах бузку,
На цілу вічність зачинена в трумні,
На цілу вічність кинута в глей!
Навчій, я благаю, недобру людину,
Як має прощати, вмилоствити світ,

Щоб він їй пробачив гріхи і нікчемність,
Щоб вічністю сповнив її, мов сльозою,
Як можна зрівняти дріб'язковість щоденну
З вітрилом смертельним, кораблем сновидінь,
Як те жахіття, що я бачу щоднини
В собі, — замінити на запах небес,
Як плоті коханої пута порвати
У двобої, де впасти повинен я сам,
Як все, що прекрасне, піддати покорі,
І все, що покірне, вшанувати, як цвіт?!
О ви, померлі, зробіть найпростішою
Для мене мою найпростішу смерть!

* * *

Прислухайся до гомонів, що грають нам в душі!
Чи то не шелест збіжжя, широкий, наче море?
Чи то не подих ночі, що плащ собі зіткала
Із пахощів барвистих роздолля степового,
Із долину й будяччя? Чи то не грає музика
Найкращої країни, котра нас народила
І сотні тисяч видала надвечорів червневих,
І тисячі пісень скорботних сотворила?

Вона — то Україна, прийдешня й давня пісня,
Жолкевського могила, Самійлова земля,
До нас озвалася в дні нашого надрання
Такою грою ясною, що проникає в душі,
Що досі ми луною тієї гри вчаровані,
Немов зеленими шляхами Болеслава,
Коли ішли з мечами, піднесеними вгору, воїни,
Що перед золотими куполами своїх орлів складали.

Це край, де тричі берло Ягелонів зблисло,
Де ще стоять великого Стефана замки,
І дихають на нас величним духом степу,
Величністю легенд, що велич нам віщує,
До котрої піднятих хочемо. Вона — обличчя Бога —
Дає душі натхнення, запалює святий несупокій...

З ОСТАННІХ ВІРШІВ

ВІД ПЕРЕКЛАДАЧА

Ці вірші Ярослава Івашкевича взято з його посмертної збірки «Вечірня музика» (*Muzyka wieczorem, Czytelnik, Warszawa, 1980*), і, здається, всі вони були написані в останній рік поетового життя. «Уранія» — останній вірш великого письменника. Печальні це твори. Але немає в них убивчого паралізуючого смутку. Ярослав Івашкевич спроможний був навіть усміхатися, іронізувати в деяких рядках (наприклад, у вірші «Краків»), а в найскорботніших настроях — не дійти до зламу душі. За формою і мисленням це поезії, що скидаються на «Восьмивірші», першу книжку Ярослава Івашкевича, лаконічні й мудрі поезії, котрі вчать не вмирати, а жити, любити світ і не погоджуватися з минущистю життя. «Світ буде гарний... і без мене» — це віра в завтрашній день, це болісне, але громадянське почуття. Читаючи ці вірші, ще раз можна подивуватися молодістю образності й монументальністю думки, котрі справжнього художника не покидають ні на старості, ні в день остаточного розрахунку.

ДО ПРАВНУЧКИ

Та квітка, що махає крилами й злітає
У небо, то — метелик. Що? Незрозуміло?
Метеликів немає вже. Ото — єдиний.
За мить, можливо, і його не буде.

Про це не думай. Глянь, яке блакитне небо
Воно буває ясне, темне і теменне.
Щоранку сонце сходить, щовечора заходить.
Світ буде завжди гарний, Людочко. Й без мене.

ВІРШ

Хотів би я цей вірш як торочки прибитий до черевичка
Як бант метелика розп'яти на шкатулі
Як шпильку до краватки в немодний вузол заколоти
Як обрuch венеційський затиснути на шиї

Бо що таке поезія як не оздоба
Котра засвідчує смертельні поєдинки
Того що споконвічне з тим що тимчасове
Атласу вічного з минущистю перлинки.

КРАКІВ

Самі небіжчики. Чи правда, миле місто?
Тут пані Артурова висідає із карети,
Тут Бой¹, по ринку ходячи, кричить врочисто
Опівночі, цілком тверезий, — друже, де ти?
Віткаці² капелюх скидає — Фуся йде авторитетна.
А Нюся лист несе від Лехоня³, князя поляків.
Міцкевич із труни встає — душа шляхетна —
І вперто все питається: невже то Краків?

СПЕКА

Вже бузок перецвів. І жасмин одцвіте незабаром.
Довго ждати, допоки в перецвітах блисне роса.
Від чекання біліє волосся. В погляді карім
Гасне вогонь, і вкриваються сірістю небеса.
Тож листок поцілуй, доки він у зеленім ряхтінні!
Запах квітки вдихни, доки, власне, цвіте, а не схне!
Ще допоки спекотно, пошукай собі тіні!
Цить! Така гарячіль! Гомер за хвилину засне.

ОСТАННЯ ПІСЕНЬКА МАНДРІВНОГО ПІДМАЙСТРА

Добраніч, квіти небесні, добраніч, рожева зірко,
Добраніч, птахи в блакиті, добраніч, трояндо розквітла!

¹ Бой — Тадеуш Бой-Желенський (1874—1941) — польський письменник, розстріляний німецькими фашистами у Львові. (*Прим. перекладача*).

² Віткаці — Станіслав Віткевич (1885—1939) — польський художник, філософ, драматург, прозаїк, творчість якого проникнута новаторськими тенденціями. (*Прим. перекладача*).

³ Лехонь — Ян Лехонь (Лешек Серафимович, 1899—1956) — польський поет. (*Прим. перекладача*).

Добраніч, вечірня тишо, де звук пролітає стрімко,
Добраніч, душе, де холоне й поволі зникає світло!

Прощайте, сон і кохання, прощайте, хмарино й вітре,
Прощайте, страждання ночі, добраніч, жвавий світанку,
Добраніч, песику любий, добраніч, великий світе,
Прощай, висока тополе, — і ти, що стоїш на ганку.

АЛЕКСАНДРІЙСЬКА ТРИЛОГІЯ

I. Даріїв пес

Всі повтікали. Ми самі лишились.
Котився віз іще нерівним шляхом;
Пробитий списками Набарсанеса та Вессона,
Великий цар стогнав на возі. Голий,
Плащем прикритий пурпуровим, він
Поблискував кайданів окуттями.
Візник утік, пропав. Ступали важко
Наморені воли. З них дротики стирчали.
Бій затихав десь там. Озвались раптом
Печальні звуки македонських сурем.
Тулився я до Дарієвих ніг
І чув, як погасає в його плоті,
Недавно хижій, нині нерухомій,
Теплінь життя; він крижанів навіки.
Що вдіять міг собака безпорадний,
Скарабеон (у вашій мові — Жучка),
Ну, цебто я, в тім галасі жорстокім?!
Воли спинились. Я в шпарину зиркнув:
Над озером спинились... Я вмирав
Од спраги, будши цілий день на спеці,
Та кинути господаря не міг,
Як це вчинили люди. Втім заглянув
До воза воїн македонський. Крикнув.
Цар попросив води.

Той — в шоломі приніс.

Дарій напивсь, подякував галантно,
Зітхнув і вмер. А воїн македонський
Кричав. Нарешті, підійшла людина
Якась мізерна. Був то Александр.
Заслону він підняв. Заплакав. Потім

Сказав: «Я над царями цар!»

Аж я здригнувсь.

Чи міг я знати, що нова епоха
Розпочалася? Пси епох не знають.

II. Малини Клеопатри

Цезар любив, здається, ті малини,
Що на далекій, дикій півночі йому
Приносили дівчата. Та чи ж гарні?
Рамен гнучких не мали, як у мене.
Малинами коші наповнить я веліла,
Гадала, їхні пахощі вдихаючи,

як Цезар,

Що лісові дівки так пахнути повинні.
А може, пахнула так молодість моя?
Відкрийте трумну. Там лежить Антоній,
І моя радість, і моя потуга;
Навкруг коші поставте на підлозі,
На білий мармур їхній сік стече,
А кожен кошик вистелений мохом,
На мосі тому пружаться гадюки.
Я спробувала їхній сік, звичайно,
На служницях, дівчатах щонайкращих,
А нині гадам оддаю сама
Гнучкі рамена. Бог Амон мені
Надішле смерть і визволить гадюк,
Коші порожні, повні крові, перекине.
Все трухлявіє, все, що проминуло,
Немов сичання гадини, задзвонить
В моєму вусі й згасне із моїм
Антонієм, із Цезарем, з моїми
Малинами, з цілим Єгиптом...

III Смерть Александра

Цієї ночі Буцефал прийшов
і, подаривши важким копитом, каже:
«Глянь, як слони мені боки зорали!» —
і вмер.

А я кому сказав: «Мій коню, —
Взяв за м'якеньку гриву і сказав, —
Мій коню, я вже розмовлять не годен».

І піднялася мла над Вавилоном,
І сонце вийшло з західного краю,
Філіпп, мій батько, мчав по небесах,
Він богу іншому не дасть мене в синове.

О, що за гнізда в Індії звивають птахи!
Я вже не вчую хлюпоту індійських рик.
Йдуть воїни через кімнату маршем,
Не знаю, чи живі, чи то полегли,

Чи з мли чи з правди їх тіла прекрасні,
Багато їх, шеренги безконечні,
Летять над ними золоті лелеки.
Мене сповили тіні Екбатани,
Підземний голос каже: «Слухай, Александре,
Слухай, слухай...», — каже, але... тиша...
Щось ніби спів мовчання, музика підземна.

Варив трутизну довго Арістотель.
Вливав її у мене словом, і я вірив.
А потім пити захотів.
Життя я випив.

Світ затуманився, та завжди світ, —
Мов скаламучена калюжа на леваді.
Там Океан був, але втік, утік...

Ах, що за пишні будуть ігри
На похороні тому!..

ДО ІЗОЛЬДИ

Ізольдо, не готуй несамовите,
Гірке питво з любистку на захмілля!
Кохання з кожної росини можна пити,
З кожного зілля.

Нащо ж тобі такий шумливий трунок?
Хіба немає смерті в усмішці жаготи?
Хіба в собі не містить кожен поцілунок
Зерна ніщоти?

ЛИС

Як міцно пахне чорний боз
Коли вночі з нори я зиркну,
І стужа ночі хвіст мій пестить.
До зір підношу гострий писок,
Хильцем біжу і з мокрих трав
Збиваю рос краплини стиглі,
І чує мій шовковий ніс
В повітрі тьми тремтячу кров.

УРАНІЯ

Ураніє, сосно, назву тебе й сестрою,
Бо пальцем пня свого показуєш на небо;
Вже вітер, що твою куйовдить гриву-хвою,
Стихає... Сестро, я звертаюся до тебе,

Щоб витримала ти, як добра ворожиха,
В коронах із омел біля мого дому,
Щоб берегла плоди, і працю бджіл
І квіти, і серця, котрі тут гаснуть стиха.

Богине тривкості і світла неземного,
Що вмієш день останній побороти,
Богине знищення і всього злого,
Стій на сторожі дому і ніщоти!

Візьми мене в свої зелені гони,
І вирви руки — змилуйсь наді мною,
І поховай, і дай мені свої корони,
Щоб був тобою я, ніщотою й сосною!

2.11.1980

АНТОНІЙ СЛОНІМСЬКИЙ (1895—1976)

Один із засновників літературного об'єднання «Скамандр». Після 1939 року був на еміграції — у Франції та Англії, визначився як антифашистський письменник і діяч. 1951 р. повернувся до Польщі, був головою Спілки польських письменників (1956—1959).

Автор довоєнних збірок «Сонети» (1918), «Гармонія» (1919), «Парад» (1920), «Година пізнання» (1923), «Шлях на схід» (1935), а також драматичних творів «Варшавський негр» (1928), «Бездомний лікар» (1930), «Родина» (1934) та ін.

По війні видав книжки «Рік поразки» (1945), «Вибрані вірші» (1946), «Лірика» (1958), «Розмова з зіркою» (1961) та ін. Слонімський різко критикував санаційний режим у Польщі, але не перейшов на позиції соціалістичного реалізму, за що був критикований і недооцінюваний у комуністичні часи.

Загинув поет в автомобільній катастрофі.

КРЕДО

Нікчема змолоду іде на компроміс,
Його пропалює лиш про їду турбота;
Немає в нього мрій і марень Дон Кіхота —
Загнати в небеса окутий злотом спис.

Дивись — юнак збілів, од переляку скис;
Де правда мовиться, він затуляє рота,
Рух сковує йому необережна нота,
Він, звісно, не орел, а молоденький лис.

Повинна молодість горіти, наче шпага,
Йти в море життєве, як вікінгівська лодь,
Покласти за мету сміливість, а не блага,

Допоки вже її не зможе побороть
Тупої старості обачливість, що гнобить,
Що з битого орла не раз фламінго робить.

ЗОРІ

Плине тиша в просторі,
В морі хвилі гладенькі.
Зорі, навіть маленькі,
Відбиваються в морі.

Ледь ятряться на схилі,
На небеснім узвишші,
І тремтять вони в тиші,
На золоченій хвилі.

І такий вони мають
Блідний образ із виду,
Що від смутку і встиду
На дно моря лягають.

ЛЕОНАРДО

Він руки заламав, одкинувши заслони...
Суворим правилам трудився навдогідь,
А вийшло все не так — в душі пекуча їдь,
Розбитий пам'ятник князевої персони.

З вікон відчинених гудуть вечірні дзвони,
В куті павук плете підступну, вбивчу сіть.
Машина зламана у пилюзі стоїть,
На полотні — юнак із усміхом Мадонни.

Письмо обернуте (він так писав волів):
«У воду кинутий камінчик кола творить.
Повітря хвиля йде від того, хто говорить».

І мисль є хвилею, що постає від слів,
У безкінечності все ширші творить кола,
Потуги подихом нам овіває чола.

ГРАНИЦЯ

Не там лежить границя польська,
Де степу видиво безкрає,
Де бляха рицарів геройська,
Іржею з'їдена, стліває;
Кордон лежить той поміж нами,
Неначе кривда між плотами,
Що Польща їх сама продерла.
По сей бік — в пані Саломеї,

Що мріє срібним сном чи вмерла,
У зелень місяця втоплена,
Ходяча тінь в нічній алеї.
По другім боці, десь із гаю,
Від світла місяця зелена,
Йде кривда з лютими вогнями,
Що схожа на звірячу зграю,
Що кидає в маєтків брами,
У голосів шляхетських скрипи,
В двори — криваві смолоскипи.
— Скажи, котра дорожча, ближча?
З тобою я, громадо сіра,
Гірка бідо з грузького днища,
Нуждото із зубами звіра,
З тобою, як встаєш бороти
Оспалість, Млавиці, Темноти,
Що наче привиди цвинтарні,
Снуються по сумних теренах,
До хати йдуть, мов до трупарні,
Щоб пити кров із тіл тружденних.
За духу величність пихату
І за живих пограбування
Я серце скривдженому брату
Даю — бери, платьба остання!

СУД

Безземельна біднота, що встала,
Воювати за волю пішла,
Що кривавилася, вмирала
За вітчизни великі діла,
Ті, із Бема, з варшавських околиць,
Ті, з Грохова, з поселень сумних,
Ті, що за Польщу боролись,
Хоч Польща була не для них,
Не заснуть, в забуття не кануть,
Під легенди брехливої час —
Вони із могил ще встануть
І будуть судити нас.

1940

ЕЛЕГІЯ ЄВРЕЙСЬКИХ МІСТЕЧОК

Немає, немає вже в Польщі єврейських містечок
В Грубешові, в Карчеві, на землі Фалениць.

Не побачиш у вікнах свічок,

не почувеш з крамниць суперечок,

І співу більше не вчуєш з гулких дерев'яних божниць.

Все провалилось під землю, немає навіть руїни,

Засипано кров пісками, порядок наведено, лад,

І синім вапном чистенько повибілювано стіни,

Як після якоїсь холери чи, може, до великодніх свят.

Тепер, коли ніч западає чорна, як шпала,

Палає місяць єдиний, єдиний із висоти;

Вже мої кривні єврейські двох місяців злотних Шагала,

Хоч як би шукали на небі, не зуміють знайти.

Немає вже тих містечок, одлетіли на інші планети,

Налякані похмури мовчанням — вже на іншій вони зорі.

Немає вже тих містечок, де шевці — то справжні поети,

Перукарі — то філософи, а музики — годинникарі.

Немає вже тих містечок, де чулись біблійні мотиви

В голосі польської пісні, а в єврейській — слов'янські жалі,

Де старезні рабини в затінку вишні чи сливи

За мурами Єрусалима ридали на нашій землі.

Немає вже тих містечок, відійшли вони з тінням,

Їхня тінь буде падати поміж наші слова,

Допоки два братні народи, виплекані одним терпінням,

Не поєднає наново правда жива.

КОНРАД

В Лондоні на Бесбороу Гарденс

Він сказав раптово:

«Пані може забрати все зі столу».

(То було порожнє горнятко,

Тарілка з рештками бекону,

Трошки мармеладу й грінка).

На порожнім столі

Він розправив аркуш паперу,

Вагався довго,

Потім, думаючи

Навпіл по-французьки,

А наполовину по-польськи,
Перше слово накреслив:

THE.

Коли вже написав ті три літери
(читається ті, ейдж, і),
Він оминув рідні *Eu, Ou, Sh, Cz,*
Оминув плаский берег
Неглибокої ріки
І вплив на широкий океан
Мови англосаксонів,
Туди, де з'явилися три літери:

THE.

Крізь молочну імлу
Просочується вутле світання,
Поблискує шолом поліціанта,
В каміні — потріскування й палахкотання;
Дікенс, Марк Твен.
Люлька. Дзвонить Біг Бен.
Спокійний сон. Аж ген —
Вологда, Житомир, Чернігів,
Мати, що плаче тихцем,
Під дверима царський жандарм.
І не тиша, не мла, лиш вітер
Міг полегшити біль і тягар,
Що серце давили.
Є така англійська приповідка:
«Подорож — то перемога,
Перемога — то значить воля».
І поплив він огромом моря,
Визволений з ярма.
І не повернувся ніколи додому,
Бо повернення додому нема.
Бо не був його власним домом
Його дім у графстві Кент.
На палубі, в коконі шовку,
А чи сховані під брезент,
Сидять мрійники, пілігрими,
Вічні мандрівники.
І спокусник лорд Джим між ними,
Що повторював уночі
Тихим голосом: «Ну, скачи!»

ВЛАДИСЛАВ БРОНЕВСЬКИЙ (1897—1962)

Народився у Плоцьку, діяльність починав як учасник підпільних патріотичних організацій, які боролися за визволення Польщі з-під російсько-царського ярма. Був у легіонах Пілсудського, написав спогади про похід польського війська на Київ 1920 р. Згодом перейшов до табору польської лівиці, наближеної до «соціалістичних ідеалів» радянського зразка, за політичну пропаганду кілька разів був ув'язнений. Під час Другої світової війни перебував у Радянському Союзі і на Близькому Сході як військовий.

Творчий доробок Броневського порівняно невеликий. Це збірки «Вітряки» (1925). «Журба і пісня» (1932), «Останній крик» (1939), «Мазовія та інші вірші» (1952), «Поезії» (1957), поема «Паризька Комуна» (1929) та інші речі.

Броневського називали «одним з найяскравіших представників соціалістичної поезії ХХ ст.». Звичайно, він належав до «оспівувачів» соціального ладу, заснованого на «диктатурі пролетаріату», але його талант сягав набагато далі, ніж прості агітки. Поезія Броневського трагічна в основі, що спричинено його тяжкою долею. Під кінець життя він втратив дочку і дружину, тяжко хворів. Був розчарований життям, заборонив публікувати деякі свої твори.

Броневський перекладав поезію з німецької та слов'янських мов, в тому числі з української, приятелював з українськими поетами покоління М. Рильського.

Його перу належать поезії, які втратили свою актуальність, але є в нього й такі, що не можуть бути викреслені з історії польської літератури жодними політичними подіями.

ПОЕЗІЯ

Ти приходиш, як мрія травнева,
заколисана в білий жасмин,
ти — як ніч, як жасминові мрева,
ти — як місяця срібного плин.

Пропливаєш крізь ночі безсонні,
шелестиш, наче листя, вночі,
в шелестінні ти, наче в полоні,
в тихім слові, неначе в дощі.

То замало! Замало! Замало!
Ті слова твої — темні чопи!
Дай нам дихати мужньо й зухвало,
до плечей ти нам крила вчепи!

Ті слова твої бідні й студені.
Ти до маршу нам грай! Вознеси
нас у пісні, у слові, в натхненні,
ти шмагай, вимагай, не проси!

Десь там радість панує звичайна,
десь там — ясне і гарне життя.
Хліба слів ти буденного дай нам,
дай нам битися за майбуття!

Не потрібні нам жриці невинні —
будь сама ти, як полум'я схлип,
як знамено, де битва йде нині,
як на вітрі святий смолоскип.

Ти співати навчи нас простіше,
простота і вогонь — над усе!
Більше болю і радості більше,
хай любов нас огромна стрясе!

А як пісня і слово натхненне
потребують ще й арфи, — бери,
повишарпуй ті жили із мене, —
будуть струни прекрасні для гри!

Треба піснею бить напраPACE,
як змія підповзає жажна.
Є життя, за поезію краще,
є любов. І звияжить вона.

Дай слова найпростіші й вогнисті,
найтихіші із тихих — зірви,
викинь мертві, шамріючі в листі,
як подерті, старі хоругви.

СТИХІЇ

Як змиритись мені зі світом,
що повільно падає в змрок?
Я проходжу й палаю світлом
непокірних людських думок.

Грім долати буду, як звіра,
дрож скоряти в душі своїй;
час і простір — то тільки міра
мислі, що б'ється проти стихій.

Облягають мене пустелі,
води страшно на мене йдуть,
насуваються грізно скелі —
їм співаю свою могуть.

Славлю сили людяні й творчі,
сили визвольні й весняні,
що запалюють серед ночі
прометеївські ясні вогні.

Тож будуймо міста і храми —
бо живим повороту нема,
бо зростає смертю за нами
тьма і вічність глухоніма!

ЖУРБА І ПІСНЯ

Безнадійні літа і потворні!
Ще один рік, ще десять, ще ікс...
Он думок моїх лебеді чорні
відпливають по Віслі у Стікс.

Знав я добре, якому удару
підставлятиму груди міцні.
Не умом, не рахунком під хмару
будував я життя і пісні.

Та журба мої наміри орлі
покорила, прогризла слова...
Тільки крик, що задушений в горлі,
глухо темінь важку пробива.

Юним буду я в стогоні! Грому
не боюся — хай б'є по мені.

Не піддамся я світові цьому,
цьому світові крикну я: «Ні!»

ПРИМКНИ БАГНЕТ!

Коли прийдуть палити дім,
твій дім, де ти живеш — вітчизну,
коли здвигнуть гарматний грім
і блискавку залізу,
коли почнуть у двері бити
прикладами несамовито, —
стань за дверми,
зброю візьми,
примкни багнет!
І — в бій!
Вперед!

Є кривди в нашому краю;
не скреслять їх чужинці злісні,
та все ж вітчизні кров свою
дамо — дамо із серця й пісні.
Хоч ми не раз у цьому краї
спізнали горе і тюрму, —
та хто на Польщу зазіхає —
то ворог наш —
смерть, смерть йому!

Підпалюваче душ і слів,
поете, де твій вірш-екстаз?
Сьогодні вірш — стрілецький рив,
і заклик, і наказ:
Примкни багнет!
Багнет — на бронь!
Як доведеться помирати, —
згадаєм, що сказав Камброн¹,
і скажем
те ж
на Віслі, брате!

¹ Командувач наполеонівського батальйону гвардійців П'єр Камброн на пропозицію ворогів здатись відповів: «Гвардія вмирає, але не здається». (Прим. укладача).

А КОЛИ Я БУДУ ВМИРАТИ

А коли я буду вмирати,
не тремти від жалю,
не подавай мені жодної ради —
все те я сам зроблю!

Хочу мати в руках карабіна,
дивитися вгору кудись,
хочу відійти, як дитина,
так собі — сміючись.

Хай привіє гудіння ватри
рідний вітер та іскри бджіл,
хай побачу я Віслу й Татри,
мазовецький зелений діл.

Добре, коли пролунає для шани
чийсь короткий сердечний плач,
а побратими-однополчани
накинуть на трупа солдатський плащ.

Хай покладуть мене в землю згарячену
там, де впаду я в бою,
хай пригадають мою солдатчину
і непокірну пісню мою.

А потім — за рідне роздолля
хай кров проливають із жил!
Така моя воля —
задля цього співав я й жив.

БІЛЬШЕ НІЧОГО

Що там лишилось? Розбитий дім,
життя звичайне, як сон, як дим,
печальний цвинтар, де мамин гріб,
земля, що ворог її загріб,
земля зелена і найдорожча,
благословенна земля Мазовша,
тополі рідні, шляхи курні,
Вісла і небо моє безкрає,
і та, що серце моє тримає...
Більше нічого? Та, мабуть, ні.

А що лишилось мені? В світі
брести-тужити, свій біль нести,
слухати шуми біблійних вод,
Віслою снити і на заброд
не в сні ставати і воювати
за ту могилу, де рідна мати,
за дім розбитий, за звичні дні,
за рідну землю, повну розпуки,
покласти серце в кохані руки...
Більше нічого? Та, мабуть, ні.

ПРИПЛИВ

Mais si parler d'amour car tout
le reste est crime.

*Aragon*¹

Падали зорі в темні безодні,
в море шумливе й безкрає.
Серце розмови прагне сьогодні —
мила, приплив наступає.

Місяць виходив, наче на скали,
на небеса середземні.
Хвилі котились, хвилі вмирали,
наче ті просьби даремні.

Хвилі вертались, наче кохання,
те, що його вже не треба.
Зірка, байдужа до помирання,
впала з байдужого неба.

Гасло кохання — так на сухоти
люди вмирають ще юні.
Важко дивитись, плач не збороти,
плач — у морському відлунні.

Серцю сказав я: «Будь же суворим!
Сміло дивися в пучину!».
Біль обертався тихим собором,
де вже внесли домовину.

¹ Говорить про кохання, бо решта — злочин. *Л. Арагон (франц.)*.
(Прим. перекладача).

Ніч роздавила слово розпуки,
слово скорботної втрати.
Як не говорять очі і руки,
мусить кохання вмирати.

Хвилі котились несамовиті —
моря нічного обвали.
Щирі й звичайні, бризками вмиті,
ми в самотині блукали.

Піжність неясна, тихе безслів'я,
нам поєднали долоні...
Скону любові знать не хотів я,
я воскресав її в сконі!

Ах, вона сяє знадно й зухвало
в зорях за синьою млою!
Зорі — то мало, море — то мало
в час, коли мила зі мною.

Хвилею щастя можу обняти
землі ясніші та більші,
аніж кохання, можу витати,
як ненаписані вірші...

Мила, я плачу... Дія погана
зоряного алкоголю...
Чуєш, як море шепче: «Кохана...»?
Хвиля припливу чи болю...

ОСТАННІЙ ВІРШ

Мене кохала ти, але не так.
Палає рана.
Ходили поруч ми, але не в такт, —
пробач, кохана!

Забуду опіки цього вогню —
хай час проплине!
Тепер, коли болить, я сам дзвоню,
дзвоню подзвінне.

Та нащо він тобі, прощальний дзвін,
цей звук печалі?
Була любов дрібна — легенький скін,
і йдеш ти далі.

А що життя моє? — пісні й журба
(тебе немає),
в них віра вся моя, і боротьба,
і дзвін, що грає.

А що лишилося? — життя сумне,
що не голубить,
та ще поезія, котра мене
безмежно любить.

РОБІТНИК ІЗ РАДОМА

Не знаю, в чім сила поезії?
Слово... а що воно значить?
Знаю, що інколи люди
читають вірші і плачуть.

Потім самі їх складають
мозольно й бездарно дуже,
щоб од важкого ридання
звільнити серце недуже.

А коли втратив синочка
один робітник із Радома,
подумав про вірш і до мене
листа написав безпорадного:

«Хлопчик був, як троянда,
гарний, добрий і мрійний...
Віршик хай буде короткий,
світський, а не релігійний...»

Поезія — патериця Мойсея —
вміє каміння скрушати,
добувати воду зі скелі,
вбивати і воскрешати.

ПОЛЕ

Тополі, тополі, тополі,
окопи в сумному полі,
і кінь — догори копита,
тополя туманом повита,
приблукала верба, як мла,

і жінка в картатій хустині пройшла,
за нею — дуби крислаті,
вільхи пошерхлі,
далі йшли польські солдати,
всі мертві.

НА СМЕРТЬ РЕВОЛЮЦІОНЕРА

Покидати вже скоро треба
оці нари студені й тверді;
ще поглянути в синє небо,
ще згадати літа молоді.

За хвилину прийдуть жандарми,
мовчки виведуть, наче зі сну...
Треба вміти, як воїн армії,
супокійно пройти під стіну.

Лиш незламний легко вмирає,
серце жде на полегкості мить;
двадцять років те серце має,
десять куль воно може вмістить.

Варто жити й гинути варто
за життя, що в думках зацвіло.
Треба голову, наче прапор,
пронести ворогам на зло.

Треба гарно вмирати, без муки,
грізно в дула дивитись — аж ниць,
затремтівши, впадуть падлюки,
і замовкнуть залпи рушниць.

БАКУНІН

Рука жиласта на папері,
левиний профіль голови
похиленої. Тінь на двері
огромна пада. Кіптяві
вже повно в лампі.

Ніч глибока.
Навколо тиш. (Важка ця тиша!)
Берн під снігами, мов опока,
завмер і спить.

Бакунін пише.

(Рука жиласта. Голова
гриваста. Лева тінь — жива!)

Та тінь злетить, неначе хмара,
проткнути блискавкою вись.
(Важка рука, важезна мисль,
важке перо, як грім-покара!)

Надворі північ, сніг, зірки.
Зринає з люльки дим помалу...
Ось каторжник — о, здалеки
втікає він в ліси Байкалу,
за ним, за ним — жандарми царські,
за ним — в Японію іди,
та всі його стежки й сліди
засипали сніги швейцарські.

Гучніє тишини потік.
Димує люлечка невтомна...
На дверях тінь. Та тінь огромна —
то він, то — сорок восьмий рік!
Рвучка, захланна, повна знади,
через скривавлені рови
із дрезденської барикади
йде пісня знов: — Кайдани рви!
Та пісня — то пожар Європи,
весна народів, грім надій,
двигтіння юрб мільйонностопе,
в акордах Вагнер молодий...

...Все втрачено. Та ще промовця
зустріне Прага. Тьма нараз.
Так сорок восьмий рік погас
в заковах, в льосі Оломоуца.

(Він думкою проміряв світ,
а кроком — камеру похмуру.
Свободо! Скільки, скільки літ
ім'я твоє шептав до муру!
Його в кайдани цар Микола
скував залізом огняним.
Він Землю обійшов довкола —
земля горіла скрізь під ним.
А нині — сніг і тиша Берна...

Сибіром ліг той сніг на серце...
«Свободо, радісна й химерна!
Не знав жаги такої й Герцен!»)

З важкої тиші й темноти
йдуть спогади — життя прокляте.
Бакунін хоче сам прийти,
з Орловим ще порозмовляти.

Ні, не благання і не мир,
тепер про інше буде мова —
він стане тінню Пугачова,
над царством стане, як упир,
народний бунт, народний гнів
з тюрми своєї розколише
на всю Росію!..

Громом слів
у зимну ніч Бакунін пише:
«Що мав я, те й залишу вам —
потертий плащ і мисль про волю.
Ще нагуляюсь по роздоллю
і вийду на свободу сам.
Відходжу вже, та не в покорі.
А тишу, Берн — все забирай,
майстре годинників! На зорі
я буду йти в сибірський край.

Долати буду путь нехитру —
на голос північного вітру,
що, небу грозячи й землі,
все стугонить у білій млі,
століттями в снігах ячить —
людину непокори вчить!»

РЕМБО

«О, не співати там, де натовп,
не йти туди, де тісно й тлумно,
а в пісні важитися й гнати,
мов яструб у польоті — думно,
нікому не віддати пісні —
чи вознесе, чи скине в хлань,
в печалі безміри зловісні,
де всюди смерть, куди не глянь...»

Ось так ти думаєш і спиш,
в світанок дивлячись натхненно,
і Летою здається Сена,
а човником на ній — Париж.

Послухай! В гаморі торговиць,
де всякла в твердь священна червінь,
юрба жере, і п'є, й регоче,
й танцює, й пражиться на стерві,

й блює... Постій, куди ти, де ти?
Послухай ще, хай зріє гнів!
Он верещать тобі: «Поете!
Дай пісню нам, щоб грім дзвенів!»

Тебе Париж бере за горло,
його ненавидиш і любиш,
бо сам же в очі смерті гордо
дивився він, стиснувши зуби!

А нині упирі постали
з тих вулиць — всюди пахне кров;
жеруть, регочуться квартали,
а вірш ридає знов і знов.

В твоєму порваному серці
вже повно сліз і лютих лез.
То ж мертвяки — ті ненажерці!
А де живі? На Пер-Лашез!

Чи трутнів на огидній лоді
возити має твій нестрим?
Ні, відійдеш байдужий, гордий,
не попрощаєшся ні з ким.

Так, начебто зійдеш з планети
(хоч відаєш — це неможливо),
вітрам світів оддаш, поете,
своєї молодості диво.

Погорда тлумищам однині —
мовчанкою ти будеш мстити.
Який же світ огром гордині
твоєї зможе помістити?

14 КВІТНЯ

Пам'яті Володимира Маяковського

По цей бік — радість, а по той — утрати,
втома і смерть на досвіті.

Можна, одначе, цілий вік вибирати,
завжди можна сказати: «Досить!»

Але не змовкне пісня, що вийшла
з катакомб на площі просторі,
вона вміє злітати вище
за чорний дим крематорію.

Хай слово, як радій, дотла
спалює бронь темноти.

Полеглому хвала!

Нам — далі йти.

КАЗИМЕЖ АНДЖЕЙ ЯВОРСЬКИЙ (1897—1973)

Народився в Седлиці на Холмщині. Закінчив гімназію в Сумах. Був студентом медичного факультету Харківського університету. Потім студіював філологію в Люблінському та Варшавському університетах. Працював учителем, був редактором журналу «П'юро» («Перо»). З 1933 до 1939 р. редагував журнал «Камена». 1940 р. засланий гітлерівцями в концтабір Заксенгаузен. По війні працював у журналі «Камена», розгорнув широку перекладацьку діяльність. З українських авторів перекладав Т. Шевченка, П. Тичину, М. Рильського, Д. Павличка та ін., з російських — І. Тургенєва, І. Гончарова, К. Паустовського.

* * *

Щоб сонце зблиснуло, роздерти треба хмари,
щоб вирубати зло, потрібно пил, сокир
та й усвідомлення, як тої пущі вир
пройти й понищити отруйні всі конари.

Коли над вирубом добро проб'ється яре
і в зелені ясній буяти буде мир, —
дивитись нам, щоб зло знов не покрило шир,
не вийшло знов на світ кризь непомітні шпари!

Зло — це коли твій брат голодний, наче пес,
а ти обідаєш і мрієш про покору,
боїшся слів його, мов деревина лез.

Зло — це коли в дощі та в непогідь сувору
босоніж ходить він і шле прокльони вгору,
а ти з перин своїх шлеш дяку до небес.

1932

IN MEMORIAM¹

За твої коси побілілі,
За болесті в твоєму тілі,
За руки, висохлі, тремтячі,
За очі, від журби незрячі,
За твоє серце, бідне й хворе,
За невтишенне твоє горе,
За самоти трутизну люту,
За молитов нічну покуту,
І за листи — слова-надлами, —
Твоїми скроплені сльозами,
І за думки твої про мене,
Що завжди перші в тебе, нене,
В твоїм становищі найгіршім,
Плачу тобі нужденним віршем.

ГРАНАТ

Люблю на жіночих пальцях
сяючий в персні гранат,
але пружних грудей жіночих
відчувати волю гранат.
Люблю, як слова в поезії
вибухають вогнем гранат,
та волю плинути в неба
зоряний, вічний гранат.
(Але найкращий на світі —
гранітовий татранський Гранат).

¹ На пам'ять (лат.). (Прим. перекладача).

ЯН БЖЕХВА (1898—1966)

Народився у Жмеринці. Справжнє прізвище — Лесьмян. Двоюрідний брат Болеслава Лесьмяна. Університетські студії розпочав у Казані, закінчив на юридичному факультеті Варшавського університету. Працював адвокатом та юрисконсультком при Спілці художників та Спілці композиторів, у редакціях літературних журналів, був членом Літературної комісії захисту авторських прав.

У літературній діяльності близький до поетів групи «Скамандр». Автор збірки віршів «Вигадані обличчя» (1926), «Талісмани» (1929), «Третє коло» (1932), «Полин і хмара» (1935) та інші, а також численних книжок для дітей. Бжехва знаний сатирик, автор збірок «Пальцем у чобіт» (1947), «Гарячі припарки» (1952), а також автор автобіографічної повісті «Кому дозріває плід» (1958).

Перекладав з російської О. Пушкіна, А. Ахматову, В. Маяковського, М. Горького, І. Ільфа і Є. Петрова та інших.

БЛАКИТЬ І КАМІНЬ

Каменеві не дивуйтесь, не дивуйтеся блакиті,
Бо до нас вони подібні, з нами зріднені і злиті.

Не загоїть наші сльози та любов, що не вмирає,
Камінь плаче на низинах, а блакить висотам грає.

Зір блакитніє в польоті, камінь в долах каменіє,
Ось історія і пісня — темні й вірні дві надії.

З теплих рук злетівши, камінь застигає на блакиті,
Очі стеляться землею, наче роси дзвонковиті.

А я ходжу під дверима, б'ю в замки згори й зісподу,
Добиваюся до неба, до землі шукаю входу.

Стогну, плачу і співаю, віддаю усе безцінне:
Небу — все те, що блакитне, каменеві — що камінне.

ТРИ ПРАВДИ

Ось правди, що про них не знає житель раю;
Я, смутком зморений, вночі їх відкриваю.

Рожеві кольори — то перша правда; з тьми
Та барва зблискує, мов серафим крильми.

А друга істина — то запах; не назвати,
І не забудь його, і не запам'ятати.

А третя істина — то дотик, що вуста
Затулює; то плоть гаряча й золота.

Цих правд не відає пророче осяяння,
Бо це ж і є брехня всього твого кохання.

ВІРШІ ДЛЯ ДІТЕЙ

КАЧКА-ДИВАЧКА

Була собі качка-сірячка,
А до того велика дивачка.
Не трималась ріки анітрішки,
На прогулянки ходила пішки.

В перукарню зайшла: «Будь ласка,
Чи продається у вас ковбаска?»

А поруч була аптека:
«Я попрошу молока п'ять дека¹!»
З аптеки пішла до шинкарки
Купувати поштові марки.

Журились качки біля прачки:
«Не всі дома в тієї качки,
То створіння нерозторопне,
Хай ту качечку гуска копне!»

Несла вона яйця грубі,
Мала кокарду на чубі,
Був у качки вигляд модистки,
Не чесалася без зубочистки.

¹ П'ять дека (польськ.) — 50 грамів. (Прим. укладача).

Пачку маку придбала, щоб тим
Лист написати маком дрібним.

Їла тасьми плетиво волоконне,
І казала, що то макарони.

А коли ковтнула два злоті,
Говорила, щб віддасть потім.

Журились качки-бідачки:
«Що то буде з тієї качки?»

Та знайшовся купець-качкоїд:
«Її можна спекти на обід».

І спекли кухарі старанні
Сіру качку на обід в ресторані.

Здивувався купець, засмутився,
Бо з качки заець зробився,
В бурячках — ні хвоста, ні крила.
Така то дивачка була.

КЛЕЙ

Ходить клей поміж речей,
Зліплює ходячий клей
Все, чим виповнена хата:
Столи, скатерті, горнята,
Відра, горщики, тарелі,
Килими, крісла, постелі,
Книжки, іграшки, вазонки,
Шафи, вази і солонки.
Він зліпив за півгодини
Простирадла і перини,
А на кухні — сир і сало, —
Та цього йому ще мало!
Все він зліплює в будинку
Без вагання й відпочинку.
Втім взяла його спокуса
Склеїти усе на світі.
Він kota до сажотруса
Приліпив тієї ж миті!
До куми куму приклеїв,

А до пана — двох лакеїв,
До бурмістра — його власне
Все знаряддя вогнегасне.
Страх, що в місті поробилось!
Сталось так, що не дай Боже!
Все до всього приліпилось,
І відклеїтись не може:
Лампи згасли, зникли бліки,
І не стало світлоплину.
Так зліпилися повіки,
Що заснуть всі за хвилину.

ГОДИННИК

«Що там робить годинник?» — «Та ходить».
«Але ж поспішає аж на три хвилини». —
«Та трохи зіпсований, але це не шкодить,
Він наздоганяє півхвилини щоднини».

Годинник кляне ті розмови дурні.
Вони йому дуже не в смак.
Він хотів би сказати: «Ні! Ні!»
Але каже: «Так-так, так-так, так-так!»

«Ти сьогодні сумний, як ніколи». —
«Бо сьогодні спізнився до школи». —
«Може, не знав ти котра година?
Може, в годиннику трісла пружина?»

Годинник кляне ті розмови дурні,
Вони йому дуже не в смак.
Він хотів би сказати: «Ні! Ні!»
Але каже: «Так-так, так-так, так-так!»

«Якої то марки годинник?
Де він взявся, звідки він виник?» —
«То поганий товар, мій пане,
За хвилину, напевно, стане!»

Годинник кляне ті розмови дурні,
Вони йому дуже не в смак.
Він хотів би сказати: «Ні! Ні!»
Але каже: «Так-так, так-так, так-так!»

САМОХВАЛА

Самохвала в кутку стала
І таке оповідала:

«Дуже я талановита,
Моя сукня гарно вшита,
Я красива, я здорова,
Маю дар швидкого слова,
Я найкраще вчуся в школі,
В драмгуртку я граю ролі
Славних пань і пишних леді,
Їжджу на велосипеді,
Мух ловлю, годую раків,
Знаю, де на мапі Краків,
Я розумна, мудра, зграбна,
Золота, струнка, привабна,
Маю, вірте моєму слову,
І родину виняткову.

Тато — ростом нижче печі,
Мама має міцні плечі,
А сестра мала й зухвала.
А хто я? Я — самохвала!»

ПИТАЛЬСЬКИЙ

На вулиці Трибунальській
Живе собі Стась Питальський.
Він встає і вже відрання
Людям задає питання:

«В якому місці починається земля?
Що готують на вечерю для короля?
Про що думав би стіл, якби він
Був такий мудрий, як макогін?
Чи ліни्वство можна зміряти шнурком?
Звідки знаємо, що Єжи може зватися Юрком?
Хто сказав, що кури — то птиці глупі?
Скільки мух може вміститися в супі?
Навіщо лисим потрібна лисина?
Чому в індиків одежа писана?
Звідки беруться брюнети між нами?
Скільки важать в зошиті дві плями?»

Чи можна порозмовляти з немовою?
Чи ластівка може бути коровою?»

Дід сидить і не дримає,
Відповідей він шукає.
А бабуся не зуміла
Відповісти й посивіла.
Мати плаче від неврозу,
Бром їй треба заживати.
Батько в голову пішов по розум,
А коли повернеться — не знати.

ПОМІДОР

Пан помідор виліз на тичку
І передражнює мою сестричку.
«Як пан може —
Адже так говорити негоже!»

Обурило то квасолю:
«Я панові цього не дозволю!
Навіщо пан так говоре,
Пане помідоре?!»

Горох позеленів зі злості:
«Чи то не сором вашмосці?
Як пан може?!
Ваше слово на кривляння схоже!»

Редька сказала: «Фе! То негарно!
Пан розмовляє дуже вульгарно!
Пана чекає покарання суворе,
Пане помідоре!»

Розгнівались огірки й гарбузи:
«Пан довів дівчинку до сльози!
Буде вам горе,
Пане помідоре!»

Помідор засоромився й посумнів,
По самісінькі вуха почервонів —
І впав зі своєї тички
У кошик моєї сестрички.

АНАТОЛЬ СТЕРН (1899—1968)

Народився у Варшаві, навчався у Вільнюському університеті. Під час Другої світової війни перебував у Радянському Союзі, а з 1943 р. — в польській армії на Близькому Сході. 1948 р. Стерн повернувся до Польщі.

Перша книжка Стерна називалася «Футуризмі» (1919) і визначила його як одного із засновників польського футуризму. Важливіші його вірші виходили окремими виданнями, це — «Ангельський хам» (1924), «Розмова з Аполлоном» (1938), а також поеми «Гола людина посеред міста» (1919) та «Європа» (1929). Його поему «Пілсудський» (1934) конфіскувала цензура.

Писав прозу, п'єси, сценарії для кінофільмів, вірші для дітей, літературознавчі статті. Як критика, його найбільше цікавила творчість Г. Аполінера та В. Маяковського. Його роман «Пристрасний пілігрим» (1937) та п'єса «Школа геніїв» (1933) мали широкий розголос.

Стерн перекладав художні твори з української та російської мов.

ПЕРШИЙ ГРІХ

Єва стояла гола,
Єва стояла німа.
Рука говорила,
нога говорила —
було те, чого нема.

Єва стояла біла —
вуж крутився біля.
Єва стояла біла —
хмара прозолотіла.

Єва стояла гола,
Єва стояла німа,
уста — червоний плакат,
мовила руками обома!

Єва стояла гола —
вуж подивляв її сшил,
вуж поцяткований.
Єва стояла німа —
тремтіли небесні крила жил.

Єва стояла біла —
об'єктив ока іскрився
під повік діафрагмою.
Єва з'їла овоч,
Єва з'їла овоч слова,
якого відчуття розкоші запрагнуло.
То було пожадання насолоди,
пожадання розкоші,
жага поглиблення насолоди,
жага окреслення розкоші —
ненаситне пожадання,
жага насолоди,
хіть,
яка, піби вуж власних дітей пожирає,
поглинає наші всі відчуття,
і мову німу змиває із нас
в ту мить.

Те відчуття —
те відчування мислі,
невловне, як ртуть,
могутніше за всі наші змисли,
всі п'ять відчуттів у ньому живуть.
Єва — то ім'я, ім'я матері знане,
та нам не збагнути її природи.
Сексус — то батько, вічно коханий,
думка — то ж тільки вид насолоди.

Єва стояла біла,
Єва овоч з'їла.

І то був початок всього —
пам'ятаю —
І то був початок,
Адаме.

ШАНУВАЛЬНИКОВІ МАШИН

кажеш: поглянь уважно той завод ото дім
де викують *завтра* невмирущі машини
кажеш: і ти машина тільки машина — хоча
з багатьох точок зору гірша за ангелів залізних
радиш мені придивитися як рухається плече ангару
а трансмісійно широких мріянь ремені
шумлять у цеху ясному так як у мозку
так тільки в якусь хвилину виразно побачиш різницю
побачиш маленьку різницю між машиною й мною
в ту хвилину
як лежачи навznak
з трудом я видихну з себе велику пляшку
наповнену містичною — так! — містичною мукою
і клаптями лілових поглядів
і конторами торгового дому «Smith & с-пу»
і словами з приглушеним «р»
і з'їденими міллу набувачами
і закаменованими клубками бавовни знищеними дітьми
і не знати чому
і не знати чому
(о чорноземі творчого безладдя!
класицизме підсвідомості!!!) —
німими криками
того мосту з розпачливо
заламаними руками
котрий біжить у ненависну
(у ненависну?)
повну ластів'ячого щебетання й польоту
хрестів золотих і хмар
безконечність
того не побачиш
у найсучаснішій
американській машині

АЙНШТАЙН

Ти зник у Всесвіті, немов у власнім домі,
Де зачинявся, було, не раз і дотепер.
Чи ти знайшов у нім своєї думки промінь?
Чи досі грає там дзвін кришталевих сфер?
Чи хтось долонею закрити тобі зіниці?

Чи грабар засмутивсь той, що ховав тебе?
Не відаю. Але... стікає дві зірничі
По чорнім від журби, німім лиці небес.

ГРА В ШАХИ

Травень був надворі. Ми в душній кав'ярні
Чолами зчепились, вперті, мов козли,
Ми були в напрузі, зглухлі і почварні
(Ямами страшними мислі нас везли)...

Раптом — сніп сіяння. Далями ясними
Хмари пропливали в золоті світи.
Бачу, що за грою стежать херувими
І переживають янголи й чорти.

Мій противник гине, скаче, як з окропу, —
То надходить певно перемоги час.
Втім, рука велика, схожа на Європу,
Загорнула разом шахівницю й нас.

ЮЛІАН ПШИБОСЬ (1901—1970)

Народився на Жешувщині в селянській родині. Після закінчення Ягелонського університету працював учителем середньої школи. 1937—1939 рр. жив у Парижі. У 1939—1941 роках працював у львівській бібліотеці ім. Оссолінських і в редакції журналу «Нове віднокренгі» («Нові горизонти»). У роки німецької окупації працював у своєму рідному селі як хлібороб. У повоєнні часи був Послом ПНР у Швейцарії, працював як член правління Спілки письменників, був директором Ягелонської бібліотеки.

Від початку літературної діяльності належав до групи «краківського авангарду», яка демонструвала відступ від традиційної системи віршування, робила наголос на головоломній метафорі і взагалі на стилістичних контрастах.

Пшибось у своїй творчості дотримувався принципів авангардизму, але дещо послабив їх і трохи відступав од них наприкінці свого життя. Його поезія — оригінальний етап у розвитку поетичного слова, який спричинився до загальної модернізації цього слова в Польщі.

Основні збірки його поезії: «Гвинти» (1925), «Обома руками» (1926), «З височини» (1930), «Ліс у глибині» (1932), «Рівняння сердець» (1938), «Поки ми живемо» (1944), «Крутий злет» (1952), «Малюнок цілого» (1961).

Пшибось — автор багатьох статей з питань теорії та історії літератури, а також літературознавчих книжок: «Читаючи Міцкевича» (1950), «Рядок і мова» (1959), «Поетичний зміст» (1967).

Перекладав твори П. Тичини і В. Маяковського.

БУДІВАІ

Поет —
вулиці знак окличний!

Маси рухливі, з яких будівничі
викрали рух — поверхи обімлілі.

Кривлі —
обірвані схили червоні.
Суворе
спинання стіни.
Гори, навантажені людським трудом, —
будівлі.
Збагни:
кожна цеглина лежить на вийнятій долоні.

ВЕСНА 1934

Дерева хмар в призахідній пожежі!
Тягар весни, як стоглав, над самотою!

Тут, під кострищем, возведеним на конарах,
стану я
навколішки,
як задимить із бруку трава, підпалена квітами...
Коли —
гумові кії
в лоби,
в напружені плечі юрби,
...в белькіт божниць, в рев травневих богослужінь
тут, на смішному ринку, в натовпі сам, єдиний,
знаю:
світ
старий
гине —
вагітність історії випорює ніж!

З весняних, страхітливо збілілих садів
досить простягнути руку —
садівник
наново
де-небудь,
на дороговказі, черешню прищепить, —
не забракне дерев на домовини!
Буде й мені —
здрібнілому в покутньому краї —
співцеві різні...
як задимить буйна трава на руїні.

НОТР-ДАМ

З мільйона до молитви складених пальців злітаючий простір!
Та, ніби з гака, зняв зі шпиля мене жах інтер'єру.

Серед потвор, дощем пороззявлюваних,
опльований монстрами,
знаю, що я означаю, живий, за крок до колон!
Ці мури з відколених скель — мов голови, на очах
воскресають із саркофагу.

Хто потряс темнотою цією, хто
мав таку відвагу?

Знаю. Обтяжені Христами — хрести
вигострять у вертикалі драбин будівельних треба
і волею своєю, зрівняною з глибинами неба,
свою смерть
з лука арки
вбити —

— там, на вершині склепіння,
тремтять замкнені швидкості стріл —

— і жити під гуркотом брил, що котяться вглиб висоти,
доки десь на вершинах собору
не зіллються
в дві вежі — обірвані днища.
Хто намислив безодню оцю і зметнув її вгору?

АРКА

Матері

Не лист, а пелюстка льоту в конверті,
збита кулею з поштарської торбини.
Листоноша, француз прудкий, як машинка,
замахав засніженим листом з батьківщини.
Ці рядки кривулясті, наче серпом написані...
Поперед оркестру змахи шаблі,
звук тліє в шибках, засвічується, як біль,
і на вулиці павіанонеоноволицій
з автомобіля на автомобіль
і вище злітає
марсельеза в пір'ї з веселки, в блисках!

Спробую. Розбитий вагою ста пам'ятників
паризьких,
селянко з Гвозьниці,
беру твоє серце.
В руках твоїх змучених ще раз я важу правду.
Слава різьбить каміння лопотом прапора,
невідомий солдат воскресає в Марсельєзи хорах!
Ідуть кинути, як бікфордів шнур,
вінок на стоптаний людський порох.
Чекаю на жест, що вирішує, наче вибух.
Стежу...
Офіцер немов задубів.
Раптом
він шаблю підніс — в тишині салютує поважно...
...за бідною, що даремно простягає під муром
маленький букет конвалій.
Як легко світ змінився!
Дурні! Збудували Тріумфальну Арку — для голубів.

МАТИ

Він мріяв про перекинуті готичні собори, які атакують,
як свердла, нездобуті столиці, про будівлі, що, оточені ав-
томобілем, рушали вулицями з підвалин, про високі вікна,
які викидаються вповодж стоповерхового повітря, як
серсо, кригліючи в польоті,

про людино-птаху з хмарою замість парашута, поперед
якої мчать фіолетові та блакитні велосипедисти, педалю-
ючи кольорові вивіски,

про наглі водоспади дахів, про затиснення кулака, що
здавлює країни до камінних патериць і золотих молотів,
про зорі, що плачуть, про поривисті вогнища.

Напроти стояла тисячею нерухомих кілометрів його мати,
покрита далечиною, мов корою придорожньої верби,

— півні двох супротивних сіл співали водночас полу-
день і вечір, коли

на перехрестях дороговкази здригалися за кожним
порухом його руки, скачучи неспокійно, туди і назад на
своє місце, ніби в скрученій бусолі,

і груба земля, тяжка від померлих, опиралася поштов-
хам його серця.

ЗЕРНО

Як був малим, він мріяв про зерно, що, посаджене в крихті чорнозему, єдиної дідизни, яку тримав у пригорщах, випустило б срібний гін і, підтягнувшись угору, дозрівало б у щирозлотті, простромлюючи бір і...

Вигнане обертаннями землі, стебло заколосилося в землі сипкою зіркою.

Виріши, він збільшив грубизну світу на округність сосни; в ту мить, коли підтяв її коріння, захиталася ширша дідизна.

Вступили в неї походом старші брати і сестра. З коронами на узріжжі полів і списами, що бризкали з вуздечок білих і карих коней, табір скрипів од сходу до заходу — сестра на пагорбі до сонця доторкнулася чолом, і колеса затримали простір.

Відтоді місяць змінював почергово дерев'яні шпиці на верби, заклечані більмами, і здіблював у сплячих волосся, і відтоді вони, витягнувши наперед руки, з повіками, обтяженими срібняками померлих, кружляли колом по лінії, що відділяє землю від неба.

Повішані на спорохнявілих слупах висохлі черепи волів і коней служили дороговказом для лисиць, що із закритавленими писками поверталися після ловів.

Але нове покоління, що піднялося з глини, переорало кістками борозну обрійних пагорбів

і, уклавшись пластами, тіло біля тіла, голова біля голови, відросло травною, що стріляє перами півнів,

серед яких зупинилася осиротіла дитина з дозрілим колосом пшениці, коли навпроти галопувала кіннота в шоломах і з оболоками на чудових чолах. І вождь їхав на жнивварці, зриваючи раз по раз новий дозрілий виднокіл.

РІВНЯННЯ СЕРЦЯ

Повітря задушене прапорами.

Під усі тріумфальні брами
бунтарі підкладають міни!

Хто я? Вигнанець птахів.

Стіл під моїм пером перевантажений без міри,
ось-ось він мною хитне,
як танк, що вирушає в атаку.
Місто палає в мені сьогодні завтрашніми вогнями,
серце все швидше атакує мене.

День минає у пісні солдатській, як у стогоні різанини.
Одночасно на вулицях засвічено лампи —
стовпи ліхтарів спалахнули, як гарматні дула.

З рудої трави їжаться ребра мертвих дернин.

Завтрашнім містом іду, хоч учорашність його минула.

Хто я? Вигнанець птахів.

Молодик — мов колючка, що з гілки виходить поволі.
Звершується світ без мене, гасне мій крок,
а на голову лавр осіннього листя спадає.
...Щоб не змовк я ніколи.

Лагідний —

із кишень поробив би я гнізда для ластівок,
що від людей одлітають.

ДОКИ МИ ЖИВЕМ

Як заграва, гарматний грім —
глянь —
тріснула неба просинь.
Вритий в землю, я карабіна прошу,
як помилування засуджений просить.
Я кричу, безборонний,
з поранених і мертвих уставши.
Мій погляд на рейках бомб,
скинутий в чорну хлань,
припаде до Варшави.

А в розтріснутий надвоє слух —
плач мужчин і мовчанка їх, мов патрони.
В цю мить загинув мій брат.

Прощаюся з тими, хто з вогневороту
голови рятує, тікає до зброї.
І тут, у розваленім сховищі, де зойкіт затих,
з останнього подиху ще живих
відтворюю гимн польського народу.

ТОЙ СТЕП, ЩО ЙОГО ТОРІК ПОЧУВ Я

Тихо. Знову гуркіт огрому —
гриви? дими? Парові коні мчать у безкраю
даль океану?

Той степ, що торік почув я,
йдучи, згадаю —
стану
весь у тиші, ніби в одежі грому.

Крок —
і грає в турбінах Дніпро,
поривають вгору димарі заводів землю бандурну,
женуть з водопою снагу нездоланну —
крок далі — і слух, наче дно в дні,
тримає в тиші тишу ту, що не відзвучала,
глухота після вибуху —
бачу я дюну придорожню, як урну
з попелом Дніпрельстану.

Стаю — мов стопою здушую крик; гей, вись,
відкривай простори,
траєкторіями кричи —
дивись!

На рівнині, розлитій, як безбережне море,
непереможні встають — і падають на ходу.
І на людних далеких дорогах
площина та могутня
рамена відкрила мені, мов назустріч титану,
йду.

Йду, ніби міряю шлях у полі,
вбираю безмір волі,
йду в темінь, в дощ,
і над собою
вербу підношу замість парасолі.

1942

СОНЦЕ З ПАГОРБІВ ГВОЗЬНИЦІ

Сонце встало з пагорбів лляних,
сплив краєвид в долину.

На весняній землі, знову зримій,
призначеній для розстріляних,
стою.

А що, як — згину?

Я ніс поезію свою,
як ім'я воїн, —
на грудях проти куль
двох воєн.

В батьковім краї,
в житній дідизні,
вистачить ниви під слово
останнє.

Працював я глибокоорною мовою,
сіяв любов,
та відчував, що гримне на світанні
сальва;
між ратаїв спочину.

Вершина Патра, що змалку зір мій колисала,
мені могилою хай покладе свій вид
на очі.

У видноколі, що я в дитинстві обняв,
мене земля нестиме вічно навколо сонця.

НА ВАВЕЛЬ

Вежа блиснула — близько,
мовби з неї вже нас передавало радіо.
З жаху, мов з ями на бойовиську,
піднімається радість:
врятований Краків!

В міру наших кроків
стає дім за домом на піраміду тривання;
йду по вулиці, ніби пам'ятник відкриваю!

Під танком, де розвержена земля димить, як рана,
труп хрестоносця стискає кулак з броні —
від стіп Вітольда до стіп кожного прохожана
впав, зчорнів.

Мила, чи видиш?
Він — неначе згорів —
зникає,
в одновимірність одлітає,
найдзвінкіше і найбезіменніше—
в тишу
найчистішу.

КВІТНЕВИЙ СВІТАНОК

Небо в сяючій тремтінні,
світло в чистоті пелюстки,
в світлі сад стоїть, завмерши,
час на сонце, час.

Розповий, дружино, з тіні
немовляточко голюське,
що на нас, прекрасних, вперше,
вперше
дивиться на нас!

СПРОБА СВІТАННЯ В БЕРЕЗНЯКАХ

В пільмі, як у пні гнилому, звідлюдню,
а ліс — обік.

Листям
темнощі відшіптує береза.

Небо чисте
багрецем світанковим береться
і хитається — високе —
наді мною,
щоб я став напівберізкою й напівсобою.

Дніє —
я в обіймах оболоків.

ТУХОЛЬСЬКА ЕЛЕГІЯ

В чорних і густих лісах,
де червоні стріли стовбурів одвічних сосен
пробивають мряву,
в гаї, що мигтить золотистим бігом оленець,
у зворі, до якого вдерлась перша тічка вовча...

Замінована хвилиною хвилина,
час і тут — неначе вибуховий матеріал!

Між тим листям, що вкриває половину небокраю,
голови моїй вистелюючи м'яко сонце,
і рукою довгої вузької далини,
що об скелю зламана і взята в дві сталеві рейки...

Чи мені призначено знешкоджувати міни,
хоч я знаю — передчасно буде вибух?
(Може, то єдина втіха?)

Між очікуванням і світанням, що купається в озерах,
між зорею й западанням ночі й вироку,
поміж запахом живиці і теплом, що покидає тіло...
Краще згодитись мені на смерть, ніж на мовчання.

Перед жовтим племінцем лілеї, що палає над води свічадом,
перед прикладанням дзеркальця до вуст, щоб знати точно,
між лілеєю
і диханням конаючого...

Легше вмерти, не зазнавши страху,
ніж зі страху жити і живиться страхом,
тим щоденним хлібом смерті.

В ляскоті швидкого паровоза, в грімоті твердих коліс,
під які поети кидали квіти і себе...

В лісах тухольських,
посеред ямищ масових, засипаних, зарослих...

Довго, вільготно, неначе з хмарки, черпав грубі краплі,
дрозд на ідеальній флейті із повітря мелодійно грав
(то єдина, об'єктивна і нелюдська втіха — пісня з далини)
і зозуля закувала, відлетіла і шукала пущами гнізда луни.

ОЧІ

Віями об мої вії засвітила світло зору...
Бачу: в тому я будинку, що палає вже знадвору.

НА ЗМІНУ

Весно, робото в полі! Виходимо ми!
Брат із мішком насіння на ниву широку,
де каркочуть ворони,
я легковажно вище — на повітряні строми

зі словом у світлі, ніби з рибалочкою сивобоким.
З його блиску в польоті по діамант зими
залишилася тінь, що до сонця летить: жайворонок.

Братові, хоч бездумно, зеленіють гони —
буде на хліб, на стріху, на всіляку потребу.
А я господарюю мозочками пташиними:
в них про яйце мислять, про зернину цвірінькотання.

Але що двадцять років міняєм роботу.
Я від історії, що вогнем мете,
ховаюся — втікаю в жито, до бараболі.
А брат у моїх книжках, винесених з руїни,
аж тоді читає — про що? Власне, про те,
чого я зрікся, орючи в полі.
Каже: це тяжче, ніж глибоке орання,
хоч задум інший, інша мета,
але братня — безмірно.
З-під рук, що врожай збирають, над похилені скроні,
над піднесені скроні
жайворонок такий же із жита життя виліта.

ВЕСНА 1968

Ні... Цю весну своєю вуличкою бічною,
де явір, посаджений свіжо на розі,
засклеплює рани і випускає зав'язь
на обрубаній кроні,
я виходжу зустріти...
поволі...
прислухаюсь...
Серце моє в аритмії... в знемозі...
йду похмурий... по сонце —
не світить.

...Ніби досить мені у полі
вчути мушки літ, як дзвінке волоконце —
що це сталося таке зі мною!
А вже був я в шпаркому розгоні —
в ритмі першої в літньому лютому бурі!

О, я знов,
знов у славі весни, як у давній час,

віддавав би пуп'янкам бозу
кров —
на випадок нещастя —
щоб ані одній квітці пульс не погас
від опізненого морозу.

Та сьогодні, коли чути мені, як звитяжно,
розпуку подолавши,
атакує В'етконг —
ледве дихаю — безкровний назавше!
Ні, червона
тече ріка з побойовища —
це так, ніби тільки що доктор Бернард
прищепив мені серце героя,
що кидав з руїн в'язку гранат,
як легко!
як тяжко! —
і падає, мов його зброя...

конає...

може, зловлять, повісять...

Не на користь мені випадає kill ratio¹.

ВЕЧІР

Ці ж самі зорі
вишептали вечір, як признання.
На вулицю із темних брам ліхтарі вийшли,
в повітрі тихо станули.
Простори злагідніли від смеркання.
В садочках нахилилися дерева,
будиночки з-понад ріки — спливли.
Пливе між вільхами низенько жаль.
Лиш обрій небо відхиляє
місяцем
і довго шлях веде у спогадання.
Твої долоні сіють поміж нами даль.
(1930)

¹ Число смертей (англ.). (Прим. перекладача).

З РОЗМОВИ

— Добрий поет повинен уміти вірш написати тоді, коли треба, і на будь-яку тему.

— Отже, як швець, що на термін чоботи робить?

— Так, якщо він є добрий поет, що означає так само — ремісник слова.

— Але вірш робиться з власної шкіри, треба з неї — в одному пориві — вискочити або обдерти її болюче на міру слів.

А:

— Наприклад, «кохаю». Нащо силкуватись у вірші доокольною мовою висловити те, що найпростіше і, отже, найпоетичніше можна сказати цим одним словом коротким, але повним, як глибоке зітхання: кохаю.

Б:

— Слово «кохаю» не вимовляється в поезії, це слово — мовчиться.

В:

— Якщо справді кохаєш, найглибшим «кохаю» в любовному свідченні може бути брак слова. Тоді право та обов'язок сказати його має поезія, але вимовніше і правдивіше, ніж будь-коли перед тим було воно сказане.

Г:

— Так, щоб замовкле «кохаю» було чутним зітханням кожного, навіть вдавано байдужого слова в любові?

(1955)

СВІТИТИ

Глянув я на зелені лани жита, що тулилось до вітру — лагідне узгір'я хвилювалося і пливло в небо, як срібно-зелене море, і, як море, поверталось назад.

Як гарно! Довершена краса — і чи треба, щоб я повторив її в слові? Чи не досить, щоб я тільки затримав її в тиші?

Ота *надвартість* кожного зворушення красою світу (зворушення «естетичного») вимагає якогось акту, якогось свідчення, якоїсь діяльності. В кожному почутті краси

є зародок дії. Як його виявити? Чи тільки словом, поезією? А може, *досконала* практична діяльність виникає з такого ж натхнення красою? Отже?

Чи в щасливому суспільстві мала б замовкнути поезія? Чи мало б зникнути дописування і домальовування дійсності отим зворушенням від краси, яке є потенційною радістю творчості, — відумерти на користь предмета, дійсності?

Чи будемо творити красу безпосередньо (тобто не словом і фарбою, не поезією і малярством), будемо її *робити*, будемо красу здійснювати в предметі і його барві?

Можливо, ще тільки як вигук праці, що звитяжно тріумфує над дійсністю, може, тільки, як співний вигук, існуватиме нова поезія?

Або не співатимем, а лиш так легко і радісно, як спів, будемо працею *створяти світло, світити?!*

(1958)

ЮЗЕФ ЧЕХОВИЧ (1903—1939)

Народився в Любліні. Закінчив учительську семінарію, Вищі учительські курси, Варшавський інститут спеціальної педагогіки. Вчителював на селі, потім — у Любліні; в 1930-і роки переїхав до Варшави. Був редактором журналу для дітей «Ріотусзек». Загинув у Любліні 9 вересня, на початку Другої світової війни, від перших бомб, скинутих німецькими фашистами.

Видав поетичні книжки: «Каміння» (1927), «День, як усі інші» (1930), «Балада з того боку» (1932), «З блискавкою» (1934), «Нічого більше» (1936), «Людський голос» (1939).

Поетика Ю. Чеховича поєднує фольклорні й класичні мотиви з тематичною новизною, з авангардизмом, з прагненням освіжити форму й лексику твору. В його віршах відчувається певний український струмінь, що пов'язане із волинськими враженнями поета, а також з його глибоким знанням української поезії. У його доробку є переклади творів Павла Тичини, Євгена Маланюка, Олега Ольжича, Святослава Гординського.

Сучасна польська критика відзначає актуальність творчості Ю. Чеховича в нових історичних обставинах, коли література все більше зосереджується на питаннях духовності й людяності, чинячи опір уже не диктаторам, а споживацькому, примітивному існуванню людини.

ПЕРЕМІНИ

Ти живеш ти неначе метеор
тепла кров пульсує чуєш на дотик
ритми вистукує в грудях манесенький мотор
від мозку до руки біжить тоненький дротик

Як і належить механізові
ти маєш думки викувані з металу
вони бігають колами (не вийдуть із тих кіл ніколи)
ти маєш систему механічно досконалу
і раптом щось тебе коле

Ось плачеш
важко тобі відшукати минулий тиждень в кутах
лінії рівні хвилями пішли ти не знаєш чому
в кожному голосі чути
Останнього Дня сурму

Відчинилися очі небесні
бачать разом вітрину крамниці й Суд
поміщались навзаєм архангели й люди в тлумі
Море біжить на сушу
трамваї впоперек вулиць їдуть мости в задумі
блискавиці світять летять звідусюд

Відчинилися очі небесні
себе впізнаєш — ти був моряком в Азії
ти хлопчиком був
на варшавськiм подвір'ї маленьким як гном
ти бачиш себе перед іспитами в гімназії
намножилось постатей різних
а все то лиш ти
та цього тобі не збагнути
відшліфованим у залізі умом

Мислі хвилюють світи затьмарює вітер
де вихора віє гаснуть ліхтарі вишини
на небі зринають ряди таємничих літер
і ти волаєш
Владико пригорни!

Ось ти помер
з металів твого механізму виробляється інший сплав
через те що урвалась маленька пружина о горе
ти на іншу планету впав
прекрасний метеоре

ПІСНЯ

вечоре зеленавий польоти ластівочі
запахущий луку
бірюза хризоліти рубіни в берилах
серед видив я чув давно
шлюбне співання ночі
зачинене в метеликів крилах

о
запахущий вечоре подай руку
сиплеться зім'яте повітря золою
до кінотеатрів запасними дверима вбігають
коні
волосся рівно обтяте над чолами
а ось і рожевий будинок на оболоні
дощ дрібний іде поміж буками
зеленавою млою

вони згинаються як мускул еліпса у змроці
брама вузька
на запахів студенім покосі
сходи і ряд ліхтарів ведуть тебе на захід
чи це ти чи хтось інший в сонних зірниці потоці,
вчися зеленавими кораблями говорити неправду

о вечоре
о зоре
свято серпневе
до колін дівчатам
сягає грою як море
як море

КАПЛИЦЯ СВЯТОЇ ТРИЙЦІ В ЗАМКУ¹

Ще після дня гарячого не схолоднів шершавий мур;
пробитий вечір блідний остюками амбразур,
а за вежею замковою, в костельному вікні впритиск
сяйнув стоячою водою місяця блиск.

У темному нутрі йде смугами білясте шкливо.
Як називається та барва, сказати неможливо.
Ходить у темнотах, ходить
рухомий світла коридор,
так ніби пальцем срібним ніч по фресках водить,
по стрункості склепінь готичних.

¹ Каплиця Святої Трійці в Люблінському замку — це готична споруда, 1418 р. оздоблена фресками в русько-візантійському стилі з ініціативи короля Владислава II Ягелона, мати якого була православною. Автор фресок — київський митець Андрій. Видатна пам'ятка архітектури. (*Прим. перекладача*).

Дитина так по книжці пальцем водить,
коли шукає слів незвичних.

Тут скелі намальовані — Пречистої престіл,
а там подвійний, темноликий сам Христос
відмірює вино в дві чаші.

Святі з пустель, сувора Божа Мати,
і капаючі квіти зі стін понад дверми, із ніш,
архангеле в сяйному панцирі,
про що ти у проміннях сниш?

Які апокаліпсиси сняться драконам і орлам?
Сурма не кличе, не кричить.
Відсмикується місяць, бо в морок западає храм.
А Оріон за шибками мерехкотить.

АВТОПОРТРЕТ

Я став у Любліні на землі
тут мене вдарила крилом тривога
мати добра
винеси мене на дощ в літа малі
там пахне сіно зі свіжого стога

зі снів дитинства видер мене
з нудоти шкільної лектури
Ян Видра хто його пом'яне
і брат у мундурі високий комір
такий дебелий
пілсудського жовнір

так так тупали дні
і літа надійні й сумні
аж почали й мені
дудніти гармати

спочатку Литва
протікала крізь маршів смуги
ніби крізь пальці
протікала в поезію в слова
за мене боролись вірші-зухвальці
і знову Литва в озерній осені броди
мосяжні ліси на пагорбах

під лодкою рум'яні води
з мовою білоруською навпереміну
блищали на берега стрічці
мої руки плюскались в річці

Волинь

як там я кипів
на весіллі
зростаючи тяжко й рясно
в містечку церковці білі
гриміла весна прекрасно
у Варшаві ясні вітрини доми
сум заслонив мені
париж океан я бачив крізь сині дими
тьму лаврову на дні

Знов Люблін

як Бретані червоні скали
серце не втомилося в дорозі
ні кроку
далі

НІЧОГО БІЛЬШЕ

з вогню неспокій
водоспад сиво-білий
розвіяне мамине волосся
як чеше розтяте навпіл від сліз
смуток пливе глибокий
доснити доспати
досягнути вершини катедр
останнім обертанням коліс

потріскана як тло мозаїки
рука на держалні лопати
мій може бути злочин
і благородний дар
янку йоанно анна
шепче трава біля хати
звідки в очах вологих
рудий пожар

так мене signum означило
тонучи бачу у вирі
де гнеться лоза
хто мої дні витісує
з болю і цифр

нічого не вирішать щирі
стовпи що стоять рядами
вони попадають
є коса
буде вихор

ВОСЕНИ

плямами хмари дощова сіль
сад — червоняста іржавість і мідь
блискає й пирскає небо щоднини
краплини тяжкі на листочках бросквини¹

слухаю шелестів шуму води
чуйно чатую на квітів сліди
квіт опадає вогнем у калюжу
чим я цвітіння його надолужу

може я вчую якогось там дня
людську мелодію з саміського дна
ноту що дзвонить остро і зично
і небо як зруб піднімає велично

ЗІТХАННЯ

котрим не раз я в місячні ночі
проводив виміри
чудового містечка
Володимире

під перлинними степами неба
травнева ніч курилась вгору
стояли зорі у ровах
в деревах плив огром собору
а паровози десь за стацією

¹ Brzoskwinia (польськ.) — персик. (Прим. укладача).

дихали тугою
вітрець печаль розносив і акацією
понад рікою пахло
понад Лугою
тінь дзвіниці у садку темніє
солов'їний кущик молиться
все солодше волиніє
п'яння околиці
о містечко

ЗАПОВІДЬ

червоні грубі спіралі надовкола дзбанів
поблиск цяткованих мушель
щораз менші кулі пливуть у срібній смузі
будинок хитається ніби віяло

яким же чином цей профіль замкнути в трапеціях і кутах
трагічно розвихреним деревом я затуляю нашу любов
зрізані квіти поснули в мисках
дзеркала показують бліду підводну глибіню
освіжує тяжка хвиля запаху кадила
нарешті вириваються слова найважливіші
метафізику сплетену як гарне волосся
розрубає дзвінкий меч хімія

АНДЖЕЙ КУСНЕВИЧ (1904—1993)

Народився в селі Ковенці біля Самбора (Львівська обл.), помер у Варшаві. Кусневич навчався у Вищій школі закордонної торгівлі у Львові, в Академії мистецтв у Кракові, на юридичному факультеті Ягелонського університету. До війни працював співробітником польського консульства в Ужгороді та в польському консульстві в Тулузі.

Як учасник французького руху Опору Кусневич був заарештований, перебував у фашистському концтаборі. Після визволення повертається на дипломатичну службу, працює в польських консульствах у Тулузі, Страсбурзі, Лілі.

Літературну творчість розпочав, уже майже буди на пенсії, 1956 р. збіркою віршів «Слова про ненависть». Він видав кілька поетичних книжок і перейшов на прозу. Його романи «Корупція» (1961), «Зони» (1971), «Король обидвох Сицилій» (1970), «Стан невагомості» та ін. стали популярними, їх переклали багатьма мовами, зокрема українською. В польській літературі поезія Кусневича цікава насамперед своїми українськими мотивами. Вони відчутні у збірках «Слово про ненависть» (1956), «Чортів недогарок» (1959), «Особистий час» (1962). 1992 р. він дав інтерв'ю журналу «Дзісь», в якому сказав: «Думаю, що в самостійній Україні взаємини українців з поляками будуть добрими», але тут же додав, що не може прокувати ідилічних стосунків між ними. Кусневич добре знав Галичину часів своєї молодості, він симпатизував українцям і вітав утворення Української держави 1991 р.

Я РОЗМОВЛЯЮ ПРО УКРАЇНУ

Казали: «Цього торкатись не варто!»
Але бачиш — минулись роздори,
і набридло листки виривати
із запліснявілої історії.

Дехто цих віршів не любить,
що не взяли собі в тяму
ні гордошів народу,
ні національного страму.

Я не зумів інакше.
Одні в рот понабирали води,
мовчали, як риби,
інші, усмішок повні погірдних,
носи задирали вище.

Я кинув камінь у шибу,
хто хоче — хай свище.

Глянь, сестро Україно,
зник ненависті час — поза мною.
Земля покривається щастям,
неначе озиминою.
Розтяв, як тісто, трактор
гордіїв вузол — власність.

Але є ще лукавці, що служать дияволу, —
гнів у душі тліється знов,
коли здараєм кору набубнявілу,
з пальців висмоктуючи кров.

Якби ще раз до горла кат
вовчиськом скочив, Україно,
з тобою стане твій польський брат,
схопивши міцно карабіна.

Так, росте, виростає
діло давно почате,
час, коли скажем: «Людино»,
а подумаєм: «Брате».

Час, коли слово «Береза»
тільки березу означатиме,
просто отак: берізка,
і вже не буде інакше.

Коли скинем на сміття історії
старий календар, як з дахів очерет,
заїжджати будемо в гості
караваном стокінних карет.

СПІЛЬНО

Коли ще трава
щоб заглянути мені в очі
мусила до мене схилитися
а краплі дощу
сяяли наді мною як бані церков
коли я ще був
найменшим павучком цвіркуном
корольком
а може польовою мишею
вже тоді
я розумів що мушу поділитися з кимось
працею
бодем кривою

Так я роздвоювався творячи в собі:

павучка так само хижого
але меншого від мене
цвіркуна що кричить про свій страх
голосніше від мене

мишу яка не може втікаючи потрапити в нору
підступно закрити рукою
отже коли я падав кривлячись на обличчя
скільки разів карав мене той що сильніший за мене —
Він — той другий — слабший
і задля того в мені створений
кров'ю стікав більше
боявся більше
(о стократ більше!)
ніж я.

Спостерігаючи мій переляк що опанував його
переслідуючи меншого (собою більшим)
я протискався крадьки
на другий бік страждання

ПРИГОДА

Понесли наполохані коні
наш віз у шаленім розгоні,
по стернищах, загонах, через яруги

по вертепах, в яму, навпрошки
в яр.

А там всі мої близькі, найближчі,
вся моя родина — рятуйте!

Щось кричали, благали — не чую.
Їхні кості поламани, скрушені.

їхнім гріхам — відпущення,
їхнім тілам — відпочинок і тиша.

А я на повороті рукою
за дерево захопився міцно,
що там сухоребре стирчало,
що над яром звисало,
нахилилося аж до трави,
було, як тіло без голови.

А пізніше вони казали:
Що за щастя в нещасті!
Богу складаймо похвали.
Все ми обдивились, порахували,
всі здорові й ціленькі.
Живемо.

Навіщо він хапався за ту конару?
Висів на тій деревині?
Чи йому щось привиділось,
що він скочив аж на ту галузь?
Не знати.
Якби залишився з нами,
нічого йому б не сталось.
Жив би донині.

НІЧНИЙ ПАТРУЛЬ

Чи ті справи з жирної землі, ще тієї,
чи з молока матері-годувальниці
гойної грудьми надмірно ревними й буйними,
чи з пошуму дерев
в українські ночі немовляткування?

Заквітне несподівано
посередині чужої вулиці —
з якогось одного погляду, жесту руки —

в нав'язливих думках,
зачинених надаремно на десять засувів,
у пивницях,
відмиканих безкарно лиш уві сні.

З огарком в руці я сходжу в яму,
дивлюся по кутах,
смітниках, нагромаджених літами.

Я відбуваю нічний патруль,
сором'язливий інвентар.

СОФІЇВКА

1

Коли я за Єлизаветою славною тужачи
з розпукою в серці
відходити мусів
в дорозі
на попасі в Проскурові
перечитав при свічках опівночі
в старих записах
що
«кавалер Боскамп-Лясопольський
в Стамбулі купив її
і віз для Єгомості-Короля
через Кам'янець...»
І так моя доля почалась

2

Я думав
 фатьма
 східний персик і троянда
 гріх гурій поганських
 (а була ж молодеча охота)
Я побачив у кам'янецькому замку
у квартирі пана генерала Вітте
її представлену присутнім при вині
— люба вона
— люба — а я
— люб — яна
і відразу в генеральського сина Вітте

увійшовши
на очах братів-шляхтичів і панів офіцерів
взяв її

3

І так у кожного чергового власника
входячи
я почав ступати
щаблями драбини
аж до того першого
турка? чи грека?
Наступний вершник
наскакував невтомно
аж відтискувались попруги

Я тлумачив панам-братам:
— Є такі
що до них
по намиленому стовпі
— хоч би й сам пан Щенсни
коли треба
а підпилі
з шароварами в зубах
— навіть

А вони на те:
турчином вона зіпсована
а ви до неї — пане-брате
— Семираміда в Умані
килими Софіївки
(тоді я вже Щенсним був!)
— перстені їй на пальці
з брязкальцями вона ходить
— пане Потоцький
за ті грецькі безсонниці
— сором

4

Тоді я вибрався морем
сам на далеч

— де дуже небесно
і де світає Гелеспонт

Там
вже дуже схорований старий
(адже літа проминали)
я знайшов
відкупив у турчина
— її першокуплення

першовіддання
з торгу зняв я
за моє

подільське колосся
срібні еполети

за перші літа
змандровані —
перешукані

за повсюдні кпини
на сміх —

я виніс все
і поховав у Софіївці
у вірші

КОНСТАНТИ ІЛЬДЕФОНС ГАЛЧИНСЬКИЙ (1905—1953)

Константи Галчинський (Ільдефонс — його прибрane ім'я) — один з найвидатніших польських поетів-сатириків, але також автор багатьох ліричних, патріотичних, поважних творів, які принесли йому визнання і популярність. Поетичні дотепи Галчинського були інколи абсурдними, але завжди пов'язаними з теплим, ліричним баченням життя. В польській поезії нема іншого творця, котрий з такою сміливістю кпив би з традиційних польських комплексів, фактично — з псевдоінтелектуального дрібноміщанського середовища.

Найважливіші книжки: «Зачаровані дрожки» (1948), «Ніоба» (1950), «Віт Ствош» (1952), «Пісні» (1953), «Кінець світу. Видіння святого Ільдефонса, або Сатира на всесвіт» (1930).

Галчинський народився у Варшаві, вчився на філологічному факультеті Варшавського університету. Дебютував у 20-ті роки, належав до літературної групи «Квадрига», друкувався в гумористичному журналі «Цирулік Варшавські».

Поет брав участь у вересневій кампанії 1939 року. Як польський воїн потрапив у полон і пробув п'ять років у німецькому концтаборі.

Наприкінці 40-х років, коли в Польщі запанувала доба похмурого соцреалізму, Галчинського гостро критикували, що доводило його до розпачу, який поет тамував алкоголем. Це було, зрештою, причиною його передчасної смерті.

Чудові переклади українською мовою творів Галчинського, зокрема поеми «Віт Ствош», належать перу Романа Лубківського (див. «Антологію польської поезії», Київ, «Дніпро», 1979, том 2).

* * *

Я кохаю тебе вже стільки літ —
то в мороці, то в співі раю,
можливо, що то вже аж вісім літ,
а може, дев'ять — не знаю.

Сплелосся, померкло — де ти, а де я,
не знаю — та думаю досі,
що ти — революція, поразка, імла,
а я — твої вії і коси.

ЛІРИЧНА РОЗМОВА

- Скажи мені, як ти мене кохаєш!
— Скажу.
— То в чому річ?
— Кохаю тебе в сонці. І при блиску свіч.
Кохаю тебе в береті і в капелюсі.
На концерті і на дорозі при великому русі.
В бузках, в березах, в малинах і біля клена.
І коли спиш. І коли працюєш — натхненна.
І коли розбиваєш гарно яйце,
І коли тобі хмарка знаходить на лице.
В таксі. В автомобілі. Як виходиш на кладку.
Наприкінці вулиці. І на початку.
І коли розчісуєш кучері веселі.
В небезпеці. І на каруселі.
В морі. В горах. В калошах. І босоніж.
Сьогодні. Вчора. І завтра. Вдень і під ніч.
І весною, як ластівка прилітає. Коли вже земля зігрита.
— А влітку як мене кохаєш?
— Як глибину літа.
— А восени, як вітер жене і дощить на полю?
— Навіть тоді, коли губиш парасолю.
— А коли зима вийде в білому на оболонь?
— Зимою кохаю тебе, як веселий вогонь.
Близько біля твого серця згинаюся в дугу.
А за вікнами сніг. Ворони на снігу.

МОЯ МИЛА

Правда — на авто в нас грошей нема,
моя мила.

Та поглянь — поспішають лиш дурні,
а пішки ходять люди культурні,
моя мила.

На Лондон так само нас не вистачає,
моя мила.

Та навіщо Лондон? Лондон — діра;
Вчора читав я в паризькій журналі,
що маркіз, який знався з баронами,
отруїв дружину псячими макаронами.
Ясна холера з такими Лондонами,
моя мила.

На ікру з Кремля, на осетра
ми також не маємо, моя мила.
Та навіщо Кремль, як я маю твої бедра?
Бедра золоті, а ніч, мов катедра.
А ще маєм вино, що в пляшці блима,
і рахунок на небі, у серафима.
Так свищи на авто, на Кремль і на Лондон,
моя мила.

ПРИВІТ, МАДОННО!

Хай там інші пишуть книжки. Нехай
їм і слава задзвонить, як дзвіниця, стодзвонно,
я писати книжок не вмю, я не дбаю про рай —
привіт, мадонно!

Не для мене супокій книжок, їхня висока роль,
і весна не для мене, і небо, що просяває бездонно,
а для мене лиш ніч із дощем, і вітер, і алкоголь —
привіт, мадонно!

Були інші до мене. Ще й після мене прийдуть,
бо вічне життя, а смерть збирає врожаї законно,
все, наче сон божевільного, сновидива каламуть —
привіт, мадонно!

Це ж ти гарно прибрана в купавину золоту,
в квіти мого дитинства, що цвітуть забобонно,
росою вмиваю руки, і тобі вінок плету —
привіт, мадонно!

Не погордуй вінком поета, лобуря, гультя,
редактори мене знають,
кінна поліція проїжджає
біля мене преклонно,
а ти — моя мати, коханка і муза моя —
привіт, мадонно!

ПРО ГОРОБЧИКА

Горобчик — мала пташина,
горобчик — дрібна істотка.
Він бридку поїдає стоногу,
так ніби то річ солодка.

Наш друг — оця пташка завзята!
Кричу — аж гуде аорта:
кохайте горобця, дівчата,
кохайте ж його, до чорта!

ВІРШИК ПРО ВОРОН

На дереві, в центрі крони,
посідали собі ворони,
може, їм літо сниться?

Сніговиння іде лапате,
ворони не хочуть літати,
засновує їх сніжниця.

Тут поле, ручай недалечко,
видно мале містечко,
новітні заводи —

а ворони ведуть безплідну
розмову й одна на одну
дивляться оком незгоди.

Якби їх замінити в ноти,
то вони дзвеленіли б доти,
допоки струн буде кворум,

а так, на воронячі цілі,
сидять вони чорні, здерев'янілі
in saecula saeculorum¹.

Небо ночі вже квітне,
все надовкруг блакитне:
ворони, вітрів перегони;

засинай, вузький ручаю,
доброї ночі бажаю,
добраніч, ворони!

ЧОМУ ОГІРОК НЕ СПІВАЄ

*(З недокінченої цілості
під заголовком «Милосердя»)*

У заголовку так сміло
поставлене питання
потребує, як болісне діло,
належного розв'язання.

Якщо огірок не співає,
не стався до нього вороже,
бо видно, що з волі неба співати,
правдоподібно, не може.

А коли прагне співати вранці,
як жайвір, як ніхто й ніколи,
якщо сльози зелені в банці
проливає, о нещасна доле?

Літа проминають своїм звичаєм,
і доля його надалі гірка,
а ми собі байдуже минаєм
не одного огірка.

ЛІРИКА, ЛІРИКА, ЧУТЛИВА ДИНАМІКА

Не розумію, звідки думка логічна,
що я — тварина міфологічна,
не то свино-бик, не то кото-пес,

¹ Навіки віків (лат.). (Прим. укладача).

взагалі з інших сторін:
лірика, лірика,
чутлива динаміка,
ангелологія
і даль.

Проходжу, скажімо, під вечір з Артуром,
і раптом: місяць сходить над муром,
Артур остерігає, бо серце добре має:
— Не дивись! — А я, мов бобер:
лірика, лірика,
чутлива динаміка,
ангелологія
і даль.

В такому «Пшэкруї» бояться мене стрічати,
бо як, наприклад, зайду до кімнати
і помислю, скажімо, про Віслу,
то сльози, немов горох:
лірика, лірика,
чутлива динаміка,
ангелологія
і даль.

Шановні панове: це справа не дивна,
шість років світами скиталась людина,
і раптом: Польща, арфа і площа,
це просто чудо із нот:
лірика, лірика,
чутлива динаміка,
ангелологія
і даль.

Сміятися будете, та, даю слово,
я читаю навіть «Газету людову»
і дуже натхненні вірші в «Камені»,
читаю, читаю, і ох:
лірика, лірика,
чутлива динаміка,
ангелологія
і даль.

Хай зарубають мене, хай смиренний
візьме Артур на вінки гонорар зароблений!

я є поляк, а поляк є шалений,
а шалений — найкращий гість:
лірика, лірика,
чутлива динаміка,
ангелологія
і даль.

Хай напишуть на гробі — хай кожен знає,
хто епітафію ту прочитає:
ТУТ ЧАРОДІЙ І МАВПІЙОН СПОЧИВАЄ,
а під словом ще текст:
лірика, лірика,
чутлива динаміка,
ангелологія
і даль.

НІЧНИЙ ЗАПОВІТ

(Уривок)

Я, Константи, син Константи,
названий в Іспанії майстром Ільдефонсом,
будучи несповна розуму,
пишу заповіт при свічках.

Комашня, зазначаю, метушиться при ліхтарях вгорі
і тремтить, я її не відганяю, —
отже, майстрові, який створював ліхтарі,
заповідаю червону комашню.

Як його колись нападе хандра,
і вночі він вийде на цих вулиць кривулі,
комарі заметушаться біля кожного бра,
згаснуть на клумбах небесні кулі,
він уздрить комарів, головою трусне,
зупиниться і згадає мене.

А поетам майбутнім і живим
заповідаю мою кахляну піч,
в ній мої мислі й задуми обернулися в дим,
різні забави, що не варті свіч,
а також — місяць, повен мій каламар,
що його продав мені мандрівний крамар.

Якщо колись, за інших часів, у майбутть,
як я сьогодні, голос вони піднімуть,
пергаменти свої розкладуть,
щоб увічнити ніч, зітхати почнуть,
то я буду з ними, ніби тепер,
в пергаментах, у скрипінні пер,
бо вночі я зашумів, і відшумів,
і партитури її до дна зрозумів.

Дочці моїй Кірі, танцівниці,
заповідаю сьоме небо,
херувимів, що співають з терцин, яснолиці,
шум високий, світла огроми
і природу, мов скриню секретів,
хай з неї вчиться своїх балетів.

Теофілові, як западе в місті смеркання,
даю вуличку для шептання,
а також одну браму в Лешні,
де стояв колись Нептун залізний,
але втік, бо дуже любив моря,
тепер на небі спокійна зоря,
А всім добрим чари, що зібрав я зі світла
на землі, даю, немов алфавіт,
пори року із золота і зі срібла,
і дятлів, і мушок маленьких політ —
вечорами роями шаленіє цьма, —
і зорю, з якої повороту нема.

А віршам своїм — фосфорні фурії,
блиск у вертепах темних, негоди й грози,
а моїй Смаглявій, моїй Стрункій та Похмурій —
сльози.

СКУМБРІЇ В ТОМАТІ

Якось до газети «Слово небесне»
(скупбрії в томаті скупбрії в томаті)
пришов маленький дідусь із песиком,
(скупбрії в томаті пструг)

— Хто пан? Скажіть нам, хоч під секретом!
(скупбрії в томаті скупбрії в томаті)
— Я — ваш король Владислав Локетек.
(скупбрії в томаті пструг)

Сидів я, — каже, — довго в тім Гроті
(скупбрії в томаті скупбрії в томаті),
довше не можу... скупбрії в томаті!
(скупбрії в томаті пструг)

Росте зараза з кожної грядки
(скупбрії в томаті скупбрії в томаті),
я йду до Польщі робить порядки,
(скупбрії в томаті пструг)

Чхнув на ту мову сам пан редактор
(скупбрії в томаті скупбрії в томаті)
і по задумі питається: — Як то?
(скупбрії в томаті пструг)

Лад наш поправити хочете? В чому?
(скупбрії в томаті скупбрії в томаті)
був тут один вже літ десять тому,
(скупбрії в томаті пструг)

Шляхетний так само. Стріляв. Не вийшло.
(скупбрії в томаті скупбрії в томаті)
Кров полилася, а потім вискло.
(скупбрії в томаті пструг)

— Ах, що пан каже? — зойкнув Локетек;
(скупбрії в томаті скупбрії в томаті)
Змочив сльозами купу серветок,
(скупбрії в томаті пструг)

— Значить, я мушу вертатись в дірище...
(скупбрії в томаті скупбрії в томаті)
— Ех, злотий Владку, ти потерпи ще!
(скупбрії в томаті пструг)

Скупбрії в томаті скупбрії в томаті!
(скупбрії в томаті скупбрії в томаті)
Хотіли ви Польщі, — от і маєте!
(скупбрії в томаті пструг)

Я НІЖКИ ЦІЛЮЮ МУЗИ

Таблетка? Не полікує.
На друга надіятись? Всує:
Друзів нема.

Ти поранений? Цей світ — пуща
ти рубав, а сокира злюща
затялась в тебе сама.

Ти лежиш на тихім мосі,
а зорі златоволосі
грають у вишині.

Таблетка? Не полікує.
На друга надіятись? Всує, —
Повір мені!

Що pomoже? Я знаю:
старий сон, стара казка,
що носить на крилах.

Якщо ти, мов горщик, тріснув,
склеїти тебе зуміє,
якщо втратив надію,
впливеш у море надії
на всіх вітрилах.

«Настанови» суспільству? Карликів діло,
Рецензії недоречні? Щоб гриміло та гуркотіло.
Поете, плюнь — де комуна, санація та ендеція.

Тільки вона тебе порятує,
проклята і чудова,
і ритмом святим до зір вознесе інша мова —
поезія

ЛЕОПОЛЬД ЛЕВІН (1910—1995)

Народився у Пьотркуві. Під час Другої світової війни перебував у Радянському Союзі. Брав участь у боях як офіцер Війська Польського.

Поетичні збірки «Рубання лісу» (1931), «Напис на корі» (1933), «Солдатський шлях» (1953) та інші.

Перекладав з російської поезії С. Єсеніна, з української — Т. Шевченка, М. Рильського. Написав статтю «Шевченко очима поляка». Деякі твори Левіна, написані в дусі соцреалізму, втратили значення, але його прихильне ставлення до української та білоруської класичної літератури, твори, присвячені темі Голокосту, дають підстави згадати його присутність у польській поезії.

* * *

Вони мені батька спалили,
І матір мою спалили,
І вбили вони мого брата,
І друга мого вони вбили.

Багато близьких спалили,
І множество рідних убили.

Врятований чудом од смерті,
Збагнути не маю сили,
Скорботою осягнути —
Як же це? Вбили?! Спалили?!

* * *

Вийду надосвітку з дому
Вглиб зоряного огрому.

Далекі, чужі сновидіння
В життя поверну із тління.

У цвинтарну землю кину
Надії зернину.

ЛЕОН ПАСТЕРНАК (1910—1969)

Народився у Львові. З 1931 р. жив у Варшаві, працював у лівій пресі. За свою політичну діяльність був заарештований, близько п'яти років провів у в'язницях та концтаборі Береза Картузька.

1943 р. вступив у дивізію імені Тадеуша Костюшка, яка воювала разом з Червоною Армією проти німецько-фашистських окупантів. По війні жив у Варшаві.

Рання поетична творчість Пастернака спрямована проти воєнної загрози, а пізніша перейнята похвалами комуністичної перебудови світу. Відзначаємо його присутність у польській літературі, зважаючи насамперед на його високоякісні переклади творів Т. Шевченка та І. Франка.

ТОСТ

Тост підношу я зловісний,
в ньому сміх і в ньому гнів.
Хто за мене, хай горлає:
«На погибель наших днів!»

Пий, хлищи, жлукчи, собако!
Ювіляр — нехай би щез!
Тільки нині! Nunc per Vasso!¹
Nunc bibendum est!²

Пий вино, не будь похмурим,
в кут ховатися не смій!
За найкращі наші тюрми
цокнемося, брате мій!

Пиймо за важкі гармати,
доки ще на світі мир,

¹ Сьогодні — для Вакха! (Лат.). (Прим. перекладача).

² Сьогодні п'ється! (Лат.). (Прим. перекладача).

гей же, в горла спирт вливати,
у гарматне м'ясо — спирт!

Що життя там означає,
де воїтеля апломб?
Випий, випий, глупа зграє,
За здоров'я куль і бомб!

Юність — льохові, а завтра
в каску голову і — раз!..
Пиші алкоголю ватра,
Завтра буде труйний газ!

Заспівай собі дискантом,
нова пляшка, грюк і смерк.
Пий на радість фабрикантам,
пий, та все — за нашу смерть!

1936

ЧЕСЛАВ МІЛОШ (1911—2004)

Нобелівський лауреат (1980 р.) Чеслав Мілош народився в Литві. Належав до віленського літературного угруповання «Жагари». Під час фашистської окупації жив у Варшаві, брав участь у підпільному культурному русі. 1945—1950 рр. працював на дипломатичній службі, з 1951 р. — емігрант; жив спочатку у Франції, а з 1960 р. — у США. Професор Каліфорнійського університету (Берклі). Книжки поезії Мілоша: «Поема про застиглий час» (1933), «Три зими» (1936), «Рятунок» (1945), «Місто без імені» (1969), «Де сходить і де заходить сонце» (1974), «Дальші околиці» (1991) та ін. Мілош пише також прозу, літературознавчі дослідження, перекладає.

Головний конфлікт, який простежує Мілош у своїй творчості, — це зіткнення загальнолюдських моральних цінностей з досвідом людини ХХ ст.; по суті, це трагічна поезія, яка, однак, показує, що перемога добра над злом можлива. Поезія Мілоша глибоко інтелектуальна, філософська, а при тому закорінена в спогади й переживання автора таким чином, що він, чи, власне, його ліричний герой, є дуже конкретною людиною з тяжкою біографією протестанта. Мілош не міг жити в тоталітарній комуністичній системі, але й там, куди він втечу врятувався од неї, зустрів далеко не ідеальний світ, про що мав сміливість сказати.

Титанічний літературознавчий та філософський доробок Мілоша потребує засвоєння не те що в Україні, де його ще мало знають, але й у Польщі, де вже існує велика література про нього. Великий інтерес для українського читача становлять, зокрема, його статті, зібрані в книжках «Поневолений розум» (1953), «Земля Ульро» (1977) та ін.

Безперечно, Мілош проходив різні етапи свого письменницького розвитку; на нього мали вплив великі англійські автори, яких він перекладав. Постать Мілоша виділяється на тлі найвидатніших польських письменників ХХ ст. як

образ творця і мислителя, що поєднав мистецтво поезії з мистецтвом філософії.

Книга «Вибрані твори» Чеслава Мілоша (його поезії та лекції про поезію), видана українською мовою у видавництві «Юніверс» (2008) з глибокою передмовою Наталі Сидяченко, — безперечно, видатне досягнення нашої літератури.

ЕЛЕГІЯ

Ні вічним забуттям, ні пам'яті думками,
ні гамором столиць цей світ не заспокоїть.
Лиш по літах змагань, можливо, —
хрест, чи камінь,
і птах співаючий, мов на руїнах Трої.
Любов, питво, їда — товариші в дорогах,
та очі не до них звертаються несміло.
В знінці заспані б'є світла хвиля строга,
остерігає час, аж переступить тіло.
Довірлива звірня з людським ясним обличчям
живе в захопленні, мурує й валить стіни.
А голос із землі встає: «Нащадку, тіне,
чи надаремно ми тебе так довго кличем?»

Париж, 1935

СВІТ

Наївна поема

ДОРОГА

Там, де зелена стелиться долина,
Дорога йде крізь польові околи;
Крізь гай дубовий дівчинка й хлопчина
Додому повертаються зі школи.

В пеналі — олівці, пенал — в торбині,
І зошити, загорнуті в бібулі,
І мідний гріш, дарований дитині
На привітання першої зозулі.

Беретики дітей поміж кущами
Мелькають, сойка на гіллі скрекоче.

Пливають довжезні хмари над полями
І мріяння розбуджують діточе.

Вже видно дах червоний; біля дому
Стоїть, зіпершись на мотику, тато,
Схиляється, немов скидає втому,
І знов на грядці трудиться завзято.

ХВІРТКА

Її обвіє хміль на стежці білій,
Та доки він росте за лободою,
Та хвіртка має колір листя лілій,
Що в літній вечір мріють під водою.

Вгорі штахети гострі, наче піки,
Пташки сідають там і гублять пір'я.
Одного разу навіть голуб дикий
Сидів там довго й оглядав подвір'я.

І дерев'яна клямка блискотлива,
Руками полірована. З-під тину
Під клямку підкрадається кропива,
Горить ліхтарик жовтого жасмину.

ЃАНОК

На захід звернений дверима ґанок.
Великі вікна має. На городи
Там відкривався краєвид щоранок,
А далі — на ліси, поля і води.

Дубина в зелень одяглась весною,
Тепло вже йде від сонця, не від груби,
І світ зникає там, за далиною,
Потятий листям на крапчасті зуби.

Брат і сестра рисують війни, зорі,
Погоні, втечі, збройні перегони,
І помагають кораблям на морі,
З яких один уже, напевно, тоне.

ЃДАЛЬНЯ

Низенькі вікна. І годинник данський.
Софа, оббита шкірою, а вище —
Два різьблені, усміхнені чортиська,

А там каструлі мідне животище,
Де усмішка відбилась товариська.

Картина давня представляє зиму:
На ковзанах людей громада. Крига.
Із комина валують клуби диму,
Летять ворони, чується відлига.

Годинник другий. Там житло пташати.
Як вибіжить воно і заволає,
Обідати припрошує нас мати,
Із вази суп пахучий наливає.

СХОДИ

Скрипучі сходи мають запах пасти,
Спускатися найкраще під стіною,
Біля поруччя вузько, можна впасти —
Не стати там дорослою ногою.

Зі сходів видно тінь, спочатку рило
Показується, потім ікла куці
Появляться із мороку — страшило,
І світло розпливається в пилюці.

Йде мати вниз, а щоб свіча не меркла —
Долоні біля вогника, мов дужки.
Тінь матері іде до тіні вепра
І бореться з тим звіром самотужки.

МАЛЮНКИ

Відкрито книжку. Позлітали молі.
Мчать колісниці й бойові ридвани.
Міль падає, а греки ясночолі
Вже здобувають місто нездоланне.

Ридван гуркоче; об камінні плити
Герой ударивсь, кров тече зі спини.
І міль, до картки пальчиком прибита,
На тілі воїна так само гине.

Тим часом небо вдарило громами,
Од скель втікають кораблі на море.
А хлібороб на березі волами
Своє камінне поле тяжко оре.

БАТЬКО В БІБЛІОТЕЦІ

З вікна на нього сонце заглядає.
Чоло високе, ясний вихор чуба,
Немов корона з пуху, в сонці сяє.
В руках у батька книжка дуже груба,
Її він розгортає і читає.
Одягнений у чародія шати,
Читаючи, закляття він муркоче.
Той про події в книзі буде знати,
Кого навчити чарів Бог захоче.

БАТЬКОВЕ ЗАКЛЯТТЯ

«Солодкий мудрче, безмір супокою
Приносиш у судьбу мою гарячу!
Люблю тебе, ти володієш мною,
Хоч я тебе ніколи не побачу.

Твій слід уже розтанув, наче крига,
Уже ніхто не пам'ятає, хто ти,
Ти досконалим став, неначе книга,
Що думка вийняла її з ніщоти.

Бо знав, як мучать сумнів і провина,
Та проти себе виступав ти сміло.
Тебе ціню, бо знаю, що людина
Мала, та здатна на велике діло».

З ВІКНА

За полем, лісом і за другим полем
Вода велика, хвилі, повні блиску.
На них земля із золотим подолом,
Занурена, немов тюльпан у миску.

Оповідає батько: то — Європа.
У ясний день — вся, наче на долоні,
Іще димить по багатьох потопах,
Живуть там люди, пси, коти і коні.

Там кольорові вежі над містами,
Сріберні струмені річок петляють,
При місяці там гори за горами,
Гусячим пір'ям землю застеляють.

БАТЬКО ПОЯСНЮЄ

«Там, де над Віслою росте рокита,
Ось бачите: ряхтить проміння плавне,
Стоїть Варшава, звідусіль одкрита,
Це місто — молоде, та дуже славне.

А далі, де висить з дощів серпанок,
Під пагорбами, за зеленим гаєм —
То Прага. На горі видніє замок,
Збудований за давнім обичаєм.

А далі — Альпи. По долинах — сосни.
А на вершинах — снігова пустиня.
За ними — щедро викупана в сонці
Італія, немов тарілка синя.

Міста чудові, в пінях оселі,
Між ними — Рим, де страх народу много;
А по дахах округлих на костелі
Впізнаєте собор Петра Святого.

Трохи на північ, де морська затока,
Небесної імлі звисає хмара, —
Париж. Де вежа піднялась висока,
Понад рікою йде мостів отара.

Не всі Париж наслідувати годні,
Хоч є міста, що зблискують алмазом,
Як він... Та досить, досить на сьогодні,
Про решту розповім я іншим разом».

ПРИПОВІСТКА ПРО МАК

На маковім зерні — домбк малий,
На маковий місяць песики виють,
І світу, більшого за світик свій,
Вони не знають і не розуміють.

Земля — то зерня. Планети і зорі,
(А їх без ліку в космічнім просторі) —
Також мачинки, й на кожній — о Боже! —
Домок із городчиком бути може.

Все — в маківці. Мак росте на городі.
Дитя біжить — вітер маки колише.

Вночі при місяці на небозводі,
Пси виють то голосно, то тихіше.

БІЛЯ ПІВОНІЙ

Півонії цвітуть рожеві й білі,
А в кожній, начебто в пахучім дзбані,
Жучки, що їм для жител квіти дані,
Ведуть розмови, нам незрозумілі.

А мати розхиляє пелюстини,
І западає, наче сонце, оком
В півонієві потайні країни,
Що мить одна для них буває роком.

А потім нам, малим, розповідає,
Що бачила на тих жучках і бджолах,
А вітер листям лагідно хитає,
І цятки світла бігають по чолах.

ВІРА

То віра, коли бачить хтось на водах
Листок, чи на траві роси краплину,
І знає, що вони не випадкові,
Що можна спити-спати якнайдовше,

Лиш те на світі буде, що було вже,
І відплисти призначено листкові.
То віра — зранити об камінь ногу
Й не докоряти за свій біль камінню.

Для того камінь і займає схили.
Глянь, кидають дерева довгі тіні,
І тінь людини падає на землю,
Єство без тіні жить не має сили.

НАДІЯ

Надія — це тоді, як хтось повірить:
Земля — не марево, жива істота;
Що зір твій, слух, і дотик — правдомовні,
А світ — це сад, який ти вздрів не вповні,
Бо лиш заглянув за його ворота.

Зайти туди не можна. Та можливо,
Як мудро придивитися із брами,

Ще не одне нове квітуче диво
Уздріти можна поміж деревами.

Все — злуда, — кажуть інші, — не спізнати
Предмета жодного й малу приміту;
Хто каже так, не має той надії,
Бо вірить, як одвернеться од світу,
Перестає той зразу існувати,
Неначебто його крадуть злодії.

ЛЮБОВ

Любов — це значить глянути на себе,
Як на чужий предмет, а не в люстерце,
Бо ти — це річ, яких багато дуже.
А хто так дивиться, той мимоволі
Від болістей лікує власне серце,
Сосна і птах його вітають: «Друже!
Себе ти службі схочеш присвятити,
Але кому й навіщо — таємниця;
Та не найкраще вміє той служити,
Хто знає все і розумом гордиться».

ПОХІД ДО ЛІСУ

В призахідному сонці золотими
Свічками стали велетні-дерева,
А люди йдуть стежками поміж ними,
Такі маленькі, як трава травнева.

Візьмімося за руки, вгору — очі,
Щоб не згубитись нам між стовбурами,
Бо вже на квітах видно знаки ночі,
Спливають кольори за кольорами.

Над нами — учта. Золота трепета.
Вино червоне — ти його догледів?
Везе дари повітряна карета
Для королів незримих чи ведмедів.

КОРОЛІВСТВО ПТАХІВ

Вже глухарі важкі від тлуцу
Торкаються небесної емалі.
І голуби вертаються у пуцу,
Крук, мов літак, летить у зблисках сталі.

А що для них земля? Темнотні ями.
Її ковтнула ніч. Вони ж над нею
Будують, порятовані світлами,
Свої будинки й тішаться ріднею.

Як гладять дзьобом довжелезні пера,
Одне перо опустять для привіту,
Спадаючи, воно обов'язково
Торкне чоло, як вісточка зі світу,
Де ясно, тепло, вільно і чудово.

ТРИВОГА

«Гей, батьку, де ти? Почина темніти,
Від бігу звіра колихнулись хаші,
Вогнем отруйним вибухають квіти,
Кущі на нас ошкірились, як пащі.

Озвися, батьку! Тьма йде звідусюди,
Неначе світ запався в підземелля.
Від голоду помруть мандрівні люди,
А хліб наш висох, став твердим, як скеля.

Ось-ось, уже в обличчя звір гаркоче,
Вже чути подихи страшні й смердючі.
Озвись! Невже тобі не жалко, отче,
Дітей, що заблукали в дикій пущі?»

ВІДНАЙДЕННЯ

«Я — тут! Що за волення нерозумне?
Вже ніч минає, досвіток надворі.
Ви чуєте? Гудуть пастуші сурми,
Над обрієм рожевим бліднуть зорі.

Ми — на узліссі, де стежини рівні.
Село вже близько, там видніє нива.
Там на тинах вітають світло півні,
Димить земля розкішна і щаслива.

Тече, мов річка, ранішній серпанок,
І висить на куцах імлі кошуля.
І на ходулях входить в річку ранок,
Підкочується дзвінко сонця куля».

СОНЦЕ

Всі барви сонце має, та не має
Своєї, сонце схоже на артиста —
Художника, що в творі світ являє,
А твір його — поема промениста.

Хто світ малює барвами живими,
Хай в сонце не вдивляється, бо може
Згубити пам'ять про усе, що зримає,
Зостануться в очах лиш тьма та сльози.

Хай дивиться, схилившись над травою,
В небес одбите од землі сіяння;
Там знайде все потрібне для розвою —
Троянди, зорі, смерки і світання.

Варшава, 1943

ПІСНЯ ГРОМАДЯНИНА

Камінь із дна, що бачив, як висихають моря,
Як мільйон білих риб скаче, конаючи з муки,
Я, бідна людина, бачу муравлища білих племен,
Що не мають свободи. Бачу краба, що пожирає
їхні ноги і руки.

Я бачив упадок держав і згубу народів,
Втечу королів, цісарів і потугу тиранів.
Я можу сказати тепер, оцієї години,
Що одначе я є, хоч довкола все гине,
Що краще живий собака, ніж лев, що вже здох,
Як сказано в Біблії.

Я, бідна людина, сиджу на студеному кріслі, очі закривши.
Думками блукаю в зорянім небі,
Думаю про Евклідовий простір, про брунькування в амебі,
Про кучугури термітів.

На яві я живу, як у сні, а засну — приходить ява,
Втікаю, залитий, скований потом.
На площах міст, де росте кривава трава,
Під мармуровими уламками розтروщених брам
Торгую горілкою й злотом.

А був же я дуже близько,
Сягав у серце металу, землі, і вогню, і води,
І невідоме лик свій мені відслоняло,
Як відслоняється ніч супокійна, відбита в ставку між кущами,
І вітали мене міднолисті, свічадні сади,
Що гаснуть, як їх доторкнуться руками.
І близько була, за вікном, оранжерея світів,
Де хрущ і павук — планети були знамениті,
Де ятрився, наче Сатурн, мандруючий атом,
Де жниці підносять до уст води холодної дзбан
у спекотному літі.

Цього я жадав і більше нічого. Мов Гете,
Стати хотів я старим перед обличчям землі,
І розпізнати її, і її поєднати
З ділом, вознесеним, мов лісова твердиня,
Над рікою мінливого світла і нетривалої тіні.

Цього я жадав і більше нічого. Хто ж винен?
Хто так вчинив, що відібрано в мене
Юність і вік мій дозрілий, що найкращі мої літа
Отруєно наляком? Хто це вчинив? Хто ж винен?
Хто ж винен, хто ж винен, о Боже?

Я мислити можу тільки про зоряне небо
Та про кучугури термітів.

Варшава, 1943

БІДНИЙ ХРИСТИЯНИН ДИВИТЬСЯ НА ГЕТТО

*Бджоли відбудовують червону печінку,
Муравлі відбудовують чорну кість,
Починається роздирання, топтання шовку,
Починається товчення скла, деревини, міді,
нікелю, срібла, піни
Гіпсової, блях, струн, труб, листя, куль, кришталю —
Пих! Фосфорний вогонь закриває жовті стіни,
Поглинає волосся людське й звіряче.*

*Бджоли відбудовують пластир легенів,
Муравлі відбудовують білу кість,
Роздирають папір, каучук, полотно, шкіру, льон,
Волокна, тканину, целюлозу, волосся, вужачу луску, дроти,*

Порожня пляшка закопана
В гарячий пісок,
Від краплі дощу закурився
Гарячий пісок.
Янек банкує, рухи вправні,
Граєм, пролітають липні і травні,
Граєм рік другий і третій — не жарти,
Блиск осипається з чорної карти
В гарячий пісок.

Місто відчинене кривавою цеглою,
За єврейським будинком самотня сосна,
Сипучі сліди, рівнина аж до краю.
Гуркочуть вагони, пилюга із вапна,
У вагонах хтось плаче, кричить: помираю.

Бери мандоліну, на мандоліні
Зіграєш те все,
Ех, пальцем об струни,
Пісня — до неба.
Поле безплідне,
Випита пляшка,
Більше не треба.

Глянь, по дорозі йде дівка весела,
Туфлі на корку, чуб з перукарні,
Ходи-но, дівчинко, пограйся з нами,
Поле безплідне,
Сонце заходить.

Варшава, 1943—1944

ПІСЕНЬКА ПРО КІНЕЦЬ СВІТУ

В день кінця світу
Бджола кружляє над квіткою настурції,
Рибалка направляє блискучу сіть,
Скачуть у морі веселі дельфіни,
Вуж має шкіру золоту, як мати повинен,
Молодий горобець на ринві цвірінчить.

В день кінця світу
Ходять жінки полями під парасольками,
Пияк засинає на краю травника,

Продавці городини накликають людей помалу,
Човен із жовтим вітрилом підпливає до причалу,
І зоряну ніч відмикає
Струна скрипки тремка.

А ті, хто чекав блискавиці та грому,
Розчаровані.
А ті, хто чекав на крики архангельських труб,
Не вірять, що це діється вже.
Доноки сонце осяває все навкіл,
Доноки до троянди навідується джміль,
Ніхто не вірить, що це діється вже.

Тільки сивий дідусь, що був би пророком,
Але він — не пророк, бо має інші орудя,
Каже, підв'язуючи помідори:
Іншого кінця світу не буде,
Іншого кінця світу не буде.

Варшава, 1944

ВТЕЧА

Як ми відходили з палаючого міста,
Як оглядалися на нього з далини,
Я мовив: «Хай наш слід трава покрие чиста,
Хай змовкнуть в полум'ї пророки-крикуни,
Хай мертві неживим розкажуть, що настало,
Зробити плем'я нам призначено — від зла
І щастя звільнене, те плем'я, що дрімало.
Ходім!» Земля вогнем відкрита нам була.

Гощиці, 1944

ЛЕГКОВАЖНА РОЗМОВА

- Мое минуле — то над морем подорож глупого мотилля.
Мое майбутнє — то сад, де кухарка ріже когута.
Що ж я маю з моїм болем і бунтом?
— Візьми одну хвилину, а коли розкриє,
Як складені долоні, прекрасні скойки хвилина,
Що ти побачиш?
— Секунду, перлину.
— На дні секунди, перлини, рожеве проміння,

На дні секунди, перлини, що ти побачиш, золотниче?
Може, то відблиск пожежі прикув твої очі?
Чи, може, пам'ять?

— Ні. То зірки мигтіння.

В миттєвості одній, в тій зірці, віднятій у часу,
Коли ушухне вітер перемін, що ти побачиш?

— Землю, небо і море, й навантажені кораблі,
Весни, мокрі від рос, і заморські краї.

На ті дива, на їхній поблиск мерехтливий
Дивлюся, та їх не прагну, бо я щасливий.

Гощиці, 1944

ПРОЩАННЯ

Після років мовчання звертаюся до тебе,
Сину мій. Немає Верони.
Між пальцями розтер я порох цегляний.

От що лишається

Від вірної любові до рідних міст.

Я чую сміх твій у саду і пахощі безумної
Весни по мокрих вітах наближаються до мене,
До того, хто, не вірячи у жодну спасенну силу,
Інших і самого себе пережив.

Аби ти звідав, як то серед ночі
Зненацька прокинутись і запитати
У свого серця: чого ти ще бажаєш,
Ненаситне? Весна, співає соловейко.

Дитячий сміх в саду. І перша чиста зірка
Сходить над піною узгір'їв, які невдовзі забілюють цвітом.
І знову на вуста мої вертається тихий спів,
І знову я роблюся молодим, немовби повертаюсь у Верону.

Позбутися. Позбавитись оцього.
Не буду я нічого воскрешати й вертатися назад.
Спіть, Ромео і Джульєто, на зітлілих подушках.
Із попелу не піднесу я ваших нерозлучних рук.
До опустілого собору нехай приходить кіт
І блискає із вітаря очима. Нехай Сова
На мертвому шпилі гніздо звиває.

У білий, спекотний полудень серед руїни хай вужі
На листі підбілу вигріваються і в тиші
Кільцями лискучими най обвивають непотрібну позолоту.
Не повернуса. Але бажаю знати, що залишиться,
Коли весни і юності позбутись,
Позбутись вуст кармінових,
З яких у ніч парку спливає
Гаряча хвиля.

Коли позбутися пісень і ароматів винних,
Присяг і нарікань, і діамантової ночі,
Й крику чайок у чорних
променях світила.
З життя, із яблука, яке розтяв пекучий ніж,
Яке зерно вціліє?
Мій сину, вір мені — ніяке,
Лишиться праця зрілих літ
Та зморшки долі на долоні.
Одна лиш праця,
І нічого більше.

Краків, 1945

У ВАРШАВІ

Що робиш ти, поете, серед руїн
Катедри Святого Яна
У цей весняний, світлий день?

Про що міркуєш тут, де вітер
З-за Вісли розвіює
Червоний порох цегляний?

Ти ж присягався, що ніколи
Не будеш скорботно голосити.
Ти присягався, що ніколи
Не будеш ятрити ран свого народу,
Аби не сотворити із них святинь,
Отих святинь проклятих, що потім
Віками переслідують потомків.

Цей плач жалібний Антігони,
Це стогнання за померлим братом,
Воістину, терпіти вже
Несила. Бо серце — камінь,

В якому, мов мураха,
Темна ув'язнена любов
Найнещасливішої з країн.

Я не хотів любити так,
Такого наміру я не плавав.
Я не хотів боліти серцем так,
Не мав я наміру такого.
Адже моє перо є легшим
За перо колібрі й такий тягар
Не здатне піднести.
Як жити у країні,
Де ноги спотикаються
Об кості непоховані найближчих?

Я чую голоси і посмішки я бачу. Але не можу
Нічого написати, бо десятеро рук хапають
Моє перо й наказують розповідати
Про їх життя і смерть.
Чи я на те був створений,
Щоб стати жалібником скорботним?
Ні, я хочу оспівувати карнавали,
Гаї веселі, до яких
Мене водив Шекспір. Залиште
Поетам радості хвилину,
Інакше пропаде ваш світ.

Це божевілля — жити без усмішки
Й повторювати безупинно два слова,
Померлим адресовані,
Адже для них
Судилась радість
Як плід думок і тіла, пісень та учт.
Але вціліли два слова тільки:
Істина і справедливість.

Варшава, 1945

НАРОД

Найчистіший з народів землі,
Засудженої на світло блискавиць,
Бездумний і кмітливий в трудах звичайних днів,
Безжальний до вдовиць і сиріт, безжальний і до старців,

Він хліба окраєць краде із-під рук дитини,
І оддає своє життя, щоб ворога скарати гнівом неба,
Риданнями жінок і сиріт вражає ворогів.
Він владу тим дає, хто володіє зором торгівця золотом,
Він дозволяє возноситися тим, хто має совість
власника борделів.

Його сини найкращі лишаються незнаними,
Вони з'являються єдиний раз, аби загинути на барикадах.
Гіркі його ридання переривають пісню на половині,
А як стихає пісня, розповідають вголос анекдоти.
В кутках кімнати тінь стоїть, показує на серце,
За вікнами пес виє на далеку зірку.
Народ великий, непереможний, іронічний.
Він вміє розпізнати правду й при тому зберігати мовчання,
Кочує по базарах, не цурається жартів,
Старими замками гендлює, вкраденими серед руїн.
Народ у пом'ятих шапках, з усіма манатками за плечима,
Мандрує на захід, на південь, шукаючи собі місця.
Не має ні міст, ні пам'ятників, ні скульптур, ні картин,
Тільки — слова на устах та ворожіння поетів.
Мужчина того народу, стаючи над колискою сина,
Повторює слова надії завжди й тепер надаремне.

Краків, 1945

ДИТЯ ЄВРОПИ

1

Ми, кому в легені проникають солодощі дня,
Ми, хто розквітаючи дерева бачить у травні,
Ми — кращі за погинулих, за вбитих.

Ми, хто, смакуючи, пережовує довго їдло
І вміє цінувати розваги кохання,
Ми — кращі за похованих, за мертвих.

З печей вогнистих, із-за дротів колючих,
де вітри осені вічної свищуть,
Із бойовищ, де реве у спазмах поранене повітря,
Ми врятувалися хитрістю і знаннями.

Посилаючи інших на місця найбільшої загрози,
Криками своїми інших запалюючи до бою,
Ми відступали, передбачаючи поразку нашої справи.

Маючи до вибору смерть власну і смерть товариша,
Ми вибирали його смерть, холодно мислячи:
хай би вже сталося!

Ми затискали двері газових камер, ми крали хліб,
Знаючи, що день наступний буде страшнішим
за день минулий.

Як людям належить, ми зло і добро спізнали,
Наша злостива мудрість не має рівні собі на землі.

Можна вважати доведеним, що ми кращі за тих
Довірливих, запальних і слабких,
що даром життя своє віддавали.

2

Шануй здобуте вміння, о дитино Європи,
Спадкоємнице костьолів готичних, барокових,
кафедральних соборів

І синагог, де звучали плачі покривдженого народу,
Спадкоємнице Картезія і Спінози, слова «честь»,
Народжена після Леонідів,
Шануй здобуте вміння в годину жаху.

Ти маєш розум витренуваний, що вміє розпізнавати негайно
Добрі і злі прикмети кожної речі.

Ти маєш розум скептичний і витончений, що дає радощі
Про які нічого не знають примітивні племена.

Ти, керована розумом, розпізнаєш негайно
Слушність порад, що їх ми хочемо дати.
Хай солодощі дня проникають в легені.
Ось маєш для того мудрі й короткі настанови.

3

Не може бути мови про тріумф насилля,
Бо настала епоха, коли перемагає справедливість.

Не згадуй про силу, щоб тебе не судили за те,
Що крадькома визнаєш занепалі доктрини.

Хто має владу, завдячує логіці історії.
Віддай логіці історії належну їй частину.

Хай не відають уста, що проголошують гіпотезу,
Про дію рук, які, власне, фальшують експеримент.

Хай не відають руки твої, які фальшують експеримент,
Про уста, які власне, проголошують гіпотезу.

Умій передбачати пожежу з безпомилковою докладністю,
Після чого підпали будинок і сповниться твоє пророкування.

4

З малого насіння правди вирощуй рослину брехні,
Не наслідуй того, хто бреше, легковажачи дійсністю.

Хай брехня логічнішою буде за події,
Щоб стомлені мандрівкою знайшли в ній заспокоєння.

Після днини брехні збираймося в добірнім колі,
Б'ючись по стегнах од реготу, коли хтось наші вчинки згадає,

Роздаючи похвали під назвою розумової швидкості,
Або похвали під назвою великого таланту.

Ми — останні, хто з цинізму вміє весілля вчинити,
Останні, чия хитрість недалеко стоїть од розпуки.

Вже народжується покоління смертельно поважне,
Що дослівно все те сприймає, що ми зустрічали сміхом.

5

Хай слова твої означають не те, що вони означають,
А лиш те, проти кого їхнє значення вжито.

З двозначних слів зроби свою зброю,
Слова ясні втопи у темнотах енциклопедії.

Жодних слів не осуджуй, допоки урядовці
Не дізнаються з картотеки, хто вимовив ті слова.

Голос пристрасті кращий, ніж голос ума,
Бо безпристрасні люди не здатні змінювати історію.

6

Не люби жодної країни, країни легкома гинуть.
Не люби жодного міста, міста обертають в руїни.

Не зберігай пам'яток, бо із твоєї шухляди
Підніметься дим отруйний для подиху твогого.

Не будь чутливим до людей, люди легкома гинуть,
Або, скривджені будучи, просять допомоги твоєї.

Не дивись на озера минувшини, бо їхня поверхня іржава
Інше обличчя покаже, а не те, що ти сподівався.

7

Хто говорить про історію, ніколи не боїться,
Померлі не будуть свідчити проти нього.

Можеш їм приписати вчинки, які сам захочеш,
Їхньою відповіддю буде завжди мовчання.

Із глибокої ночі виринають їхні порожні обличчя,
Надай їм таких прикмет, яких сам забажаєш.

Пишаючись владою над людьми, що давно повмирили,
Надавай минулим часам свою, кращу подобу.

8

Сміх, який постає із пошани до правди,
Це сміх, яким посміхається ворог народу.

Вік сатири закінчився. Відтепер ми не будем
Підступною мовою кпити із бездарних монархів.

Ми — суворі, як належить будівничим справи,
Будемо дозволяти собі улесливу жартівливість.

Із затиснутими устами, розумові послушні,
Входьмо, обережно ступаючи, в епоху визволеного вогню.

Нью-Йорк, 1946

ЩАСТЯ

Як тепле світло! З рожевої затоки
Ялини щогол, відпочинок линв
В туманах ранку. Там, де в морські води
Вливається ручай, біля містка, звучання флейти
А далі, під аркадою руїни стародавньої,
Видно маленькі постаті, в ходьбі;
Одна — в червоній хустці. Є дерева,
Вежі і гори в світанковий час.

Вашингтон, 1948

ГРЕЦЬКИЙ ПОРТРЕТ

Маю бороду густу, очі прислонені
Повіками, як у тих, що знають ціну
Видимих речей. Мовчу, як і належить
Мужу, котрий відає, що людське серце
Здатне більше вмістити, аніж мова. Рідну
Країну, оселю й посаду високу
Покинув я не задля зиску і не шукаючи пригод.
Не іноземець я на кораблях. Маю
Просте обличчя збирача податків,
Купця, чи вояка, яке у натовпі мене не виділяє.
Не проти я, щоб віддавати честь належну
Місцевим божествам. І споживаю те, що інші.
Це, власне, все, що можу про себе розповісти.

Вашингтон, 1948

МОГИЛА МАТЕРІ

I

Маленький глобус в русі, і планети
Біжать, як електрони, на орбітах
Навколо сонця-атома. Для нас же
Існує завжди місце на Землі,
Що повертається в бездумних снах,
Де безголові манекени ходять,
Витягуючи дерев'яні шиї,
І скачуть в танці дерев'яні пси.
Між пам'яттю, яка тривожить завжди,
Бо каже, що минуле не збороти,
Й непам'яттю, що ображає наші
Поняття доброти і благородства,
Ми живемо, тим часом, наче мухи
Навколо, світла невсипущих ламп,
Кружляють в порожнечі електрони.

II

О, як гуркоче в ці осінні ночі
Побіля гирла Вісли море. Гуркіт
Наповнює низовину, а вітер
Хитає вербами і чеше трави,

І осипається на землю скло
З розбитих вікон мертвого косячу.
Щити подовжні з грубого металу
Тяжкими краплями дощу обліті,
Затерті знаки вказують на хмари
Побіля місця, де земля з'єдналась
Із прахом тої, що мене зродила.
Самотність вічна, крик мандрівних птиць,
Глухий і ненастанний подих моря.

III

Був над водою чистий ранок, мамо,
Біліла птаха на рожевій тоні,
Між випарами темних смітників
Було нескаламучене проміння.
Аж раптом оболочок з'явився й хмари
Закрили сонце й сльози гніву стали
В очах. Чому так має бути, мамо,
Що ані ранок, ані цвіт розквітлий,
Ні яблуко на гілці не триває
За мить одну-єдину довше?
Чому метелик піднімає крильця
На літ, відміряний зерном піщинки
В клепсидрі, чом ти перестала бути
Дівчатком, що його колись кохав я?
Чи нема ради, щоб троянду свіжу
Позліткою покрити і назавжди
Її такою зберегти — назавжди
Світанки, квіти, мотилі, дерева?
Життя я віддавав цьому питанню,
Хотівши бути дзеркалом, що в ньому
Повторюється все, що бодай раз
Відбилось там, але байдужим був я
До того, чи на вік, чи на хвилинку
Я світ продовжу баченням своїм.

IV

А потім, мамо, зрілість наступає,
А з нею пожадання довести
Все, що складне, до найпростіших форм,
Служити людям прагнеться. Права

Великі постають — причини росту
Й загибелі громад. Минаєш з жалем
Ті вікна, за якими біля лампи
Сидить сім'я, ще не свідома долі.
Плач завтрашній в сади заходить нишком,
І ось мале життя, скрушена глина,
Розчавлена залізною рукою,
Живлом стає для епосів кривавих.
Розгін непогамовних, бистрих рік
Не зупинити. Скрізь проломи й злами.
Тож хай поглине мрії наші вік,
Що людськими підпалений тілами!

V

Та поміж тими, хто збагнути може
Народів жниво й блискавок польоти,
Як в дні пророків є правдивий муж,
Є й балакучий муж брудного серця.
Я, мамо, в пекло вірити повинен,
Бо потиском долоні я мінявся
Із тими, що в очах своїх лякливих
Неспокій і фальшивство підле носять!
О пси прокляті, з усміхом солодким
Кати, питаючи: «А що — людина?!»
Вони кричать: «Людина!» — і людині,
Ногою ставши ближньому на горло.
О нещасливі, бо не знають навіть
Хвилини страху під склепінням неба
І не зізнаються собі ніколи
В тій правді, що про себе знати можуть.
Неправда, мамо, що в роду людському
Нема осуджених ані спасених.
Хто може мовити: я справедливий,
Коли байдужість вироста з боязні,
З байдужості — про злочини мовчання,
З мовчань — оскарження і мить остання?

VI

Читаючи історію діряву,
Де вписані підроблені вердикти,
Хто зважиться покликатись на правду

І правдою свій чин нагородити?
Хто статую свою вінчати буде
Не лавром, а папером, вартим гною?
Хто буде зізнанням своєї тіні
Втішатися і вірити в нетлінні
Свої діла, що стануть пилюгою?

VII

Дай сил створить живу любов з моєї
Зі світом витривалої незгоди,
Натхнення й чин звести до однієї
Снаги, котру не знає дух природи,
В річ людяну, що в неї електрони
Байдужі б'ють, як вогневі снаряди,
В річ, що живе самотньо в тихім домі,
У плісняву ховає власні вади,
В пункт, що історії навперекори
На зло і добре ділить все, що плинне...
О мамо, знаєш ти моє дитинне,
Бентежне присягання, вічне горе;
Дай, щоб тяжка була моя дорога,
Хай вітер з Вісли лине в далечинь,
За дар мого життя тобі від Бога
Хай буде поздоровлення! Амінь.

1949

ЗЕМЛЯ

Солодка моя європейська вітчизно,
Метелик, сідаючи на твої квіти, сплямовує крила
Кров'ю,
Кров збирається в пащах тюльпанів,
Міниться зорею на дні берізок,
І споліскує зернини твого збіжжя.

Твої люди гріють сині руки
При восковій свічці первоцвіту,
Чують на полях, як вітер виє
В дулах зброї.

Ти є землею, де не сором терпіти,
Бо подадуть шклянку гірких напיתків,
У якій на дні — століть трутизна.

У твій роздертий вечір мокрого листа,
Над водами, в яких досі плаває
Іржа запалої зброї центуріонів,
Біля підніжжя потрісканих веж,
В тіні мостів, наче в тіні акведуків,
Під спокійним балдахіном крил сови,
Мак червоний, скошений інеем сліз.

Вашингтон, 1949

САМОМУ СОБІ ДО ЩОДЕННИКА НА НОВИЙ РІК 1950

Скажи, чи добре, що сміятись не потраплю
З речей, що інші їх на посміхи беруть,
Що бачу море там, де інші бачать краплю,
Що йду з надією, де з піснею ідуть?

Що можу? Крім пера, нічого я не маю.
Зрадлива зброя це й для вправної руки.
Мене хтось кличе; хто і звідки, — я не знаю;
Я чую голос той неначе крізь віки.

Чи не ілюзія — моя сумна тривога?
За кшталт реальності чи не приймаю тінь?
Людині допомгти хотів би я щомога,
Та мучусь тільки сам від тих марних хотінь.

Та як згордую силою таємною тією,
То все, що сталося з поетами всіма,
Буде брехнею.

.....
Експерименту міць була і завжди буде
У людській гнучкості, не схожій на алмази.
Цікаво бачити, як змінюються люди,
Перечачи собі без жадної відрази.

Якщо ти в пеклі вже, то будь же сатаною,
Що грішну душечку в котел спихає ревно.
Благословення дасть тобі сам П'яст з жоною,
Бо чортом ліпше бути, ніж грішником. Напевно.

Вашингтон, 1949/1950

МИР

В темнім готелі
В місті у Вроцлаві
Запах руїни
Килими стерті
Ложечки в шклянці
У коридорі
Ішла чергова
Килими стерті
Ключ сам скрегоче
В кімнаті обіч
Тріснуло світло
Голоси чути
Згасили світло
Ліжко скрипуче
В темнім готелі
Килими стерті
Мабуть службово
Тут із Варшави
І продавщиця
З держмагазину
Запах руїни
На вежі годинник
Присмерк рожевий
І скрипить ліжко
Океанічні
Простори піни
Льодяні гори
Пливуть піді мною
Війна скінчилась
Половина століття
Бринять колібрі
З попелу попіл
Бринять колібрі
Підняти хочу
Землю округлу
Вона все котиться
В мені і кличе
Своїми сушами

Морями своїми
Щоб її підняти
Ньюфаундленд¹
Береза змерзла
Піна при виспах
Чорні тюлені
Присмерк рожевий
Птах на могилі
Двоє за стіною
Розтріскані плити

Бубон і флейта
Крізь мегафони
Слухали подих
Земля все котиться
Не спромоглися
Не буде сили
Тяжка як серце
Щоб її підняти

Любов а може
Лиш милосердя
Береза змерзла
Ліжко затихло
Будь мені завжди
Половина століття
Тяжка як серце
Килими стерті

Брі-Конт-Робер, 1955

СЛОВАЦЬКИЙ

(Із циклу «Хроніки містечка Порнік»)

О дорогий, зажурений,
Жорстоко ти обдурений.
Не дух, вічний революціонер, а Люцифер
Звивається у вугрі, пробитому зубатим списом,
Не він має таке міцне життя,

¹ Острів біля східного узбережжя Північної Америки. (Прим. укладача).

Що його головою об камінь
Треба бити довго, аж затихне.
Гуркіт і шум такий же, але немає перевтілень.
Піна, отруєна кров'ю, мертвий морський павук
Є тільки тим, чим є, і нічим більше.
Щоб там не писав Ламарк, даремно ланцюг життів
Сплітати у ключ журавлиний, щоб муку тіл
Демократично убирати в прагнення й мету.
Самотні. Ми самотні з нашими дубовими скринями,
З луїдором, із стрічкою, з помадою для уст,
Із луною дзвонів Святого Андрія.
Коли ти прогулювався тут, були верес і жорна,
Малі чорні вівці випасалися біля брил друїдів.
Нотаріуси і купці побудували вілли.
Ложа їхні, дзеркала їхні з відображеннями
Високо зіп'ятого волосся і голих рамен
Над кущовидною тінню
Ідуть по небу в мерехтінні свічок.
Брате Атесси на пагорбі Луксору!
Ти не був братом вужа, який поглянув на сонце.
Свідомість назавжди відокремлена од несвідомості.
Навіщо ж ти говорив так багато? Кожен, як ти, трухлявіє,
Бо життя остаточне і смерть остаточна.
Але маєш, даю тобі цей келих коньяку!

Порнік — Монтерон, 1960

ЩО ОЗНАЧАЄ

Не знає, що світить,
Не знає, що літає,
Не знає, що лиш тим є, а не іншим.
І все частіше з розкритими вустами,

Тримаючи цигарку Gauloise,
Над склянкою червоного вина,
Я думаю про те, що означає бути тільки чимось.

Було так само, коли мав я двадцять літ,
Але тоді надія жевріла, що буду всім,
Можливо, що метеликом або дроздом — через закляття.
Тепер я бачу запорошені дороги повіту

І містечко, в якому поштовий урядник заливається щодня
З жалю, що є тотожним лише із самим собою.

Але якби зірки замкнулися в мені,
Якби ж то так було, як серце захотіло,
Що є так званий світ і є так зване тіло, —
Не мав би я в собі конфлікту. Але ж ні!

Монтерон, 1960

ГЕРАКЛІТ

Він їх жалів, та сам був гідний пожаління,
Бо все те — за межами будь-якої мови.
Синтаксис темний, за що йому дорікали,
Так слова укладені, що мають сенс потрійний,
Нічого не охоплюють. Оті пальці в сандаліях,
Дівчини грудь дрібна під рукою Артеміди,
Піт, олія на обличчі людини з корабля —
Все бере участь у Всесвітньому, окремо існуючи.
Свої в сновидінні й собі тільки віддані,
З любов'ю до запаху знищеної плоті,
До центрального тепла під волоссям статевим,
З колінами під бородою, знаємо, що Все існує,
Й тужимо надаремно. Свої, отже, звірячі.
Окремішне існування відбирає нам світло,
(Це речення можна читати в обидва боки)
«Ніхто не мав стільки пихи та погорди».
Він мордував себе, будши не в змозі пробачити,
Що хвилина свідомості нас ніколи не змінює.
Жалощі гніву сягнули. Аж утік він з Ефесу.
Людського обличчя бачити не хотів. Жив у горах,
Їв лиш траву та листя, Лаерт нам розповідає.
Під берегом Азії море вкладало хвилі
(Та згори хвиль не видно, видно лиш море),
А там чи луна доносить дзвіночки дароносиці,
Чи плывуть золоті шати Орlando Фурйозо¹,

¹ Орlando Фурйозо — тут йдеться про скажені вітри, які з'являються над Флоридою в районі міста Орlando. Втім, у назві Orlando Furioso існує асоціація і з поемою Л. Аріосто «Несамовитий Орlando» (1516—1532). (Прим. укладача).

Чи писком риба здіме фарбку із уст
Радіотелеграфістки на підводному кораблі?
Монтерон, 1960

ПОВИННА, НЕ ПОВИННА

Людина не повинна бути закоханою в місяць.
Вагу втрачати не повинна в її руці сокира.
Гнилими яблуками пахнути людські сади повинні.
І заростати кропивою в міру.

Людина у розмові не повинна вживати слів,
для неї дорогих.

І не повинна розлупувати зерна,
Аби побачити, що там всередині.
Не можна кидатись окрушинами хліба чи плювати у вогонь
(Так, принаймні, навчали мене в Литві).
І коли стане хам на мармурові сходи,
Нехай вижолобить чоботом щербину
На згадку, що цим сходам вічно не тривати.

Берклі, 1961

ПОСТАВЛЯТЬ ТАМ ЕКРАНИ

Поставлять там екрани, і наше життя
Являтиметься від початку до кінця
З усім, що спромоглися ми забути, як видавалося, назавжди,
З одежами епохи, що були б смішні й жалюгідні,
Якби не ми їх носили, не маючи інших одінь.
Армагедон чоловіків і жінок. Даремно кричати: я їх любив,
Кожне здавалося дитям, пестошів спрагнене й лакове;
Я любив пляжі, басейни й клініки,
Бо там вони кість моєї кості, м'ясо мого м'яса.
Я був милосердним до них і до себе, але це не боронить.
Скінченні слово і думка, пересунута склянка,
Оберти голови, пальці, що розстібують сукню, блюзнірство,
Шахрайський жест, споглядання хмар,
Вбивство задля вигоди: тільки це.
І що з того, що відходять, дзвонячи дзвіночками
Над кісточками, що поволі входять у полум'я,
Яке забрало їх і мене? Гризи, якщо маєш пальці,
І знову оглядай те, що було, від початку до кінця.

Берклі, 1964

ARS POETICA?¹

Я завжди тужив за формою якомога об'ємнішою,
яка не була б занадто поезією, ані занадто прозою,
і дозволила б порозумітися, не наражаючи нікого,
ні автора, ні читача, на муки вищого порядку.

В самій істоті поезії є щось непристойне:
постає з нас річ, про яку й не знали, що вона в нас є,
тож кліпаємо очима, ніби вискочив із нас тигр,
та й став на світлі, ляскаючи себе хвостом по боках.

Тому справедливо мовиться, що поезію диктує Демон,
хоч, напевно, то перебільшення, що він є ангелом.
Важко збагнути, звідки береться та гордість поетів,
адже нерідко буває їм соромно за свою слабкість.

Яка розумна людина захоче бути державою демонів,
котрі порядкують в ній, як у себе дома,
і говорять багатьма мовами?

Мало їм украдених уст і рук;
Задля своєї користі пробують змінити ще й долю.

Оскільки те, що хворобливе, цінується нині,
хтось може подумати, що я жартую,
або що винайшов ще один спосіб вихвалити
мистецтво за допомогою іронії.

Був час, коли читано лиш мудрі книжки,
які допомагали зносити біль і нещастя.
Це зовсім не те саме, що заглядати в тисячі томів,
які походять з психіатричної клініки.

А прецінь світ не такий, як нам видається,
і ми не такі, як себе малюємо в нашому маревінні.
Тому люди гречно зберігають мовчання,
так здобуваючи пошану родичів і сусідів.

Пожиток з поезії в тому, що вона нагадує,
як тяжко залишатися тим самим,
адже наш дім відкритий, у дверях нема ключа,
а невидимі гості заходять і виходять.

Те, що тут розповідаю, не є, звісно, поезією,
бо вірші треба писати зрідка й неохоче,

¹ Мистецтво поезії (лат.). (Прим. перекладача).

під нестерпним примусом і тільки з надією,
що добрі, а не злі духи користуються нами як знаряддям.
Берклі, 1968

ТВІЙ ГОЛОС

Смерть проклинай. Вона несправедливо призначена для нас.
Благай богів, нехай дадуть легке вмирання.
Хто ти є: трохи тієї амбіції, пожадливісті і мрій —
все це не заслуговує на кару предовгої агонії.
Не знаю, одначе, що можеш зробити сам зі смертю інших,
зі смертю дітей, облитих вогнем, зі смертю жінок,
поцілених шрапнеллю, зі смертю осліплених воїнів,
яка триває багато днів саме тепер біля тебе.
Бездомне твоє милосердя, німе твоє слово,
і ти боїшся вироку за те, що був безсилий.
Берклі, 1968

МОЯ ВІРНА МОВО

Моя вірна мово,
я служив тобі.
Щоночі ставив перед тобою мисочки з фарбами,
щоб ти мала й березу, й польового коника, і снігура,
збережених у моїй пам'яті.
Тривало це багато літ.
Ти була моєю вітчизною, бо іншої бракувало.
Я думав, що ти будеш посередницею
поміж мною і добрими людьми,
хоч було б їх лиш двадцятєро або десятеро,
або ще не народилися зовсім.
А тепер сумніваюся.
Є хвилини, коли здається мені, що я змарнував життя,
бо ти є мовою спідлених,
мовою нерозумних і ненависних до себе —
більше, може, ніж до інших народів,
мовою донощиків,
мовою божевільних,
хворих на власну невинність.
Але без тебе — хто я?
Школяр — десь у далекій країні,
успіх суцільний — без страху й принижень.

Та все-таки: хто я без тебе?
Філософ такий, як всі інші.
Розумію, то має бути моє виховання:
слава, віднята в особи;
грішникові з мораліте
червоний килим стеле Велика Хвала,
а в той самий час магічна лампа
кидає на полотно образи людської і Божої скорботи.

Моя вірна мово,
може, то я повинен тебе рятувати?!
Отже, ставитиму й далі перед тобою мисочки з фарбами
ясними і чистими, якщо це можливо,
бо в нещасті потрібні якийсь лад і краса.

Берклі, 1968

ТАК МАЛО

Так мало я повідав.
Короткі дні.

Короткі дні.
Короткі ночі.
Короткі літа.

Так мало я повідав,
Я не встиг.

Серце моє стомилось
Від захоплення,
Розпуки,
Завзяття,
Сподівання.
Паща левіафана
Мене поглинала.

Оголений, лежав я на берегах
Безлюдних островів.
Мене в безодню за собою
Викрав
Білий кит світу.

І тепер не знаю,
Що було справжнім.

Берклі, 1969

ПРО ЯНГОЛІВ

Забрали від вас білі шати,
Крила і саме існування.
Я, одначе, вірю вам,
Посланці.

Там, де на ліву сторону вивернутий світ,
Де на тяжкій тканині вигаптувані зорі і звірята,
Ви прогулюєтесь, оглядаючи правдомовні стібки.

Тут коротка ваша стоянка —
Хіба що ранкової хвилини, коли небо чисте,
В повторюваній мелодії птаха,
Або в пахощах яблук під вечір,
Коли світло зачарує сади.

Кажуть, що вас хтось вигадав,
Але це мене не переконує.
Бо люди вигадали також самих себе.

Голос — це ж доказ,
Бо він належить істотам, без сумніву, світлим,
Легким, крилатим (чому ж би й ні),
Підперезаним блискавицею.

Я чув той голос не раз у сні
І, що найдивніше, розумів більш-менш
Наказ або поклик небесною мовою:
Зараз день
ще один
зроби що можеш.

Берклі, 1969

ЗАВДАННЯ

В тривозі і тремтінні думаю, що лиш тоді
здійснив би своє життя,
Коли б спромігся на публічну сповідь,
Являючи шахрайство власне й нашої епохи.
Нам дозволялось тільки скрекотати, як демонам чи карликам.
А чисті й гідні слова були під заборonoю —
Суворою настільки, що той, хто вимовити смів бодай
одне-єдине з них,
вже сам себе погубленим вважав.

Берклі, 1970

РИБА

Серед криків, екстатичного белькотіння, пишання труб,
биття в каструлі й бубни
Вищим протестом було дотримуватись міри.
Проте звичайний людський голос втратив свої права.
Він став, мов відкривання писка риби за стінкою акваріума.
Я приймав, що мені суджено,
Але був лиш людиною,
Це значить — страждав, бо прагнув
до подібних на себе істот.

Берклі, 1970

ДАР

День такий щасливий.
Рано опав туман, я працював у саду.
Колібрі завмирили над квітом козолисту.
Не існувало на землі такої речі, якої б я хотів.
Не знав нікого, кому варто було би заздрити.
Забув про зло, яке траплялось.
Не соромився думати, що був, ким є.
Не відчував жодного болю у тілі.
Випростовуючись, бачив блакитне море й вітрила.

Берклі, 1971

OECONOMIA DIVINA¹

Не думав я, що буду жити в особливий час,
Саме тоді, як Бог гірських висот і громів,
Владика всюдисущий, священний Савоаф
Аж так людей принизить, що дозволить
Чинити, як їм заманеться.
Але і висновки залишить робити самостійно,
А Сам лиш буде споглядать.
Достоту, видовище таке було відмінне
Од вікових трагедій королівств.
Дороги на бетонних палях, міста із скла і чавуну,
Летовища, просторіші за володіння деяких племен, —

¹ Боже господарство (*лат.*).

Усе зненацька було позбавлене основи і розпалось.
Не в сні, а наяву, утративши себе,
Тривало, як триває те, що зовсім існувати не повинно.

З дерев, із валунів у полі, навіть із лимонів на столі
Втекла матеріальність, і примарність їхня
Була лиш пусткою, затемненнями на світліні.
Позбавлений предметів, роївся простір.
Усюди було ніде й ніде — усюди.
Літери книжок сріблилися, хитались і зникали.
Рука була не в змозі креслити знак дерева, ріки чи птаха.
Гамором багатомовним оголосили вмирущість мови.
Заборонили скарги, бо скаржились вони самі собі.
Люди, уражені муками незбагненними,
Посеред площ вбрання зривали, аби до суду водала нагота.
Але даремно побивалися за жахом, милістю і гнівом.
Занадто мало обґрунтовані були
Робота й відпочинок,
Волосся, лиця, стегна,
І будь-яке буття.

Берклі, 1973

ЗВІСТКА

Що скажемо про земну цивілізацію?
Що то була система кольорових куль із матового скла,
В якій звивалася і розвивалась нитка плинів світових.

Або що скупченням була промінеподібних палаців,
Які вистрілювали з куполів через замчисті брами,
За якими ходила потворність без облич.

І що кожного дня кидано жереб, і кому випало низько,
Того туди відправляли як жертву:
старих, дітей, юнаків і дівчат.

Можемо сказати інакше: начебто жили ми в золотому руні,
У веселковій сіті, у коконі з хмар,
Підвішеному на гілці галактичного дерева.
А та наша сіть була виткана зі знаків:
Ієрогліфів для ока й для вуха, любовних перснів.
І подзвін розлягався всередині, який вирізьблював нам час,
Мигтіння, лепетання, цвірінькання нашої мови.
Бо з чого ж ми могли виплести межу

Між «всередині» і «зовні», між «світлом» і «темнотою»,
Як не із самих себе, з теплого подиху,
З фарбки на устах, з шифону і мусліну,
З пульсу, що коли він змовкає, світ помирає?
А можливо, про земну цивілізацію нічого не розкажемо,
Бо насправді ніхто не знає, що то таке було.

Берклі, 1973

ДЗВОНИ ЗИМОЮ

Як їхав я колись через Карпати,
З Семигороду, крізь ліси густі,
Спинився біля броду ночувати
(А товариство звідати путі
Мене послало), я пустив на трави
Свого коня і витягнув з мішка
Книгу Примирення — було ласкаве
І небо, і шептання потічка,
Тож, схилений над текстами Павловими,
Заснув я, зірку бачивши вгорі,
Вколисаний на променях зорі.

У грецькій золотом шитій одежині
З'явивсь юнак і мовив так мені:
«Для смертних час — то води бистроплинні —
Я ж дослідив, що в прірві тій на дні.
Мене картав, громив Павло без тями
За те, що в батька я відбив жону,
Заборонив вечеряти з братами,
З громади випхав на самотину.
Не був я того часу між святими,
Грішна любов провадила мене,
Я був, як бідна лялька, що нестиме
Покару за спокушення жахне.
Та блискавицею мене з болота
Підняв невідомий Господь.
Тому всі ваші правди — то ніщота,
Бо любить милосердно Він *всю* плоть!»

Під небом зоряним посеред ночі
Збудився я, і піт змахнув з чола,
І витер хусткою вологі очі,
Бо поміч несподівана прийшла.

Не їздив я через Карпати.
Не був я в Семигороді.
Не возив я звідтіля послань моєму зборові,
Але міг би був це робити.
Це вправа стилістична.
Давноминулий час
Недоконаних країн.
Одначе що оповім тепер, —
невигаданим буде.

Вуличка майже навпроти університету
Назву мала таку: Літературний завулок.
На розі — книгарня, але не томи, а шпартгали,
Тісно напихані, аж до стелі. Неоправлені,
шнурками перев'язані,

І друк, і письмо, латинка і кирилиця,
Гebraйські літери. Все — столітнє, трьохсотлітнє.
Сьогодні думаю, що то було справжнє щастя.
З тієї книгарні було видно тут же таки, навпроти
Трохи навскіс, другу — таку саму.

І власники книгарень були подібними: посірілі бороди,
Довгі халати, зачервонілі повіки.

Не змінились вони від того року, коли тут
проїжджав Наполеон.

Тут нічого не змінилось. Привілей каміння?
Воно є завжди, бо любить бути. За другою книгарнею,
Коли повернути і йти вздовж муру,

то минаєш будинок,

В якому поет, славний в нашому місті,
Писав повість про княжну, що звалася Гражина.
Тут же брама, дерев'яна, набита цвяхами,
Величезними, головки — мов кулаки.

Під склепінням праворуч —

Сходи, що пахнуть фарбою, і я там живу.
Ні, я не вибирав Літературного завулка;
Скларось так: тут була кімната для найму,
Низька, з наріжним вікном, з широким дубовим ліжком,
І грубка добре гріла тієї суворої зими,
Пожираючи поліна, котрі приносила з сіней
Стара служебка Альжбета.
Здавалось би, нема підстави,
Якщо я від'їхав значно далі,

Ніж будь-які дороги крізь гори й ліси,
Щоб згадувати тут оту кімнату.

Я, одначе, належу до тих, що вірять в апокатастасис¹.
Те слово обіцяє зворотний рух,
Не той, що застиг в катастасисі,
І з'являється в Діях святих Апостолів, 3:21.

Воно означає: навернення. Так вірили святі
Григорій з Нісси, Іоан Скот Еріуена,
Райсброк і Вільям Блейк.

Тому кожна річ для мене має подвійне тривання.
І в часі і тоді, коли вже часу не буде.

Отже, один із світанків. Бере лютий мороз.
Мжичить стужею. І в тій сонній сірій млі
Обшири повітря насичуються пурпуровим світлом,
Рожевіють кучугури снігу, вулиці виковзані полоззям,
Дими, клуби пари. Саночки динь-динь,
То ближче, то далі. На волохатих кониках
Шерсть взялась інеєм, кожний волосок окремо.
А тоді дзвони. У Святого Івана,
У Бернардинів, у Святого Казимира,
І в Катедрі, і в Місіонерів,
У Святого Юрія, у Домініканів,
У Святого Миколи, у Святого Якова, —
Багато дзвонів. Так, ніби руки, що тягнуть за шнури,
Урочистий палац над містом будують.

Щоб ішла, загорнута в хустку, на ранню службу
Божу Альжбета.
Довго я думав про життя Альжбети.
Я міг би порахувати, скільки років. Але — ні.
Що літа, коли бачу сніг і її черевички,
Смішні, гостроносі, защеplenі збоку.
А я такий же, хоч починаються і кінчаються
Гордощі тіла.

¹ Апокатастасис (давньогрец. ἀποκατάστασις — відновлення) — богословське поняття, що вживається у значенні «відновлення», «відновлення всього», коли з ним ототожнюють вчення про спасіння всіх. (Прим. укладача).

Бранці ми різали колоди ланцюговою пилою
(То міцний, хижацький карлик, що тне в тріскоті
і смороді бензину).

Низько під нами — затока, грає сонце,
І вежі Сан-Франциско — за випарами рудими.
Зі мною та сама свідомість, що не схильна вибачати.
Можливо, тільки подив мене порятує.
Якби не подив, я не наважився б вимовляти
заклять пророків:

«Все, що може бути Створене, може бути і Знищене.
Крім Форми.

Дуб падає від Сокири, баранчик гине від Ножа,
Але форми їхні вічно існують. Амінь. Алілуя»¹.

«Якщо Бог сам завжди входить у Брану Смерті з тими,
що туди входять,
І лягає в могилу з ними, разом з Картинами Вічності,
Аж вони пробудяться & Побачать Ісуса & Льняні шати,
Виткані для них Жінками & Брану до Оселі Отця»².

Якби місто там, у долині, згоріло,
І якби згоріли міста на всіх континентах,
Я не сказав би, устами попелу, що то несправедливо.

Бо ми жили під Судом, нічого про те не знаючи.
Суд отой почався тисяча сімсот п'ятдесят сьомого року,
Хоч, може бути, якогось іншого часу.
Він сповниться в шостому тисячолітті
або наступного вівторка.

Раптом замовкне верстат деміурга.
Тиша, яку неможливо уявити.

І форма єдиного зерна повернеться в Славі.
Мене судили за розпач, бо я не міг цього збагнути.

¹ З Вільяма Блейка.

² Там само.

АЛЕКСАНДР РИМКЕВИЧ (1913—1983)

Александр Римкевич — автор знаної в Польщі поеми «Переслідувач» («Tropiciel», 1936), збірок віршів «Польські дерева» (1972), «Календар польського пейзажу» (1984). Жив у Литві. Писав твори для дітей.

ВЕСНЯНА ПЕСТУНКА

Чого ти плачеш, мій синочку?
Вже дуб в листочки одягнувся,
вітає він дощі травневі,
і коник вже в траві мандрує;
то — не війна, то лиш весняна
луна йде полем. Алілуя!

Надовкруги — широкі землі,
сади цвітуть — це видно з хати,
а в Польщі є озера гарні,
озера темні, понад ними
grimлять млини, а не гармати,
в них переблискують зірничі,
послухай, на кущі, в гніздечку,
спить соловейко. Алілуя!

Не плач, солодкий, рідний синку!
Сьогодні ходить полем тиша,
а за селом — гаї розлогі,
і то не є пожежні дзвони,
то срібний гін мисливців грає,
а на гірські високі схили
хрест кинув зорі — не могили,
залізні смуги — довкруги,
то не багнети, то — плуги.

.....

Моя веснянко, зорють землю,
колючий дріт зростеться з житом,
хрест викують з дерев могутніх,

а голова — в землі. Нічого
вже не питайся! Алілуя!

1939

ЗУСТРІЧ З ІНОЗЕМЦЕМ

В житах козли рогаті,
як деревини кріслаті.
Турист із країн готичних
подумає — гарний край,
ніби з книжок незвичних;
якщо ти зустрінеш тут кров —
то не мисливська здобич —
не боячись, оглядай!

Це — заповідник у пущі
для багачів із Європи,
що знуджені вже Версалем,
шукають дичини трохи.
Цей народ мав поетів
між повстаннями теж,
звір пробігав тут біля
монарших палат і веж.

Це дуже гарна країна,
щаслива, цнотлива країна, —
легені очищає
тут іноземцеві ліс,
і вітер, і ніж мисливський,
і деколи штуцер — обріз.

Королів вони мали також,
олігархів, вельмож,
та були якісь повільні,
лиш до шаблі поривало страх
по хмільних, липневих медах.

Ми історію вашу знаєм.
Але птах над озером плаче,
на води блакитні пада,
і півень ще тут співає
в лісництвах, наче в баладах.

Надокучила нашим очам
фабрик нова піраміда
і галуззя чорних димів.
Шукаємо тут прологу,
предка, що мав берданку,
димує тут на світанку
пуща волога.

Не зануджуйте нас тепер
таборів пеклом, звідки йде смерті повів,
бо то сам народ збирає
лаври урядів, воєн, ловів.
Вам у головах месіанство застрягло,
а ми прибуваєм сюди
із Європи, що змінилась нагло,
на полювання й славні меди.
Європа, не кепкуйте, вона не жорстока,
а розсудлива, обережна якраз.
Скатертю стіл накритий,
сидимо, неначе на святі,
з цікавістю оглядаєм рогаті
ваші скарби вже готові
для нас.

КАРОЛЬ ВОЙТИЛА (1920—2005)

Я ДУМАЮ БАТЬКІВЩИНА...

Коли думаю Б а т ь к і в щ и н а, — водночас висловлюю
себе і закорінюю,
про те говорить мені серце, начебто схована границя,
яка від мене перебігає до інших,
щоб огортати все майбутністю давнішою,
ніж кожен із нас;
я з неї народжуюсь... коли думаю Б а т ь к і в щ и н а, —
щоб замкнутися в собі, наче скарб,
і постійно запитую, як його помножити, як розширити
той простір, який вона заповнює.

КОЛИ НАДОВКОЛА ГОВОРЯТЬ МОВАМИ...

1. Коли надовкола говорять мовами, я чую, як наростає покоління, вносячи до скарбниці своєї землі старі й нові явища —

Земля стала руслом світел, запалюваних глибоко в людях; текли завжди однаково ті самі ріки й постійно наново опливав землю мовний струмінь, підносячи історію.

Води річок збігали додолу, а струмінь мови піднімався на вершину.

Вершиною була кожна людина, що виростала з цієї землі, і кожна людина є вершиною; одночасно вершина піднімається над кожною людиною і понад усіма людьми, стаючи все стрімкішою і все глибше западаючи в сумління.

2. Коли надовкола говорять мовами, посеред них звучить і наша власна мова. Вона заглиблюється в думки поколінь, і опливає нашу землю, і стає дахом дому, де ми перебуваємо разом — а поза тим домом звучить вона рідко (в спільнотах людей, які розмовляють навкруги, наче острови в океані звичайної людської мови, не знаходячи власної хвилі) — не розширились засоби моєї землі; якщо навіть мова відпливла, то тільки для того, щоб зникати поволі у

висихаючих руслах — мови народів не сприйняли мови моїх батьків, пояснюючи: «надто важка» або «зайва» —

На великому зібранні народів говоримо не своєю мовою. Власна мова зачиняє нас у собі: згуртовує встиск, а не відкриває.

3. Затиснуті самі в собі однією мовою, живемо вглиб власного коріння, чекаючи плоду дозрівань і криз.

Огорнуті щодня красою власної мови, не відчуваємо гіркоти, хоч на ринках світу не купують нашої думки, бо задорогі слова.

Хіба ж ми не плаємо прагнення до ще глибшого обміну?

Народ, який живе в серці власної мови, залишається в поколіннях таємницею незбагненої до кінця думки.

Я ЧУЮ ЩЕ ДЗВІН КІС...

Коли думаю Б а т ь к і в щ и н а, — я чую ще дзвін кіс, що вдаряють об стіну пшениці, створюючи профіль, поєднаний з ясністю небосхилу.

Але ось надходять косарки, втинаються в ту стіну монотонністю звуків і рухів навальними зашморгами — і тнуть...

Я ДОБИРАЮСЬ ДО СЕРЦЯ ДРАМИ

1. Поза мовою відкривається безодня. Чи то невідома слабкість, яку пережили ми в батьках наших та успадковуємо в собі?

Свободу треба постійно здобувати, не можна нею тільки володіти!

Вона приходить як подарунок, але утримується як змагання.

Подарунок і змагання записані в явні, але сховані карти.

Ти всуціль собою платиш за свободу, — отже, називай свободою можливість володіти самим собою.

Цією заплатою ми входимо в історію і доторкаємося до її епох.

Де ж проходить лінія поділу між тими, хто недоплатив, і тими, хто мусив переплатити? А ми по який бік?

Чи велике число самостановлень не переросло наших сил у минулому?

Чи ми не двигаємо тягар історії, немов колону, тріщина в якій не зарубцювалася досі?

2. Батьківщина — клич цієї землі, кинутий предкам і нам, щоб стати за спільне добро і власною мовою, наче прапором, виспівати історичні події.

Пісні історії виконують вчинки, побудовані на скелях свободи.

Зрілістю самостановлення осуджуєм нашу молодість, часи роздробленості і золотий вік — осудила золоту свободу неволя.

Носили в собі той вирок герої століть: у покликання землі входили, ніби в темну ніч, волаючи: «Свобода дорожча за життя!»

Ми осудили нашу свободу справедливіше, як інші (підносила голос таємниці історії): на віварі самостановлення падали жертви поколінь — проникливе волення свободи, сильнішої за смерть.

3. Чи можемо ми міряти нашу свободу свободою інших? — змагання й подарунок —

Ви, хто свою свободу зв'язав з нашою, пробачте!

І дивіться! — вашу і нашу свободу ненастанно відкриваємо як дарунок, який приходить, і змагання, якого завжди замало.

РЕФРЕН

Коли думаю Батьківщина, шукаю дороги, яка протинає узбіччя, ніби струм високої напруги, біжучи угорі, — так вона біжить стрімко в кожному з нас і не дозволяє слабнути.

Дорога біжить по тих самих узбіччях, повертається на ті ж самі місця, обертається у велике мовчання, яке відвідують щовечора втомлені легені моєї землі.

ДУМАЮЧИ БАТЬКІВЩИНА, ОБЕРТАЮСЯ У БІК ДЕРЕВА

1. Дерево пізнання добра і зла виростало над берегами рік нашої землі, виростало одночасно з нами у століттях, вросло в Церкву корінням сумнів.

Ми несли важкі плоди, які збагачують. Ми чули, як глибоко розколюється стовбур, хоч коріння входило в єдину землю...

Історія верствами подій спричиняє змагання сумлінь. У тій верстві — гул перемог і поразок. Історія їх не приховує, а вирізняє...

Чи може історія плинути проти течії сумлінь?

2. В який бік розгалузився стовбур? В яку сторону прямують сумління?

В яку сторону проростає історія нашої землі? Дереву пізнання немає меж.

Межею є тільки перехід, який змагання сумлінь і таємниці історії поєднає в одному Тілі — і дерево пізнання обернеться в дедалі сильніше джерело життя.

До того часу кожен день нестиме розкол у кожній мислі і в кожному вчинку, з якого Церква сумлінь росте в корінні історії.

3. Не згубімо з-перед очей цієї прозорості, з якою приходять до нас заблукані події в безмірній вежі, в якій людина все ж таки знає, куди йти. Любов сама врівноважує долю.

Не розширюймо розмірів тьми.

Хай падає промінь світла в серця і просяває морок поколінь.

Хай струмінь сили пронизує слабини.

Ми не можемо погодитися із безсиллям.

4. Слабкий народ, якщо він погоджується зі своєю поразкою, якщо забуває призначення бути насторожі доти, доки не прийде його пора. На великому щиті історії години постійно повертаються.

Ось літургія історії. Сторожа — то Слово Пана і слово народу, яке сприйматимем завжди наново. Години переходять у псалом ненастанних повернень. Ми йдемо брати участь у Євхаристії світів.

5. Отже, сходимо до тебе, земле, щоб розширитися у всіх людях, — земле наших поразок і перемог, ти підносишся у всіх серцях пасхальною таємницею, —

Земле, ти не перестаєш бути частиною нашого часу.

Навчаючись нової надії, ми йдемо крізь цей час до нової землі. І підносимо себе, давня земле, як плід любові поколінь, яка переросла ненависть.

АННА КАМЕНСЬКА (1920—1986)

Народилася в Красниставі, вчилася в Любліні, дебютувала в чотирнадцять літ двома віршами, що були надруковані в журналі «Рѳотусзек» («Пломінчик»), що його видавав Юзеф Чехович.

Під час окупації перебувала у селах побіля Любліна, відвідуючи підпільні школи і лекції. Навчалася на відділенні класичної філософії в Католицькому Люблінському університеті. Була членом редколегії журналу «Твурчосць» (1950—1963), приятелювала з відомим поетом і священиком Яном Твардовським.

Збірки: «Виховання» (1949), «Биття серця» (1954), «В оці птаха» (1960), «Мовчання» (1979); посмертні видання: «Мовчання і найменші псалми» (1988), «Промовчані поезії» (2008) та інші. Анна Каменська писала також оповідання, книжки на релігійні теми, видала у своїх перекладах «Метаморфози» Овідія, твори чеських, болгарських, російських та словацьких поетів.

Поезія Каменської відзначається філософськими мотивами, що беруть свій початок у християнських релігійних псалмах та звичаях.

* * *

Куди втікаєте, збройні тростини?
Куди, куди ви, озера?
Куди квапитеся, густі ясени,
малинові частоколи?

Куди відходять базари й намети?
Куди відлітають зграї антен?
Що означає всенародне рушення каменів?
Похід, вишикуваний колонами лісів?

Куди від'їжджає пір'я й насіння
на галопуючих брилах повітря?
Куди втікаєте, побратими,
мишко польова, закривавлена вивірκο?

Куди, каменино з бруку?
Куди, первоцвіте лікарський?
Куди відходиш, тіне?..

ПРОПОЗИЦІЇ В ЧАС ТРИВОГИ

Я жертвую вам краєвиди,
де будемо жити безпечно.
Фосфори, кварци, вапна,
відкривайте свої вузькі ворота!
А ви заходьте сміливо, без ламп.
Можете взяти з собою по два склади
дорогого наймення,
якщо їх пам'ятаєте,
клапоть гексаметра.
Але й вони, власне кажучи,
вам непотрібні.
Сильніше від пшеничного колосся
тут світять голі елементи,
танцюють, сходячись парами,
борються в любовних обіймах,
змагаються мускулами заліза,
срібла та алюмінію.
Не будемо ж і ми бездіяльними,
щоб не завдати сорому
рудам, які в нас позбиралися.
Ростімо, голодні зела!
Піднімаймось мечами зелені,
хижі ліси!

СТАНІСЛАВ
СВЕН ЧАХОРОВСЬКИЙ
(1920—1994)

Народився у Варшаві. За професією актор. У часи фашистської окупації керував підпільним театром «Свен»; це була підпільна кличка Чахоровського, а згодом — його літературний псевдонім. Видав збірки віршів: «Відгук крізь себе» (1958), «Ні література, ні я» (1958), «Білі семафори» (1960), «Планета цикути» (1966), «Сума сонетів» (1967), а також книгу прози «Пейзаж Гнойової Гори» (1969). Поезія Чахоровського важка для сприймання, вона будується на асоціаціях, глибоко захованих у тексті твору, вимагає великої уваги. Його сонети (два з них вміщені в цій книзі), демонструють високу майстерність і філологічну вибагливість автора.

СОНЕТ КОПЕРНИКА
НА СПОГАД ПРО ІТАЛІЮ

Челліні пам'ятки каррарська пієта
і Via Appia в рядах суворих піній
і Данте з золота наковані терцини
і летаргічний сон камінних статуї стан

у келихах вино в якому сонце стигне
на поверхах мадонн і квітів маєстат
із фресок на юрбу в побожності безцінній
невинні погляди голісінських дівчат

вже Фромборг у снігу Микола сам на вежі
стиль італійського сонета він мережить
де під колонами покривлені як вивих

потвори кам'яні збираються вночі
де чорний кипарис виспіває плачі
там мармури поган в обіймах зір пестливих

ХЛІБНИЙ СОНЕТ

розчин рідко
потім гуща
дужча дужча
стало видко

хліба квітко
запахуща
всюди суща
сходиш хитко

над діжею
хліб вежею
в ній зірниця

небосійна
чародійна
паляниця

ТРИКРАТНА ВАРШАВСЬКА ДУДКА

1

Лютеція¹ і Вісла

парижанка з передмістя
варшава
париж панні давав солі
як вона вмлївала

симфонали варшавські на ринку
грають паризьке
хоч не так як в парижі

а віскітки²
ближче як париж
та над віслою
ліній ейфеля не уздриш

¹ Лютеція — перша назва Парижа. (Прим. перекладача).

² Віскітки — гміна під Варшавою. (Прим. перекладача).

шопени їздять з обрусом
під посріблені варіації
а під оперним театром
тінь за тінню
знецінені династії

за вербою дзвін
не смійся коню
з кам'яного сміхи камінні

поетичності дно шумить
риби зелені
а на кораблях тіні

2

Куляроната¹ Каналетта

куляроната
алебастер
пальмо в краківських передмістях
розквітаючи з палацами вгорі
аве мармурова голко
тобою шити
вічний лук крізь повіки
на сенаторській
у бричці
місяць крізь бронзовий туман
в пергаментях срібний сон саломеї
він іде кам'яними сходами
криве коло йому стирчить
за п'єцом
запиччя василіаночок
сам місяць сто молитов
ку ля ро на та
поезії
омела

¹ Куляроната — мабуть, вигадане автором слово задля звукової гри зі словом *Каналетто* (прізвище італійського художника, який малював Варшаву). (Прим. перекладача).

3

Місса Фукерова¹

Мешко мішків ринок
до луку причинок
над Божим тілом балдахін
під балдахіном
ходаки
є зорі танцювати в колоні
є дракони
відвозити зорі
висока високо високість
хоч тут і там позлітка
останне
на вісімнадцяти наперстках
позолочене зненацька
зовсім електоральне
горнятко з водограєм
вино з ніччю витончене
до драконової йдуть євреї
далі
часникові фіолети
каська має під грубою пахою
сріблень барвисто скачуть
кордон
старе з тлумаками
від лешна²
на нове заєць

¹ Місса (від *англ.* miss) Фукерова — панна з варшавського ресторану, який називається Фукер. (*Прим. перекладача*).

² Лешна — назва містечка на Мазовшу. (*Прим. перекладача*).

ТИМОТЕУШ КАРПОВИЧ (1921—2005)

Народився в Зеленій недалеко від Вільнюса. Студював польську філологію у Вроцлаві. «Морські легенди» — перша книжка поетичної прози (1948). Був редактором тижневика «Нові сигнали». 1957 р. видання цього часопису було заборонено цензурою за незалежну позицію.

Карповича переслідувала влада, він був «забороненим» автором, його усунули з роботи в редакціях журналів «Поезія» та «Одра». 1973 р. Карпович емігрував до США, де працював професором Іллінойського університету в Чикаго. Тепер його називають «останнім великим модерністом» або «майстром польської поезії».

Поетичні книжки: «Гіркі джерела» (1957), «Кам'яна музика» (1958), «Обернене світло» (1972), «Позадеревні кільця» (1999). П'єси: «Зелені рукавиці» (1960), «Людина з абсолютним нюхом» (1964), «Харон від світання до світання» (1972).

СОН ОЛІВЦЯ

коли олівець роздягається перед сном
твердо постановляє
спати рівно
і чорно

йому допомагає
вроджена назламність
усіх сердець світу
хребетне серце олівця
трісне але не зігнеться

ніколи не присняться йому
хвилі або кучері
тільки жовніри що стоять струнко
або домовини

те що в ньому живе
завжди рівне
що поза ним — криве
добраніч

ПЕРЕМОГА

мені вдалось її в моїм нутрі замкнути
я в річку входячи — по шию золоту
занурюю і плоть її — об гострий камінь
ногою вдарююсь і чую як вона
відсмикує стопу і корчиться від болю
її волосся заплутане і тепле
не в силі виходу знайти з мого волосся

в мені вона лежить покірна та щоночі
запалює себе ось тут під моїм серцем
і припадає знов до мене камінь лютий
у вічі полум'ям вливається ріка
кусає квіточка маленька так сказано
що вию потайки хоч переможець я

БІЛИЙ ВЕДМІДЬ

Коли звук зустрічається зі звуком

блиск із тінню матерія з матерією
всюди завзято вишукуємо дві білі зірки сліди її ніг
Ким є та істота що ми завжди задихані

змінюєм спітнілі майки
щоб уздріти її ще яснішою і тривалішою?
Для кого несе вона свою шкуру

делікатнішу од волосків на вухах мишки
заслуханої в пісню джмеля?

Ким є та дівчина питаємося заслонені світлом її тіла
ніби запахуючою хмарою

Ким є вона і ким буде — шепчемо кличемо мріємо
схилившись над сніговою прірвою чужої вроди
готові кинутись на дно в смертельне колесо захоплення
за саме тільки право на питання й падання

в божевілля мужської жаги
А коли вже піймаємо блиск її
та переламаємо його навпіл —

З польської поезії

дві зорі з неї створимо дві хмари два білі джерела сумні
А коли вже нема таємниць вона з'являється
у звичайнім халаті
поправляє нам сон під головою закриває
розгорнуті книжки —
ми дивимось на неї як на білого ведмедя
що хоче спати в наших зіницях
наче в брилках крижин полярних що порубані мечами
магнетичних зір
спливають з наших планів таємної втечі —
ми дивимось на неї з ненавистю до її потужної влади
і відводимо ховаємо зіниці щоб не мала де жити

ТАДЕУШ РУЖЕВИЧ (1921—2005)

Народився в Радомську. У 1943—1944 рр. був у лавах Армії Крайової, по війні вчився в Ягелонському університеті. Друкувати свої поезії почав 1938 р., а 1947 р. видав книжку «Неспокій», яка була дуже високо оцінена критикою й поставила її автора в ряди найвидатніших польських письменників ХХ ст.

Ружевич видав чимало поетичних збірників, серед яких варто назвати «Червону рукавичку» (1948), «Зелену троянду» (1961), «Третє обличчя» (1968), «Regio» (1969), «Маленьку душу» (1977), «Завжди фрагмент», «Recycling» (1999).

Сатиричні п'єси Ружевича «Картотека» (1960), «Група Лаокоона» (1961), «Свідки, або Наша мала стабілізація» (1962) та деякі інші драматичні твори мали великий успіх як театральні вистави, а «Картотека» не сходить зі сцени вже протягом багатьох літ. Ружевич пише також прозу; відомі його оповідання «Перерваний іспит» (1960), «Експерсія до музею» (1966), «Смерть у старих декораціях» (1970).

Безперечно, Ружевич започаткував у польській поезії новий стиль, який утвердили після нього інші видатні таланти. Це не тільки вірш, звільнений від усіх формальних прикрас, від рими, від ритму, від строфічної будови, вірш, який є тільки канвою поетичної думки, але — і погляд на світ, в якому виступає на перший план загальнолюдське відчуття ідеалу. Феномен Ружевича дуже складний і важко схарактеризувати його найголовніші прикмети. Але принаймні одну рису цієї великої творчості назвати можна: це оборона людського розуму, спрямованого на поліпшення життя й самого людського роду. Песимізм Ружевича — це хмари, чорні й тяжкі, але поміж ними є рухливі прогалини, крізь які світить сонце.

В Україні Ружевича найчастіше й дуже добре перекладав Ю. Щербак. За радянських часів творчість Ружевича в нас була майже заборонена. Але, пам'ятається, наперекір забороні читалась вона в оригіналі й перекладалася, і мала досить значний вплив на формування сучасної української поезії.

ВРЯТОВАНИЙ

Я маю двадцять чотири роки
я врятований
а мене вели на заріз.

То слова порожні і однозначні:
людина і звір
любов і ненависть
ворог і друг
темінь і світло.

Людину вбивають так само як звіра
я бачив:
фургони порубаних людей
які не будуть врятовані.

Поняття — то лише слова:
цнота і злочин
правда і брехня
краса й потворність
мужність і боягузтво.

Однаково важать цнота і злочин
я бачив:
людину що була одночасно
злочинна й цнотлива.

Я шукаю вчителя і майстра
хай поверне мені зір слух і мову
хай ще раз назве речі й поняття
хай відділить світло від темноти.

Я маю двадцять чотири роки
я врятований
а мене вели на заріз.

ОЧИЩЕННЯ

Не соромтеся сліз
не соромтеся сліз молоді поети.

Захоплюйтесь місяцем
місячної ночі
чистим коханням і співом соловейка.

Не бійтеся що вас до неба візьмуть
досягайте до зір
порівняйте очі із зорями.

Зворушуйтесь підсніжником
оранжевим метеликом
сходом і заходом сонця.

Сипте горох лагідним голубкам
спостерігайте з усмішкою
за собаками квітами носорогами і паровозами.

Розмовляйте про ідеали
декламуйте оду до молодості
довіряйте чужакові.

Наївні повірте в красу
зворушені повірте в людину.

Не соромтеся сліз
не соромтеся сліз молоді поети.

СТІНА

Вона відвернулася до стіни
кохає мене я знаю
але чому відвернулася від мене
таким рухом голови
можна відвернутися од світу
де цвірінькають горобці
і молоді люди ходять
у крикливих краватках
Вона тепер сама
перед мертвою стіною
і так вже буде
зостанеться вона під стіною
зростаючою височенною
скарлючена маленька
із затиснутим кулаком
а я сиджу
з камінними ногами
і не пориваю її з того місця
не возношу
таку легку як зітхання.

ГОЛОСИ

I

Було стільки слів байдужих
і гострих
і на обличчях стільки гримас

День
тепер нам важче пережити
ніж нашим родичам
переляк і розрив
гарячкове хлебання життя
скинені неповнолітні
з відкритими устами
стікаємо кров'ю
І не було пори розквіту

II

Була ненависть і лють
нехить взаємна і гримаса
був завулок сліпий
і пласкі обличчя мурів
подзьобані стріляниною
вивалені з вагонів для худоби
стадо гнане ударами
а побіч тільки лапи собак
лапи собак
лапи собак
Я знаю так не треба
знаю знаю
але
коли приятель простягає руку
затуляю голову ніби перед ударом
заслонююсь перед людським жестом
закриваюсь перед рухом чуття

III

«Сухі наші голоси
коли шелестимо
тихо й наївно
як вітер у висохлій траві
або як лапки щурів у лахмітті
наших порожніх пивниць...»

Поети котрі виміряли своє життя
ложечкою від кави
нагадують убрання птахів
подвійні
або хутрянні одержі звірят
які поблискують
коли стікає по них вода
коли зачиняють двері
там всередині як гіпсові фігури
із солодкими усмішками ідіотів
говорять «правда? що таке правда?»
підносять очі до неба
рухають раменами
і то є створіння
які мають по два язика
по два обличчя
і штучні нутроші
вони крутяться довкола на хребтах
обертають свої пласкі лица на хребтах
а вітер віє вітер віє
Я затуляю повіки
а ті створіння пищать
мають розбігані очі
м'якими писками дотикаються
до мого серця

1948

ЗЕЛЕНА ТРОЯНДА

квітку ружі вишила зеленим

I

Великі міста
ростуть
перелюднені
порожніють
приплив
і відплив
лавини людей
так близько поруч
одне при одному
видно розклад

з уривків слів
тут і там
розкидані
можна собі уявити нутро
але в рою
без матки
зачинаємо жити щораз самотніше
відстань від людини до¹
росте під неонами
в перелюднених містах
об себе обдираємось до крові
живемо як на острові
де оселені нечисленні істоти
залишаємось зі жменькою найближчих
але й вони відходять
кожен має свою сторону
беруть вони з собою
пиловсмоктувачі погані картини
жінок дітей
мотори холодильники
певний набір відомостей
попіл
псевдоніми
якісь рештки естетики
віри
щось на зразок Бога
щось на зразок любові
а інші
відходять до своїх печер
з м'ясом в зубах
слабші залишаються
в барах при столиках
ще слабші
спираються на тіні слів
але ті слова такі прозорі
що видно крізь них смерть
ніщоту
ми відходимо
повільно ніби зачинені

¹ Так у польському оригіналі. (Прим. укладача).

і ніхто не зізнається що відходить
краще не робити замішання
отже всі живуть вічно
пам'ятаєте
ми були відвертими
в часи найбільших утисків
чуже терпіння й чужа радість
легко проникали до наших душ
ваше життя бігло до мене
з усіх сторін
а тепер вкривають нас панцирі
і тільки крізь пропуклини
в обличчях
щось можна бачити

II

Є щось у мені
щось таке
Ні не можу
описати
щось є в мені
щось чого не було
і росте воно
ні не росте
підходить до горла Не
підходить воно нерухоме
воно мене переповнює Ні
докладно не знаю
добре що забуваю
але що то таке
говори по-людськи
чи то любов
ні то не страх
чи то ненависть
ідея так воно порожне
Ні то не ідея
воно вже є майже всюди
чи воно до тебе підкрадається
чи йде відкрито
чи воно мовчить чи говорить
чи воно далеко кричить
о ще далеко

так так
то ще дуже далеко
правда скажи мені
що воно ще далеко
але що скажи що
вже в мені
тут і тут
і там
але ж його не було в мені
знаю що не було
знаю що не було
а тепер воно вже в тобі
підходить тобі до горла
нічого не відчуваєш
скажи мені швидко
яке воно в тобі
чорне чи біле
незряче або сонце
німотне чи волаюче
нічого не кажеш
Скажи ж мені що воно ще далеко
Ні
кажеш ти втечеш
нічого не кажеш
скажи
не можеш говорити
ні не боюся бо ніколи
я його не бачив
може переїдемо
добре зараз
на інше місце
побачиш все
буде добре Ні
кажеш нема іншого
місця неможливо переїхати
перебратися
на інше місце
нічого не кажеш
кажу що в нас
оселилась ніщота
1959—1960

ФРЕНСІС БЕКОН¹ АБО ДІЄГО ВЕЛАСКЕС²
НА ДЕНТИСТИЧНОМУ КРІСЛІ

років тридцять тому
почав я ступати за Беконом по його п'ятах
я шукав його в публікаціях галереях
в різницьких магазинах
у газетах альбомах фотографіях
а зустрів я його в Kunsthistorisches Museum³
у Відні став я перед портретом
інфанти Маргарити
Infantin Margarita Teresa in blauem Kleid⁴
Дієго Родріґес де Сільва і Веласкес

Маю вже його я подумав
але то був не він

по смерті
після відходу Френсіса Бекона
я вмістив його під ковпаком
я хотів оглянути маляра
з усіх сторін

беручи під увагу
його природну схильність
до втечі до зникання
до пияцтва
до руху
в часі і в просторі

від публікації до публікації
в постаті барокового putta⁵
який загубив капелюх

¹ Френсіс Бекон (1909—1992) — англійський художник, представник експресивно-романтичної школи. Любив малювати zdeформовані людські постаті. (Прим. перекладача).

² Дієго Веласкес (1599—1660) — великий іспанський художник. (Прим. перекладача).

³ Художньо-історичному Музеї (нім.). (Прим. укладача).

⁴ Інфанта Маргарита в голубому (картина Веласкеса, 1651/52). (Прим. укладача).

⁵ Амура (польськ. putto, від лат. Putus — чистий, хлопчик — персонаж живопису раннього Відродження). (Прим. укладача).

і червону шкарпетку
я змушений був
зробити його нерухомим

кілька тижнів
ходив я до галереї
замикався з ним
поїдав його очима

споживав його страшне
мистецтво м'яса скліщування падла
замкнутий в собі
продовжував я далі діалог
із Сатурном що був зайнятий
пожиранням своїх дітей
людину так само вбивається як звірину
я бачив фургони порубаних людей
які не будуть врятовані
писав я 1945 року

Бекон під впливом алкоголю
ставав товариським теплим
щедрим гостинним
фундував знайомим
шампанське ікру
обертався в янгола
із крилом замоченим
у гальбі пива
більшість моїх картин — говорив —
створено людиною
в стані Неспкою
при малюванні одного триптиха
я допомагав собі алкоголем
тільки єдиний раз допомогло
сказав невиразно
малюючи пальцем на склі
Lager Beer Lager Beer¹
я малював 1962 року
розп'яття
інколи єретика

¹ Легке пиво (англ.).

я не зовсім знав що я роблю
але цього разу допомогло
Бекон осягнув трансформацію
розп'ятої людини
у звисаюче мертве м'ясо
встав із-за столу і сказав тихо
та звичайно ми є м'ясом
ми є потенційним падлом
коли я йду до різницького магазину
завжди думаю яка ж то дивовижа
що я не вишу на гаку
то хіба чистий випадок
Рембрандт Веласкес
але ж вони вірили у воскресіння
тіла вони молилися перед тим як малювати
а ми бавилися
ліпше чи гірше
чи ти бачив рисунок Дюрера
долоні складені до молитви
звичайно їли пили мордували
гвалтували катували
але вірили у воскресіння
тіла
і в життя вічне
шкода що... ми...
не закінчив і відійшов у собі знану
сторону
проминули літа
в ловах на Бекона
допомагав мені Адам
поет перекладач
власник швидкопису
який жив у Лондоні
і в Норвічі
12 червня 1985 року
він писав до мене:
Коханий Тадеушу
був я сьогодні на великій виставці Бекона
і думав, що ти мав би з неї багато
задоволення. Я одначе пішов туди не без опору.

Але не шкодую, бо ті надгризені голови
композиційна і колористична
дуже ефектні. Не переконали мене, одначе,
нові картини. Як я вже писав Тобі,
приїдь до Вроцлава...

на звороті репродукція Head IV¹

адже ж я Адаме
не можу сказати
Беконові

Він не знає польської мови
я не знаю мови англійської
ти скажи йому що я дебютував Неспокоєм
1947 року

Я писав: *рожеві ідеали*
почетвертовані
висять в ятках...

Року 1956 я писав

ще дихаюче м'ясо
наповнене кров'ю
пожива форм
досконалих

збігаються так тісно над здобиччю
що навіть мовчанка не проникає
назовні...

the breathing meat
filled with blood
is still the food
for these perfect forms²

обидва ми мандрували
«Безплідною землею»³

¹ Глава IV (англ.). (Прим. перекладача).

² Дихаюче м'ясо / наповнене кров'ю / є поживою / досконалих форм (англ.). (Прим. перекладача).

³ «Безплідна земля» — поема англійського поета Томаса Стернза Еліота (1888—1965). (Прим. перекладача).

Бекон казав що любить
оглядати свої картини крізь скло вітрини
навіть Рембрандта
любить за склом
і не перешкоджають йому випадкові особи
які відбиваються в склі
замазують образ
проходячи
я не терплю картин за склом
я бачу там себе пам'ятаю що колись
оглядав я декілька японських творів Стернза¹
накладених на усміх Мони Лізи
були вони дуже рухливі
Джоконда була знерухомлена
в скляній труні
після тої пригоди
я вже ніколи не заходив до Лувру
Джоконда усміхалася під вусом
Бекон зачинив у клітку
Папу Інокентія VI
і Пія XII
інфанту Маргариту в блакитному
і ще якогось суддю — прокурора
і всі ті особи почали кричати
Року 1994 14 лютого
в день Святого Валентина
на скляному екрані
з'явився мені Френсіс Бекон
округла голова овальне обличчя
вим'ятий костюм
я слухаю Бекона
дивлюсь на портрет
на червоне обличчя Інокентія VI
дивлюся на лагідне личко інфанти
я пробував показати
пейзажі ротової порожнини

¹ 1924 р. Еліот намагався писати у стилі японської драми «но».
(Прим. укладача).

але мені не вдалося
казав Бекон
в ротовій порожнині
всі найкращі кольори
картин Дієго Веласкеса
шибка вітрини притлумлює крик
я подумав
Бекон виконував свої операції
без знечулення
то нагадує практику
дентистів з XVIII століття
Zahnextraktion¹
протиनाव теж нариви чиряки карбункули
то не болить
казав до інфанти
прошу відкрити усточка
на жаль не маю засобів знечулення
то болітиме
Інфанта на гінекологічному кріслі
папа Інокентій VI на кріслі електричному
папа Пій чекає у почекальні
Дієго Веласкес
на дентистичному кріслі
приятель George Dyer
before a Mirror — 1968²
або на раковині...
я малював відкриті уста
крик Пусена в Чантілі
і крик Айзенштайна на сходах
я малював
на канві газет
репродукції репродукції
в куті моєї майстерні

¹ Виривання зуба (нім.). (Прим. укладача).

² Тут йдеться про картину Ф. Бекона «Портрет Джорджа Даєра, що вдивляється в дзеркало». Джордж Даєр — американський кіносценарист, коханець Ф. Бекона. У фразі «Before a Mirror» — певна алюзія з назвою картини П. Пікассо «Дівчинка перед дзеркалом» (1932). (Прим. укладача).

лежала купа світлин
ще молодою людиною
купив я собі в Парижі
книжку про хвороби ротової порожнини
Бекон розмовляв з Давидом Сильвестром
і не звертав на мене уваги
я хотів його спровокувати
отже спитався чи він чув
про гнилизну ротової порожнини Зіґмунда Фройда
наприкінці його життя
навіть пес утікав од нього свого господаря
бо не міг зносити смороду
чому Пан не малював
піднебіння
з'їдене чудовим раком
Бекон вдавав що не чує

оті ваші моделі обдираються
ніби хмари що вилазять із своєї шкіри
знову Пан посадив папу Інокентія якогось
у піч
знову Пан хоче тій тихій
сонній чудово збудованій і намальованій
інфанті
прописати
«die Applizierung» des Klistiers¹

хотів я просити Адама
допомогти але Адам
усміхнувся
їв «канапку» з тунцем
і пив гейнекена

скажи йому Адаме
скажи йому
прошу «по-англійськи»
що для мене закриті уста
то найкращий краєвид

уста Невідомої з Флоренції
Андреа делла Роббіа

¹ Миттєво діючу клізму (нім.). (Прим. укладача).

Ritratto d'ignota¹
Portrait of unknown Woman²

і ще скажи йому
що Франц Кафка боявся
відкритих уст і зубів де повно м'яса
і золотих коронок
я сказав про це в п'єсі «Пастка»
яку грали в Норвіч
шкода що Бекон не намалював
портрета Еліота який мав запалення
щоки
з обличчям обгорнутим
хустиною в клітинку

Адам їв далі канапку
з вудженим лососем
Тадеушу! то вже третя гальба
остерігаю тебе що Гінес дуже сильний
спитайся пана Бекона
чи знає те що сказав Вондрачек
про уста і про зуби
Адам сховав комп'ютер

Der Mund ist plotzlich
Der Zahne überdrüssig³
сказав Вондрачек
Бекон звернувся до гальби пива
мені не вдалося ні разу
намалювати усмішки
я маю надію
що буду здатним намалювати уста
ось так як Моне намалював
захід сонця

але малював я
уста наповнені криком і зубами

¹ Портрет незнайомця (італ.). (Прим. укладача).

² Портрет незнайомки (англ.). (Прим. укладача).

³ Світ несподіваний.

Зуб дошкуляє. (Нім.). (Прим. укладача).

розп'яття? ще раз повторюю
то єдина картина
яку намалював я в п'яному стані
але ні пиття ні наркотики
не допомагають малювати
от лише людина стає говіркішою
навіть балакучою

прощай Френсісе Беконе
написав я про тебе поему
вже не буду тебе шукати
кінець крапка
а! ще заголовок поеми
Френсіс Бекон
або

Дієго Веласкес
на дентистичному кріслі
правда добрий заголовок
жоден з ірландських
чи англійських критиків
і поетів
не видумав такого
заголовка
можливо то не було потрібне
що додав я до заголовка
ту другу поему
але людина при пиві
стає говіркішою
навіть балакучою

лютий 1994 — березень 1995

ЩО ДІЄТЬСЯ ІЗ ЗОРЯМИ

хлопчиком
і юнаком
я думав що зорі
мають лише поверхню

гладку шкіру
в шкірі уста
в устах множество
сліпучо-білих зубів

що мають різні там
опуклості згини
і що там ще?
волосся вуха шию
коліна і т. д. і т. д.

якось одного дня я відкрив
анатомічний атлас
і побачив нутрощі зорі
я був вражений
кількістю замієних частин

при нагоді я дізнався
що зоря складається
на 70 % з води
стільки води! стало мені
трохи прикро і трохи мокро

допіру під старість
я запримітив що зірки
старіють покриваються зморшками
вони рекламують мило маргарин
зубну пасту
підв'язки лупу
косметику
свіжий подих
і т. д. т. д.

а якщо того
було б замало
пишуть вірші

у віртуальному світі
на найближчому книжковому
ярмарку у Франкфурті
матимуть шалений успіх

це вам старий поет ворожить
на кавовій гущі і зорях

1996

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

домашнє завдання
для молодого поета

не описуй Парижа
Львова і Кракова
опиши своє обличчя
з пам'яті
а не з дзеркала
в дзеркалі можеш не відрізнити
правди од її відображення
не описуй ангела
опиши людину
яку ти проминув учора
опиши своє обличчя
і поділися зі мною
його мінливим виразом
я не читав
у польській поезії
доброго автопортрета

ЧОГО БУЛО Б ЖАЛЬ

усміху Віслави
коли вона каже добрий день
і добраніч
і коли мовчить
коли замикає за мною двері
і відчиняє
після довгої подорожі
після повернення
з далекої для неї країни
де будував я вірш
чого було б жаль
тиші між нашими обличчями
слів які не були вимовлені
бо те що божественне
між людськими істотами
постійно шукає
свого виразу
чого було б жаль

«всього життя»
і ще чогось
велетенського прекрасного
за межами слова
за межами тіла

З УСТ ДО УСТ

ідея
має язик
гарний і покручений
як змії
в раю
з уст філософа
виходить чиста
далека
від «дійсності»
як душа від тіла
тоді бере її
на язик
політик священник
діяч
пережовує
і випльовує на голови
громадян
з уст політика
виймає ідею
журналіст
приправляє слиною
зухвальством
провокацією
і випускає через засоби
масової інформації
ідея росте в устах
ідея виходить на вулиці
волочиться бруком
заточується
як п'яна повія
то на правий то на лівий бік

ідея переходить
з рук до рук
на очах
онімілого світу
обертається
в знаряддя злочину
а що робить філософ
мовчить і відходить
не оглядаючись
ніби він і не чув таких слів:
«Не те, що входить до уст,
робить людину нечистою,
а те, що з уст виходить,
робить її нечистою...»

ЗАТЕМНЕННЯ СВІТЛА

«ангели не знають
що таке час»
Дорогий Мілоше
завдяки Панові я почав читати
на старість
Сведенборґа
не остуджує і не гріє мене
з трудом переходжу через його сни
підозрюю його
книжку про небо і пекло
кидаю на землю
засинаю
найцікавіше те
що наприкінці життя
виросли йому
втретє
зуби
його розмови з ангелами
ображають мене
є в тому щось
непристойне

то каламутне темне світло пливе
з півночі
зі Стокгольма
з Упсалі
там ангелам замерзають очі і крила
«Емерсон визначив Сведенборгові
місце між Платоном і Наполеоном»
шкода що писань Сведенборга
не міг оцінити Арістотель
і Тома Аквінський
ставлю собі
свідоцтво убожества
але не можу
гасити світла розуму
так образливо потраченого
під кінець нашого століття

НА ЗАКРАЇНАХ ПОЕЗІЇ

після написання вірша
мене вимітають
усувають
на закраїни поезії
в самісінький центр життя
на старість я збагнув
що світ є «дивнішим»
але життя — то не сон
божевільного
хтось — то було на початку —
хотів мене вивести
з того лабіринту
дай мені руку
і вклади в мій бік
але не будь без віри
сказав мені
та я забув
коли те було
хто то був

після написання вірша
мене вимітають
усувають
на околиці поезії

на тих закраїнах панує
рух гарячковий
галас і замішання
кипить життя

тільки нутро поезії
непорушне порожнє

вхід в середину
відкритий для всіх

а виходу нема

тому поети шукаючи
потрапляють у пастку
на приманку
«краса» «добро людства»
слава вечорів при свічках
очі жінок
лаври вінки ленти

поети розгублюються
впадають в шаленство
в політику
стають таємними радниками
молодшими камергерами двору
лакеями
міністрами
речниками «правди»
і навіть безпорядку
чують голоси сирен
вискакують з вікон
розбиваються на тротуарі
як музичні інструменти
молоді і не знають
де опинилися
де Крим а де Рим
поезія співана і співаюча

будучи посередником
між горою і долиною
я виконую багато років
ту працю
до якої мене обрано і
закликано
яка називається «поезією»

я без захоплення віддався
«тій найособливішій
з усіх діяльностей людських,
єдиній, що служить
усвідомленню смерті»

то сором'язлива річ
може я не надавався
до нічого іншого
мав я дві ліві руки
донині пишу тільки рукою
рукою ставлю букви
економлю на крапках
моя ліва рука
то мій лівий янгол
той що не знав
той що відлітає
моя права рука
то тільки знаряддя праці
служить для обтирання поту з чола
писання віршів

на закраїнах поезії
під покровом смерті
сентиментальної
кипить життя
і поезія
наповнена смаком
доброго й злого

вивітрюється сіль землі
слова
стають бездомними

1997

МИРОН БЯЛОШЕВСЬКИЙ (1922—1983)

Народився у Варшаві. В роки окупації відвідував підпільно організовані лекції Варшавського університету, який закінчив уже після війни. Брав участь у Варшавському повстанні 1944 р. Після розгрому повстання був примусово вивезений в Опельн до Німеччини.

Книжки Бялошевського: «Коловорот речей» (1956), «Рахунок примх» (1959), «Марні хвилювання» (1961), «Було й не було» (1965) та ін. Бялошевський пише також п'єси і прозу; відома його повість «Щоденник Варшавського повстання» (1970).

Поезія Бялошевського займає особливе місце в польській літературі як явище так званої лінгвістичної школи. Бялошевський писав про те, що, як правило, залишається на периферії людської уваги, в його лексику входять «покалічені» слова, його твори часто нагадують пародії, але в них завжди можна виявити і сюжет, і мораль, і дивину життя.

РОЗПРАВА ПРО НАСТІЛЬНИХ БАРАНІВ

Фантазіє варшавської Праги
ти маєш асирійські роги
й одну ногу
на червоно
лякеровану.

О базар! базар! базар!
О баран! баран! баран!
То його профіль
— як з лівої руки —
і його чудова бараниця —
ах! два профілі Нефертіті
tête-à-tête найкращі в світі.

Чотири червоні крапки вух,
Вавилони

перемінені в срібло з потовченого люстерка
і червоні прапорці,
кожухів золоті Гомери,
лазурні соколи.

А далі барани
в мереживах брабантських
і барани з Візантії,
і барани в коронах Сходу...

Які тропіки?
«Вік який?» — «Час який?»
Магії — релігії — ритуали.
А то все з яскинь
під містом,
ненастанні Ментони гмінні,
а це безперестанне «здільки-здільки»
делювій периферійний.

СТОЛОВА ПІСЕНЬКА МАЙЖЕ ПРО ВСЕБУТТЯ

Очима сучків
павиться стіл
павиться стіл
букова
соснова
букова деліна
відкрита навпіл.

.....
Стіл має виміри
рівності
з таємним багатством відхилень
з поезією форми
від лісу
від умерлого
від гриба

і топографію істинно соломонову

І стався стіл словом.

.....
Садовлять до столу
прямокутниками, колами

свої справи
свої надії
— Стіл то є віл —

встають із-за столу
на вагах

снідань
розмов
мін...

.....
В столі
зборище долоні, що чигає на хіроманта
банковитий посуд з ферментами простору
і отой що у ньому плин

Як би викласти всі лінії?
Як би здобути дерев'яний Єрусалим?
Як би возами Ілії
перепхатися через глобуси й порожнечі
які в столі мовчать або дуднять?..

ПРО КРУЖЛЯННЯ РЕЧЕЙ

А вони кружляють
Та кружляють.
Нас млавицями пробивають.

А ти спробуй схопити
небесне тіло
якесь із тих
званих «під рукою» —

А чий язик
наївся смачно й досхочу
єством краплини з Молочного Шляху?

А хто видумав
що дурніші зорі
кружляють надовкруги мудріших?

А хто видумав
дурніші зорі?

БУЦНУЛА

Лежимо. З Баською... З тією.
Під ліщиною на дорозі,
але з нашого боку.
— Корова? Думаєш, що мене не
буцнула? Буцнула. Ще й як
буцнула.

З дороги чути:
«Бе-е... бе-е...»

Баська на лежаку поправляється.
Халат. Нічого.

— Буцнула. —

Знову:

«Бе-е».

Баська крутиться.

Я:

— Е... буцнула? —

Баська:

— Буцнула, але не тому, що поступаюся,
а тому, що на дорозі,
за плотом, та сама бе-е...

корова вийшла, що то
дурна Зоська. Наяву. І вже

по-людськи, не по-коров'ячому:

— Буцнула тебе Баська? Буцнула
тебе? Буцнула? —

Баська махає хустинкою:

— Бидло. —

А та:

— Буцнула? Буцнула? ---

Баська лежить, вже — нічого.

— Буцнула? Баська? Буцнула? —

Тепер я вже нічого. А та:

— Буцнула? Буцнула? —

І довго так було. І було б далі.

Але ми склали лежаки. Але й так було і було.

ЄЖИ ЛИТВИНЮК

(Нар. 1923 р.)

Народився у Кременці. Закінчив історичний факультет Варшавського університету. В перші воєнні роки воював на Люблінщині в лавах Армії Крайової.

В літературі виступає з 1949 р. як автор сатиричних та ліричних поезій.

Литвинюк знайий у Польщі як видатний перекладач. Видав фінський епос «Калевала» у своєму перекладі, а також окремими книжками фінських письменників: Рауля Ройне, Ейно Лейно, Тімо Мукка. В перекладацькому доробку Литвинюка — романи Валерія Шевчука «Дім на пагорбі» та «Око безодні», твори білоруса Василя Бикова, а також твори російських романістів, серед яких Василь Аксьонов, Ілля Еренбург, Юрій Герман, Лев Гумільов, Володимир Максимов. З українських поетів Литвинюк перекладав твори Т. Шевченка та Лесі Українки, з російських — К. Чуковського та Л. Мартинова.

* * *

«Не хочу, я не хочу!» — волає в лісі птиця,
достоту як людина, захрипла від жалю.
Розбуджує над ранком, коли щось гарне сниться...
Де взявся крик болючий? А може, я ще сплю?

Навколо ліс, і хмари над ним пливуть, як завше;
не час тепер на сповідь, на постріли — слова.
Засни спокійно вдруге, себе переконавши,
що то кричала птаха — голубка лісова.

* * *

Малі чорти — нестерпні дуже,
трояться, скачуть, наче блохи.
Великий чорт — надто байдужий,
росте і щось жує потрохи.

Середньої ваги диявол —
найкращий. Що йому там жахи!
Приходить по обіді, в'яло
філософує, грає в шахи.

* * *

Як оживе той дід за сто, за двісті літ,
що заморозити себе дозволив нині, —
страшні казки про наш, про вже забутий світ
розповідатиме довірливій дитині.

Бо, автоматові довіривши кермо,
ми фантазуємо, шукаючи химери,
в пустелях космосу безкарно летимо
і горимо в густих туманах атмосфери.

* * *

Пушкіне, Лермонтове, Лорко,
ваші наймення — гомін військ.
Вимірювали їх на око,
обмацували, наче віск.

Знов бурхаєте ви огнями,
сучасні й молоді завжди,
а там, у плісняві, під вами
все йдуть сізіфові труди.

* * *

Чотиривимірні і скорі,
пробили в космос ми вікно;
навколо нас літають зорі,
пронумеровані давно.

Вже не загрожує нам геній
Коперника чи інший крах...
Але, зворушені й натхненні,
китів ми плещем по хребтах.

ВІСЛАВА ШИМБОРСЬКА

(Нар. 1923 р.)

Нобелівський лауреат (1996 р.) Віслава Шимборська працювала співредактором газети «Жице літерацке» (1968—1981), де постійно друкувала статті в розділі «Надобов'язкова лектура». Початок поетичної творчості позначений дидактичними мотивами (книжки «Для того живемо», «Питання, задані собі»), а пізніша її творчість, сконцентрована навколо питань моральної відповідальності і взагалі екзистенції людини в ХХ ст., поставила Шимборську на високий рівень інтелектуальної поезії наших часів.

Шимборська має власний стиль виразу важливих, філософських, дуже часто нею відкритих істин людського життя, її твори написані просто, в них немає емоційного піднесення за рахунок стилю чи формальних засобів. Зворушення, яке вони викликають, йде з парадоксальних зіставлень явищ духовного і звичайного життя.

Найважливіші книжки: «Сіль» (1962), «Сто потіх» (1967), «Всілякий випадок» (1972), «Великий рахунок» (1976), «Люди на мосту» (1986), «Кінець і початок» (1993).

1979 р., коли у видавництві «Дніпро», в Києві, видавалась «Антологія польської поезії», радянська цензура заборонила друкувати Шимборську в тому виданні. Знак тієї заборони вказує на те, що Шимборська справді належить до великих поетів, яких бояться диктаторські, антидемократичні режими.

Свого часу журналові «Всесвіт» все-таки вдалось представити її творчість у блискучих перекладах Григорія Кочура.

Шимборська належить до найвидатніших польських поетів ХХ ст. і заслуговує на якнайбільшу увагу до її творчості з боку українських перекладачів та видавців.

У вірші «Бесіда про любов до рідної землі» (мій переклад надруковано в «Літературній Україні» 1979 р.) Шимборська пророкувала відродження незалежної Польщі: «Прозритель наш правнук, що в бистринах Вісли, / В безсмертнім камені ще спить».

АТЛАНТИДА

Існували або не існували.
На острові або не на острові.
Океан або не океан.
Проковтнув їх або ні.

Чи ж було комусь кого кохати?
Чи було комусь з ким воювати?
Чи все там діялось або нічого
там або не там?

Сім городів стояло.
Чи напевно?
Хотіли вічно бути.
А де докази?

Не видумали пороху, ні.
Видумали порох, так.

Припустимі. Сумнівні.
Не заховані в пам'яті.
Не вийняті з повітря.
З вогню, з води, з землі.

Не зачинені в камені
ані в краплині дощу.
Не можуть вони позувати
для перестороги. Мовчу.

Метеор упав.
То не метеор.
Вибухнув вулкан.
То не вулкан.
Хтось когось кликав.
Ніхто нікого.

На тій плюс мінус Атлантиді.

ДВІ МАВПИ БРЕЙГЕЛЯ

Так виглядає мій великий сон
про іспит на атестат зрілості:
сидять у вікні дві прикуті ланцюгами мавпи,
за вікном літає небо
і купається море.

Складаю екзамен з історії людей.
Заїкаюся й провалююся.

Одна мавпа, задивлена в мене, іронічно слухає,
друга ніби дрімає —
а коли після питання настає мовчанка,
підповідає мені
тихим побрязкуванням кайданів.

УВІЧНЕННЯ

Кохалися в ліщині,
де сяє золоторосся,
листіків, землі сухої
набрали у волосся.

Ластівки сердечко,
змилуйся над ними.

Над озером клякнули
і вичесали листя,
а риби підпливали,
немов шукали вийстя.

Ластівки сердечко,
змилуйся над ними.

На хвилях відбивались
дерева і причали.
О ластівко, вчини так,
щоб вічно пам'ятали.

Ластівко, тіне хмари,
ти, якоре повітря,
покращений Ікаре,
щасливий фраку неба,

Ластівко, каліграфіє,
вказівко без хвилини,
ранньопташина готико,
небесна зизоокосте,

Ластівко, тишо гостра,
весела жалібнице,
коханців ореоле,
змилуйся над ними.

ЖІНКИ РУБЕНСА

Вернигорянки, жіноча фауна,
як лоскіт барил, голі.
Вони гніздяться в розтоптаних ложах,
сплять із відчиненими устами
до співу півнів.
Зіниці їхні втекли в глибину
і вивчають нутрощі залоз,
з яких просочується дріждзя в кров.

Гори бароко. Глустишає тіло діжі,
парують лазні, рум'яніють вина,
чвалають небесами поросята хмар,
труби іржать на фізичний сполох.

О розпухлі, о надмірні
і подвоєні відкиненням сорочки,
і потроєні бурхливістю пози,
жирнющі любовні страви!

Їхні сестри худі вставали раніше,
ще до світання на картині.
І ніхто не бачив, як вони йшли гуськом
по незамальованій стороні полотна.

Вигнанки стилю. Ребра пораховані,
пташина природа стіп і долонь.
На гострих лопатках вони пробують відлетіти.
Тринадцяте століття їм дало б золоте тло.
Двадцятий вік — дав би срібні екрани,
а сімнадцятий — нічого не має для... пласких.

Бо там навіть випукле небо,
янголи випуклі, випуклий бог —
Феб вусатий, що на спітнілім коні
в'їжджає в гарячий альков.

РАДІСТЬ ПИСАННЯ

Куди біжить ота написана сарна
через написані ліси?
Чи питиме з написаної річки,
що мордочку її зобразить, наче калька?

Чому підносить голову, що чує? Та невже?
На ніжках чотирьох, позичених у правди,
під пальцями моїми вушками стриже.

Тиша — це слово шелестить по сторінках
і розгортає
галуззя, викликане словом «ліс».

Над білим аркушем паперу причаїлись,
готуючись до скоку, букви,
що можуть зле скомпонуватись
у речення кружні,
з яких нема рятунку.

В краплі чорнила є доволі злих
мисливців, що готові збігти вниз
стрімким пером і сарну оточити,
й прицілитися безпомильно в неї.

Це забувається, що тут нема життя.
Панують інші тут права, чорні на білім.
І мить тут пануватиме так довго, як я схочу,
вона сама себе ділити зможе
на вічності малі,
де повно куль затримано в польоті.

Назавжди, як скажу, нічого тут не станеться.
Навіть листочок не впаде,
стеблина не зігнеться під крапкою копита
без моєї волі.

Отож: чи світ такий існує,
чиєю долею лиш я розпоряджаюсь?
Час, що його я зв'язувати можу
міцними ланцюгами знаків?
Чи з мого наказу вічно він існує?

Радість писання.
Можливість творити віки.
То помста смертної руки.

ТОМАС МАНН

Дорогі сирени, так мусило бути,
кохані фавни, янголи вельможні,
еволюція рішуче відмовилася від вас.

Не бракує їй фантазії, але ви і ваші
плавники з глибини девону, а груди з алювію,
ваші пальчасті долоні, а на ногах копита,
ті рамена не замість, але окрім крил,
ті ваші, страшно подумати, скелетики-близнюки
не на міру хвостаті, рогаті з непокори
або через неухважність крилаті, ті зліпки, ті зростки,
ті складанки-цяцянки, ті двовірші,
що заримовують мистецьки з чаплею людину,
яка літає, і є безсмертною, і все знає —
визнайте самі, що був би то жарт,
і вічна надмірність, і клопоти,
яких природа не має і не хоче мати.

Добре, що хоч дозволяє певній рибі літати
із зухвалою вмілістю. Схоже, такий політ —
то втіха в правилі, то приручення
із загальної необхідності, дар
багатший, ніж потреба, щоб світ був світом.

Добре, що хоч допускає до сцен настільки зайвих,
як качконіс, що молоком годує своїх писклят.

Я могла б виступити проти —
і хто ж тоді з нас відкрив би,
що його ограбовано?

А найліпше те,
що я не закріпіла моменту, коли з'явився ссавець,
якому перевізник дав чудову руку з пером.

СТО ПОТІХ

Захотілось йому щастя,
захотілось йому правди,
захотілось йому вічності,
дивіться на нього!

Заледве одрізнув сон від яви,
заледве додумався, що він — то є він,
заледве вистругав цілим родом з плавника
кресало і ракету,
здатний втопити в ложці океану,
замало навіть смішний, щоб смішити порожнечу,
він бачить лише очима,

чує лише вухами,
рекордом його мови є перебіг обставин,
розумом ганьбить він розум,
коротше — таке собі ніщо,
але йому в голові свобода, всезнання й всебуття
за межами немудрого м'яса, —
дивіться на нього!

Бо ж він таки існує,
справді появився
під однією провінційною зорею.
На свій спосіб життєздатний і рухливий.
Він поважно здивований,
що не властиве марному виродкові кришталю.
Він уже особливий,
хоч вийшов з трудного дитинства
та з необхідності стада.
Дивіться на нього!

Далі так, далі, хоч би на хвилину,
бодай одну мить галактики малої!
Хай би, нарешті, на поверхню вийшло,
чим він буде, якщо вже є.

А він — завзятий.
Завзятий, треба визнати, дуже завзятий.
З тим кільцем у носі, в тій туніці, в тому светрі.
Будь-що-буде, сто потіх.
Небожатко!
Справжня людина.

ФОТОГРАФІЯ НАТОВПУ

На фотографії натовпу
моя голова сьома скраю,
а може, четверта зліва
або двадцята знизу;

моя голова, але котра,
вже не одна і не єдина,
вже подібна до подібних,
ніби мужська, ніби жіноча;

знаки, що їх дає мені,
насправді — то не знаки;

чи бачить її Дух Часу,
та до неї не приглядається;

моя голова статистична,
що споживає сталь і кабель
спокійно так і глобально;

не соромиться, що вона будь-яка,
не страждає, що вона замінна;

так ніби зовсім я не мала
її своєрідної та особливої;

так ніби цвинтар відкопали,
де черепів могильних повно,
що збереглися в ідеальності
помимо помиральності;

так ніби там була й вона вже
чужа й всіляка голова моя;
якщо вона щось пригадала,
то тільки майбуття глибоке.

ЗДИВУВАННЯ

Чому в занадто одній особі?
Що тут роблю? В чий подобі?
Чому в будинку, а не в гнізді?
В шкірі, не пір'ї? З обличчям, не листям?
Чому тільки раз із життям особистим?
При зірці малій? На землі й при воді?
По неприсутності? Саме тепер?
За всі століття? За стільки ер?
За всі могили і небосхили?
До кості й крові, що повнить жили?
Сама з собою? Чом саме тут?
Чому не там десь, де інша змора?
Не сто літ тому. Але й не вчора
Сиджу й дивлюся у темний кут —
Як дивиться й те, що сидить під столом,
Таке гарчливе і зване псом?

ПОВЕРНЕННЯ

Він повернувся. Не сказав нічого.
Одначе було ясно, що потрапив у прикромці.
Ліг в одежі.
Сховав голову під коцом.
Підтягнув коліна.
Він має біля сорока років, але не тепер.
Його тепер стільки, скільки було в животі матері,
за сімома шкірами, в захисних темнотах.
Завтра він виголосить доповідь
про гомеостазу
в метагалактичній космонавтиці.
Тепер він згорнувся, заснув.

ЕКСПЕРИМЕНТ

Як додаток до властивого фільму,
в якому актори робили, що могли,
щоб мене зворушити або навіть розвеселити,
висвітлювали цікавий експеримент
з головою.

Голова
перед хвилиною ще належала до —
а тепер була відтята,
кожен міг бачити, що не має тулуба.
З шиї звисали ручочки апарата,
завдяки якому кров надходила як завше.
Голова
малася добре.

Без ознак болю чи бодай здивування
води́ла очима за рухом лампади.
Стригла вухами. На дзвінок обзивалася.
Вологим носом вмiла розрізнити
запах солонини від безароматного небуття
І, облизуючись із виразним смаком,
випускала слину на честь фізіології.

Вірна собача голова,
шановна собача голова,
коли її гладили, примружувала очиці

з вірою, що вона надалі є частиною цілості,
яка від ласкавої руки згинає хребет
і махає хвостом.

Я подумала про щастя і відчула страх.
Бо ж якби в житті тільки щастя треба було...
Голова
була щаслива.

ЦИБУЛЯ

Цибуля — то інша річ!
Не має вона нутра.
Є наскрізь тільки собою, —
чи молода, чи стара.
Цибуляста назовні,
і всередині цибуляна!
Без переляку в себе
заглянути може вона.

У нас чужина і дикість
шкірою ледь покрита,
інферно в нашій інтерні,
анатомія страховита,
а в цибулі — цибуля,
не покручені кишок кола.
А цибуля на себе схожа,
вона безліч разів гола.

Безперечна істота цибуля,
твір, що не має вад.
В одній вміщається друга,
у більшій менша зачинена,
а в наступній — такий же лад,
всюди — однаково чинна,
фуга досерединна,
сформована в хор луна.

Цибуля: я розумію
силу її немалу.
Вона себе ореолами
сплітає на власну хвалу,
у нас — мускули, нерви, жили

та багато всілякої малості.
Бо нам не дозволено мати
ідіотизму досконалості.

НАД СТИКСОМ

Душе здивована, то Стікс-ріка,
тече вона по невідомих гонах.
Ти вчуєш бас Харона в мегафонах,
попхне тебе до пристані невидима рука
земної німфи (вже з якогось часу
всі тут вони працюють на Харона касу).
В рефлекторах побачиш всі деталі
нового берега з бетону й сталі
і сотні моторівочок замість того човна
погнилого (де дівся він — не знати).
Людей на світі стало більше, й маєм результати,
О душечко моя сумна!
Будинки понад річкою багатоповерхові
пейзаж понижили, що був колись в захові.
Хоч не потрібно душам різних віз,
Немислимий нормальний перевіз
(мільйони пасажирів там щороку!)
без магазинів, офісів і доку.
Повинен знати наперед Гермес,
де будуть диктатури, вбивства, війни,
щоб у резерві мати флот надійний
та не чекати ласки із небес.
На другий берег переїдеш gratis¹,
та діє тут ще стародавній звичай —
на всіх скарбонах можна вздріти напис:
«Вкидати гудзики всередину не личить!»
Ти сядеш в секторі своєму, де навкруг
сидять таких, як ти, великі числа.
Вміститись мусиш ти в задусі інших душ —
комп'ютер хоче так і необхідність стисла.
І в Тартарі велика тіснота,
бо не розширений він так, як треба.
Все зім'яте між душами Ереба,

¹ Gratis — безплатно (лат.). (Прим. перекладача).

неповна крапля Лети — на уста.
Душе, як віритимеш менш в засвіття неможливе,
то будеш мати ширші перспективи.

ВИД НА ЗЕРНЯТКО ПІСКУ

Ми називаємо його зернятком піску.
А воно собі не зернятко і не пісок.
Існує без назви
загальної, особливої,
перельотної, тривалої,
помилкової чи притаманної.

Для нього — ніщо наш погляд і дотик.
Не відчуває себе побаченим і діткнутиим.
А те, що впало воно на підвіконня,
то тільки наша, а не його пригода.
Для нього однаково, чи спадати на щось,
чи ще надається,
чи вже ні.

З вікна прекрасний вид на озеро,
але той вид себе не бачить.
Безбарвно і безкшталтно,
глухо і безароматно
й безболісно йому на цьому світі.

Дно озера не знає дна,
а береги не знають берегів.
Ні мокрості, ні сухості вода не знає.
Ні поодиночості, ні множення не знають хвилі,
що глухо так шумлять на власний шум
навколо не малих і не великих каменів.

А все те під небесами, з натури безнебесними,
в яких заходить сонце, зовсім не заходячи,
і, не ховаючись, ховається за хмару невідому.
Сіпає нею вітер без жодних на те причин,
тільки тому, що віє.

Минає одна секунда.
Друга секунда.
Третя секунда.
Але то тільки наші три секунди.

Час перебіг, як посланець з важливою звісткою.
Але то тільки наше порівняння.
Видумана постать, уявний її поспіх,
а звістка нелюдська.

ТВОРЕННЯ ЖИТТЄПИСУ

Що треба?

Треба написати заяву,
а до заяви долучити життєпис.

Яке б не було життя,
життєпис має бути коротким.

Обов'язковий лаконізм і вибір фактів.

Заміна краєвидів на адреси
і рухливих спогадів — на непорушні дати.

З усіх кохань вистачить одного — шлюбного,
а з дітей — тільки тих, що народились.

Важливіше те, хто тебе знає, ніж те, кого ти знаєш.

Подорожі — тільки закордонні.

Приналежність до чогось, але без задля чого.

Відзнаки без за що.

Пиши так, ніби ти з собою ніколи не розмовляв
і оминав себе здалеку.

Не згадуй псів, котів і птиць,
пам'ятного барахла, приятелів і снів.

Краще ціна, ніж вартість,
титул, а не зміст.

Краще вже номер черевиків, ніж — куди він іде,
той, за кого себе видаєш.

До того фотографія з відстовбурченим вухом.

Береться до уваги його форма, а не що чує.

Що чує?

Гуркіт машин, які змелюють папір.

НЕБО

Від того треба було починати — небо.

Вікно без підвіконня, без футрини, без шиб.

Отвір і нічого більше,

але відчинений широко.
Я не мушу чекати на погідну ніч,
не мушу задирати голови,
щоб придивитися до неба.
Маю небо за плечима, під рукою і на повіках.
Небо огортає мене щільно
і підносить над сподом.
Навіть найвищі гори
не ближчі до неба,
ніж найглибші долини.
На жодному місці нема його більше,
ніж в іншому місці.
Хмара так само безоглядно
привалена небом, як і могила.
Кріт так само взятий в небо,
як і сова, що махає крильми.
Річ, яка падає в безодню,
падає з неба в небо.
Сипкі, плинні, скалисті,
розпломінені і летючі
простори неба, крушини неба,
подмухи неба, копиці неба.
Небо є всюдисуще,
навіть в темноті і під шкірою.
Я з'їдаю небо, видаляю небо.
Я є пасткою в пастці,
замешкуваним мешканцем,
обнятим обняттям,
питанням у відповіді на питання.
Поділ на землю і небо —
то не найкращий спосіб
мислення про їх цілість.
Він дозволяє лиш пережити
під докладною адресою,
за якою швидше можна віднайти,
якби мене шукали.
Мої особливі прикмети —
то захоплення й розпач.

НЕНАВИСТЬ

Гляньте, яка вона діловита постійно,
як добре тримається
в нашій столітті — ненависть!
Як легко долає високі перешкоди!
Як то добре для неї — скочити, піймати!
Не така вона, як інші почування,
старша і молодша за них водночас.
Сама плодить причини,
що життя в ній розбуджують.
Якщо засинає, то ніколи навічно.
Від безсоння не слабне, навпаки — міцніє.
Релігія, не релігія —
щоб тільки приклякнути на старті.
Вітчизна, не вітчизна —
Щоб тільки зірватись до скоку.
Незла й справедливість на початку.
Потім сама вже мчить.
Ненависть. Ненависть.
Обличчя її являє гримасу
любовної одержимості.
Ах, всі ті почування —
хирляві й бездарні!
Відколи те братерство
уповати може на юрми?
Чи ж коли-небудь співчуття
добігло першим до цілі?
Чом же так мало сумнівів пориває вона за собою?
Пориває лиш вона, бо добре знає своє.
Зрозуміла, здібна, дуже працьовита.
Чи треба казати, скільки пісень уклала,
скільки сторінок історії понумерувала.
Скільки ж то килимів з людей розпростерла
на скількох палацах, стадіонах!
Не говорім неправди:
вона може творити красу.
Прекрасні ж бо заграви в ночі темні!
Чудові клуби вибухів на тлі рожевого ранку.
Важко не визнати пафосу руїн
І вульгарного гумору

колони, що над ними стримить.
Ненависть — майстриня контрасту
між гулом і тишиною,
між червоною кров'ю і білим снігом.
Та понад все — їй ніколи не набридає
мотив чистенького ката
над сплюгавленою офірою.
До нових завдань вона завжди готова.
Як треба почекати, почекає.
Кажуть, вона сліпа. Сліпа?
Вона має очі снайпера
і сміливо дивиться в майбутнє —
вона єдина.

ХМАРИ

Описуючи хмари,
я мала б дуже поспішати —
бо починають вони бути інакшими
з кожним уламком хвилини.
Їм притаманно
ніколи не повторюватися
у формах, відтінках, поставах і в розташуванні.
Вони не обтяжені пам'яттю,
легкома піднімаються над фактами.
Які там з них свідки чого-небудь —
негайно розвіваються на всі сторони.
В порівнянні з хмарами
життя видається ґрунтовним,
мало не тривалим, майже вічним.
При хмарах
навіть камінь виглядає, як брат,
на якого можна покладатися,
а вони — що ж! — легковажні й далекі племінниці.
Хай собі люди будуть, якщо хочуть;
а потім по черзі кожне з них помирає, —
їм, хмарам, немає діла
до всього того
дивного і земного.
Над цілим твоїм життям
і над моїм ще не цілим — вони

красуються пишнотою, як і раніше красувались.
Вони не мають обов'язку разом з нами
до гробу лягти.
Не мусять бути бачені,
щоб у небі пливти.

БЕСІДА ПРО ЛЮБОВ ДО РІДНОЇ ЗЕМЛІ

Щоб жить без неї, треба мати
сухеньке серце, мов горіх,
наперстком долю споживати
здаєка від гризот і втіх,
плекати лиш дрібні надії,
собі в темнотах звити схов,
про порохню казати «дніє»,
про сонце не вести розмов.
Яких чуттів забракло тим,
що ніби випалені рами,
побите скло, пониклий дим
чи древо, звалене вітрами,
незакорінене, чуже,
котре землі не береже, —
котре підносить віти хворі,
живе ще трохи, але вже
не грає в лісовому хорі?
О, рідна земле, мій кришталю,
що там мені грози крутіж!
Я гнівом, радістю, печалю
вростаю в тебе все міцніш.
Геть, фразо голосна й порожня!
Не буду, як потята нить!
Без милування жити можна,
та плід без нього не зродить.
Любові тої глиб теменна...
Спинаюсь часом на путі:
чи то не скриня в окутті
залізному, чи то не жменя
пісень незнаних, чи земля
не гріє дзбани, а під ними
старі пороги, звідкіля
в свою історію ввійшли ми?!

Йду звідси в будучі віки,
в прийдешнє думку шлю гарячу,
Той камінь, що на дні ріки,
вивчаю, кшталти його бачу.
Його митець майбутній візьме —
лик друга викує. Прозрить
наш правнук, що в бистринах Вісли,
в безсмертнім камені ще спить.
Щоб сяяли на тім обличчі
ум, спокій, успіх, доброта,
народ мій не засне — він кличе
і сам іде в нові літа.
Сяйні перстені літ над нами,
земля вітчизни під ногами.
Не буду птахом боязким,
ні пусткою гнізда над ним.

В РІЦІ ГЕРАКЛІТА

В ріці Геракліта
риба ловить рибу,
риба четвертує рибу гострою рибою,
риба будує рибу і мешкає в рибі,
риба втікає з оточеної риби.

В ріці Геракліта
риба кохає рибу,
твої очі, — каже, — сяють, як риби в небі,
я хочу плисти з тобою до спільного моря,
о, найпрекрасніша з усієї зграї!

В ріці Геракліта
риба вигала рибу, що панує над усіма рибами,
риба стає навколішки перед рибою, риба співає рибі,
просить рибу плавати повільніше.

В ріці Геракліта
я — риба поодинок, я — риба окремішна
(відрізняюся хоч би від риби-дерева і риби-каменя)
я малюю інколи маленькі риби
у срібній лусці так швидко,
що, може, чи то темінь так заклопотано моргає?

ЗБІГНЄВ ГЕРБЕРТ (1924—1992)

Народився у Львові. Брав участь у збройній боротьбі проти фашистських окупантів Польщі. Дебютував книжкою «Струна світла» (1956). Видав збірки поезії «Гермес, пес і зірка» (1957), «Аналіз предмета» (1961), «Напис» (1969), «Пан Когіто» (1974), «Рапорт з оточеного міста» (1983), «Елегія відходу» (1990), «Ровіго» (1992), п'єсу «Яскиня філософів» (1956), збірку статей «Варвар в саду» (1962) та ін.

Поезія Герберта відображає взаємини людини ХХ ст. з європейськими культурними традиціями, з проблемами історії та міфології, що відбилися в загальнолюдських моральних засадах. Він постійно спостерігає суперечності між героїчною минувиною і ницою сучасністю. Але його моралізаторський пафос приглушений іронією та болячою усмішкою. Герберт створив образ Пана Когіто, тобто думачої і внаслідок свого мислення існуючої людини. Це універсальний образ людини ХХ ст., печально задивленої в сенс буття, людини духовно роздвоєної, і саме через це охопленої глибоким стражданням.

Високий інтелектуалізм у творах Герберта поєднаний з простотою вислову та вибуховим лаконізмом. Незважаючи на тематичну відірваність його творів од історії Польщі, насправді йдеться в них саме про історичну долю польського народу. Нещодавно до громадян Польщі звернулася одна інституція з питанням: «Хто, на вашу думку, є найвидатнішим польським поетом ХХ ст.?» — і одержала відповідь більшості опитаних: «Збігнєв Герберт».

Радянська цензура заборонила включати твори Герберта до «Антології польської поезії», яка вийшла в Києві 1979 р. Це показує, який страх мав тоталітарний режим перед правдою Герберта і наскільки легшими були тодішні польські кайдани, перебуваючи в яких йому все-таки вдалося розвинути й реалізувати свій великий талант.

До цієї добірки поезій Герберта подаю на початку п'ять віршів, що їх я переклав ще 1979 р., коли в СРСР його твори були заборонені.

ВІРШ ПАНТЕЇСТА

Згуби мене зірко —
каже поет —
проший мене далечіні стрілою
випий мене джерело —
каже п'ючий —
випий до дна вчини мене млою
хай мене видадуть добрі очі
краєвидам що завжди голодні
слова що повинні плоть боронити
хай доведуть мене до безодні
зірка в чоло коріння запустить
джерело знелюднить мені вид і плечі
 потім розбудишся в мовчанці
 в долонях без руху
 в серці самої речі

ПОВЕРНЕННЯ ПРОКОНСУЛА

Я вирішив повернутися до двору цезаря
ще раз спробую чи можна там жити
я міг би залишитись у далекій провінції
під сповненим ніжності листками сикомора
і лагідними рядами хворобливих шепотів
як приїду не маю наміру вислужуватись
буду аплодувати помірними дозами
усміхатись на унції супити брови делікатно
не дадуть мені за те ланцюга золотого
і цього залізного досить
я вирішив повернутися завтра або післязавтра
не можу серед виноградників жити все тут чуже
дерева без коріння будинки без фундаментів
дощ скляний квіти пахнуть воском
о порожнє небо сухі калачі хмар
отже вертаюся завтра післязавтра будь що вертаюсь
треба буде наново порозумітися з обличчям
з нижньою губою щоб уміла стримати погорду
з очима щоб були ідеально порожніми

і з нещасливим підборіддям зайцем обличчя мого
що тремтить коли з'являється командувач гвардії
впевнений я в одному вина із ним пити не буду
як наближатиме кубок опускаю очі
вдаватиму що витягаю із зубів рештки їдла
цезар зрештою любить громадянську відвагу:
до певних меж до певних розумних меж
він по суті так само людина як інші
І вже натомлений дуже штучками — з трутизною
не може пити йому доволі ненастанних шахів
той лінивий келех для Друція в правій тільки пригубити
потім пити лиш воду не спускати очей з Таціта
вийти в сад і повернутися коли вже винесуть тіло
Я вирішив повернутися до двору цезаря
маю справді надію що все те влаштується

ПРО ПЕРЕКЛАДАННЯ ВІРШІВ

Як джміль незграбний
сів на квітку
аж стебельце зігнулось кволе
він протискається між пелюстками
подібний до карток словникарських
в середину прямує
де аромат і солодощі
і хоч він має нежить
і не чує смаку
однак прямує
аж б'ється головою
об жовтий стовпчик

Ось тут кінець
важко дістатись
крізь келих квітки
до коріння
джміль повертається
він дуже гордий
бреньчить він голосно;
був я всередині
одначе тим

що все ж йому не зовсім вірять
ніс він показує
в жовтім пилку

МАМА

Я думав:
не зміниться ніколи
завжди буде чекати
одягнена в білу сукню
і в блакитні очі
на порозі всіх дверей
завжди буде усміхатись
вдягаючи те намисто
аж раптом
обірвалася нитка,
тепер у щілинах підлоги
перлини зимують
мати любить каву
теплу кашлю
спокій
вона сидить
поправляє окуляри
на гострому носі
Читає мій вірш
і сивою головою йому заперечує
той що впав з її колін
стиснув вуста мовчить
отже невесела розмова
під лампою — джерело ніжності
нестерпний жалю
з яких він п'є криниць
якими дорогами ходить
син неподібний до мрії
я плекала молоком лагідним
його спалює неспокій
я вмила його кров'ю теплою
а в нього руки холодні й жорсткі

оддалік від очей твоїх
пробитих сліпою любов'ю
легше переносити самотність

за тиждень
у студеній кімнаті
з клубком у горлі
читаю від неї листи

в тому листі
букви окремо
немов закохані серця

НІКА ПЕРЕЙНЯТА ВАГАННЯМ

Найкраща Ніка в ту хвилину
коли вагається
права рука гарна як наказ
на повітря оперта
але крила тремтять
бо вона бачить
самотнього молодика
він іде довгою колією
за воєнним возом
сірою дорогою на сірому краєвиді
скель і ріденьких кущів ялівцю
той молодик незабаром загине
власне шалька з його долею
нестримно до землі
оппадає

Ніка має велике бажання
підійти
поцілувати його в чоло
але боїться
що він котрий ще не звідав
солодоців кохання
спізнавши їх
міг би втікати як інші
під час тої битви
отже Ніка вагається
і нарешті постановляє

стояти непорушно
як скульптори її навчили
соромлячись дуже свого зворушення
розуміє вона добре
що завтра на світанку
мусять знайти того хлопця
з відкритими грудьми
затуленими очима
і терпким оболем вітчизни
під одеревілим язиком

СУБСТАНЦІЯ

Ані в головах які затемнює строга тінь короговок
ані в персах відкритих забутих на житницьку
ані в долонях що двигаять холодне берло й державу
ані в серці дзвону
ані в підвалинах собору
всього не вмістити
ті що тягнуть візки по недбало забрукованому передмістю
і втікають з пожежі з бутлем борщу
котрі повертаються на руїни не для того
щоб кликати померлих
а для того щоб знайти димохід залізної грубки
виголоджені — закохані в життя
биті в обличчя — закохані в життя
котрих важко назвати цвітом
котрі є плоттю
цебто живою плазмою
дві руки для закривання голови
дві нозі швидкі для втечі
здатність добути їжу
здатність дихання
здатність передачі життя під тюремними мурами
гинуть оті
що більше люблять прекрасні слова ніж тлусті запахи
але їх на щастя небагато
народ живе
він повертаючись і несучи повні міхи з доріг спасіння
будує тріумфальну арку
для прекрасних померлих

СТОЯНКА

Ми зупинилися в містечку господар
наказав стіл винести у садок перша зірка
спалахнула і згасла ми хліб ламали
чути було цвіркунів у лободі вечоровій
плач але плач дитини поза тим метушня
гедзів людей жирний запах землі
ті що сиділи плечима до муру
бачили — тепер ліловий — пагорб шибениць
на стіні густезні плющі екзекуції

ми їли багато
як завжди коли ніхто за те не платить

ГІНЕЦЬ

Гінець на якого чекали розпачливо довго
пожаданий звістун перемоги чи зачину
затримувався з прибуттям — трагедія була бездонна

В глибині хор скандував темні пророцтва і клятви
король — династична риба — бився в незрозумілій ситі
не вистачало другої необхідної особи — долі

Епілог напевно знав орел дуб вітер морська хвиля
глядачі напівмертві дихали плитко мов камінь
Боги спали Ніч тиха без блискавиць

Нарешті прибув той гінець у масці з крові болота плачу
видавав незрозумілі крики показував рукою на Схід
то було гірше смерті бо ані милосердя ні тривоги
а кожен в останній хвилині прагнув очищення

ФОТОГРАФІЯ

З непорушним хлопцем як стріла елеата¹
хлопцем посеред високих трав не маю нічого спільного
крім дати народження лінії на долоні

¹ Елеат (*філос.*) — прихильник елеатизму. Елеатизм — давньогрецька філософська школа, головна ідея якої — незмінність основ людського буття. (*Прим. укладача*).

ту світлину робив мій батько
перед Другою світовою війною
з листя і хмар роблю висновок що був серпень
птахи дзвонили цвіркунячий запах збіжжя запах повні
внизу річка на римських картах названа Гіпаніс
поділ вод і близький грім радив щоб сховатися у греків
їх надморські колонії не були дуже далеко
хлопець усміхається довірливо єдина тінь яку він знає
то тінь солом'яного капелюха тінь сосни тінь дому
а якщо заграва то заграва заходу сонця
мій маленький мій Ісааку схиля голову
то тільки хвилина болю а потім ти будеш
чим захочеш — ластівкою польовою лілією
бо я мушу пролити кров твою мій маленький
щоб ти залишився невинним в літній блискавці
вже назавжди безпечний як мушка в бурштині
прекрасний як відбита на вугіллі церква
папороті

ПРОБУДЖЕННЯ

Коли скінчився жах погасли рефлектори
ми збагнули що знаходимося на смітнику
в дуже дивних позах
одні з витягнутою шиєю
інші з відкритими устами з яких
сочилася ще вітчизна
ще інші з кулаком притиснутим до ока
скорчені емфатично напружені патетично
в руках ми тримали кавалки бляхи і кості
(світло рефлекторів обертало їх у символи)
але тепер то були тільки кості і бляха
Ми не мали куди одійти залишилися на смітнику
навели порядок
кості й бляхи віддали до архіву
Ми слухали щebetання трамваїв ластів'ячого голосу заводів
і нове життя слалось під ноги

МОНА ЛІЗА

Через сім гір кордонних
кільчасті дроти рік
і крізь ліси розстріляні
й повішані мости
я йшов
водоспадами сходів
вирами морських крил
і бароковими небесами
в бульбашках янголів
до тебе
Єрусалиме в рамах
стою
в густій кропиві
прогулянки
на березі пурпурового шнура
і очей
але я є
бачиш я є
не мав я надії
але я є
працьовито усміхнена
смолисто німа й опукла
ніби з кришталіків
на тлі увігнутого краєвиду
між чорними її плечима
що нагадують місяць у хмарі
з першим деревом околиці
велика порожнеча піни світла
але я є
часом було
часом здавалося
не варто згадувати
торкає її регулярний усміх
голова маятник нерухомий
очі її мріють про безкінечність
але в поглядах сплять слимаки

але ж я є
мали прийти всі
я сам
коли вже не міг рухати головою
сказав
як це закінчиться поїду до Парижа
поміж другим і третім пальцем
правої руки відстань
вкладаю в ту борозну
порожні гільзи доль
але ж я є
то я
стою на паркеті
живими п'ятами
опасиста й не дуже гарна італійка
на сухі скелі волосся розпускає
від м'яса життя відтята
викрадена з дому і з історії
з пронизливими вухами із воску
шарфом живиці вдушена
порожні фоліанти її тіла
насажені на діамантах
поміж її плечима чорними
і першим деревом мого життя
лежить меч
виплавлена безодня

ГУДЗИКИ

*Пам'яті капітана
Едварда Герберта*

Лиш гудзики міцні незламні
здужали смерть злочинства свідки
з глибини виходять на поверхню
єдиний пам'ятник щоб відати
щоб свідчити а Бог полічить
і змилюється він над ними
та як воскреснути тілами
вже обернулась плоть у землю

птах пролетів синіє небо
спадає листя із беріз
і тишина на високостях
і в млі стоїть смоленський ліс

лиш гудзики міцні незламні
потужний голос хорів змовклих
лиш гудзики міцні незламні
лиш гудзики з плащів мундурів

З МІФОЛОГІЇ

Напочатку був бог ночі й бурі, чорний бовван без очей, перед яким скакали голі і вимазані кров'ю. Пізніше за часів республіки було багато богів з жінками, дітьми, з ложами, які тріскали, з громом, який безпечно вибухав.

Нарешті, в кінці тільки забобонні неврастеніки носили в кишені малу статуетку із солі, що зображала бога іронії. В ті часи не було більшого бога.

Тоді прийшли варвари. Вони також шанували божка іронії. Розбивали його обцасами й насипали до їдла.

АХІЛ. ПЕНТЕЗИЛЕЯ

Коли Ахіл пробив мечем груди Пентезилеї, обернув — як належить — три рази зброю в рані, побачив — у раптового осліпленні — що королева амазонок — гарна. Він поклав її дбайливо на піску, зняв тяжкий шолом, розпустив коси і делікатно склав її руки на грудях. Але не мав одваги затулити їй очі.

Він ще раз поглянув на неї прощальним поглядом, і, ніби змушений чужою силою, заплакав — так, як він сам та інші герої тієї війни не плакали — голосом тихим і заклинальним, низьким і бездарним, в якому поверталася скарга і не знана синові Тетиди — каденція скрухи. На шию, на груди, на коліна Пентезилеї падали, як листя, протяжні голосні звуки того ридання й огортали її холодно тило.

Вона готувалася до Вічних Ловів у незбагнених лісах. Її нестулені очі дивилися здалека на переможця з упертою, блакитною ненавистю.

БЕРЕГ

Вона чекає на березі великої й повільної ріки
На другому Харон небо світить каламутно
(зрештою то не є небо) Харон
є вже закинув шнур на конару
вона (то душа) виймає обола
який не довго кваснів під язиком
сідає в порожній човен
все без слова

щоб хоч місяць
або виття собаки

СЬОМИЙ АНГЕЛ

Сьомий ангел
зовсім інакший
навіть називається інакше
Шемкель

то не Гавриїл
золотистий
опора трону
і балдахіну

ані не Рафаель
зодчий хорів

також то не
Азраель
геометр безкінечності
великий знавець
теоретичної фізики

Шемкель
чорний і нервовий
його безліч разів карано
за контрабанду грішників

поміж безоднею
і небесами
чути його безперервний тупіт
він зовсім не цинить
своєї гідності

і його утримують в загоні
тільки з огляду на число сім
але він не такий як інші
не те що гетьман загонів
Михаїл
весь у плюмажах і лусці
не те що Азрафаель
декоратор світу
опікун буйної рослинності
з крилами як два шумливі дуби
він навіть не те що
Дедраель
апологет і кабаліст
Шемкель Шемкель
— глузують янголи —
чому ти не ідеальний
візантійські малярі
коли малюють сімох ангелів
відтворюють Шемкеля
подібним до інших
бо вони вважають
що стали б єретиками
якби намалювали його
таким як він є
чорним нервовим
у старому вилялялому ореолі

РОСІЙСЬКА КАЗКА

Постарівся цар-батечко, постарівся. Вже навіть голуба не може задушити власними руками. Сидів на троні золотий і студений. Тільки борода йому росла до підлоги і нижче.

Правив тоді хтось інший, невідомо хто. Цікавий люд заглядав до палат крізь вікно, але Кривоносів заслонив шибеницями вікна. Отож тільки вішальники щось там бачили.

Нарешті цар-батечко помер насправді. Дзвони били, але тіла не винесено. Приріс цар до трону. Ноги трону

переплелися з царськими ногами. Рука вросла в бильця.
Неможливо було його відірвати. А закопати царя із
золотим тронем — жаль.

ОПИС КОРОЛЯ

Борода короля на яку спадали оплески й краплини жиру
зробилася тяжкою немов сокира
вона являється засудженому до страти в сні
і на ліхтарні тіла світить сама в темноті

Одна рука велика як провінція від м'яса
ходить по ній орач снуються сліди від корвета
а рука що тримає берло від досконалості зісхлася
посивіла від старості як стара монета

В клепсидрі серця пісок протікає ліниво
ноги з черевиками знято В кутку як на варті
стоять вони коли вночі жирніючи на троні
король бездітний третій вимір втрачає

ПОТВОРА ПАНА КОГІТО

1

Щасливий Святий Юрій
з лицарського сідла
він міг докладно оцінити
силу і рухи змія

перше правило стратегії
добра оцінка ворога

Пан Когіто
в гіршому становищі

він сидить у низькому
сідлі долини
затягнутої густим туманом

крізь туман неможливо побачити
палаючих очей
жадібних пазурів
пащі

крізь туман
видно тільки
миготіння ніщоти
Потвора Пана Когіто
не має розмірів
її важко описати
вона уникає визначень
вона подібна до величезної депресії
розтягнутої над країною
її неможливо пробити
пером
аргументом
списом
якби не душний тягар
і смерть яку Потвора посилає
можна було б судити
що вона то маяк
хвороба уяви
але вона є
існує напевно
вона як чад наповнює щілини
будинки храми базари
отруює криниці
знищує будівлі розуму
покриває пліснявою хліб
доказом існування Потвори
є її жертви
є непрямий доказ
але достатній

2

розсудливі кажуть
що можна співжити
з Потворою
треба тільки уникати
раптових рухів
раптової мови

на випадок загрози
прийняти форму
каменя або листка

слухати мудрої Натури
яка рекомендує мінімізм

дихати плитко
вдавати що нас нема

Пан Когіто одначе
не любить життя начебто

він хотів би воювати
з Потворою
на току

отож він виходить досвітком
на заспане передмістя

передбачливо взявши з собою
довгий гострий предмет

і накликає Потвору
ходячи порожніми вулицями

ображає Потвору
провокує Потвору

як зухвалий воїн армії
якої нема

кричить —
виходь підла боягузко

а крізь туман
видно тільки
велетенський писок ніщоти

Пан Когіто хоче стати
до нерівного двобою

то повинно статись
можливо скоро

допоки надійде
повалення безвладдям
звичайна смерть без слави
задушення безформністю

БЕТХОВЕН

Кажуть він оглух а то неправда
демони його слуху невтомно працювали
і ніколи в раковинах його вух не спало мертве озеро

otitis media¹ а згодом асцла²
зробили так що в слуховому апараті
звучали пискливі звуки сичання

гудіння посрист шпака дерев'яні дзвони лісів
він брав з того як умів — високі дисканти скрипки
підшиті глухою чорнотою басів

список його недуг пристрастей падінь
такий же багатий як список закінчених творів
tympano-labyrintische Sklerose³ правдоподібно lues⁴

нарешті прийшло те що мало прийти — велике отупіння
німі руки б'ють по темних клавішах і струнах
надуті щоки янголів накликають мовчанку

тиф у дитинстві пізніше angina pectoris⁵ артеріосклероз
в каватині квартету опус 130
чути плиткий віддих затиснуте серце духота

нехлюйний сварливий з віспуватим обличчям
пив понад міру і дешево — пив фірманський шнапс
ослаблена сухотами печінка відмовилася грати

нема чого жалувати — кредитори повмирили
повмирили коханки кухарки і графіні
князі протектори — плакали канделябри

він ніби ще жив ще позичає грошей турбується
нав'язує контракти між небом і землею
але місяць є місяць навіть без сонати

¹ Запалення середнього вуха (лат.). (Прим. укладача).

² Водичка (лат.). Йдеться, вочевидь, про гнійні виділення, пов'язані з отитом. (Прим. укладача).

³ Тимпано-лабірентний склероз (нім.). (Прим. укладача).

⁴ Люес, сифіліс, пранці (лат.). (Прим. укладача).

⁵ Ангіна, серце (лат.). (Прим. укладача).

і декрет у справі проституток і жебраків
я мушу так само обмірковувати кращу систему в'язниць
бо як ти слушно заперимітив Данія — то в'язниця
піду до моїх клопотів Сьогодні вночі народиться
зірка Гамлет Ніколи ми не зустрінемось
те що залишиться по мені не буде предметом трагедії
Нам не вітатись і не прощатись живемо на архіпелагах
а та вода оті слова що вони можуть що можуть принце

ОСТРІВ

Раптовий острів Різьба моря колиска
могили між ефіром і сіллю
дими його стежок снуються по скелях
і підносяться голоси понад шум і мовчання
Тут пори року сторони світу мають оселю
і тінь тут добра добра ніч і добре сонце
океан хотів би тут скласти свої кості
стомлене рамено неба забинтовує листя
Його крихкість посеред верещання елементів
коли вночі в горах розмовляє людський вогонь
а рано доки заблісне Аврора
перше в папороті встає перше світло джерела

ПАН КОГІТО ОПОВІДАЄ ПРО СПОКУСУ СПІНОЗИ

Барух Спіноза з Амстердама
запрагнув досягнути Бога

шліфуючи на горищі
кристали
пробив раптом заслону
і опинився віч-на-віч

говорив довго
(і коли говорив
ширшав його розум
і ширшала його душа)
задавав питання
на тему людської природи

- Бог неуважний гладив бороду
питався про першу причину
- Бог дивився в безкінечність
питався про другу причину
- Бог ламав пальці
кашляв
коли Спіноза замовк
Бог рече
- говориш гарно Баруху
люблю Я твою геометричну латину
а також ясний стиль
симетрію висновків
- поговорім одначе
про Речі Направду
Великі
- подивись на твої руки
покалічені і тремтячі
- знищуєш очі
в темнотах
- харчуєшся недобре
одягаєшся злиденно
- купи собі новий дім
вибач венеціанським свічадам
що повторюють поверхню
- вибач квітам у волоссі
пияцькій пісні
- дбай про доходи
як твій колега Картезії
- будь хитрим
як Еразм
- присвяти трактат
Людвікові XIV
він його й так не прочитає
- втихомир
раціональне шаленство
впадуть од нього трони
і зчорніють зорі

— подумай
про жінку
яка дасть тобі дитину

— бачиш Баруху
говоримо про Великі Речі

— я хочу щоб мене любили
невчені й бурхливі
лиш вони справді мене жадають

тепер заслона опадає
Спіноза залишається сам

не бачить золотого оболока
світла на високостях

він бачить темнощі

чує скрипіння сходів
кроки ідуть вниз

ПАН КОГІТО І ЧИСТА ДУМКА

Намагається Пан Когіто
осягнути чисту думку
принаймні перед засинанням
але вже саме намагання
має в собі зародок поразки

отож коли він доходить
до стану що думка як вода
велика і чиста вода
біля байдужого берега

вода раптом морщиться
і хвиля наносить
бляшанки
деревину
жмуток чийогось волосся

правду сказавши Пан Когіто
не є зовсім без вини
він не міг одірвати
внутрішнього погляду
від поштової скриньки

а в ніздрях мав запах моря
цвіркуни лоскотали вухо
а під ребром він відчував
пальці неприсутньої
він був звичайним як інші
умебльовані мислі
шкіра руки на поруччі крісла
борозна чутливості
на щоці
колись
колись пізніше
коли остигне
він осягне стан саторі
і буде як рекомендують магістри
порожній і
гідний подиву

ПАН КОГІТО ШУКАЄ ПОРАДИ

Стільки книжок словників
опасисті енциклопедії
але нема в кого порадитися
досліджено сонце
місяць зорі
мене ж загублено
моя душа
не приймає втіхи
знання
отож мандрує вночі
дорогами батьків
і ось
містечко Брацлав
серед чорних соняшників
то місце яке ми покинули
то місце яке кричить
є шабас
як завжди на шабас
відкривається Нове Небо

— шукаю тебе рабине
— нема його тут —
кажуть хасиди
— він у святі шеолу
— мав гарну смерть —
кажуть хасиди
— дуже гарну
так ніби перейшов
з одного кутка
в інший кут
увесь чорний
в руці тримав
палаючу Тору
— шукаю тебе рабине
— за якою заслоною
заховав ти мудре вухо
— болить мене серце рабине
— маю клопоти
може б мені порадив
рабин Нахман
але мені годі його відшукати
посеред стількох попелів

ПАН КОГІТО РОЗДУМУЄ ПРО ТЕРПІННЯ

Всі способи відхилювання
так званої чаші гіркоти
за допомогою рефлексій
одержимої діяльності для порятунку
бездомних котів
глибокого дихання
релігії —
не допомогли

Треба погодитися
схилити лагідно голову
не заламувати рук
послуговуватися терпінням в міру лагідно

як протезом
без фальшивого сорому
але також без гордощів
не вимахувати кикотем
над головами інших
не стукати білою палицею
у вікна ситих
пити настій гірких зел
але не до дна
залишати передбачливо
два-три ковтки на майбутнє
прийняти
але рівночасно
виокремити в собі
і якщо то можливе
створити з матерії терпіння
річ або особу

Гратися
з ним
очевидно
гратися

бавитися з ним
дуже обережно
як з хворою дитиною
примушуючи наприкінці
дурними штучками
до ледь помітного
усміху

ДУША ПАНА КОГІТО

Давніше
знаємо з історії
виходила душа з тіла
коли зупинялося серце
з останнім подихом
віддалялася тихо
на небесні луки

душа Пана Когіто
поводиться інакше

за життя покидала плоть
без слова прощання
місяцями літає десь пропадає
на інших континентах
за межами Пана Когіто

тяжко дізнатися її адресу
не дає вістки про себе

уникає контактів
не пише листів

ніхто не знає коли повертається
може одійшла назавжди

Пан Когіто намагається перемогти
низьке почуття заздрості

він думає про добрі душі
він думає про чуйні душі
напевно вона мусить оселятися
в інших тілах

душ на світі замало
для всієї людськості

Пан Когіто погоджується зі своєю долею
нема іншої ради

намагається навіть казати
— моя душе моя —

він думає про душу ніжно
він думає про душу чутливо

отож коли вона раптом
з'являється

не вітає її словами
— добре що ти повернулася

тільки косо дивиться
коли вона сідає перед дзеркалом
і розчісує своє волосся
заплутане і сиве

ПОЧУТТЯ ІДЕНТИЧНОСТІ

Якщо він мав почуття ідентичності то хіба з каменем
з пісковиком не дуже сипким ясним ясно-сірим
який має тисячі очей з кременю
(порівняння без сенсу камінь бачить шкірою)
Якщо він мав почуття глибокого зв'язку то власне з каменем
то зовсім не була ідея незмінності
камінь був розмаїтим лінивим
у світлі сонця він втягував світло як місяць
коли наближалася буря темнів насиньо як хмара
потім пив дощ хапливо і боровся з водою
солодке зникання боротьба первнів зчеплення елементів
втрата запропачення власної природи п'яна статечність
були водночас прекрасні і принизливі
нарешті він ставав тверезим у повітрі сухім від грому
сором'язливий піт пролітаючий оболонка любовного запалу

КРАЄВИД

Вітряна ніч і дорога порожня на якій армія князя Парми
залишила кінські трупи
на лисій горі світять кості недавно здобутого замку
видно лиш каміння пісок гній і вітер без мети й кольору
Єдине що оживляє той краєвид
то місяць гостро вбитий в небо
і трохи брудних тіней в долині
а також біла шибениця бо на ній висять худі стручки
тіл яким вітер повертає життя той вітер без дерев без
оболоків

МАЛЕ СЕРЦЕ

Янові Юзефу Щепанському

снаряд що його я вистрелив
під час великої війни
облетів земну кулю
і влучив у мою спину
в найневідповіднішому моменті
коли я був уже певен

що забулося все
його — мої провини
адже я хотів як інші
виграти з пам'яті
обличчя ненависті
історія втішала
що я боровся з насильством
а Книга мовила
— то він був Каїном

стільки літ терпеливо
стільки літ надаремно
змивав я воду милосердя
сажу кров образи
щоб шляхетна краса
врода існування
а може навіть добро
мали в мені оселю
адже так як всі
я прагнув повернутись
до затоки дитинства
до країни невинності

снаряд що його я вистрелив
з малокаліберної зброї
всупереч правилу гравітації
облетів земну кулю
і влучив у мою спину
ніби хотів сказати
— що нікому нічого
не буде дароване

отож сиджу тепер самотній
на пні зрізаного дерева
точнісінько посеред
вже забутої битви

і сивий павук снує
гіркі роздуми

про надмірно велику пам'ять
про надмірно мале серце

КАМІНЬ

камінь то створіння
ідеальне

рівня самому собі
він береже свої кордони

він досконало наповнений
кам'яним змістом

який про запах нічого не згадує
нічого не лякає не будить пожадання

його запал і холод
слухні і наповнені гідністю

я відчуваю тяжкий докір
коли його тримаю на долоні
і в його шляхетне тіло
проникає фальшиве тепло

— Камінь неможливо приручити
до кінця він буде дивитися на нас
спокійним дуже ясним оком

ЄЖИ ФІЦОВСЬКИЙ (1924—2006)

Автор пісень, оповідань, літературно-критичних статей, перекладач з іспанської, циганської, російської, німецької, італійської, французької, румунської мов, воїн Армії Крайової, учасник Варшавського повстання, знавець єврейського та циганського фольклору.

Фіцовський визнаний дослідник творчості Бруно Шульца. Його пісенні тексти співали видатні діячі польської та світової естради Анна Герман, Каліна Єндрусік, Герберт Рен, Михай Бурано, Катерина Баурі та інші.

На міжнародних фестивалях у Сопоті Фіцовський одержував високі нагороди за пісні «Водовоз», «Їдуть вози кольорові», «Циганська балада».

В його поезії відчувається вплив Юліана Тувіма. 1975 р. Фіцовський підписав лист 59-ти письменників, які виступали проти цензури; довгий час його твори було заборонено друкувати, а його прізвище — згадувати в пресі. Мої переклади віршів Фіцовського варшавська цензура заборонила друкувати в київській «Антології польської поезії» (1979).

ДВІ ТОПОЛІ

Батькові

Вже злиняв з фотографії простір —
дві тополі мовчать біля брами.
Часом вітер зі спогадів батька
потривожить їх ніжні брості.
Шум густий, що давно вже затих,
був диханням моїх сновидінь.
Йшли до мене шляхом поколінь,
несли свої болі
дві підкиївські співучі тополі.
Часто грає мені ваша мова,
О дерева з-під хмар Горчакова.
Я не бачив, та згадую вас:

бо від батька до сина ідуть ваші тіні,
в золотім мерехтінні,
поминаючи простір і час...

Ще мене не було,
але ви — українські —
вже шуміли мені в прадитинстві
перед створенням світу мого.

Блисло сонце моє понад містом,
виросли з каменю вуличні бруки,
звідки ж прийшли ті тополі й ліс той,
де найкращі дуби і найкращі буки!
Звідки цей вірш, що його я кінчаю?!
Звідки цей спів у словах,
що, як вітер у листі, пробіг?!
Дві тополі шумлять мені — знаю,
І той спів і себе я завдячую, батьку, тобі.

МОВЧАННЯ ЗЕМЛІ

Тут дятли — дзиґарі, зозуля
оповіщає тут години.

Сюди прийшли в розпуці люди,
їх ялівець за поли шарпав.

В глибинах німоти земної
розстріляні лежать роками.

Віт не заламують дерева,
обличчя з пнів не проглядають,
не дивляться із квітів очі.

Не вибухають криком крони,
земля із себе не здирає
плахт чебрецю і материнки.

На літо пахощів своїх
не замикають липи, збіжжя
росте, дороги не втікають.

Не ламється гладке повітря,
не стогне камінь придорожний,
і вітер не зітхає.

Не обзиваються ні словом,
ні листям, ні піском, ні жестом —
пожерті кореннями сосен.

МАТЕРІАЛ ДО КОСТЮМОЛОГІЇ

Звідки взявсь ловецький, багатобарвний одяг?
Він — зі смужок поля, де мисливці ходять.
Звідкіля — мережки, плутаниці ліній?
Із віконних квітів, що створив їх іній.
А криклива одежина
циганок папужних,
що зацеплена на світер,
тільки не на ґудзик?

Одягалося
ловецьке,
азіатське,
як попало,
і в угорських,
і в мазурських
одягів щось там украло.
Латка з латкою
на латці
позросталися потрохи,
вийшла ноша —
крила зайди і мандрьохи.

Час перебирав
барви сильні й кволі,
самі свої
з розмаїтих
він знайшов поволі.
Так цибуля з перцем
побратались добре,
небо — з бурштинами
та з вогнем цинобри,
а зіллячка найбідніші
лопухи та хрони
з миртом, з золотом, зі снами,
з чортом, з цинамоном.

ТАДЕУШ СЛІВ'ЯК (1928—1994)

Народився у Львові, там же пережив спочатку радянський комуністичний режим, а потім німецько-фашистську окупацію. 1945 р. переїхав до Варшави, де вчився у ліцеї ім. С. Жеромського. Деякий час навчався у Вроцлавському медичному університеті, але, відчувши своє покликання до мистецтва, вступив 1948 р. до Вищої акторської школи у Кракові, яку успішно закінчив.

Автор збірок «Дороги й вулиці» (1954), «Щодня помирає один бог» (1959), «Смола» (1964), «Читання мурашника» (1969), «Боржники Надії» (1978), а також поеми про М. Коперника «Астролябія із соснового дерева» (1953).

Перекладав з російської поезії Булата Окуджаву, а з української — Василя Мисика та Володимира Коржа.

МАСКИ

В старій цегельні де помер вогонь
лишилось трохи глини
Виліплюю з неї обличчя моїх давніх друзів.

Найбільш вдалася мені третя маска
Маленькі очі й великі мішки під очима
Губа звисає під темною ямою уст
Чорний камінчик туди вклав я.

То мій наклепник що за маску мстився
Довго ходили його пси за мною.

Руками в глині шукаю ваших облич
О — маю твоє підборіддя
Твій язик що брехав
слизький він
мої пальці лиже.

Виліпив я ще дівчину з великими очима
Гарна була — втекла
Після трьох днів кохання

Шукаю її щоднини
Щоб пробачити втечу.

Залишив я маски щоб висохли трохи
Дощ надійшов
І забрав з собою мою пам'ять із глини.

ОБ'ЄКТИВНА ПРАВДА

поміж ним і мною
на досить значній відстані
з'являється хитлива постать
у білому хітоні
ми наближаємося до неї
із двох протилежних сторін
але коли ми вже стоїмо так близько
що можна було б її розпізнати
біла постать зникає
то дуже велика шкода
повторюємо ми кожен собі
і повертаємося на свої місця

ДОГОВІР З БОГОМ

Ну добре Пане Боже
полагодимо до кінця
цей інтерес для обидвох сторін корисний
Ти даси мені великий простір кольорів
усього світу й часу
і голоси птахів
і шум океанів
і додає талант замилювання
всіма речами
гідними любові
а в додатку
не будеш забороняти мені нічого
що людяне
а я Тобі
по роках заплачу
жменькою праху
пригорщею себе самого

ЖИВИЦЯ

Живиця має в собі
щось із чотирьох пір року
з весни має свіжість
з літа тепло сонця
світло поважне з осені
а запах святкових ялинок
лучить її з зимою
її близькість мені потрібна
як усміх кохаючої
як погляд пса
запах живиці перемішаний з вітром
то добре лікарство
від смерті
так пахнуть домовини
і сповнені птахами ліси

ГОЛКА

В моїх пальцях світить
голка знайдена в стозі
дивлюся кризь вушко — в небі сокіл стоїть
в річку дивлюся — впоперек річки риба стала
в лісі бачу — дерево лускою сокир покрите
я вушком голки голоси світу чую —
вогнища тріщать дзвони грають попіл опадає
голку в пальцях обертаю — на її кінчику гострім
збирається крапля людської крові

ПІСНЯ НА СПОГАД ЧЕРЕШНІ

В тому місті
нашого місця вже немає
під вежею з годинником
триває зупинена година
Був я там
бачив
випалене повітря
студений камінь

нерухомий дим
нема там нічого
що тільки там могло статися
що тільки там могло вважатися
що було незамінне

Там — один з нас вогнем був
ходив з нами полями
пекти крадену картоплю
коли він виріс
взяли його до війська

Там — інший з нас вітром був
але мусів одійти
ні не до вітряка
завіявся десь по війні

Ми могли повернутися
але вже нема того міста
там де стояла черешня
залишився пень
хтось позабивав у нього
гільзи від патронів до карабіна

ВОРОНА

Ворона чорна і чорною буде
коли вранці росою вмиваються птахи

Ворона чорна всі пера чорні
за кордони ночі не вільно їй летіти

Вбити її — означає випробувати рушницю
перед полюванням із псом на качок диких

Голос її потворний завдає ран
погідній тиші повітря гладкого

Ворона чорна щоб сніг був білішим
а голуб пташиною що її ми годуємо

ШМУЛЬ

На майдані, що обріс надовкруги дротами,
я Шмуть — Пане Боже — стою покараний
я Шмуть — чи Ти впізнав мене — дуже голодний

я тим більше голодний що на моїм животі
маю схований шматок украденого м'яса
то дуже добре м'ясо я вкрав на бойні
воно тепле грію своїм голодом те м'ясо
якби я вийняв його — вистріл пролунає
есесівці на вежах сміються то вони
наказали мені стояти і стояти я маю довго
доки м'яса на животі не з'їдять хробаки
того доброго украденого м'яса

МУРАШКИ

Вони мають нащодень
свою букву і цифру
свою лінзу ланцет і шкалу
вони шукають солі слів що приводять
до притомності
будують світ на свій спосіб та вжиток

Чого вони хочуть
що їх так багато?
З їх очей виглядає
колективне шаленство
юрмляться ніби починають чвари
з неплатоспроможним боржником
ім'я якого вічність

Чого вони хочуть
на вокзалах пляжах
на полях бойовищ
на рухомих сходах метро?

Вони біжать до стін раю або лісу
скидають сорочки зшиті з газет і транспарантів
калічать уста об стужу джерел
вірять в назви рік і в непевні назви причалів

Муравлище
одне друге третє
муравлище за муравлищем
і кожне зі своїм прапорцем

КАЗКА ПРО КІНЕЦЬ СВІТУ

Я ніс над собою наче прапор — небо
з рухливими знаками птахів
переді мною йшов барабанщик в якому
я упізнав дощ

а за мною сунулась велика
задеревіла звірина
заросла зужитою пощербленою зброєю
ми дійшли до моря
першим у воду зайшов барабанщик
потім я — з прапора повтікали птахи
за мною волочилася та тяжка звірина
і вода замкнулась

море заспокоїлось
вітер спішився до дерев'яного
маленького костелу в селі рибалок
щоб грати на органі

ГОСТРОТА МЕЧА

Я віддаю тобі гостроту меча
її світло на грані стику
але як затупиться наша зброя
як пощерблена буде
як почне згасати в наших руках
чи охолонуть серця
чи відступить завзяття

Щоб не сміялися з нас нащадки
клянучи гарячковитість нашої крові
читаючи мапи мов каталоги музею
епохи бронзи і каміння

Бронза і камінь
— з того пам'ятники будують для історії
крові змішаної з піском
Дивлячись на статую античного юнака
я чекаю коли він витягне зі своєї стопи терня
і побіжить далі

ТАДЕУШ НОВАК (1930—1991)

Один з найвидатніших репрезентантів т. зв. Селянського нурту у польській літературі другої половини ХХ ст. Походив з гірського села, де з дитинства глибоко сприйняв фольклорні традиції. Образна система його творів базується на народних баладах, колядках та ярмаркових виставах. Але Новак — не стилізатор, а оригінальний творець, який наповнив традиційні форми вислову філософськими роздумами про суть людського життя. Його поезію проймає жаль за втраченою вітчизною дитинства. Його ліричний герой не може пристосуватися до життя в інших умовах, він пробує повертатися назад у своє минуле, але на своїй уявній вітчизні він не лише знаходить разючі зміни, а й зазнає розчарування від тих, здавалось би, пайдорожчих і незмінних явищ та речей. Майже всі його вірші — це драми, в основі яких лежить конфлікт між уявою і дійсністю.

Перша поетична книжка Новака «Вчуся розмовляти» вийшла 1953 року. Потім були видані «Порівняння» (1954), «Пророки вже відходять» (1956), «Сліпі кола уяви» (1958), «Колядування посередника» (1962), «Зернина трави» (1964), «Біліше за сніг» (1970), «Псалми» (1971—1980) та інші збірки.

Новак написав декілька книжок оповідань. Його роман «А як будеш королем, а як будеш катом» (1968) був свого часу дуже популярним у Польщі. Відомі його збірки оповідань «Дияволи» (1971), «Дванадцять» (1974), «Пророк» (1977).

Тадеуш Новак бував у Києві. Зустрічі з ним запам'яталися мені розмовами про долю української і польської літератури. Новак був щирим приятелем України, його вражала русифікація наших міст, про що він говорив з великим болем.

МУДРЕЦІ

Навчають рівноваги мудрі,
вогнем підучені й водою.
Нагий Давид лежить на шутрі
з відрубаною головою.

Жерці співають — глас в блакиті —
з'їдають вірні їх сандали.
Покійники вапном накриті,
в живих зіниці посмеркали.

У воскресіння вірять вірні,
та не відкриється нам притча.
Архангел, ідучи з вечірні,
не витре нам вапна з обличчя.

Йдуть вітряки, як богомолки,
псалми співають білокрило.
Не змиє з нас вапна й карболки
із нас не витолене мило.

Нас мудреці вчать помирати,
сичить ріка між гусаками.
Втікає птаха від дівчати,
що заслоняється листками.

ЧОРНОКНИЖНА БАЛАДА

Зерно насіння, люпину і маку,
і вухо кажана, і серце риби,
і шкіра ящірки, й сови утроба,
що їх зібрали мої предки тайно,
лежать переді мною, а в мені,
як в ящірці, в зерні, в пташині, в рибі
і в кажані (я свого роду покруч),
народжується світло, щоб я міг
подати знак. Бо я тоді пройшов би
крізь всі звірячі і рослинні стіни,
через пташині й водні перешкоди —
і кажаном, і рибою, і птахом,
а понад все зерниною насіння,
туди, де світить світло моїх предків,
зачинених у видовбану ріпу.

Мої прародичі — так каже Біблія,
національні вірші, книги, вчені
(а серед них був не один професор,
митець, єпископ, правий офіцер), —
за полечко, за грядку бараболі
дияволів продали мортиру
із прощі позасмертної хвальби.

Радів диявол, бо ціна заgonу,
чи палених чобіт — не те саме,
що і розпродаж з молотка у фраці
та ще із патерицею із яшми
звабливих таємниць дівок і злота
за куц посмертний міщанина, пана.

Я знак подам. Переді мною стане
диявол бідної уяви — Сраля.
Я одягну його в кунтуш шляхетський
і дам за ті наскладувані гроші
навчатися до Падуї, до Рима,
до Гайдельберга чи аж до Парижа.
Але, як селянином буде далі,
його з міщан-багатіїв дочкою
я оженю, нехай господарює.

ВІЛ

Віл — працелюб, християнин,
не може мати він дружини,
ані дітей, не може мати
стола і хліба, при воліві
хліб має травму конюшини,
стіл — озером стає в діброві.

Віл — працелюб, християнин,
з дитинства він моя могила.
Я граю в ній, не йду нікуди,
займаюсь багатьма ділами,
що в попіл з них відходять люди,
і всі дощі стають дубами.

ВОДА ПРИНОСИТЬ

Вода приносить камінь,
камінь з вогнем приходить,
дає вогневі руку
під час присяги кат.
Вода відносить камінь,
але вогонь лишається,
вогонь приймає руку
котрогось з-поміж нас.

СЕРДЕЧНИЙ АВТОПОРТРЕТ

Усе в мені є видумане:
і мудрість оцту, й жовчі філософія.
Сплю біля себе, наче біля каменя,
якому сняться води, вбрані в пір'я.
Не жив і жить не буду я з собою.
Живу і жив я завжди проти себе
у людях, що спиняються в моїм нутрі,
щоб біля нігтя шкірочку обтяти
або поправити краватку.

Все, що в мені є заборонене,
є заборонене й для тебе, мамо.
Але не більша з цього втіха,
аніж з убивства за родинну яблуню
на подив багатьох щенят.

Але в собі, в моїм нутрі темнющій,
я дуже делікатно поправляю
твое крізь спаржу видиме обличчя.
Це все, що я хотів би учинити,
аби мене з дощу листків горіха
не кликано ніжніше, аніж пса.

ПЛАКУЧИЙ КІНЬ

Кінь розплакався А вже був вечір
Збіжжя за хатою складене в стіг
світило іскри із нього йшли
і з легким серцем важко було вийти
під спекотою висушену стріху

Кінь розплакався Хто це помітив не знаю
Вся родина зірвалася з ганку
вибігла під сад де опертий об тин
плакав наш кінь

І цілували коня в ніздрі
заплітали йому в гриву павині пера стрічки
підсували під морду овес конюшину
хтось йому навіть приніс торохтійку, але кінь
не хотів гратися лобом потрясав і плакав

Тоді почали псалми співати
воєнні пісні Пробували
підійти до коня в конфедератці
в зв'язчій шкірі Чингісхана
але кінь плакав стоячи по живіт
у тваринних сльозах

І плакав ще й тоді коли
на руках його несли і співали
і ніби хворого перинами
з усіх боків огортали

Кінь розплакався За ним стіг
чухався об сад висипав овес
і по-тваринному іржав

ПСАЛОМ ПРО НІЖ У СПИНІ

Вночі сиджу в циліндрі
босоніж в пелерині
А там мене з весілля
несуть з ножем у спині

Вночі біжу крізь місто
в циліндрі босоного
щоб дати березам пити
зі сну мого тяжкого

Ніж став у спині шрамом
береза снами плаче
Везуть нам із світання
в сад молоко козяче

В сні лежимо ми навznak
я босий та в циліндрі
і чуємо як в спину

ніж входить жили рвуться
а три віконця в хаті
все голосніш трясуться

ПСАЛОМ КОХАННЯ

Я біля тебе Кінь зітхає в полі
і сиплеться ранковий сінокіс
сад небу подає не жовч пташину
а яблуко настромлене на спис

Я Каїн біля Каїна з тобою
убитий брат і спалений дотла
на шиї в мене і на шиї в тебе
у медальйоні з Авеля зола.

Я біля тебе лезо біля леза
між нами наша доля запах трав
Все решта — небо світ земля береза —
це все ляльки стареньким для забав

ПСАЛОМ СМІХУ

Йодом пахніє даль
трави скошені сяють
Коні наш сміх і жаль
скубуть перетравляють

Скубуть Лайна планети
ронять на мох і моріг
Жінки як рожеві ранети
відрами носять сміх

Носять і сміх той знову
виливають з відер в хабаз
і як тут не вірити слову
що від сміху вже тріснув час
що сміхом пахніє жаль
в молоці близькість травниста
найдалша селянська даль
чавунне дихання міста

десь далеко гавкають пси
дні як нори мишей в оборі
на дзвонах стоять голоси
наші смертельно хворі

БОГДАН ДРОЗДОВСЬКИЙ (Нар. 1931 р.)

Народився в Косові Полеському. Працював токарем, коректором, журналістом. 1957 р. закінчив курс полоністики в Ягелонському університеті. Потім працював у редакціях газети «Жице літерацке», журналів «Вспулчесносць», «Месенчнік літерацкі», головним редактором журналу «Поезія».

Видав збірки віршів: «Є таке дерево» (1956), «Моя Польща» (1957), «Полудень і тінь» (1960), «Скарга до сина» (1962), «Полин» (1970) та ін.

Значну частину творчого доробку Дроздовського становлять його переклади з англійської, російської та української поезії.

СОНЕТ ДО ШЕКСПІРА

Що за тобою йду, подібен тіні, —
мені потрібне сонце неокрає,
щоб збутися твого ярма нарешті.
Покинь мене, залиш мене тій решті,

що мозок мій словами заселяє
моїми, мабуть, не твоїми, пане;
ти, як вулкан, здвигнув моря племінні,
в мені димить єство твоє вулканне.

Кипить огненний вал твоєї лави,
мій час її не розіллє до краю —
в ній сни мої горять і денні справи,

і дивиться горіння те яскраве
моїм змертвілим серцем — я змерзаю
в студеному вогні твоєї слави.

ЗА МОТИВАМИ СОНЕТА 106

When in the chronicle of wasted time...

Коли в анналах втраченого часу
слід рук моїх застигне, і глибока —
в дощах, у сонці, в сніговиці, в листі —
прокинеться плита мого гробу,

ні на чию не ждатиму жалобу, —
на мене смерть зведе зіниці чисті
і лагідні — ласкавішого ока
не знали ви в роздорах цього часу.

О, бо як ліс росте, на нього ласу
рубач повинен готувати сокиру,
допоки хроби ще не в деревині —

в труді живу, вмиратиму в провині —
живий чи мертвий — тут я, і щоразу
творю цю землю непокірну й щирю.

ЗА МОТИВАМИ СОНЕТА 115

Those lines that I before have writ do lie...

Рядки, що я був написав, — омана,
бо ж правда — голос проданих сумлінь;
для мене ти — найближча далечинь,
таран, якого сила нездоланна

гріхи мої ламає — ледве тінь
твоя до мене підійде рахманна,
а вже провин моїх таємна рана
наповнюється нападом болінь.

Находиш, ніби в сяєві корони,
я при твоїй, кохана, явині —
як те дитя щасливе й безборонне,

як океан життя в одному дні,
в сльозі любов, у наляку — поклони
або немов та сарна в капкані.

ЗА МОТИВАМИ СОНЕТА 152

*In loving thee thou know' st
In am forsworn...*

Я зраджую тебе в коханні, мила,
та все це добре знаєш ти сама.
Я розквіту твого лиха зима,
на мій хорал ти скерцо нахилила —

і нами забавляються вони,
ті дві мелодії, як вітер листям,
та вже в моїм мовчанні норовистім
надходить страх — його ти зупини!

Безодня відкривається раптово
в твоїх очах — провини потайні
до мене горнутья, і тихне слово,

і єретик сумління на вогні
горить — боюся дорогої втрати...
Позичить легко, важко віддавати!

ЖИТТЯ

Я знову лягаю на тебе поволі,
Як тінь від костелу на грядку при брамі.
Ми з'єднані в смутку, не в ніжній нестями,
Тіла наші темні й зрадливі, як долі.

Тебе я захланно волів би обняти,
Ти вся віддаєшся в рамен моїх кліщі.
Немовби я можу гризоти найзліщі
В своє колихання ритмічне забрати.

А то ж тільки подих весняної бурі,
А потім засяє блакиту віднова!
Скажу на прощання: «Бувай же здорова!»
Ти скажеш: «Бувай!» — і розтанеш в лазурі.

А іншого разу, в смеркання щасливе,
Чи вранці, як днина засяє широка,
Я буду питатися — око до ока:
«Скажи, чи ти любиш життя колихливе?»

АНДЖЕЙ БУРСА (1932—1957)

Народився у Кракові, вчився на славістичному факультеті Ягелонського університету, студіював болгаристику. Працював у редакціях «Дзенніка польського» («Польського журналу») та журналу «Зебра». Писав прозу та п'єси; з поетичних книжок найважливіші: «Вірші» (1958), «Твори у віршах і прозою» (1969). Талант Бурси через передчасну смерть поета не встиг виявитися на повну силу, але те, що написано ним, викликає живий інтерес.

ПЕТЛЯ АРХІТЕКТУРИ (3 поеми «Луїза»)

Хто дитям у колисці вдушив змію,
Що потім йому кентаври?

А. Міцкевич

Я поглядів порожніх тут затоптав немало
У тишу під дахами де жебраки жили
Отож сьогодні місто помститись забажало
Вогнистим оболочком б'ють в мене куполи
Біжать на мене вежі іде бетон залізо
Лоб плачучий стинає мені крива стіна
Ти ж у свої долоні сховай мене Луїзо
Від тої перспективи що мертва і страшна
Але не порятує чар вроди перед смертю
Забитий погляд ходить немов астральний дим
Бо хто дитям в колисці клякнув перед химерою
Той від сокири міста загине молодим

КАЛІОСТРО

Байстрюк неапольської дівки, зайда,
З маркізами пиячить Каліостро.
Дукатів купа виграних — не зайва
Підмога для життя, що йде не просто.
Коли перед Бастилією варту
Подвоєно було, він королеві
Машину мудру для стинання карків
Демонстрував у кулі кришталевій.

Злякалась королева — в склі жакному
Під гільйотиною себе узділа.
А через день, як майстер вийшов з дому,
Знесла палац юрма осатаніла.

А вже, коли там голови крамольні
Стинати справді почали, то майстру
Кричав народ: «Гей, ти, в старім костьолі
Відправ молебень на загибель папству!»

Та Каліостро свій мішок гендлярський
Схопив — нема вже чародія в місті.
Він пробивався в інше тихе царство
Через кордони Фландрії багністі.

ЩУРИ

Ми захоплені звірами великими,
Нам до серця їхня натура жорстока.
Милуємося стрибками, галопами, риками
Та фосфорними блисками котячого ока.

Наша постійність повна вдовolenня;
Її не змінять і зірки всевидючі.
Чим живитися їй? Образом оленя.
Скраданням тигра до жертви в пуці.

Так розмовляючи, поцілунками змордовані,
Ми проходили пусткою нічного міста...
Коли раптом хмара, як розлив повені,
Затопила люстро круглого місяця.

Ми дорогу свою безтурботно міряєм,
Аж тут зненацька з бетонної шпари
Істеричним тихесеньким ірієм
Щури вибігають на тротуари.

Швидко, звинно, хитливо... тихо, ша.
Щурячі плеса, смітників гірлянди.
Щур на флейті грає, в щура ніє душа,
Щур трояндами обсипає щурячі джаз-банди.

Бетоновані труби — то алькови й зали;
Залицання беззвучне, ігрища, танці.
В рухливих щурячих вінках поставали
Патетичні сучасні коханці.

ЄЖИ ГАРАСИМОВИЧ (1933—1999)

Народився в Пулавах. За освітою — технік-землемір. Першу книжку «Дива» видав 1956 р. Автор збірок поезії: «Повернення в країну ніжності» (1957), «Вежа меланхолії» (1958), «Генеалогія інструментів» (1959), «Міф про святого Юрія» (1960), «Польські мадонни» (1969), «Травень» (1972), «Часи бароко» (1975), «Полювання із соколом» (1977), «Любов у горах» (1977) та ін. Поезія Гарасимовича багато в чому пов'язана з традиціями польського романтизму (персоніфікований світ природи, фольклорна тональність тощо).

Гарасимович був закоханий у Лемківщину, писав про українські церковці та використовував карпатський фольклор у своїх творах. Інколи зізнавався у своєму українському походженні, але й відмовлявся від таких зізнань. Він не підтримав руху «Солідарності», що, однак, не призвело до нехтування його творчості за нових політичних обставин у Польщі.

САД, СІЧЕНЬ

Білі яблуні — з кучугур,
у рум'янцях тоне снігур.
В нього серце — як насінина.
Зимне яблучко — ця пташина.

Зубами гострими зайчики-недотепи
шлюбні обручки надягають на щепи.
Все нерухоме, все навколо мовчить,
часом лиш гайворон, схожий на маршала,
щось прокричить.

А вночі знову блакитні поклони б'ють
яблуні злякані й ниці
ночі січневій, великій, білій сові,
що сідає на сук зірниці.

МУХОМОР

Недавно
зустрів я мухомора
рудий
в туристичнім костюмі
у гольфах
ніс він під пахвою
газету митців
пане сказав
з того часу як я не виступаю
у п'єсках
де грають карлики
а займаюся
вивченням
розкладу руху
літаючих печериць
моє мистецтво
стало незрозумілим
кажуть
що таких отруйних типів
як мухомор
треба топтати
але чи я
пане
надаюь до їжі
я —
абстракція

ОСОТ

При осотах
не говоріть мені
про дурну ружу
червону мармизу
осот
справдешній філософ
він вивчає
дороги життя
в куряві коліс

він створює
чудову декорацію
для мандрівок
у мистецтві
він зробив певну кар'єру
на жаль
його не зрозуміли
і він повернувся
на сухі пагорби
він
від священників що провадять
пілігримів
навчився
мистецтва жесту
і став
найглибшим із бур'янів
свою постать
він переносить
на драматичні землі
камінні
люди його
не розуміють
свою вроду
сяйливу й драпіжну
він являє в темнотах
гнівний і крилатий
він
для сучасних ангелів
найвищий зразок

КРОПИВА

Вогнями літа
осяяний
малий
філософ кропиви
у сніжній перуці

як Вольтер
усміхається
в'їдливо

на лоні своїм
він памфлет
випікає
як жабку зелену

він шанується
руку подає
тільки в рукавичці

він заперечує
існування неба
і ніколи не вибудовує
вівтарів

розквітає
його філософська
мисль
хворі
ходять до нього
на поклони

інколи
несуть його
на руках

люди
бояться
глянути
в його очі
зелені

НАКЛЕП НА ТРОЯНДУ

Троянда
гордощами роздута
придворна дама
називається хустинкою
носовичком
картатим

продажна
вона поцілунками вкриває
руки багатів
уже в Римі
вона шуміла

від п'яних лисин
консулів

завжди вона лежала
на забльованому столі
похмурих середньовічних бенкетів

з германської балади
вийшла вона
як червона корова

ти стала
трояндо
банальності королевою
невтомної допомоги
лубочної картинки
галасливим півнем
ти стала трояндо

трояндочкою

ВІЗИТ

Завітали дядько з дядиною
застелили задами крісла
розсілися наче в кіно
Ото вже зараз почнеться
ото вже надивимось
на митця

А в мене такий собі день
з глибочини тижня
перо поспішає
при свічці

і жодних сенсацій
жодної шафи що мовчить
людським голосом

Дядько думає одурили
одурили думає дядина
молоко і хліб на столі
наче у християн неофітів
голови моєї патлатої
алкоголь не бере

В каламарі справжнє
чорнило
на столі справжній
папір

На руках не ходжу
не маю ні карликів
ні бородатої жінки

Знаєш що
каже дядько

То ми вже підемо

ЖІНКИ ПОЕТІВ

Жінки поетів це ті що повинні
Дбати про ще одного священного мотила
Який однак нічого gratis не приносить з неба
А на шинку дивиться наче теля

Жінки поетів з-під ліжка виганяють куряви мишу
В балії миють Пегаса щіткою і скребком
Книгу поета як служка за ним вони носять
Рештками зі столу поета діляться з котиком.

Жінки поетів це амазонки з-під прапорів Пегаса
Що за чорнило за цукор за папір для поета ведуть війну
Місце жінок поетів між оболочками й миттям підлоги
Їхній райський хліб обсипаний зернятками полину

Подібні вони до птахів і до лісової ворожки
Їхнього світу диня — зелений ніким не доглянутий плід
Від людей — колюччя пліток що вганяється в ноги потрошки
Від поетів — серця червоний глід

ВИВІЛЬГА

Вивільга має золоту сукню
Як чорну куртку накинута крила
Листяна флейта присипляє старі буки
Світло щебече й співає
над весняним яром
Але то після птиці тільки повітря
видзвонює

В ГЛИБИНІ ЛІСУ

В глибині лісу розстібав я її чорну куртку
Защеплену на келеху конвалії
Зела дивилися з подивом
на руках її носив я
цілуючи лоно
мале і смугляве як долоня
котре народив той червневий день
довгий як її сукня

ЧОРНИЙ НАМЕТ

Поставлений в горах
чорний намет її волосся
в якому лежу я цілий день
нікуди не виходячи
Проваджені інстинктом
її руки як малі звірята
ходять знаними од віків
стежками кохання
Далекі світелця Балігроду
чи деревинки квітучі в її руках
З її пупка
вилетів шпак
і сів скраю на смереку
Чорний намет волосся
злітає понад гори
тіло пориває

ТАК ТИ ЗВІСТУВАЛА

Так дивилася як просто з неба
Б'є крізь кімнату зору промінь
Любов ти нашу звітувала
Старій здивованій іконі

Крилата мовив я — ти руку
Кладеш на мене в тремкотінні
Хрестами церква нас благословила
Хилила ти чоло у вірша тині

Як то давно немов перед віками
Йорданським кроком час проходив Божий
Не бігає синок між нами
Не наші гори буде переносити

І не наш дім і не веранда — знаю
Слів колісницю стримую сльозами
Я бачу як твоя коса злотиста
Втікає зимовими небесами

А був же день коли могли ми
Все разом з церквою підняти
Була весна що нас зіткала
З повітря й блискавок як мати

ОДЯГНЕНА ТІЛЬКИ В ПОЛОНІНСЬКІ ТРАВИ

Одягнена тільки в полонинські трави
в моїм житті ти не з'явилась

Були інші що зникли зі мною
в лісі буковім зі співом

На золоте волосся вони клали
вінок із листя

Одначе жодна
не вмiла ширяти в повітрі
і якщо мовити правду
вони боялися поганських темнощів лісу

Були вони й поверталися
до нудних обрядів хліба щоденного

до латання дійсності
Може були завжди старі
помимо своїх вісімнадцяти весен
Одягнена лиш в трави полонин
якщо ти є — спішися
На моїм обличчі западає присмерк
Ще трохи і зайду за гори
як місяць
світячи старим світлом поезії

СРІБНЕ ВЕСІЛЛЯ

Лежимо під великим деревом
Тримаємося за руки
Наше срібне весілля
Тягнуть цвіркуни в каруці
Лежимо під великим деревом
Що шумить на бурю байдужі
Гори мандрують по небу
І ростуть років ружі
В буках багато світла
Ти маєш сукню із льоду
Обличчя твоє таке ясне
Як за першого твого приходу
Шумить нам надійним словом
Краєвид золотий в обочі
Стільки днів за спільним столом
Стільки ж у місячні ночі
Грають нам джмелі басовиті
Цвіркунів дзвінких капели
Стільки років були ми разом
Хай ще далі нам доля стелить
Небо впите запахом зілля
Склалося на підвіконні
Наш набуток на срібне весілля
Несуть полонинські коні

ЧОРНІ СМЕРЕКИ

По чорні смереки ген підмокле пасовисько
де пасуться тільки дикі квіти
Коли йду розбризкую черевиками блакить
на тисячі краєвидів з горами
Коли йду не змовкають синиці в кущах
тільки бобер цей малий бог праці
перестає трудитися
він тягне березу як великий вітрильний човен
Яструб панує в повітрі і сам себе надихає
до боротьби голосним криком
Коли йду підганяючи стадо гір
і листя злітаючи товаришує мені в ходьбі
і плиска біжить поперед мене як пес
ні за ким не тужу

ОСІННІЙ СОНЯШНИК

В пустелі городу
мій бог єдиний
соняшник
сидить як лев

мій бог
що аж за пліт
стріляє
сотнями променів

мій телець
з гривною золотою
по землю

засліплений
його божественним
світлом
я падаю на коліна

а він
годує птахів
і рече
я син

єдиний
бога сонця
я зійшов до тебе
людино
з хмар
небесного поля
щоб тобі
стежку трохи
освітити

а ти
голову мені
зітнеш

понесеш
на таці

натовпові
кинеш

бо повинно
сповнитись

на землі
мое
мучеництво промінне

так сказав
златоуст
і посипав собі
голову
горобцями
як сивим попелом

ЛОПУХ

Лопух
мав погляд
від куряви пурпуруватий
слабенький

він не відрізняє
кози
від солтисової жінки

божкові у спеку
править за капелюх
печально
в білій куряві
метеликів
концерти цвіркунові
слухає
його образ
нагадує хмару
що суне серпневим шляхом
лопух
для корови
священний гай
для масла
молодий
зелений коханець
для котів
тінисте
вишукане кладовище

МУЗИЧНА ВИВІЛЬГА

О
з золотого
кошика сонця
випурхнула
вивільга
слухаючи її
флейта від заздрощів
покривається сучками
при сьйві
її голосу
співачка на сцені
виглядає як біла
бездарна ведмедиця
вивільго
твоя постать
голосу твого ніжність
несе тортури
метеликам

одночасно
ліс обертає
в китайську оперу
со фі я
со фі я
вивільго
ти літаюча
золота суконька
музики

ЛИПА

Липа
лева
золота паша

як буря далека
рокоче

з дитинства
бувши
вибраним деревом

в меду
могла
купатись

влітку
спеціально
на двір її
зелений

спровадили горлиць
мов ті королі
співаків італійських

доглянута
Терпсихорою
з квіткою
у волоссі

цвіте липа
надіями
перемін чудових

та чекає
на неї
тільки смичок
зубатий

МАК

Мак
має багато справ
на червоному капелюсі
яко грядки
вогнистий поклонник
з почервонілими очима
він усіх ще зелених
дівчаток ревеня
спокушає
притиснувши їх
до тину
з них витягає вроду
капельюх набакир
ой маче маче
ще сьогодні
у сні
ти побачиш
свою мумію спечену
маківник

ВЕРБА

Верба
то Гомер
села Марцінковичі
очам вона
скаржиться
величчю спорохнявілою
вона співає
про Одиссею лелеки
серед морів
і про Трою криваву
на весіллі
у Лишках

ой вербо вербо
ти Гомер
ти Місяця
амвон зелений
ти
у спадок дала мені
кудлатий
лоб

ПОЖЕЖА

Я збудився
звідки думаю
місяць має
таку велику
руду бороду
невже пожежа
справді горить
як велетенський факел
палає криниця
журавель
підпалений
кентаврами
за свій реалізм
так гарно гарно
звертаюся до кентаврів
уважайте тільки
на атласну шкіру
своїх самиць
та ще їм
крізь вікно
сірників я кинув
коробочку

МІФ ПРО СВЯТОГО ЮРІЯ

Коли спав
мій патрон
Святий Юрій
я з хоругви його
зробив
червону пошивку

грізний панцир
віддав селянинові
щоб накрив стайню
змія
обернув на корову
яка часом
кашляє сіркою
плюмаж
у лісі
посадив
на гніздо
тут розбудився
мій патрон
а міф
у роботі
плюмаж
несе яйця
зброя
на даху дрімає
від спеки
хоругва
під війтовою головою
що робити
Святому
збіжжя
почав звозити
хату малювати
коня докупив
другого

ХАТА ПРАДІДА

Далі за бойками на схід
(чи навіть поміж бойками)
за Парашею-горою за Сивулею
чути як ростуть трави
на подвір'ї Прадіда
і покривається листям
стародавній рід

Тут ще по-бойківськи
елень називається *оленем*
на небі замість *жайворонка*
співає *молибіг*
і небо застелене наче ліжко
червоною веретою хмар
Прадід руки склав на колінах

Найважливіша та гора
яку треба завезти до стодоли
пляями підтримуючи збоку

До хати Прадіда
не закрадався як злодій
і не мав права зайти
ніякий ворог
Прадід привітав би його
вилами серед ночі

Громадами приходили тільки
буки
млавиці закурити

І Прадід сидів поміж ними.

МИ

Як неохоче я сказав
рукам складеним святково
на святковій фотографії
(рукам у вишиваних рукавах)
рукам Прадіда
що лежать мов колоди в лісі
там де Турка
Славськ
Сянки

Як неохоче я сказав
(а скільки літ проминуло)
рукам Прадіда
чорним од праці —

Ми!

СТАНІСЛАВ ГРОХОВ'ЯК (1934—1976)

Народився в Лешні Велькопольській, вчився в Познанському та Вроцлавському університетах. З 1955 р. жив у Варшаві. Перша книжка віршів — «Лицарська балада» (1956). Потім були видані: «Менует з кочергою» (1958), «Роздягання перед сном» (1959), «Аргус» (1963), «Не було літа» (1963), «Канон» (1965), «Полювання на тетеруків» (1972) та ін. Писав також прозу (повісті «Гвинтівки», «Мертва хватка», «Trismus»¹, радіоп'єси, літературознавчі дослідження.

Сила його таланту явила себе в зіставленні буденного й святкового настроїв, реалістичного й абстрактного світів, причому всюди панував дух гротеску та іронії. Грохов'як залишив глибокий слід в польській поезії як репрезентант нового авангардистського стилю.

МОЛИТВА

Мати Божа від Янголів
Мати Божа від павуків
Сніжних вітрил смугла Пані
Церковний дзвіночку ясний
Мати Божа жовтолиця
Мати Божа з пером орла
Мати Божа колоніальна
Викопана сльозо астральна
Мандруюча край вігвамів
Літаюча на корветі
На летючому голландці
В гордій позі на лафеті
Довгорука довгошия
Злотопала круглолиця
Пишноока вузькостопа
Жизна на люд як Європа

¹ Тризм (лат.) — судома щелеп. (Прим. укладача).

О натхнень всіх наших штольне
О фабрико наших злагод
О страждань наших костеле
На місяця злотнім серпі
Мати Божа думи віщі
Сад де стигне ласки плід
Світла кинь найменший слід
В Грохов'яка темні вірші

ПАЛАЮЧА ЖИРАФА

Так
То є щось
Бідна конструкція жаху людини
Повільно жирафа палаючи гине
Так
То є щось
Щось із тамтої стіни з аспірину і поту
та інших прикмет
Та мордочка схожа на розтрісканий кулемет
Так
То є щось
Щось що чекає
На нас
Грізне й корисне
Як нога
Як серце
Як живіт і кочерга різна потреба
Темна могила людського неба
Так
То є щось
О вірш цей пишу я
Собі та ослам
Двом ревматикам
Одному з болями зуба
Вони його зрозуміють
Так
То є щось
Бо життя
Значить:

Купувати м'ясо Четвертувати м'ясо
Вбивати м'ясо Проклинати м'ясо
Навчати м'ясо і класти в могилу м'ясо

І робити з м'яса і думати з м'ясом
І в ім'я м'яса І наперекір м'ясу
Для майбутності м'яса Для згуби м'яса
Особливо особливо в обороні м'яса

А воно горить
Не триває
Не стигне
Не перетриває і в солі горить
Опадає
Гние
Відчуває болі
Опадає
Болить
Так
То є щось

ЛИСТОПАД

Щелепи тих ночей — подовжні,
як нутрощі труб, —

А тут горить світельце,
А там мріє світельце,
В щелепах тих ночей
Голова твоя як ламп'йон бліда
До моїх темно-злотних рук
Припада
Лицем.

Тремтимо. Дрижаки —
Вітру лопіт,
Гуркіт канонад,
Хлюпотання лопат —
Все в щелепах велетенської труби,
В котру дме і кричить листопад.

А ті, що мовчать і висять над містком,
І ті, що розносять снаряди зловісно,
І ті, що закриті замками, як місто,
І ті, що пробиті наскрізь штиком,

Бачать нас
На найвищій сцені.

Дві свічки,
Дві ляльки, настромлені на патик,
Пара коханців, що посмішливо користується
Пригашеними світлами.

РОЗЛУКА

Десь північ є котрої не побачу
Північ світу
І північ доби
Час і простір зчеплені зіркою однією
Під якою
Смерть народилася

Запах півночі у вухах мерців
В ніздрях собак закостенілих
На безмежнім снігу
В порцелянових медальйонах дітей
Що нарешті заспокоїлися

Був присмак півночі
І на тій руці
Яку я поцілував ніби залізо в мороз
Відтоді маю тільки половину язика
Онімілий наполовину

ЧИСТІ

Волю некрасивість
Бо вона ближче
До кровообігу слів
Просвітлених і пригноблених

Вона вибудовує багаті форми
Рятує кіптявою
Стіни гробниць
В остуду статуй
Вкладає мишиний запах

Бо ж є на світі
Люди такі вимиті

Що коли проходять
Навіть пес не гавкне
Хоч вони не тихенькі
І не святі

КОЛИ ВЖЕ НІЧОГО НЕ ЗАЛИШАЄТЬСЯ

Колись посаджу тебе голою серед розкоші
Будуть там сукні важкі як вода
Будуть панчохи що пахнуть яблуками
Будуть широченні капелюхи
Буде метал

Хочу тебе бачити голою в темному краєвиді
Густому від бронзи свічників і ваз
І нехай димить ванільний пунш
Із роздутих ніздрів непорушного дога
Відчував таку потребу Рембрандт
коли малював Саскію

Так ніби вона все більше в свою смерть відходила
Так ніби хотів її зупинити вагою винограду
Притиснути дорогоцінним світлом посвітачів

ГІСТЬ

Історія? Чи не салон? Зайти?
(Тут імператор... Там на клавесині
Його Встидлива в кучері мишині
Вплітає ноти...) Що ж, коли вже йти,

То скільки брати свіч для темноти?
Вгорі живим, чи мертвим у долині
Світить, чи тому, що вмирає нині,
Хоч жити мав, та рвуть його чорти?

Не знаєш. Та не хочеш одвертатися.
І йдеш в нікуди, схожий на блукальця,
Що шлях згубив на цвинтарях чужих.

А світло дужчає. Свічок дванадцять
На свічнику твоїм — котрась із них
Впаде вже скоро й опече святих.

ЛАЗАР

Сечею рибою кров'ю
Я позначив
Що був
Серед вас

Тепер споглядаєте посеред зір
Куди відбув я

Привіт моя яскине
Там Бог мене не покине

Хіба що я вийду із простирадел смерті —
Покину ложе —
На повторну загладу — о не дай Боже

ВДІВЕЦЬ

Я взяв свою шлюбну стрічку,
В зім'яту загорнув газету —
То було дуже брутално,
Як біль.

А потім найчутливіші туфлі,
«Човники» дорогі, наймиліші,
І в бляшанці від консерви сховав обручки,
Дві краплі роси.

Вночі я подзвонюю тією бляшанкою,
Плачу над запакованою стрічкою,
Кіпаю з розпуки крісло
Порожнє,
Студене,
Недобре.

Зосталося мені ще мило твоє,
Яким ти груди свої вмивала,
Намилювала гаряче волосся,
І ніс умивала — і ніс.

Я обціловую ту слизьку грудочку,
Пожираю ту слизьку грудочку —
На завтра мені вже її не вистачить,
Боже мій, і почнеться голод.

ЕРНЕСТ БРИЛЬ (Нар. 1935 р.)

Народився у Варшаві. Закінчив філологічний факультет Варшавського університету, а також кінофакультет Державного інституту мистецтва.

Перша поетична збірка «Святвечір божевільного» вийшла 1958 р. Потім були видані: «Автопортрет з биком» (1960), «Не відкриваючи обличчя» (1963), «Прикладне мистецтво» (1966), «Мушля» (1968), «Фрашки щасливого дня» (1969), «Дванадцять місяців» (1978) та ін. Бриль пише також прозу й п'єси. Відомі його повісті «Розслідування» (1961), «Батько» (1964), а також п'єси: «По горах, по хмарах» (1969) і «Намальовані на шклі» (1970). Ця остання річ присвячена карпатському опришкові Яношику, якого своїм вважають і поляки, і словаки. П'єса з великим успіхом йшла в театрах Польщі та Словаччини.

* * *

Ми карими кіньми
Стрункими саньми
В пульсуючу метелицю
Мчим навперейми

Уста закривавлені
Твар мороз опік

А вже ти оглянувся
В той смертельний бік

* * *

Ані то рівнина ані полонина
Ані то перина ані то латина

Не в коляді стужа, не на Йвана літо
Тільки з ніг стинає супротивний вітер

* * *

Як покоління мчить моє
Як скаче вгору, як жадає
Все найдорожче мати вже
На завтра щось не відкладає

Людина вже не молода
Жену я влитий в їхню зграю
Вже знаю як тече вода
Але куди пливем не знаю

НІКА

— Такою, власне, має бути. Все, що зайве,
відібране ударом вітру. Кості крил
давно пожерло море. Нащо керувати
їй своїм бігом, що несе, як грім,

Обтяті руки

біля плечей — немає чим вінчати...

Під ногами

(можливо, сукнею захований) зберігся
дзьоб нави з Родоса — запах смоли,
піт веслярів тримається ще в ньому.
То вже багато. Можна б дописати,
що корабель у повній піні, наздігнавши
ворожі стріли, переплив у води Стіксу;
згоріли барви, згасли звуки бронзи...

— Такою, власне, має бути. Землею вміта,
із персами без теплоти сосків,
безплодної ріки богиня. Нам потрібно
правдиво бачити її — без голови.

Кому ж

вона дала назавжди крайчик лавра?
В звитязі вже була поразка. Тільки
Розкішний біг zostався. Окриків луна
Швидше од неї мчить за нашими човнами.

РЕКОНСТРУКЦІЯ ХОРУ СОФОКЛА

Бог, що скинув тебе, сягає по тебе сьогодні...
— Тремтиш в його пальцях. Вже галопом рушають
посланці, вже одчинені брами кожного раю;
велика потуга Божого дотику... Сили Господні
тобі повертають зіниці, вилущені колись, бездонні
мислі прокляті.

Бог єдиним громом звістує
передчуте тобою. То чи ж нам наша праця не всує,
навіщо той біг бездарний, якщо під Божі долоні,
що тягнуть затінь, як буря, нам треба ховатись від граду,
щоб рятуватись... Навіщо ж було стільки яду
випивати, щоб нині сущі
вірили твоїм зіницям, що зробилися невидючі?

— Людино! Хоч ти землю лемешами ореш,
коні впрягаєш і жорстоке море,
вистачить заледве однієї мислі Божої,
недоброго жесту, щоб ти спромоглася звершити те,
чого в снах не являть найбільші змори...
Тому ось рука твоя — не Божа — скривавлена,
знеси ж покарання, навчися покори,
і будь щасливою, коли в нутрощі світу
Бог долоню занурить, щоб сягнути по тебе,
як, мо', Едипа сягнув.
Не всім кантилени
Афін для відродження. Не всім лавра павіть.
Бог пальці Свої отряс — і сходиш зі сцени
Маленький, мов крихта бруду. Не проклятий навіть.

* * *

Там, у серці лайна, в гнойовищі, в гнилі
Найкраще перечекати недобру годину.
Як скінчиться — вилізти. Глянути, чи на рилі
Бруду немає. Сплюнути давню слину,

І широко дихати грудьми розповитими,
І високо злітати понад побитими,
Що не вміли скурвитися, потоптати любов,
Затонути, замовкнути, і виплисти знов,

І доступити в задуху бренькоту і спільноти
Нової мухви, що взялась до роботи,
Над рідним падлом гуде без упину.

МІСТОМ ХОЛОДНИМ

Містом холодним, як кременя серцем, здаля
Йшли пастухи, отари по вулиці гнали.
— Зіронька, зірка зійшла! — сурмили, гукали,
Іскру кресали, аж грала під ними земля.

Та надаремно кресали, бо іскра в ту ж мить
В'янула, никнула, в кремені міста маліла.
Наче ніколи в слові вона не горіла,
І пропадала, гаснула — не воскресить!

Пастирі на роздоріжжі, тлумні отари
Теплих овець, що пливете, наче хмари,
Вбоге ваше знання! Ми з надхмарних висот,

Ми з будинків, що вищі за стайні стокрот,
Бачим небо. Там — тьма. Та хіба народиться
Може з вашої іскри Витлеємська зірниця?..

* * *

Всередині п'ятьми, в центрі її огрому
Завжди є рана — здавлена іскра багряна
Тверда наче кістка

Зародок той потому
Вибухне зеленню — кроною древа-титана
Заквітне дозріє

Плід упаде на обочі
Щоб у гнилизні — так ніби в глибинах ночі —
Палала скалочка правди неподоланна

КШИШТОФ ГОНСЬОРОВСЬКИЙ (Нар. 1935 р.)

Народився у Варшаві, вчився у Варшавському політехнічному інституті. Друкується з 1962 р., видав книжки: «Басейн білої річки» (1965), «Море, яке тоне» (1967), «Острів дійсності» (1971), «Більше, ніж тут» (1975), «Рятивнича виправа» (1980). «З точки зору УФО» (1986), «Мовчання мінотавра» (1990) та ін.

Гонсьоровський пише також статті, перекладає з багатьох мов.

СМУГА ТІНІ

Вже від'їжджаємо на звірі червоному
Через батьківщину людського згасання;
Стара копальня поцілунків — сонце
Синіє повільно за нами.

Вже відпливаємо на рибині з попелу
Гуцавиною голосів переплетених,
Чуємо, як сиплеться пісок останньої ночі
На пляжах дитинства під лапками
Перелітних птахів.

Їхня тінь опізнена
Затемнює наші обличчя, спалені зорями.
Ластівко на внутрішніх берегах вечора!
Образи тотожності. Проминання.

Вже знаємо: час належить фантазії.
Він — то, власне, міста, яких ти не побачив,
Забуті плани, жінки незнайомі.
Те, чого ти не звідав, стає твоєю старістю.
Від сьогодні.

НА ВАЖКОМУ КРИЛІ

На важкому крилі місяця,
На важкому крилі сну
Пролітає над нами пава ночі

І кричить.
Її вереск ховає нас, наче помирання,
Як тільки починається.
Що б не сталося, все стає початком,
Завжди початком
І нічим більше.
Займися кінцем світу,
Щебто собою.
Вдивися сам у себе, наче в стихію.
Бачиш повітря? —
То велике мовчання, що закорінилося в нас глибоко.
Переглянь себе в стіні,
Переглянь себе в підлозі,
В столі, в тапчані, в полиці з книжками;
Переглянь себе в деревах,
Які на світанку гострими профілями
Прикривають ніч.
О дерева — низькі стежини до зірок!
Долоні — то зорі трохи наближені.
Самотній човен наших уст на незримій течії
Поцілунку
Вже відпливає.
Нікого немає, хто хотів би признатися до нас.
Ніхто за нас оцього вчинити не може.
Що б не сталося, все стає початком,
Завжди початком
І нічим більше.

ФОТОГРАФІЯ

Світлина зроблена в розповні літа, коли вікна будинків одчинені, а кімнати аж випуклі од світла. Одначе на фотографії можна побачити заледве сліпу, задню стіну високої камениці, вузькі затиснуті губи цегол і людину, обернену обличчям до муру. То досконала композиція, чиста і замкнута, як перстень, досить єдиного слова, щоб її докладно описати. НІЧ. Так. То, власне, НІЧ.

ПАСАЖ

У тьмяному пасажі поміж двома говірками вулицями
сліпий скрипаль розглядається
за допомогою скрипки. За кожним рухом
смичка світляний погляд з'являється над його
головою і, погойдавшись хвилинку, зникає
всередині повітря. То цілісна музика, яка тільки
може бути. Єдиним свідченням її існування може
бути наше існування.

Але завжди, коли там проходимо, знаменитий скрипаль
починає фальшувати. Так ніби ми в невинний
і спокійний простір вносимо хаос і втрату нашого
силуета. Його музика схожа на первісний
краєвид, який сам аж тоді стає нелюдським, коли
вступає до нього людина.

То власне білий пролом наших тіл у музиці
дозволяє нам зауважити скрипача у мороці.
Але його гра тепер схожа на краєвид міста,
яке аж тоді стає нелюдським, коли
його покине людина.

ЯРОСЛАВ МАРЕК РИМКЕВИЧ

(Нар. 1935 р.)

Народився у Варшаві. Справжнє прізвище Шульц. Закінчив польську філологію в Лодзькому університеті. Дебютував 1957 р. збіркою віршів «Конвенції».

Римкевич знаний як автор романів і п'єс, а також як видатний теоретик літератури. Важливі твори в жанрі поезії: «Вулиця Мандельштама» (1983), «Могила Ордона» (1984), «До побачення, круки» (2006), у прозі — роман «Польські розмови влітку 1983, 1984», в драматургії — «Захоплення Європи» (1972), «Небесні близнята» (1973). Важливі книжки есеїстики: «Що таке класицизм» (1973), «Юліуш Словацький питається, котра година» (1982), «Лесьмян. Енциклопедія» (2001), «Словацький. Енциклопедія» (2004).

ПООБІДНЯ ПОРА ХРИСТОФОРА КОЛУМБА

На що розраховує віце-король, що знає молодий Васко,
Про що голодний вітер співає над мілиною,
Що сниться Ізабелі?

Колумб на терасі

Лузає земляні горішки, передражнює королеву,
Пише заповіт і плаче, і висилає телеграму
До папи римського. Плює тютюном і кров'ю,
Гострить ножі та обраховує тантьєми¹ в доларах,
Розмовляє з птицею Гамма, в щоденнику подорожі
Записує сни: сон дельфіна, сон колібрі і
Сон адмірала. Гладить пса, ковтає
Mirgor і відпливає на Гаунагані.
Вранці, промоклий, повертається по корону.

Доведу, каже, що бреше Сенека,
Годинники, каже, хай лічать минулі часи.

¹ Тантьєма — одна з форм додаткової винагороди. (Прим. укладача).

Чи знаєте, каже, що вмер я кілька років тому,
Доведу, каже, що куля — це стіжок.
Прянощі подорожчали, та ніхто йому не вірить,
Хоч шкіру має червону і співає, ніби Гольфстрім.
Під затуманеним місяцем пливе кістяк пташини.
А після дня смерті надходить день народження.

ГРУЗИНСЬКІ ПОЕТИ¹

Табідзе Міцішвілі розстріляні катами
Поламані їх зуби залила очі кров
Їх витягли за ноги і вкинули до ями
І жоден з них ніколи не з'явиться тут знов

Табідзе Міцішвілі розстріляні забуті
Все відають простори але вони мовчать
Усе що ми тут бачим затоплене в отруті
Могил де голі трупи у штабелях лежать

Їм виламали зуби і вирвали суглоби
Чи тут могло щось бути що зветься в нас життям
Табідзе Міцішвілі — у ями для худоби
Поскидувані разом всі всі вони вже там

Табідзе, Міцішвілі розстріляні в падінні
На камінь у темноти дорога їх німа
Із тих кривавих дощок встають незримі тіні
Тут смерті хлань, і Бога тут іншого нема.

15 грудня 2000

ОПИС ЛЮБОВНОЇ НОЧІ

Хай овод загине в обряді магічним.
Секс назви не має. Опишімо кохання.
Досвід хай буде школою вислову.

В богів класичних просив я підмоги.
Діткнуті шовки з тріском спадали.
Тремтіння й тепло її брав я у жмені.

¹ Грузинські поети Тиціан Табідзе і Микола Міцішвілі були замордовані під час великої чистки 1937 року; тоді ж покінчив життя самогубством їхній друг поет Паоло Яшвілі. (Прим. перекладача).

Пошепки — просьби, а потім вже крики.
Хто біля мене? Знаю наляк рабині
Несміливої, хоч до посвяти готової.

Постіль пом'ята — в барві карміну.
Граючись, вірив я в скарги нещирі.
До зубів зуби, спітніле чоло до чола.

В гарячій центрі звірячого світу
Був моїм час її. Переплелися
Долі, і жили, й подих покоління.

Тямлю ім'я її й знаки на грудях.
Джульєтто, виводьмо з мороку танець,
З міст, що в долину корінням заходять.

Держава хаосу, рослинна будівля,
Фундамент під нею в її суконь муслінах.
Наше дихання кротке цифрам належить.

Але цвіт і метелик не тримаються норми.
На дні пахоців, на початку форми
Чи міг я бути лиш тінню кохання?

Пружин музикальність, подихів злука.
Тривогу агонії заглушуєм сміхом.
Цинічно живі, до кінця попрямуймо.

По хвилині натхнення, після пестоців ніжних —
Скавучання крові, самотність в оргазмі.
Контакт. Вибухає у лампочці сонце.

Хай овод загине в обряді магичнім.
Секс назви не має. Опишімо кохання.
Вдосконалюймо дикцію й мову.

Норму і метрику вірша ламати
Нам дозволяє хвилина зворушлива,
Хай стане строфа образом серця.

Для права учасників назву знайдімо.

КРАСА МИНУЛИХ ЕПОХ

Проходили біля срібла дзеркал. З їхнього волосся,
Що пахло еротичними парфумами, і з жарту візерунків
На сукнях, що тіло сповивали, кризь які було видно

Невеличкі округлості, піддавані пестошам чоловіків,
З таємниці їхніх перстенів, з шепоту віяла,
Про яке пам'ятають працьовиті мурашки
В музеї, під корінням зеленого світу,

Що залишилося? Нічого. Тільки твій усміх,
Вій метелик, що тріпоче крильцями на обличчі коханка
І судома невправних пальців.

На постелі ночі

Крик смерті чи народження?

Годинники не знають.

* * *

Коти писали мої вірші
Пісні сонети і ронделі
Бо мали горизонти ширші
Я ж справи мав сумні й веселі

Коти писали що хотіли
А я вмирав долавши втому
Берези й верби їм шуміли
Тепер виходять з мого дому

Мій дім сьогодні то є пуста
Порожній там про мене подих
Мене вкриває чорна хустка
І хтось крадеться вже по сходах

Чи я чекаю тут Харона?
Коти танцюють біля дому
Танго мазурки і чарльстона
А я вмираю по крийому¹

Нічого вірші ці не значать
За мною в скорбному тремтінні
Коти й берези гірко плачуть
А в моїм домі ходять тіні

¹ По крийому (полонізм) — потай, крадькома. (Прим. укладача).

МАРЕК ВАВЖКЕВИЧ (Нар. 1937 р.)

Народився у Варшаві. Вчився на філософсько-історичному відділенні Лодзького університету. Дебютував 1960 р. збіркою віршів «Малювання на піску». Має в доробку понад тридцять книжок. Найважливіші серед них: «Пізнє пополудне», «Кожна річка називається Стікс», «Сумна погода», «Щораз тонша нитка», «Дванадцять листів». Ця остання — значне осягнення філософського мислення поета — збірка апокрифічних текстів про любов, смерть, минушість.

Вавжкевич перекладає з української та російської мов. З 2003 р. М. Вавжкевич — голова правління Спілки польських письменників.

2008 р. У видавництві «Фенікс» (Київ) у перекладі Романа Лубківського вийшла книжка М. Вавжкевича «Світло».

ПУШКІН

Та луна вже погасла, сліди загубились.
Вже той сніг обертався не раз в оболоки.
Тільки вітер той самий, тільки вітер стокрилий
Восени прилітає в ці долини широкі.

Дим розвіявся також, розпався, мов корінь,
Що лежить пилюгою, тоне в жовтій отаві.
Спопелів і той голос, що не знає повторень;
Може, крик журавлиний ще його пригадає.

Ну, а кров? Де та кров? Чи не згублена в жорнах
Перетворень землі, в ниви темнім сувої?
Може, спить вона в камені, тверда й непоборна,
Може, має капличку в зябрах риби малої?

Кажуть, все погасає в першій грозняній хвиці,
Чи згоряє, мов пух, у пожежі безжальній...
А поети про нього все пишуть і пишуть вірші,
А за ним все ридають, все плачуть Наталії.

АРХЕОЛОГІЯ

В передісторії нашого кохання був ліс
Темніший від ночі й від шуму дерев

Як ми дійшли звідтіль? Розкопуємо літа
По вінця наповнені собою і терпкими снами
Чуйні як сніг на смереках

Археологія почувань Так народилася ніжність
З дотиків пальців уночі з дотиків уст
Зі світла під повіками з теплоти хвиль волосся
З кулі золотої судомно затиснутої в руках

Біль відчуваємо Так нам записано
В каламутних джерелах у димах весни й осені
В кінці кожної днини в крапельках світла Ми його маємо
Ми його несемо тремтячими руками
в срібних краплинах поту

Археологія держави без жодного кордону
Нашої великої людяності Що земля забирає
Забирає разом з нами і забирає нас
І ми підемо разом

несучи з собою тінь
Свій слід своє місце радощі й тривогу
Забираючи сон із собою
сном затоплени

ЛИСТ ДО МАТЕРІ

Вже п'ятий рік складаю лист до матері,
А вона заглядає через моє плече,
Ніби хоче переконатися, чи правду я пишу.

Тепер не можу збрехати. Мати бачить все:
Дощ за вікном, зелені димуючі пагорби,
Останню ніч без доторку, чужу, як перехожий
В порожньому північному місті. Вона чує
Оповідання про недоречний сон,
Скарги на передчуття, розчарування, безсилля.

Вона бачить і чує, але не робить зауважень.
Як за життя, все розуміє і все виправдовує.

Вона шепче: не звинувачуй себе, не оскаржуй,
Адже ти не міг вчинити інакше.

Я вдячний їй за святу неправду, але не вірю.
Вже упродовж п'яти літ не можу собі нічого вибачити.

Мене проймає тривога: що буде, як стану
Перед її очима? Голий, коли здеруть з мене
Вірші, всі інші слова і нездійснені мрії?

Великі мої провини — ті, що відомі
Тільки їй та мені.

НАД НІМАНОМ

Моя мати ніколи не була над Німаном,
Хоч бувала кілька кроків звідсіля, над Чорною Ганьчою,
І біля Паніва, поблизу старого каналу.
Десь там, у лісничівці посеред сувальських лісів,
Даремно чекав на неї хтось,
За ким вона все життя тужила. А жила довго.
Відпокутувала той гріх. І я його спокутував,
Первородний і підозрілий, кров із крові, але й
Із нездійсненої мрії. Туга лиш тоді є правдивою,
Коли не сповнюється.

Вода в Німані сіра і намулиста. Слід за кормою.
Каламутним сріблом поблискує в червоному сонці.
Я дивився на Німан і думав про Чорну Ганьчу, Німан
Стає від цього прозорішим, на дні видно тінь рибини,
Сполоханої якимось підводним життєчком. Не тужу
Ні за ким. Навіть — за проминулим часом,
Який не сповниться. І проминув,
Через несповнення — недійсний.

Моя мати була на відпочинку в Кутах.
На жовтій фотографії елегантні й молоді
Виглядають шиковито на тлі гнітючих
Дерев'яних хатинок Гуцульщини.
Вони прибули з Центральної Польщі до країни
Ностальгічних пісень,
Крові, пил, крику дерев і шуму Прута,
До передчуття катастрофи,
Що її спізнав я, ще будши ненарождєнним.

З польської поезії

Мужчина в капелюсі — то її чоловік,
Домашній Отелло, власник і володар.
Вони приїхали до Кутів на вакації.
Напевно, там було дешевше.

Може, так є і сьогодні. Я не перевірю того.
З-над Німану далека дорога на Гуцульщину,
А я не маю часу. Дивлюся, як він відпливає
На вуглій, мерехтливій хвилі. В секундах, наче в іскрах.

ЗБІГНЄВ ЄЖИНА (1938—2010)

Народився у Варшаві, вивчав польську філологію у Варшавському університеті. Перша збірка поезій «Локації» з'явилася 1963 р. Єжина був редактором журналів «Орієнтація», «Інтеграція», «Культура», «Пшегльонд тигондньови». Збірки: «Квітень», «Реальність», «Молитва до величі», «Еротика», «Печатки» та ін. П'єси: «Сліди», «Тільки іскрою», «Хто випровадить пса», «Істотні розмови».

Єжина — автор передмов до книжкових видань творів Яна Лехоня, Мирона Бялошевського, Яна Кохановського, Осипа Мандельштама, Анни Ахматової, Райнера Марії Рільке та ін.

ВОСЬМА ЕЛЕГІЯ

Невже я смертний? А що означає
той білий наліт на вечірньому небі,
та птиця вже мертва, що падає долу,
ті руки вогню, та глибока щілина?

А ще так недавно був я в землі,
в лоні матері, в зелені, в прозорому небі.
А ще так недавно не ділив мене меч
ні з чим, тільки кров мене опливала.

Невже я смертний? А що означають
кроки повільні по камінному місті,
а згодом тиша — сну палаюча страж
і проникаюче крізь предмети повітря?

А ще так недавно я проходив як вістря —
крізь речі, рікою — крізь темні ліси.
птахом — крізь небо, просторами — крізь часи.

СВЯТИЙ ФРАНЦИСК РОЗМОВЛЯЄ З ПТАХАМИ

Мій дорогий пане Чижику, і ти пане Горобчику,
дуже болить мені те, що є в мені людським.
Пані найшвидша Ластівко,
розсунь наді мною хмари.
Мене не лякають краплини поту, праця і сльози,
але, пані Ластівко, а дуже хотів би вознестися!..
Простори, вільніші від сновидіння, — небеса,
безмежні небеса.
Я чую тебе, Жайворонку, чую тебе, Соловейку!
Якби людина могла говорити
такою чистою, солодкою мовою!
Привіт, мій брате Грифе!
Привіт, моя сестро Вороно!
Печінку віддам тобі, Грифе!
Вороно, віддам тобі смерть!

ВЕСНЯНА БУРЯ

Ярославу Маркевичу

Тривають бурі світляні дерева,
немов секунда весняна, щаслива.
Тоді природа — то яскиня лева,
жони, що завжди є сонлива.
Все зв'язане —
Схрестились блискавиці, втім
те місце, у яке вдаряє грім
природа вибирає, б'є, гартує і лікує до основ,
і все, що вдарене, олюднюється знов.

ІКАР

Працею заросли долоні, пейзажами — очі.
Маску часу вирізблює вітер тобі.
Ти йдеш із гарячкою мрії у тілі твоєму.
І наче пульс землі, голос у твоєму горлі,
птах, що застигає між пагорбами в польоті.
Світ отяжілий від думки, безсоння і снів.
Ми відпочинем, як сонце зніме днини печать,
як спаде з нас тяженна бронза світу.
А з уст запечених чисте джерело вдарить.
Нас пориває повітря великими крилами.

РЕКВІЄМ

Я прощаюся з вами, одвернуті обличчя,
як меч, що повис у повітрі.

Вже навіть голуб не визволить зі сну
днів, одкритих до очевидності сонця.

То нічого, що йтиму трохи похилений,
задивлений у щораз плиткішу землю.

Шия нагинається під безсловесну сокиру.
А важлива тут лише тїнь сокири.

Любов, наче діткнутий камінь.

ПРОТИ РУЇНИ

Заперечити каменеві, холод його чуючи в пальцях,
і тій незбагненній білині, коли місяць його зраджує.

Заперечити воді, коли по стіні знаряддя
спливає краплина, гублячи злютованість.

Заперечити металові і відчуженому голосу в його дзенькоті.

Заперечити вишуканій різьбі бозу, що подібна
до денервації мозку.

Заперечити статуї, пальцям, ураженим заразою,
і музиці, що шукає склепіння в каплиці,
де стоїть забруднений бароковий ангел.

Заперечити нальотові патини, яка проникає
крізь мосяж ліхтаря, і полум'ю свічі, яке нездатне
явити форму долоні, що затуляє його од вітру.

Заперечити зморшкам руїни, що їх навіть шепіт
не стримає.

— Відкрити слово у молитві до дерева.

ОБРАЗЛИВА ЛЮБОВ

Надто велика любов ображає...

Завжди я бачу тебе на горі,
а гора горизонти закриває для мене.

Тільки море наповнює слух мій шумом,
як голос ненароджених або тих, що в труні.
Тільки сонце мої повертає очі
в землю незнану, що вмирає в мені.

ЯВА

Ми кохалися явно При лампі відкритій
Все більше віддаляючись Все більше поєднані
Тим світлом розшептаним багатьма голосами
Хоч кімната була зачинена на останню зорю
І нічого нас не тривожило Навіть хрест віконний
Навіть незримо клейно побудоване тьмою
Лише одне — оті люди чужі — Наші Очі

РОЗМОВА ПОШЕПКИ

Він: Хай упаде на нас шатро велике сонця.
Вона: Що кажеш? Западається в мені земля.
В очах натомлених несучу я хмару сну.
Він: Твій сон — жасмину цвіт великий.
Вона: Ти винеси мене із ночі. Так не чую ласки.
В твоїх обіймів трумні я лежу.
Він: Нема в нас ночі. Ніч — понадовкола —
Красу опалу тлить своєю млою.
Вона: Чи бачиш: зірка рання ніч підпалює?!
Він: Я бачу — нас оточує все більша тінь.
Вона: Даєш ти жменьку шепоту мені
і жменьку пестоців.

СОН ПРО ПОМЕРЛУ

Уже на цвинтарі взяли її на мари
Тінь яструба літає на обочі
Уже над нею з'юрмилися хмари
Вже згасли в світлі неба ясні очі
Та гола в пам'яті моїй вона; це диво
Тепер уже в незримій наготі
Її цілунків терези хитливо
Несуть з реальності у надреальність.

ЯНУШ ЖЕРНИЦЬКИЙ (1939—2001)

Народився в Цехоцінку, студював польську філологію в Університеті ім. Миколая Коперника в Торуні. Перша збірка віршів «Шепіт крізь вітри» (1964), потім були книжки «Ландшафт із мандрівним дном» (1968), «Пилюга, життя моє» (1978), «Вірність мертвому морю» (1989), «Запалюю свічку ополудні» (1993), «Рвітть лілеї з польоту чайок» (1995), «Ріки без моря» (1997) та ін. Писав критичні статті. Жив у Цехоцінку.

Поетична творчість Жерницького відзначається широтою бачення світу, закоріненістю в історичні події, які набувають сучасного звучання і підпорядковані певному закликові, що йде з майбутнього. Дуже часто Жерницький абстрактним філософським поняттям надає ліричного змісту, порівнює минущість людського існування з тривалим життям природи, з вічністю космосу.

МІСЯЦЬ САМОУСВІДОМЛЕННЯ

Колись я бував уже тут. У сні або й раніше.
Пізнав вулицю, в'яза на обочині, небо на роздоріжжі,
що нагадує швидкі вітражі, пізнаю смак чистої і холодної
води.

Колись я бував уже тут і знаю це місце,
все про нього скажу, підожди.

Знаю, тепер потрібно примкнути очі,
вслухатися в повітря млосне,
і загудуть позаду спокійні й прості слова,
ніби в Ліберта взяті на щогли польські сосни,
і кров'янистою барвою покривуться склепіння
очей, і спогаду, і маревіння.

Ліщини галузь і горобини кетяг хтось там, ніби колиску,
повісить біля склепінь отих, поцяткованих, мов атлас.
Досить затиснути кулак, а вже обрис кордону
тисячу років у камінному витримав стиску.

Знаю — найщиріша карта моєї землі
творилася з плечей, що протирали плити
у всіх в'язницях світу.

Знаю, що, може, людську, але не польську рацію мали
ті, що замість іти на війну помирати, війні аплодували,
думаючи, що так можна буде пережити.

Знаю так само, що ми виростили не тільки
з Грюнвальда, чи з Вестерплатте,
з волі божевільного голоду,
нас так само плекали розсудливість Казимира,
галери, наповнені збіжжям, мрії про згоду,
і справедливість, і зневага до жорстокості,
і чутливість, що дозріла в слові «будувати».

Ми зуміли повідчиняти сонливі провінції, ті, що в нас і
при нас,
так без наркозу розтинаються скальпелем згустки крові,
ми зуміли знайти дорогу
крізь дзеркала, наповнені заметами, де час догоряє
з гримасою мавпи, з ножем, з Паном Богом,
з тим, що буде так, як бувало й буває...

Отже, докіль увійду в інтервал самоусвідомлення серед
віршів,
щоб вимостити світлом будні свої — не свята,
ти, вірше, веди мене крізь польщизну мою до людини,
що, ніби той Слов'янин у Норвіда, себе загубивши, не гине,
а, власну красу віднайшовши, встає, мов колона крилата.

МІСЯЦЬ ПСЯЧОЇ ЗІРКИ

...отже покинули тебе головні бухгалтери

На горі Гелерт був ти сам Подорожанин
в одній сандалі з тридцяти років Славою
відмірювалося світло в розрізаному кавуні видноколу
Дунай шептав липневу днину і звичайні спогади

а ще
спільну блакить із очей старих натомлених майстрів
Так ти колись і якась інша гора над якоюсь іншою рікою
дивилися на місяць і висмоктували фальшиві причини
То було тоді

коли ти захотів у крилах ваги так блакитно вміститися
і хлоп'ячі благання текли виноградом

Скільки ще маємо чекати щоб ти признався

Ти залишився на самоті Ти не повинен був цього робити
Дунай сам себе вів той же сріблястопінний
Ясоне о Ясоне Римляни Слов'яни Угорці
Світла провадили людей за думкою їхньої уяви
Були вони двозначні й дуже корисні

Ти розмовляв пошепки

Ніч заростала шепотом Банда Івона Дарія
Ніби в душному сні потопають важущі ніжності
Ти не в змозі перенести надмірності щодня відійти
А на осінь потрібні чоботи плащ і вугілля
В єгерському мінареті ти боровся зі звуками
Луни не було в тих країнах отже поверталися
без розкладу й отрути каміння і тині сні і метелики
Ах ти мав крила овидів і навіть
відчував їх тягар що тремтів коли ти накривав інших
допоки небо розтернеться всевладно розростеться гілками
для мільйонів турбот голих і тремтячих знав ти свої печалі
похмурноокий рудобородий з плоттю стільки разів побитою

Скільки ще маємо чекати щоб ти признався

Отже покинули тебе головні бухгалтери

Відчував ти любов на дотик аж так
що люстра припала до землі крилами стріпотівши
Провини всіх ударяли тебе твердо Провини твої
вдаряли тебе твердо Цей приплив Якими крилами
ти володієш княже Атлантида ще існує

Сходив ти вниз плачучи

Що скажеш їм що скажеш думаючи інакше від них
і гладячи їх чутливо як власну голову
надійтеся на ріку Тільки на ріку
Вітер ультрамарином бризкає в очі
піна обертається вовною на твоїй щоці
от і скавулиш

Скільки ще маємо чекати щоб ти признався

НЕ ЗНАЮ, ЧИ Я ПРАГНУ ЇЇ ЗРОЗУМІТИ

Інколи, впевнившись, що маю досить чаю
і що вистачить мені на ніч цигарок,
слухаю раковину морську.

Як вечірній уривок Океану,
її, немов відбуту молитву,
віднесли за ангар.

Напевно, вона так само свідчить,

Що належить до раси власної історії.

Я лиш тепер спостеріг в перебігу ораторії
Всю поважність мушлі.

Беззовнішність

а до вправи непомітна

яку ще можна зустріти в любовному акті
перед довгою розлукою.

Здається, що, так зосереджена, вона мало пам'ятає,
яке значення мають ті чи інші фрази.

Не маючи жодної партитури

(бо ж походить із таких часів,

коли ще навзаєм відвідували одне одного буття і задум),

вона змінює порядок, підставляє другий склад

у сценах вдячності,

і заступники старіють;

інколи молодесенькі прохання,

про які щось конкретне неможливо дізнатися...

Якщо навіть

шум її не зовсім зрозумілий,

він завжди змушує задуматися,

особливо як викличне проміння нутра

чи швидше, чи пізніше беремо його в себе

воно ж тепер, коли нам здається,

що ми його добре знаємо,

стукає, просить увійти;

ми вже доросли до того, щоб її врятувати!

Але втрачаємо відстань.

Несе нас гра.

В каютах, у вестибюлях, в банкетному залі,

сміючись, прикурюємо від символу цигарку.

Раковина. Мушля.

Її екзотична врода будить пристрасті

серед ловців аналогій.
Не знаю, чи я прагну її зрозуміти. Люблю слухати.
Вона кривна Океану. Сказав я, що молитися.
Чим би не було її дихання,
пахне меланхолією,
а то вже недалеко,
і тим правдивіше, що зовсім особливо...

ТАК САМО

Мене лякає звістка про наступну дійсність,
хоч принадливу і прихильну.

Вона — єдина,
незбагненна, як безмір, сувора,
невідворотна, немов ріка,
вмістима —

Є в ній особливі події, не дзеркальні,
але так само —
хвилини, клімати, скрипіння дерев і доріг,
не намистини, дим і зорі, але так само —
крик немовляти, скимління самиці, шепіт конання
так само —
голоси померлих і назустрічний рух краєвидів,
не апокаліптичного вершника, ортодокса в ім'я богів,
але так само —

Сутність дійсності в її «так само».
Сутність дійсності є в її намаганні
переступити через себе
(не тільки похвала відкривачам
станів і неочевидних істин
щодо наступних поглядів, не тільки).

Я трактую її із смертельною поважністю.
Їй це байдуже.

Скуштуй гіркоти дійсності, скуштуй її гіркоти.

Можливо, тобі вдасться знайти якусь незаперечну думку.

ВОЙЦЕХ КАВИНСЬКИЙ (Нар. 1939 р.)

Народився в Дембіце на Жешувщині. Закінчив Вищу педагогічну школу в Кракові, де живе й працює. Вірші почав друкувати 1961 р. в газеті «Жице літерацке». Видав збірки поезій: «Покірні відстані» (1964), «Намальоване зсередини» (1965), «Зерно річки» (1967), «Поле зору» (1970), «Срібло листя» (1993), «Залізна роса» (1995), «Кола подій» (1999). Кавинський працював у різних закладах культури, був віце-директором краківської «Естради». Він приятелює з українськими поетами, цікавиться українською літературою.

Про Кавинського досить точно висловився критик Кшиштоф Лісовський: «Формальна різноманітність, відхід від панівного колись зразка твору як певного бачення, а також від виключно запису «внутрішнього пейзажу» підказують, що краківський поет може нас іще багато чим здивувати...» Ліричний герой віршів Кавинського поширює простір власного пізнання, перемагає в собі песимізм, виходить на світло із темної тіні життя.

НАД РАНКОМ

поміж триванням
безсонним та рівниною руху
грає тоненька межа
ранкової прохолоди

її сірі дроти
в'яже прихований гнів
і краплі крові віддалені
на один оберт часу

в твоїх очах здогад
а в мозку передчуття
іскри що спопелить
книгу будинок і кості

поміж кроками
пса і залізної мли
мертвіє відлуння
прикопаних трав

стоїш біля вікна
з нерухомим обличчям
річка хмарна безплідність
тече твоїми жилами

ТИ НЕ САМ

очі твої стежать за полотнами ночі
і звуками світання
ти не сам

блідю куряться кола простору
погасає віддаль як остання іскра
впевненості ти не сам

в цьому місці в центрі нашарування
голосу і мовчанки
зрозуміти не можеш
простоти сну польоту ракети завчасного
змагання відчуттів дисципліни
планет

кров твоя звичайна розум хапливий
і холодний водночас тебе чекає подорож
в скелясті гори реальних подій

на дерев'яній шкірі (в пилюзі літер) —
твої кості а твоє тіло
живиться іншим тілом і зернинами надії
що їх розгризає час
пробуєш уперто мовчати
але ти не сам

АНТОЛОГІЇ

Слова подивляють свої прикмети;
міжусобиця значень, боротьба поміж ними;
все те людям — однаково, тільки поети
зникають з пам'яті, ще буди живими.

Нас ховає безслів'я, ім'я своє власне
зберегти нам важко, затьмарена швидко,
нас не чути й не видко, статтю пише Яструн,
повертається Мілош, віддаляється Пшибось.

Груба книжка, антологія надгнила,
пліснява на обкладинці, порожній дотик;
якісь там куплети: Пентак, Лец, Себила,
якісь там дати — замінені часом на попіл...

* * *

На долю скаржишся
але й так
ти жив довго,
половина століття
то кавалок часу
кавалок м'яса
вирваний від світу
випалений слід
по людині.

Є СЛЪОЗИ

Є сльози звичайні,
вирізьблені в дереві, в камені, кинуті
на папір або видимі на полотні,
як левада, дзеркало,
шафа або забуття. Вони — в тобі, там,
зачинені міцно, доки їх не відкопає
банальна подія — фільм, похорон, подорож до моря,
несподіваний порух світла, праця в кухні,
надміру очевидне кохання.
Вони лагідно спливають по шкірі,
всякають у сукно, люблять капати на стіл, чекати,
аж відбудеться щось. Вони тануть, висихають,
наказують нічого не бачити,
вони на вигляд, як солоні краплини скла,
як зерна поту, дробинки подиву з того,
що навіть морозною зимою може танути шкіра.
Під сльозою,
як під покривалом листя,

збирається пісня тиші, мох полегкості, котловина
майбутнього світання, по якому настане знову —
кришталь, забруднений змістом,
землею з-під ніг,
небом з-над голови,
жужелицею слів і секунд...

БЕЗІМЕННЕ ІМ'Я

те, що приповзло,
є муравлями і травою,
мовою і темною рослинністю плачу;
воно стоїть перед очима, лежить на дні,
маскується по корою, —
хоч яка ж тут може бути провина?

те, що є тобою, —
маленька борозна на шкірі існування,
забуте зернятко,
тривога снів і подій
переносник світла, для якого
відкривається біль;

внизу, поміж каменями,
твій давній слід
вистежують безіменні мурашки.

VI.1994

ТЕ, ЩО ТЕПЕР

Те, що тепер світ
Стоїть догори ногами, —
це тільки половина правди.
Другу половину (зміст
позначений довгою рисою)
повторити неможливо.

ТРАВА (1983)

Коли співає жайворонок, сірий мешканець поля,
Я, здається, чую голос мрії.
Він такий кришталевий і такий далекий,

Що повірити в нього неможливо.
А твоє почуття до мене висохло,
неначе скошена трава.

ТОКУСАЇ

Різьбяр кольорів
Той, хто дав життя краєвидам і людям
на довгому острові,
серед каміння, трав і сітей.

Тепер
його бачення —
гра виблеклих тіней,
це гра надалі незнищенна недосяжна.

ДО МАТЕРІ

Дуже мало
знаю про тебе
хоч дуже часто
твій образ
ношу в зіницях

Ти —

вічна зірка простору
похилена в безповоротну сторону

Час куриться
тінями світла

в нас
хто
житиме ще одну
хвилину —

І ніщо вже зміниться —
мій сні дитячий —
віддалене свічадо —

ДО ТЕБЕ Й ДО СЕБЕ

Багато людей
думає так, як ти.
Багато людей думає

і діє інакше.

Людина — це звучить звичайно.

Людина — це так само той,
хто тебе любить,
хто тебе вбиває.

Будь собою, будь

просто собою

І не звинувачуй нікого.

З ДЕСЯТОГО ПОВЕРХУ

На долоні міста
цяточка нашої присутності
тліє,

наче попіл живий.

А небо

в яструбиних кольорах

висихає,

чуже,

зі сліз і мрій

побудоване,

як наш холодний

чистий

будинок.

ДВЕРІ

порожнє слово, слово не для вимовляння: час. Ось ти не пригадав собі вчасно тієї мови і залишився в тіні дерева двері. В лісі попелу, в Пущі Золи ти зустрів приятелів у мундирах дерев. У дверях, які відчиняють риси обличчя. Жінка ночі втілилася в себе. В лісі померлих, в лісі мертвих мов зник рукопис твоєї плоти.

Те, що залишилось, — порожнє слово: час, нечитабельна сторінка в оскаржувальному акті.

ЧИМ Є ПОЕЗІЯ, КОТРА НЕ РЯТУЄ НІ НАРОДІВ, НІ ЛЮДЕЙ

Чим є поезія, котра не рятує
ні народів, ні людей,
народів і людей перед самими собою,
а рятує лише те, що люди
і народи здатні так легко понівечити?

А чим вона може бути, якщо не тривожним,
наче биття смертного серця,
сильнішим за страх перед нуждою і смертю
голосом сумління?

ТИ Є

Ти є моя єдина батьківщина

Ти є моя єдина вітчизна, мовчанко,
в тобі заховані всі надаремні
слова;

німі оболоти,
віддихи, погляди,
поштовий голуб з листом,
що пропав безвісти;

ти моя вітчизна, тишино,
волаюча
мертвими язиками;

як погорілець,
котрий усе, що спеліло, втратив,

як утікач,
пійманий недалеко від табору
хоч я вже не дитина
і не твій в'язень,
але знаю, що навіть на вигнанні
я залишуся в тобі, мово,
і ти перебуватимеш у мені,
як спухлий язик: серце,
котре утримує мене при житті,
допоки не

НЕ ПЛАЧ

Не плач — з плачу народжуються фальшиві янголи
не усміхайся — усміх народжує фальшивих демонів
не бажай померти — кров тебе відмалює
у своїй безмежній тиші
і будете обоє мовчати

ПАНЦЕРНИК «ПОТЬОМКІН»

він пливе через наші часи
і крізь наші розбурхані серця
з покоління в покоління
змінюється його екіпаж: примари
наших справ
з покоління в покоління
вибухає на ньому повстання
через зіпсоване м'ясо
через брехнями отруювану ідею
з покоління в покоління
зіпсоване м'ясо — це наша пожива
примари живляться примарами
м'ясо екіпажу обертається в щоденний хліб
панцерник «Потьомкін» пливе через наші часи
і крізь наші осліплі серця

АДАМ ЗАГАЄВСЬКИЙ (Нар. 1945 р.)

Народився у Львові. Тепер живе в Парижі. Пише романи й статті на літературознавчі теми. Співавтор з Юліаном Корназером дуже голосної свого часу книжки «Не представлений світ» (1974). Видав збірки поезії «Комунікат» (1972), «М'ясні крамниці» (1975), «Лист. Ода розмаїттю» (1982), «Їхати до Львова» (1985), «Полотно» (1990), «Три янголи» (1998) та ін.

Загаєвський, без сумніву, належить до найвище оцінюваних, нині активно діючих польських поетів так званої «нової хвилі».

Його вірші зворушують щирістю, ясно читаються, ведуть у широкий, модерний, заякорений у сучасні загальнолюдські проблеми світ. Це поезія інтелектуальна, але без того надмірного формального експериментування, характерного для псевдофілософів у сучасній поезії. Загаєвський найближче стоїть до свого видатного попередника, теж родом зі Львова, Збігнева Герберта.

Живучи далеко від батьківщини, вдумуючись у новації життя сучасного європейця, поет в образі цього жителя континенту часто впізнає громадянина Польщі, і, навпаки, в переживаннях сучасного поляка вловлює загальноєвропейські мотиви.

МОЇ МАЙСТРИ

Мої майстри — не безпомилні.
То не Гете, який не може
заснути лише тоді, коли поблизу
плачуть вулкани, і не Горацій,
який писав мовою богів
і церковних служників. Мої майстри
питаються поради в мене.
В м'яких плащах, накинутах на сні,
над ранком, коли холодний вітер
переслуховує птахів, мої майстри
говорять пошепки до мене. Я чую,
як тремтять їхні голоси.

ЇХАТИ ДО ЛЬОВОА

Моїм батькам

Їхати до Львова. З якого вокзалу їхати до Львова, якщо не в сні, на світанку, коли роса на валізках і, власне, народжуються експреси й торпеди. Раптом виїхати до Львова, посеред ночі, вдень, у вересні або в березні. Якщо Львів існує під чохлами кордонів, а не тільки в моєму новому паспорті, якщо прапорці дерев ясени й тополі ще дихають голосно, як індіани, а струмені белькочуть своїм темним есперанто, а вуж, як м'який знак в російській мові, зникає в травах. Спакуватися й виїхати зовсім без прощання, опівдні, зникнути так, як умлівають панни. А лопухи, зелена армія лопухів, а під ними, під парасолями венеціанської кав'ярні, слимаки розмовляють про вічність. Але костел здійсмається, пам'ятаєш, так стрімко, стрімко, як неділя, і скатерті білі, і відро, повне малин, стоїть на підлозі, і моя спрага, якої ще не було, тільки сади й бур'яни, і бурштин черешні, і непристойний Фредро. Завжди було забагато Львова, ніхто не вмів зрозуміти всіх куточків, почути шепоту кожного каменя, спаленого сонцем, церква мовчала вночі зовсім інакше, ніж костел, єзуїти схрещували рослини, лист за листком, а вони росли, росли без тями, а радість ховалась повсюдно, в коридорах, в млинках до кави, які самі вертілися, в небесних чайниках, у крохмалі, що був першим формалістом, у краплинах дощу і в колючках троянд. Під вікнами жовтіли замерзлі форзиції. Дзвони били, і тремтіло повітря, чепці монахинь, як шхуни, пропливали під театром, світу було так багато, що змушений був аплодувати, викликати на біс безліч разів,

публіка шаленіла і не хотіла покидати їх залу. Мої тітки ще не знали, що я колись їх воскрешу, і жили вони так довірливо й так окремо, служниці бігли по свіжу сметану, чисті й випрасувані, дома трохи злості і великі надії. Бжозовський приїхав читати лекції, один з моїх дядьків писав поему під заголовком «Навіщо», яку присвятив Всемогутньому, й було забагато Львова, не вміщався він у посудині, розривав шклянки, виливався із озер і ставів, димів із усіх коминів, обертався в огонь, в бурю, сміявся блискавками, покірнішав, повертався додому, читав Євангеліє, спав на тапчані під ліжником гуцульським; було забагато Львова, а тепер його немає, зовсім нема, а він виростав нестримно, а ножиці обтинали, холодні городники, як завжди, в травні безжально, безпощадно, ах, почекайте, хай приїде теплий червень і м'які папороті, безмежні поля літа або дійсності. Але ножиці тяли тіло і вінки, сікатори ненатомливо працювали, як у дитячій витинанці, де треба вирізати лебедя або сарну. Ножички, сцизорики, бритвочки дряпали, обтинали і скорочували тлусті суконки прелатів, і майданів, і кам'яниць, дерева падали безшумно, ніби в джунглях, і катедра дрижала, і прощалися вранці без хустин і без сліз, такі сухі уста, ніколи тебе вже не побачу, стільки смертей чекає на тебе, тому кожне місто мусить стати Єрусалимом, і кожна людина — євреєм, і тільки тепер, поспішаючи, збиратися, завжди, щоденно, і їхати швидко, їхати до Львова, адже він існує, спокійний і чистий, неначе персик. Львів є всюди.

БЕЗ ФОРМИ

Якщо тільки все те існує,
дерево, на якому зірка дримає,
порожній собор у Шартрі,
і провідник, що квапиться,
і жінки, що ждуть на потяг,
і музика студена, як спрага.
Якщо тільки все те існує,
уряди, які наймають міністрів,
і міністри, які винаймають
поліціантів, і мала ворожка,
що їх в ліжку цілує у воскові уста,
і дисиденти, які протестують,
і демонстранти, які машерують
разом з усміхненими діточками,
і музика студена, як спрага,
і сила, котра ніколи не спить.
Якщо тільки все те існує,
посмертні маски поетів і сліди
велетнів на великих високостях,
і книжки про оргазм організмів,
і елегантні негри, котрі не бачать
мене, і Кітс, який плаче,
і неprisутні, яких немає, і сліди
незримі, як миш'як у волоссі
Наполеона, і нерухомі маски
на застиглих обличчях, і музеї мрій,
вже зачинені, і сила, котра не хоче
заснути, і символи масонів,
які Моцарт умістив навіть в Реквіємі,
ошукуючи Бога; стільки невимовних речей,
і жінки, які змушені жити в тій
епосі, хоч вони туди не просилися,
і країни, колись вільні, а тепер
обдерті зі шкіри, ніби яблука,
і погода, така мінлива, і я, дозрілий
без форми.

ЧОРНА РІКА

Чорна ріка текла через парк.
Далі тягнулись нечутливі сади
і густі коси живоplotів.
Там, де співали шпаки, була давніше
філія табору в Освенцимі, а під травною
поховано бандажі з совітської лікарні,
тому левада здулася, як живіт.
По небу безшумно пропливали
непорочні літаки і падав дощ,
легенький, безжурний, як сльози радості.

МОЙСЕЙ

Шелест рік. Серпокрильці збираються відлітати.
Тростина, як порядна, стоїть тихо в ставах.
Уста багатьох міст, очі багатьох будинків —
де ти є, людяний погляде?
Завжди вітер. Завжди дзигарі, що прагнуть
проминання, п'ючи години й дні, як горнятка,
креші яких помальовані рум'янами.
Прощавайте, теплі цеглини, прощавайте, віконниці!
Закінчується день, локомотиви засинають
під плюмажами розквітлих акацій,
вужі колишуться на вузьких стежках,
мале сонце спадає, як Мойсей,
у кошик, сплетений з лози,
щасливі сичі викрикують темні гасла,
на небі свище перша зірка,
ростуть хтиві пальці кропиви.
Де ти є, високий погляде?
Ми скучили за тобою.

МАВПИ

Одного дня до влади прийшли мавпи.
Насунули золоті персні на пальці,
одягнули білі, накрохмалені сорочки,
затягнулися запахущими гаванськими сигарами,
стопи свої запхали в лаковані туплі.
А ми цього не запримітили, бо інші заняття

нас захоплювали: хтось читав Арістотеля,
а хтось переживав велику закоханість.
Промови володарів стали хаотичними,
навіть белькотливими, але ж ми ніколи
не слухали їх уважно, ми воліли музику.
Війни зробилися дикішими, в'язниці
смерділи гірше. Здається, справді
до влади прийшли мавпи.

БІЖЕНЦІ

Згорблені під тягарем, що його інколи видно,
інколи — ні, бредуть вони болотами або пісками,
похилені, голодні,

маломовні мужчини в грубих кафтанах,
одягнені на всі чотири пори року,
старі жінки з пом'ятими обличчями,
вони щось несуть, що є немовлям, лампою-
пам'яткою або останнім буханцем хліба.

То може бути Боснія сьогодні,
Польща у вересні 1939, Франція —
через вісім місяців, Тюрингія в 1945,
Сомалі або Афганістан, Єгипет.

Завжди є віз або принаймні візочок,
наповнений багатством (перина, срібний кубок
і швидко відлітаючий запах домашнього вогнища),
автомобіль без бензину, покинутий в рові,
кінь (буде зраджений), сніг, багато снігу,
забагато снігу, забагато сонця, забагато дощу,

й оте характерне відхилення,
ніби в сторону іншої, кращої планети,
що має менше амбітних генералів,
менше гармат, менше снігу, менше вітру,
менше історії (на жаль, такої планети
нема, але є відхилення).

Волочачи ноги,
йдуть вони поволі, дуже поволі
до країни — ніде —
до міста — ніхто —
над рікою — ніколи.

ШВИДКИЙ ВІРШ

Я слухав григоріанський спів
в летючому автомобілі
на автостраді у Франції.
Дерева поспішали. Голоси монахів
вихваляли незримого Бога
(на світанку, в тремтячій від стужі каплиці).
Domine, exaudi oracionem meam¹
просили чоловічі голоси супокійно,
так ніби спасення було в саду.
Куди я їхав? Де сховалося сонце?
Моє життя лежало роздерте
обабіч дороги, крихке, як папір карти.
Разом із солодкими монахами
я рухався у бік хмар, синіх,
тяжких, непроникних, у бік
майбутності, в хлань, що ковтала
тверді сльозини граду.
Далеко до світанку. Далеко додому.
Замість мурів — тонка бляха.
Втеча замість пильного чування.
Подорож замість забуття.
Замість гимну — швидкий вірш.
Переді мною
бігла маленька, стомлена зірка,
і виблискував асфальт шосе,
вказуючи, де є земля,
де заховалася бритва обрію,
де чорний павук вечора,
де ніч — вдова по вмерлих мріях.

ТРИ ЯНГОЛИ

Раптом три янголи з'явилися людям
біля пекарні на вулиці Святого Юрія:
«Ах, знову соціологічне анкетування!»
зітхнув один знудьгований мужчина.
«Ні, — пояснював терпеливо перший янгол, —
ми хочемо тільки дізнатися,
як вам тепер живеться,

¹ Господи, вислухай мою молитву! (Лат.) (Прим. укладача).

який смак мають дні і чому ночі
позначені неспокоєм і наляком».

«О так, наляком, — обізвалась гарна жінка
із сонливими очима; — я знаю, чому.
Діла людського розмислу сьогодні слабенькі
і вимагають допомоги, підтримки,
якої не мають. Будь ласка, прошу пана поглянути, —
сказала «пан» до янгола, —
наприклад, на Вітгенштайна. Наші мудреці,
наші провідники — сумні й божевільні,
вони знають менше від нас,
звичайних людей.
(Але вона не була звичайною).

Так само сказав хлопчина,
що вчиться грати на скрипці: «Вечори —
це тільки порожні футляри,
коробки, де нема таємниць,
а над ранком космос видається зовсім
чужим і сухим, як екран телевізора.
А взагалі, дуже мало таких людей,
які люблять музику задля неї самої».
Говорили так само інші, і скарга множилась,
укладалася в потужну сонату гніву.
«Панове, якщо хочете знати правду, —
крикнув високий студент, котрий
нещодавно поховав матір, — то досить нам
смерті й жорстокості, хвороб і переслідувань,
і довжезних періодів нудьги, нерухомої,
як око вужа. Замало маємо землі,
забагато вогню. Не знаємо, хто ми.
Ми блукаємо в лісах, і чорні зорі
ходять над нами ліниво, так
начебто вони є нашими снами». —

«А все-таки, — сказав несміливо другий янгол, —
є трохи радості і навіть краса
знаходиться недалеко, тут же, під корою
кожної години, в тихому серці зосередження,
в кожному з вас прихована людина
універсальна, міцна, непереможна.
У квітах дикої троянди блукає запах
дитинства, а в святкові дні дівчата
виходять погуляти так само, як давніше,

і в тому, як вони пов'язують кольорові шалики,
є щось невмируще.

Пам'ять живе в морі, у чвалі крові,
в темних, спалених каменях, у віршах
і в кожній спокійній розмові.

Світ є таким самим, як був завжди,
повен тіней і сподівань».

Вони говорили б довше. Натовп зростав,
і все голосніше розлягалось надовкола
мурмотіння глухої люті,
аж нарешті посланці піднялися
в повітря, звідкіля, віддаляючись,
лагідно повторювали: «Мир вам, мир
живим, і померлим, і ненародженим!»
Тільки третій янгол не сказав ні слова,
бо то був янгол довгого мовчання.

КИТАЙСЬКИЙ ВІРШ

Я читав китайський вірш,
написаний тисячу років тому.
Автор оповідає про дощ,
що падає цілу ніч
на бамбукову стріху човна,
і про спокій, що, нарешті,
загостив у серце поета.
Чи то збіг обставин,
що знову надворі листопад, і мла,
і олив'яне смеркання?
Чи то випадок,
що знову хтось живе?
Поети надають великого значення
успіхові і нагородам,
але осінь за осінню
обдирає листя з гордих дерев,
і, як щось залишається,
то хіба делікатний пошум дощу
у віршах, які не є
ні радісними, ні сумними.
Тільки чистота — незрима,
і вечір, коли тінь і світло
забувають про нас на хвилину,
зайняті тасуванням таємниць.

БОГДАН ЗАДУРА (Нар. 1945 р.)

Народився в Пулавах, студював філософію у Варшавському університеті. Живе в Пулавах, працює в журналі «Акцент» (Люблін) і в редакції «Твурчосці», а також є співробітником журналу «Література на свеце». Із 2001 р. — головний редактор «Твурчосці». Задура — ровесник провідних поетів «нової хвилі», але до неї не належить. 1968 р. видав першу книжку «В краєвиді з амфор». Справжня популярність і визнання його поезії прийшли з появою книжки «Схід на сушу» (1983).

Відомий критик Кароль Малишевський пише: «Важко знайти іншу поезію з таким розшаленим упоетичненням фразеологізмів, відетичненням навіть найбільшого піднесення». Задура завжди говорив своїм голосом, тому його твори викликають подив і захоплення.

Безперечно, Задура — один з найважливіших польських поетів останнього десятиліття. Таку характеристику дає йому сучасна польська критика. Особливо високо оцінені поеми Задури «Ніч поетів (Варшава письменників)» (1998) і «Тиша» (1998). «Тиша» — це, мабуть, єдина в сучасній польській поезії річ, яка показує не видуману, «інтелектуальну», а справжню дійсність, яку може розпізнати кожен, хто пережив політичні потрясіння й революційні зміни в житті Польщі за часів військового стану. Задура не побоювся повернутись до традицій, які надавали поезії широкого впливу на суспільство, а притому його поезія є, як пишуть, «плюралістична, мультимедійна та інтерактивна».

Як перекладач Задура починав з англомовної поезії (твори Джона Ашбері, Тоні Гарісона, Джона Енрайта). Взагалі він перекладає з багатьох мов, але особливі заслуги має перед українською літературою. У бібліографії його перекладів — Емма Андіївська, Юрій Андрухович, Євген Бруслиновський, Григорій Чубай, Олександр Ірванець, Володимир Яворський, Іван Лучук, Костянтин Москалець, Микола Рябчук, Роман Садловський, Віктор Неборак, Дмитро Павличко.

В журналі «Всесвіт» (1991, № 3) в перекладі М. Рябчука опубліковано 25 поезій Задури. Окремою книжкою «Поет розмовляє з народом» поезії Задури українською мовою вийшли у видавництві «Фоліо» 2005 р., з передмовою Д. Павличка «Трагічна іронія Богдана Задури» та післясловом Андрія Бондара «Континент Богдана Задури».

ТРАГІЧНА ІРОНІЯ БОГДАНА ЗАДУРИ¹

Богдан Задура народився 18 лютого 1945 р. в Пулавах, недалеко від Любліна. Закінчив філософський факультет Варшавського університету, працював у музеї Казимежа Дольного, був літературним керівником Люблінського театру візії та руху, 1980 р. разом з Богуславом Врублевським заснував журнал літератури й мистецтва в Любліні «Акцент». Із цим журналом він досі активно співпрацює, але кілька років тому Богдан Задура став головним редактором провідного польського літературного часопису «Twórczość».

Польський поет Збігнев Махей пише: «Богдан Задура — один з найважливіших польських поетів останнього десятиліття», а ми це твердження пропонуємо розширити, визнаючи останнє десятиліття занадто звуженими рамками поцінування творчості автора поеми «Тиша», написаної 1982 року, а також вважаючи його не тільки поетом, а й прозаїком та літературознавцем. Він — автор кільканадцяти збірок поезій, які нещодавно вийшли у трьох обширних книгах, що становлять частину багатотомного зібрання його дотеперішньої творчості. До неї належать три романи, дві збірки оповідань, чотири книжки літературознавчих досліджень, сотні перекладів з американської, англійської, угорської, російської та української поезії.

Як за вибором авторів і творів, так і за майстерністю відтворення польською мовою українська поезія в перекладах Богдана Задури викликає схвальне подивування. Польський поет уміє знаходити в нашій літературі речі, які не поступаються найкращим зразкам сучасної польської і, думаємо, європейської поезії. Слід пам'ятати, що

¹ Передмова до кн.: Задура Б. Поет розмовляє з народом. — Х.: Фоліо, 2007. — 187 с.

Богдан Задура перекладає українські твори як певне доповнення до цілого ряду його унікальних перекладів з англомовної та угорської поезії, доповнення, яке вибудовує сучасну естетичну та ідейну цілісність його інтерпрета-торської творчості.

На жаль, антологія української поезії в перекладах Богдана Задури «Вірші завжди є вільними» («Wiersze zawsze są wolne», Biuro Literackie, Wrocław, 2004) не оцінена належним чином українськими критиками, а тим часом вона показує, що ми не читали в оригіналі або, читаючи, не помітили й не збагнули справжніх вартостей творів, що на них звернув увагу польський поет, котрий живе як перекладач і літературознавець в атмосфері сучасних світових поетичних тенденцій. В його українській антології — твори Емми Андіївської, Юрія Андруховича, Андрія Бондаря, Євгена Бруслиновського, Наталки Білоцерківець, Назара Гончара, Сергія Жадана, Олександра Ірванця, Івана Лучука, Віктора Неборака, Костянтина Москальця, Дмитра Павличка, Галини Петросаняк, Миколи Рябчука, Романа Садловського, Остапа Сливинського, Людмили Таран, Миколи Холодного, Володимира Цибулька. Окремими виданнями виходили в перекладах Богдана Задури книжки Юрія Андруховича, Андрія Бондаря, Дмитра Павличка, Сергія Жадана та Василя Махна. Богдан Задура перекладає також українську прозу та есеїстику: наприклад, 1995 р. він надрукував у варшавському журналі «Literatura na świecie» нарис Богдана Рубчака про найновішу українську поезію, переклав «Напівсонні листи...» Володимира Яворського.

Можливо, зацікавлення українською літературою в Богдана Задури почалося з тих часів, коли в Любліні виходив журнал «Камена», багатолітнім редактором якого був Казимеж Анджей Яворський, що знав українську мову, перекладав твори Т. Шевченка, П. Тичини, М. Рильського та інших наших поетів. Саме в «Камені» 1962 року надруковано перші поезії Богдана Задури. На нього не могли не впливати близькі до Любліна терени Холмщини, де живе немало українців. Якесь невтишиме українське ество могло прийти в життя Богдана Задури через усвідомлення факту українського походження його польських предків. Богдан — поширене в Польщі ім'я, але

воно має там різну транскрипцію і різне (сказати б, польське й українське) звучання: «Bogdan» і «Bohdan». У поколіннях предків Задури, мабуть, були люди, які чомусь любили імена з українською вимовою. Та й прізвище нашого друга має українське звучання. Нагадуємо про це лише тому, що відчуваємо до нього глибоку вдячність як до рідної душі за його працю на честь української літератури в Польщі.

Поетія Богдана Задури — своєрідний, широкий архіпелаг, який з'явився не одразу, а поступово впродовж майже сорокалітньої творчої праці письменника (перша його збірка віршів «У краєвиді із амфор» вийшла 1968 р.). У тій системі висп є острови неокласицизму, модернізму і постмодернізму, цикли сонетів, мініатюр, вільних віршів, римовані й неримовані строфи поем, прозою записані рефлексії неординарно мислячої людини. За всієї формальної різноманітності, тематичної багатовимірності, метафоричної вишуканості ця поезія базована на єдиному інтелектуально-емоційному моноліті, який можемо назвати трагічною іронією.

У вірші «Про всяк випадок», написаному у 80-х роках минулого століття, тобто в часи передсмертної розгнужданості комуністичної диктатури в Польщі, поет зізнається: «Справді, я хотів би сказати своїй батьківщині щось приємне, але день за днем не можу знайти відповідного приводу. І в цьому ж вірші: Справді мені дано почуття сміховинності». До полинового смаку сміховинності творів Богдана Задури польський читач звик, він любить його і прагне куштувати його за нових часів, коли Польща стала іншою.

Іронія, що звучить у словах про «відповідний привід» для похвали вітчизни, є ідейною платформою сучасної польської і, безперечно, європейської поезії, яка тому давно оспіваних ідеалів, у тому числі ідеальної вітчизни, сприймає як небезпеку для творчої, індивідуальної незалежності. Писати про вітчизну взагалі, не помічати того, якою різною була вона в різні десятиліття ХХ віку, неможливо. Неможливо не тільки польському, а й поетові будь-якої європейської нації, в тому числі й українському поетові. Не є це питання новим для української літератури. Євген Маланюк любив Україну, як мало хто з наших

поетів, але в образі вітчизни він бачив не тільки мученицю, а й «гнану татарським конем» повію.

Мабуть, своє головне завдання сучасна польська поезія відчуває в тому, щоб відкривати суть етики загальнолюдських взаємин, дуже часто фальшивих правил тої етики, сформованих догматами рабських часів, коли людина в соціальному, релігійному, національному просторі була принизливо обмежена. Поезія Богдана Задури може бути сприйнята як мистецький аналіз тієї старої фальшивої етики.

Звичайно, в поезії Богдана Задури спостерігаємо приземлене, негативне трактування деяких усталених етичних норм і правил, але він не намагається все етичне обернути в неетичне, — така примітивна гра розуму не притаманна ладові його філософського мислення. Він просто любить і вміє ставити несподівані питання, які відкривають двозначність і нерідко приховане лицемірство визнаних віками, сказати б, священних категорій етики, знань, правил життя.

Поет питається не для того, щоб запитувати, а для того, щоб відповідати. Причому відповідати має читач. Його питання різноманітні, то філософські, то побутові, то звичаєві, але їх об'єднує живий подих життя або, як каже Богдан Задура в одному зі своїх молодечих віршів, «іронічний дух поезій».

Чи слово «єдина» в устах Адама не звучало як докір?..
Чи відсоток атеїстів серед священників не сягає вище
середнього числа?

Це у вірші «Теж питання» усміхається поет, але ось він у творі «Прості засади» вже кепкує трагічно:

Чи якби не було Смерті, не мав би кожен
власної Вавилонської вежі з нерозв'язаних проблем?..
Чи смерть важка? Чи може бути важким щось
що (незалежно од віку таланту заможності
виховання і досвіду) вдалося стільком мільярдам людей?

Поет розумно радить готувати відповіді на іспит совісті, який обов'язково настане в житті кожної людини, тобто відповіді на питання, які ще не поставлені і, може, й не будуть поставлені, але їхню притомність у душі кожна людина має відчувати.

Нещодавно, беручи участь у дискусії на тему «Чи сучасному світові ще потрібна так звана “висока культура”», Богдан Задура сказав: «Я думаю, що так звана “висока культура” відрізняється від інших, менш цінних для нас культур, тим, що вона, власне, дозволяє ставити питання, а не підсуває тільки рецепти й готові відповіді. Можє, було б цікавим питання: чи сучасний світ потрібен високій культурі? Думаю, що то може бути певне поле для відкриттів. Інколи сучасний світ, як то сталося 11 вересня три роки тому [йдеться про терористичний напад на США. — Прим. перекладача], підказує думку, що вкотре вже вся та культура, незалежно від того, висока вона чи низька, глибока чи масова, в сучасному світі стала смішною». Це правда. Сучасний світ перебуває не те що в конфлікті з високою класичною культурою — він топче її, зневажає, обертає в жалюгідне посміховище.

Однак таке твердження не заперечує високої культури, навпаки — прагне підняти і оборонити її, дає їй у руки останню зброю — іронічний сміх тимчасово переможеного, але не знищеного єства. Усміх Богдана Задури болісний, у ньому нема ні люті, ні гніву, є тільки суворість, філософська, смиренна суворість, що робить іронію поета водночас людяною і неподоланною.

Поет рідко веде мову від першої особи, він схований за начебто даною «згори» концептуальною думкою, яка, здається, інколи навіть проти волі автора розвивається за своїм внутрішнім законом; і він стає жертвою свого художнього відкриття.

Ось вірш «Очі самаритянки». Тут автор викладає найпростішу, побутову правду про себе як про звичайну людину, що має сім'ю і свої погляди на життя. І раптом земний сюжет переходить у сфери духовного піднесення:

ми будши дітьми зробили помилку
вдаючи дорослих
хто не був щасливим на землі
не зазнає щастя і на небі
я хочу бути поетом і буду
коли вкрадуть у мене останнє слово

Ясно, людина не має вибору між життям і смертю, усе передбачено й обумовлено вищою, Божою силою. Яке може бути останнє слово поета? Воно може бути наля-

каним, а тому краще, якби його не було. Виринає тема милосердя, закладена в назві поезії. Отже, милосердя приходить до людини від іншої людини, від самаритянки, яка самому Спасителеві здатна допомогти:

ти не мусиш бруднити собі очей оцим віршем
але то ти милосердна а не Бог

Людське милосердя в очах поета дорожче за доброту Всевишнього, бо воно само собою становить найвищу цінність, за ним нема якоїсь особливої, надлюдської могутності, воно народжене співчуттям — найвищою чеснотою людини. Поет наважився поставити людину впорівень із Богом, — це робить його універсальним протестантом, — але для нас важливо побачити, що його зустріч із самаритянкою відбулася не в біблійному, не в міфічному, а в нашому жорстокому часі, коли в милосердя майже ніхто не вірить.

Як поет Богдан Задура сформувався в обставинах, коли польський народ зрозумів, що комуністичне поневолення не дуже відрізняється від фашистської окупації, що керовані з Москви варшавські уряди намагаються покінчити з верховенством національної свідомості та індивідуальних прав людини, з тими демократичними цінностями, які вже тоді домінували в західному світі.

Богдан Задура, певна річ, із самого початку свого творчого життя перебував осторонь від літературних прислужників режиму Гомулки, але й не поспішав приєднуватись до групи поетів так званої «нової хвилі» (Бараньчак, Загаєвський, Криницький), яка різко виступала проти комуністичної влади. Безперечно, він був також проти неї, але як поет не хотів співати в хорі, а прагнув стати і став солістом зі своїм неповторним голосом. Його світогляд, його фразеологія, його іронічна сміховинність сягали за межі польських політичних обривів, критика літературних королів з епохи диктатури пролетаріату, які насправді були блазнями при дворі диктатора, не могла захопити цілком його таланту. Але не обійшлося без реакції на військовий стан, яка показала, що Богдан Задура здатен писати класичними октавами і саркастично висміювати приречений на смерть антилюдський суспільний лад.

У січні 1982 р., саме тоді, коли військовий стан намагався приборкати рух «Солідарності», поет пише вірш, який

починається рядком «Я вільний громадянин вільної держави». Тут задіяна його іронія, яку можна назвати грайливою:

справді потрібно
виняткової сліпоти
щоб не бачити що держава
якій все дозволено
є вільною державою

Того ж 1982 р. створено, мабуть, найвизначніший у польській літературі образ Польщі часів військового стану — поему «Тиша». Богдан Задура не міг не написати цієї знаменитої речі, бо до цього він був покликаний сумною подією — смертю свого батька, тобто почав жити в такому іронічному часі, коли кпини над умираючим диктаторським ладом не могли бути грою сміховинності, похорони батька заважали веселій іронії, вона мусила бути трагічною з дозою суворих інвектив. Поема «Тиша» з точки зору форми і реалістичного опису подій може бути потактована як данина неокласицизму, але разом з тим — це річ модерна, в ній багато не тільки політичної, а й філософської двозначності. Тут уже видно хаос нового, нібито демократичного часу, тут апокаліпсис антигуманного, звірячого устрою життя переходить у крики нових горлохватів — егоїстичних політиків, лицемірів і нездар, тут поет виявився не тільки викривачем старого, а й пророком нового, демократичного, зовсім не ідеального світу.

Дві сторони. Один народ.
Хтось мусить мати ложний рот.
Маніпуляції, промови,
спонтанне все, та все готове,
на кожній темі — пляма темна
(не має змісту жодна тема),
«...історія вам не пробачить!»...
(Я хтів би знати, що це значить!)
І крутиться в нас каруселя,
Ніхто не зна, де піл, де стеля;
Кипить борня за чистість мови.
О, всі ті панії й панове,
що хочуть рятувать польщизну,
натуру мають чистолизну;
себе хотіли б вознести
у сяйві тої чистоти...

Поема «Тиша» всіма своїми викривальними лініями накладається на сучасні українські політичні реалії; вона написана з такою відвагою, з такою досконалою обізнаністю атмосфери життя нових політичних діячів, що її, безперечно, з цікавістю сприйматимуть у країнах, історія яких в останні десятиліття схожа на історію Польщі.

Мабуть, нема іншого такого поета не тільки в Польщі, а й взагалі у світі, який би так охоче й послідовно привносив у свою творчість чужомовні фразеологізми, змальовуючи не себе, а начебто свою присутність на різних широтах нашої планети. І повсюди виникає той же іронічний дух, який вже і не є властивістю творчої манери поета, а якоюсь непереборною розхитаністю і розхристаністю людського життя.

Життя, для якого можливою межею могло б стати слово одноразового вживання, є метою поезії Богдана Задури. Це так, але нам здається, що за своїм способом мовлення поезія Богдана Задури домагається не встановлення якоїсь межі, пов'язаної з уживанням того чи іншого слова, а розширення життя за рахунок отих розмаїтих сенсів, якими вона досконало володіє.

Дмитро Павличко

НАД СЛОВАЦЬКИМ

Кишитофу Ментракові

немов у крейді літ метеликів застиг
наш день непевний ніч не звершена і тлінна
зітнулась правда й лож у сплетеннях трудних
як тінь із деревом як бойня з пахом сіна

допоки час життя зігне в трудах сумних
хай стала б овочем вогню й болінь руїна
одна гора скляна в свічадах серед книг
триватиме як знак про втрачені хвилини

хто не збагнув брехні той правди не збагне
спитай його про шлях на магістралі
о Боже дай мені дзвінкий язик хай тне

мій голос випровадь з глибинної гортані
як зелень що женеш у листя з темноти
і на моїх устах кров солі засвіти

ЕСКІЗИ ДО СОНЕТІВ

ЕХ НИHIЛО¹

як спокушає вірш мене раптово
ще не існуючий і не відкритий
чи маю покоритись чи відбитись
мовчання маю вибрати чи слово

хоч все вже є людина камінь жало
хоч ціниться живе а не пропаще
не відаю чи не було б то краще
якби усе що є не існувало

а може треба щоб була на світі
любов що визволяє й піднімає
і чи така можлива в людській долі

а якщо є то знов-таки не знаю
чи та що полум'я зриває з глоду
чи та що блідне в полум'ї красолі

ІМЕНА

Анна дитя колише у колиці
а Кіра поливає пеларгонію
Наталя в жаль втікає від погоні
а вересень у серпні ловить Христю

Софія порохи стирає з книжки
Марія в спогляданнях давніх тоне
і молиться до Чорної Мадонни
а Ванда варить з курки-кривоніжки

обід за ними стежить хтось із двору
послужливі сусідки мають вуха
надвечір піде пошепт аж за брами

з розтоплених доріг асфальтом пахне
вірш дозріває з ним я сплю задуха
встаю й волочуся із ним садами

¹ З нічого (*лат.*). Початок латинського вислову *Ex nihilo nihil [fit]* — З нічого ніщо [не виникає]. (*Прим. укладача*).

ФАУСТ

розширюється світ мій Маргарито
куди не гляну риба скрізь тріпоче
отож збираю дні свої і ночі
в книжках переляку то мій нажиток

до світу нам зачислить довелось
вогні й гроби під хмарою сумною
і пекло й небо те що наді мною
сплітається немов твоє волосся

розгублююся хоч і не втрачаюсь
відшукую але не повертаюсь
до вже занеханих забутих практик

я дотику твоїх очей сьогодні
боюся в них відбилися безодні
із мандрівних втікаючих галактик

ЧОРНІ МАЛЬВИ

Ежи С. Сімо¹

чи був би час як лінія чи був би
неначе коло як здавалось Ніцше
а чи лічбою що її злічити
могли б можливо веретена кросен

чи був би тільки вічним пропаданням
брехні і листя горобця й шуліки
чи морем де зачинене навіки
каміння що в глибинах пліснявіє

чи він шумить в деревах чи в корінні
чи мов хробак пучнявіє одначе
будучина закінчується нині

мисливський пес біжить за нею лютий
там спиниться вона де чорні мальви
ростуть але цього не може бути

¹ Ежи Станіслав Сімо (1921—2011) — польський поет, перекладач.
(Прим. укладача).

КОЛЯДА

я наближаю зірку тугу людства
чи ту що трьом царям шляхи вказала
чи ту що в тьмі відвідувала Канта
планета кругла зірка небувала

навіщо зірці роги чи рамена
йшли хлопці снігом сяяли зорею
над ними грали зорі Оріона
плив янгол білий ніч була священна

глянь світло падає з небесних стромин
вони спливали зі снігом десь у темінь
і непомітно перейшли у спомин

я бачу їхню зірку чи здалося
потім знайшов я янгольське волосся
зоставсь од них шматок шнурка і гребінь

DON JUAN

куди б не йшли ми Анно скрізь і всюди
куди нас гнала за незнаним туга
за нами наших тіл ішла напруга
як давні жести звичаї споруди

чи там цвіла в саду китайська ружа
чи соловейко нам співав щосили
як ті прив'язані балони вільні
так ми в собі ув'язнені ходили

неначе стрілки ті на циферблаті
ти чула Анно як сміялось небо
як ми були в свої обійми взяті

так світ стрясала буря тої миті
бо нашу плоть вражає грім так само
як сміх сухий з безхмарної блакиті

МІСТЕРІЯ

коли нас небо схилене минає
чим є планета для галактик дальніх
і чим є ми самі для власних нігтів
чим є пилюки хмара для планети

Боже структур одвічного порядку
Ти хто в суглобах кості нам згинає
в такі права що не дають пізнати
ні нашого кінця ані початку

яке ж то в снах моїх зростає лоззя
коли останні сні йдуть крізь волосся
Боже термітів Ти стоїш над нами

куди Твоє наймення безголосе
веде чи в безвість коридорів темних
чи в музику провулків кришталевих

РОЗІБРАНА

наша постеля то Прокруста ложе
бо де ж тортури як не в тому ліжку
що з нього здерши накриття товстенне
для тебе ніжним пухом застеляю

тут я тобі зламаю руки й пальці
щоб у підлогу нігті не вросли
і стопи підітну щоб легковажно
ти не втекла як сон нас подолає

волосся доліплю щоб заслонити
бавовною блиск місяця нічного
дістану в ялівки вологі очі

вкладу замість твоїх сухих байдужих
підвішу груди стегна візьму вгору
в ніщоті потім їх знайду й пригорну

ТІНІ

ось ти вже тут але не знаю далі
хоч бачу я тебе як у свічаді
чи усміх вибираєш ти чи сльози
свічки пояснюєш собі на радість

наш час пройшов побіля нас як промінь
як оболочка загублений в хмарині
здається краще дві руці порожні
танцюючі на стінах як дві тіні

у кожному їхнім русі — прощавання
розіскрює печаль чи племін очі
із усмішкою мовиш ти зарання

відслонюєш жорстокості урочість
ту елегантність простоти на лезі
життя чи іронічний дух поезій

*PRAESENS CONTINUUM*¹

ЧАС НАЧЕ ШЕРШЕНЬ

звиває гнізда час в садах як шершень
у коси заплітається в зіниці
жінок вникає де вогні злотисті
горять літає край дубів старезних
ос пожирає над трясовиною
крил бренькотом скидає тінь на трави
серця нам б'ються і сивіють скроні
ідуть дощі

а шершня сон — собака
що мовчком від зірки і до зірки
біжить а шершень інколи бренькоче
в лісах падолиста залитих сонцем
він інколи стає округлим роєм
триває в безруху а втім зникає
в гарячій і вібруючій повітрі

¹ Вічне тепер (лат.). (Прим. укладача).

його жало чи слід жала
дитина
що променя яву несе додому
заплетена в гущавині сосновій

PRAESENS CONTINUUM

де ті міста і де та річка тоне
яке ж то море їх в собі ховає
і де ж те дно куди спадають солі
чи то уста смак на губах солоний
де ті міста мечів короткий брязкіт
тіла на пляжах сині чи злотисті
а де тамта косиця чи жоржина
де оболочи де те дно глибоке
куди спадають м'яко Атлантиди
хто їхній слід хова на днищі ока
де ті міста і де та річка тоне
що б не сказав ти будеш проти себе
а що є слово то скаба над часом
порожня пляшка на поверхні моря
хтось лиш подумав думка та вже вічна
ніхто звільнитися від неї не зуміє

ДО ДРУЗІВ

вертаються печальні але кращі
далекі дуже розмовляю з ними
такі відрубні ніби сонце стало
понаді мною а над ними хмари
а слово мовити мов наступити
на немовля або зірвать пов'язку
або ножем почать пісну рибину
або вчинить якусь дрібну безтактність

ДЖЕРЕЛО

знайди мені місцевість нерухому
неткнуте око стрілами болінь
пейзаж який не ходить не хитає
зчорнілих водоростей тінь

я знаю лиш міста мені знайдеш ти
що мліють у липневому теплі
вапняну скелю з джерелом кришталним
і смерть найбільш змістовну на скалі

ІДЕЇ ТА ОБРАЗИ

КАБАЛА

з нічого ворожу усе було вже вчора
і нічогісінько не станеться сьогодні
— на пляжі бігають якісь пташки голодні
— бурштин або корал там викидає море
наперекір собі з собою будеш в згоді
у картах мічених уява бачить хвора
кружечки на піску круги на плитководді
день завтрашній — то все та все ще буде вчора

КОЛХІДА

той вітер що колись ніс аргонавтів славних
і наші кораблі відносить до Колхіди
понад снігами Альп у шумі неугавнім
крил з алюмінію а з ними наші біди
шукаєм давніх слів або пісень офіру
спадаємо з небес як зоряні боліди
чи легше врятувать якусь маленьку віру?
як сніг лежать кістки на берегах Колхіди

ВІЗАНТІЯ

за мною місто я пливу до Візантії
в душному смороді машин крізь гук і галас
і всі туди пішли в печалі й безнадії
шукали правди та додому не вертались
і неодмінних доль пізнавши тишу сіру
в останню мить листи писали дітям жінці
я вірю випадку в свою минущість вірю
як патина паде на тихий сон провінцій

ЛУНА

біжиш ти крізь ліси не знаючи нікого
відповідаєш всім з кінця і до начала
бідна моя Луно не відаєш для чого
то все стратегія — чому ти не мовчала?
кохання — то лиш гра сумна ця моя мова
не відкривайсь мовчи бо маєш неподільну
судьбу люблю тебе дурненьку божевільну
бо вислухаєш все не зрозумівши й слова

ARS POETICA

куртина впала й голова упала
й ще не одна впаде впадуть і прочі
за помилками йде доба зухвала
проблеми з'єднані як дні і ночі
аж кіт співає має крила орлі
суфлер заснув у мріях про вакації
ми граєм мовчки ветхі декорації
у серці тьма і кепкування в горлі

БАВИЛОН

як танці слова й надаремні жести
той день ми носимо в своїм надломі
як Боже слово гнівно нас діткнуло
упала вежа в гордім Вавилоні
— чи занехати чи почати знову
— чи небо пам'ятаєм чи падіння
та як підняти знов таку будову
коли слова не будять відгоміння

БРАМА РАЮ

візьми той ключ — говорить мені Янгол —
газ відкрути вдихни на повні груди
сади Едему солодко запахнуть
тоді вернись — говорить Янгол білий —
ось твій останній порух на вигнанні
глянь на своє минуле безпорадне
стою й мовчу неначе вбитий громом
в руці тримаю ключ від брами раю

QUI TACENT...¹

з розмов тяжких вертається минуле
що вибереш чи блазня роль чи міма
— Орфей німий у коридорах суду
— на вулицях порожніх Евридика
в літа рушає мовчки покоління
в безплідну й довгу подорож відходить
згасає наче іскра в попелищі
та суд від власних регул не відступить

LA COMMEDIA

куди Вергілій нас веде і Данте —
в бажань долину де ростуть аканти?

¹ Хто мовчить... (Лат.). (Прим. укладача).

чи під мости зітхання кати й жертви?
чи в ті міста де все величне й мертве?
йду за Вергілієм в ліси зелені
за Дантом — у міста мені на плечі
немов Атлантові вони поклали
ліси антен і пекла глибонечі

КАБАЛА II

вірш — це про те чого нема на світі
про те що прагне й просить існування
вірш — то рухома і порожня сцена
вірш — то майбутнє в формі спогадання
маслина що зростала в час воєнний
і мрія про пісні й часи прийдешні
вірш — лист заадресований в минуле
і каркання ворони на черешні

РАДОЩІ ПИСАННЯ

У Печелі в Ервіна Лазаря («Білий тигр»,
Варшава 1974, Сучасна світова проза)
власне в отця його (йому за вісімдесятку
як ми приїхали він узявся готувати фарш для налисників)

а я подумав чом би не додати до не таких
численних радостей життя
радість писання віршів Яким анахронічним
був перший і єдиний поет сучасний польський
Не прочитає син а внукові ти нагадаєш

Літа падінь, вагань і стресів
і пошуку загальних речень Ти усміхнися
Писати для онуків не будши дідусем?

Люблю я те що вмію І хотів би я
щоб те що вмію тих кого люблю втішало
(я не віддав би їх за клас народ чи людство)

Фарш — із капусти маку сиру Його видно
крізь біле і тоненьке тісто як пергамент

ЗАСВІЧЕНІ ФОТОЗНІМКИ

Допіру на рівнині видно глибину небес
знайомства збіг обставин зорі оболочи
рослини схожі та інакші птахи
довірливі а може тільки сонні

Як трапляться дні нешкідливі
без ганджу підливаючи травник
шпаків не проженеш щомиті можеш
веселки лук покласти на мураві

доречно запитатися Коли
і як заплатиш за те все Нема нічого даром
Щось мусить бути в тім якщо вдають

Хвилини вічність Вірш, терпеливий такий
Та вірш не є осел Хоч як його не бий
він понести всього не зможе

ПРО ВСЯК ВИПАДОК

Справді я не безсмертний неначе деякі з моїх читачів
Справді вагітність слона триває 24 місяці
Справді я хотів би сказати своїй батьківщині
щось миле але день за днем

не можу знайти відповідного приводу

Справді крізь стропила центрального вокзалу
протікає не тільки дощ

Справді на рухомих сходах якщо вони діють почувуюся
так ніби маю мало часу і ніби хтось сміється з мене

Справді кожен кий має два кінці хоч заборона
фотографування відкриває таємниці анонімних будинків
Справді все більше захворювань довкола

і вмирають матері друзів

Справді навіть речі не сміють нам бути вірними

Справді сонце вудженого оселедця пробивається
крізь хмари дуже рідко й на короткий час

Справді цигарки що їх курю

я купив у філателістичній крамниці

Справді незважаючи ні нащо я

занадто легко зачаровуюсь

Справді я не знаю чому de mortuis nil nisi bene¹
якщо нема вказівки на те що померлих щось болить
Справді зміни на залізниці гідні подиву
Справді третій то другий начебто Б було третьою буквою
алфавіту; хто не вірить нехай собі полічить вагони
Справді нас починають ділити на курців і некурців
начебто замало існуючих поділів
Справді я хотів би шанувати закон але тільки в межах розуму
Справді мені дано почуття сміховинності
Справді я чув дурня який говорив що ми
занадто довго терпіли дурнів
але не хотів би щоб хтось так говорив про мене
Справді Краків розвалюється
Справді знаючи свої можливості знаю свої обмеження
Справді слова нагадують кісточки соняшника
і неможливо з них
вилущити зернинки вдруге про що знає кожен горобець
Справді письменник з мене як з козячої дупи труба
про що я не повинен говорити
оскільки переконаний що від мене є ще гірші
Справді обіцяна листівка з Панами вже півроку
не приходить хоч я сам все частіше не відповідаю на листи
Справді добре мати приготовану відповідь хоч питання
ще не поставлене і може ніколи й не буде поставлене

ТИША

Не гнівайся, що не пишу,
та як писати в таку тишу?
До мене теж листи не пишуть;
це доказ — я тобі скажу —
що змінюється все на краще.
Оце відродження боляще
вдягнутися повинно в плоть
убитих; так було стокроть,
так мусить бути — гасло смерті.
Я вчора вранці на конверті
твого листа уздрів печатку:

¹ Про мертвих нічого, крім доброго (лат.). (Прим. перекладача).

ОЦЕНЗУРОВАНО! Спочатку
я остовпів. Цього ніяк
не ждав. А на печатці знак —
три цифри, то число похмуре
ховає майстра від цензури,

мисливця на твої ідеї,
того, хто в тьму душі твоєї
вдивлявся ще переді мною.
А якби ти його жоною
була — це неймовірна річ! —
та досвід учить — так буває —
то цифра, що його скриває,
була б побільшеною втричі.

На схилі років сімдесятих,
в часи червоних короляток,
ми жартували, мудрі й браві,
щоб щось змінити в цій державі,
нам інтервенції із неба
або Бригад Червоних треба;
не вірив я, що в нашім краї
нас доля Ольстера чекає.

Моя кохана, на дорогах
нас гине більше, тож нічого
не сталося. Що тут казати —
таж кінець світу йде на рати¹,
а вже, звичайно, не в кредит,
це знає кожен ерудит,
і помиляються зануди,
вважаючи, що гірше буде.

Дві ластівки — ще не весна.
Гомулки сміх їдкий луна,
хоч він сміятись вже одвик.
І розлетівсь твій черевик...
Я слухаю, але не чути,
заглушують оті банкрути!
Я знаю, що тебе побачу,
та не таку вже, іншу, кращу.

¹ Рата (розм.) — термін сплати боргу на виплат. (Прим. укладача).

Клясти хотів би я, ачеї
нема триваліших речей
од нас; живем, а ідеали
всі наші впали і пропали,
хоч ми хотіли в них тривати,
та їх нема... як дим од ватри...
Пригадується Стафф. Чи знову
нам з диму починати мову?

Хто тне мечем, той... Що за відчай?!
Вертаємось в середньовіччя!
Б'ють палицями об щити,
вночі ми боїмось пройти, —
та нас просвітять, і немало!
А на обличчі — вже забрало,
і вертоліт хурчить весь час...
Йти на щити? Єдиний шанс?

О цій порі щось має бути
у телевізорі. Не чути.
Відкрутку батько мій бере
і влазить в те єство старе —
є звук і образ — о мій Боже,
мій батько гордий — все він може,
зремонтував він апарат,
і дуже сам від цього рад.

В дні перші грали нам Шопена,
він геніальний був артист,
допоки запрацює сцена,
на все він мав чудовий хист
(тепер, не гнівайся, мій краю,
тремчу, коли Шопена грають),
та сам Шопен не дасть всім ради,
фальшивий тенор із естради

кричить, як Польща дасть наказ,
співатиме він раз у раз
з кумпанамі; а на екрані
промовець славний при улані,
вечірній університет,
розмови точаться, як мед;
про що? «Анархосиндикати»?
Та ми їх встигли закопати.

На розпал? Ми? Біда довкола,
бо помилялись певні кола.
Нарешті, вже при засинанню
йдуть фільми про війну останню,
і хтось новий щодня, панове,
стає з народом до розмови,
і вимова у нього щира,
в мундирі він чи без мундира.

Показував екран щорання,
що в Польщі має бути повстання.
Якийсь наляканий піжон
демонстрував забутий схрон,
три люшні, сховані у лісі,
стару рушницю в темній стрісі,
здаєка — вибухи вогню
(ох, готували нам різню!)..

Шепнув би я тобі на вушко —
де ліжко? Де ти, щебетушко? —
що я в безпеці вже тепер,
бо там, де є повстанський гвер,
у тих уявних арсеналах
немає бритви! Що за спалах
фантазії?! Отож мені
всі ті страшидла не страшні!

Ти до пори. Я до пори.
Кінець прийде цієї гри.
Брехня так само тимчасова,
і ми, і ліс, де гарні дрова, —
минеться все. Лиш не минає
та дружба, що її немає,
і камінь не розіб'є шиби,
що ніби є і б'ється ніби.

Прусак редактор книжку пише
про право війн, а пан Русак,
що називається Францішек,
то — прокурор! Хіба не так?
Не буду ставити питань
ономастичних (на них свищу!),
та коли тисне щось гортань,
сміх кожен має вартість вищу.

Все до пори. Лиш це ми знаєм.
Було — й нема! Так відкриваєм,
що консерваторами бути
хотіли б ми в години скрути.
Причетний я до цього факту:
живем, немов після інфаркту,
зі шрамом, вписаним значками
до електрокардіограми.

Жив батько до пори. Та ні.
Завчасу вмер. В той день мені
не думалось, чому він в шафі
старих шукає фотографій.
Зайшов я в дім своїм звичаєм
(надворі вітер бичував
дерева), батько мій мовчав,
Втім так сказав мені за чаєм:

(Увага! Рима на контролі!)
— Та віє. Певно, хтось в Кремлі
повісився? — питав поволі. —
Військовий стан? На всій землі?
Питає, чи довго цей бардак
триватиме, бо так чи сяк,
він мусить сісти на лопату...
Я відповів: — Ще довго, тату...

Він з'їв обід. Помив тарелі
і вмер, прилігши на постелі.
В четвер, коли віддав він духа,
о другій радіо ще слухав;
щось в апараті стало клацати,
був березень, день вісімнадцятий
(о Боже, пам'ять схорони!) —
сімдесят п'ятий день війни.

Лежав спокійний у каплиці
шпитальній. На його обличчі
знак агонального кінця
вже зник, він гарний був з лиця.
Я віко клав на домовині
і знав, що є щось у людині,
щось більше, ніж плоть сама.
Душа. Але душа німа,

без голосу. Нема. Не чуть!
Йдучи із ним в останню путь,
я мовив Богу в час моління,
що вірив би у воскресіння,
але просив би лиш, якби
мали відкритися гроби,
то було б добре, щоб Син Божий,
поставши з мертвих в день погожий,

зміг воскресити не лиш тата,
але й ті сонечка й телята
його, що їх ми так любили,
щоб зміг підняти із могили
і той букетик, що до ями
упав, окроплений сльозами,
ті квіти жалоців малі,
також поховані в землі.

Півроку тому вмер мій тато.
Що значить вмер? Де його взято?
Той не боїться, хто в печалі.
Нехай на вічному причалі,
допоки Бог нас не з'єднає,
йому зоря ясніша сяє,
ніж той нещасний каганець,
що жив при ньому мій отець.

А тут нам треба йти щоднини
через трупарні, через кпини,
через контролі, через брами,
через листівки, бійки, драми,
під наглядом писати, спати,
не терти очі, як болять,
і завжди вчитись пробачати,
в собі глушити крик проклять.

В білизні нашій хтось гребеться
і думає, що він вдереться
між наші стегна й животи
і зможе нас перетягти
до себе — сотворіння глупе,
зневолити хотіло б нас.

Але доможеться якраз
щось іншого (то значить — дупи!).

Оргазм не бреше. Ось вам чиста
вся правда, хоч і не врочиста.
А шпик не зна, що ми студені,
що винен він в цій дикій сцені,
що не здамося його волі,
бо з'їли ми вже бочку солі,
старається дарма, псявіра:
без ката може жить офіра.

А скільки можна виставлятися
на ваш принижувальний ляпас,
підносить те, що вже розбите,
щось ціле з нього знов ліпити;
яке вам діло — в тих чи в сих,
чи за, чи проти виступаю,
все розлетілось, вже не дбаю
за «янголів сторожових».

Фільмують люд на тротуарі —
хто сам іде, а хто йде в парі,
«Он ту четвірку!» Погляд в корінь,
немає часу для повторень.
Скрекочуть камери. Машини
шукають скрізь лица людини,
собаки їздять, очі камер —
туди, де підозрілий гамір.

Молодиків десяток з ЗОМО¹
всіх переписує — відомо,
тих, що відходять з променади,
і всю ту молодь без пощади
легітимують (от біда,
шкідлива парость молода);
пишіть, готуйте їх за ґрати,
та всіх не вдасться записати.

Мене не записали. Я,
із цього видно, — не хлоп'я!

¹ ЗОМО — змоторизовані відділи громадської міліції.

Війна. Обклеєні вітрини.
Задумайся, громадянине,
що пишуть: СОЛІДАРНІСТЬ НИНІ —
А ЗАВТРА — УСПІХ У КРАЇНІ;
ось картка в ліфті, дивний друк:
«Орла не переможе крук!»

Вже кілька місяців по тому
тяжкому погребі додому
я йшов од матері вночі;
і чулась трохи сливовиця
в ногах, та йшов я, як годиться,
не заглядавав попід кущі,
втім бачу: міліційна «Ниса»¹
блищить, немов потвора лиса.

Я не хотів звертати з дороги,
бігцем я йшов, бо змерз у ноги,
а з авта вискочило троє,
наставили на мене зброю.
«Сюди!» Стаємо біля брами.
«Дай паспорт! Звідки йдеш?» — «Від мами!» —
Я відповів елементарно,
вважавши, що брехать негарно.

Дивились в паспорт і сказали,
що йду не через ті квартали,
а я доводив: — ради Бога,
таж найкоротша ця дорога!
А з того дому, де аптека,
з'явилась гірша небезпека —
цивільний вийшов: «То ти, панку?
Тверезим будеш ти до ранку».

Арешт людини серед ночі.
Я ще живу у цім замроччі,
бо думаю. А він мені:
«Пане магістре, то вже ні!»
Я сів у ліфт, а спомин — далі
я дома спав, як у підвалі.

¹ Ниса — марка машини. (Прим. перекладача).

Спав, як дитя. Мені в обличчя
дивилась маска таємнича.

То все — війна. Магістр, аптека,
паперів міліційна тека,
і тайних поліцаїв каста,
пивниця, де нема лікарства,
а лиш блювотина, а ще
той самогон, що скрізь тече,
і я, здається, трохи п'яний,
оце вертаюся від мами,

й та свинка просто з-під ножа,
така чудова, ніби рожа,
коли у двері «служба Божа»
вже стукає й тремтить душа;
вони не бачать поросяти,
але в пригоді тут свиня,
то — шанс, аби свинею стати,
вгостити «службу» — й так... щодня.

То все — війна. Чарки і дзбанки,
пророцтва мудрої циганки.
То драма й фарс. То роверист,
що голий мчить під людський свист
до книги Гінеса, то та ж
«Політика» в кіосках «Руху»,
що ніби пише про розруху,
та не зникає, от і зваж...

Мене старий таксист питає: —
«Чи пан оте гівно читає?»
А я відповідаю так:
«Як нема риби, буде й рак!»
То все — війна. Ті люди в цвілі,
гірка горілка на весіллі,
подібне слово до цукерка:
«Нема то, як було за Герка!»

Бачиш, кохана, хтось вмирає,
а хтось листки перегортає
його паперів. Пожовтілі
картки, квитанції з артілі,
учительські свідоцтва, квити

на все оте, що знав робити
мій батько, все в бумагах є,
та здивування в тім моє,

що з мови фінської підручник
знайшов я; зошит зі словами —
він це приховував роками —
своєї тайни добрий ключник,
бо я про це не знав нічого;
(була англійська мова в нього,
і те знання ставало чинне
лиш після доброї чарчини).

Від тих людей листи знайшов я,
що дякували і здоров'я
йому бажали за підмогу,
рецепти вин із квітів глогу,
нотаріальні документи,
що виясняли всі моменти,
хто і за ким ішов на світі
ще в дев'ятнадцятому столітті.

Я взяв ті акти жовтуваті,
тепер вони в моїй кімнаті;
і мікроскоп я взяв додому
(належав він іще малому
мені), хотів я також взяти
велосипед, та в жодне авто
він поміститися не може, —
тож їдь на ньому сам, небоже!

Потім зійшов я у пивницю
і не одну знайшов дрібницю
важливу дуже — мідну миску
(бабуся мила в ній редиску),
і дідів гимблик півметровий
(а дід був майстер гоноровий)
і вістря з гимблика я взяв —
ще гостре — й між книжки поклав.

Я бачу дідуся в городі;
закопує він з батьком скриню
з горілкою. Буде в пригоді
і берегтиме господиню

й господаря у час війни;
(бабуся мала віщі сни:
навала йшла на нас, як звірство;
не вірити в ті сни — блюзнірство).

Ховався я за їх плечима
і стежив юними очима,
чи хтось не підглядає збоку
на всю ту дідову мороку,
чи хтось не йде на наші біди,
а хвіртка скрипнула... сусіди.
І землю свіжу батько й дід
затоптують — усе, як слід.

Горіхи сохли й пропадали,
(у шкаралупі — білі ядра);
хоч їх ніхто не крав, — зникали.
Ах, вивірка ота ненатла
летить, як блискавка руда!
А мати каже: «От біда,
ця злодійка нас обкрадає, —
тож хай сама плоди збирає!»

Було горище. Душний запах.
Приклеєне гніздо осине
до крокви, чорної з долини,
згори на ній лежала бляха,
в кутку висіло павутиння,
стояли зела, що газдиня
їх поскладала тут колись.
Втім кликали мене: «Озвись!»

Грушки у лозниці сушились,
пахкі компоти різдвяні
творитись мали з сушені,
і пирогам грушки ті снились;
і дерев'яні сохли нецьки,
ждучи, як зовсім по-мистецьки
почне зростати заміс тіста
пухкий і ніжний, як невіста.

Дідусь в неділю свої плечі
грів біля грубки, службу Божу
по радіо він слухав, кожную

молитву сам співав, до речі,
клякав, де треба, а пізніш
він слухав крики з апарата
і гостру тріскотню, як ніж,
та все — лиш при асисті тата.

«Все зміниться, — ми так казали, —
тієї осені». Загати
поклали надовкола хати,
дубовим листям їх напхали.
Короткі хвилі! Ми вже їх
не чули. Витоптаний сніг
нам правду говорив сувору:
вночі нас слухають знадвору.

До студні стежка льодяна,
та підійти не маю права;
моя бабуся там кульгава
іде з відром; чи ж то вона,
чи ні, не впізнаю крізь шибку;
вона, вона, іде, і видко,
як ревматизм — о болі й муки! —
їй покрутив і ноги, й руки.

Стою непевно на драбині,
дивлюся вниз, а піді мною
пивниця; далі темною
накриті бутлі білі й сині,
і різні слоїки й горнята,
і в променях ліхтарні тата
я бачу в той момент, як очі
вже звикли до тієї ночі.

Я відчуваю знов фактуру
вапном побіленого муру,
де вистають цеглини голі,
пах скільченої бараболі,
вологий холод, і краплини
води, що з мокрої стелини
на мене падають. Мені
вже треба братись в інші дні.

Там — років п'ять мені. На літо
приїхало дівча з Бидгощі;
все таємничістю сповито,

якимсь чуттям тривожним. Гості
спожили шоколад у пліні...
Я скуштував також, донині
той смак я добре пам'ятаю;
як звалась дівчинка, не знаю.

Я пам'ятаю цукерничку
розбиту. Мали добру звичку
якісь дядьки, що прислали
нам з Арітону шоколад.
Ми подарунків страх чекали...
Тепер вже інший час і лад —
в підпілля бавляться дітиська,
в таємну пошту й бойовиська.

А телевізор грає. Люди
бідують, а ще гірше буде.
Але маленький Казьо з хмизу
вилазить, він забув про кризу.
Газету має, бідна пісне,
тепер од радості він трісне;
що пишуть інші — то дурниця,
як ганить інших — промениться.

Гукає жінка — просто шок! —
що в уряді нема жінок,
і домагається *de jure*¹,
щоб справи гандлю і культури
жінкам віддати (в голові,
звичайно, в неї дочки дві);
Цікава дуже точка зору:
жінки прийдуть — все піде вгору.

Дві сторони. Один народ.
Хтось мусить мати ложний рот.
Маніпуляції, промови,
спонтанне все, та все готове,
на кожній темі — пляма темна
(не має сенсу жодна тема).
«...Історія вам не пробачить!»...
(Я хтів би знати, що це значить!)

¹ Згідно із законом (лат.). (Прим. укладача).

Немає в словниках «екстреми»,
та це питання вже окреме,
бо як політик хоче слова,
то в нього буде власна мова;
як ворога політик б'є,
то на граматику плює.
І Зевса голова боліла,
як до такого ж брався діла.

І крутиться в нас каруселя,
ніхто не зна, де піл, де стеля;
кипить борня за чистість мови.
О, всі ті панії й панове,
що хочуть рятувать польщизну,
натуру мають чистолизну;
себе хотіли б вознести
у сьайві тої чистоти,

що хоче викинути з мови,
щоб вухо не вразить шовкове,
слова, для панночок страшні,
щоб так зробити, щоб ні-ні,
ніхто не мав у нас охоти,
за яйця вішати, щоб цноти
ніхто ніколи не втрачав,
щоб не казав: «я вас їбав!»,

щоб ті, що п'ють одну горівку,
не курву мали, але дівку,
щоб не писали в туалеті
рядки у поетичнім злеті:
«мене ти в дупу поцілуй,
як ти гадаєш, що я...»
Така то боротьба за мову,
що має принести обнову.

Готовий я аплодувати
тій чистоті й свою сваволю
обмежити на мовнім полю,
і думку Норвіда згадати:
«Дай речі слово відповідне»,
та все оте було б безплідне,
бо поетичних всіх красот
творцем найбільшим є народ,

тож аморально це не буде,
коли я сукиного сина
так і назву, бо мови сила
мені підвладна має бути.
Всі людські почування рівні,
і ті ласкаві, й ті розгнівані;
не можу я ділити їх,
бо був би то, напевно, гріх

проти природи і поезії.
Десь там на виспах Полінезії
а чи на пляжі в Сан-Франциско
все може обертатись чисто;
лежи собі, дрімай і милі
погладжуй океанські хвилі,
дивись в захопленні на маску
туману, що відходить в казку.

На відпочинку — приймачі
короткохвильні. Й ти мовчи.
Хтось там співає про блощиці.
Філософам не сняться птиці.
Потрібна вже нормалізація,
хоч не одразу всюди. Нація
втомилася, це ж Божа кара.
Та шарпається знов гітара.

Як має хтось амбітні цілі,
хай ту гітару тягне з цвілі,
нехай вона не валенсує,
нехай себе нормалізує,
береться швидше до роботи,
виписує правдиві ноти
про пана із-за океану,
що службу нам зробив погану,

бо ж, за порадою дружини,
не дав він нам кукурудзини
ані одної — наші кури,
ще не народжені, послули;
нехай у бройлерів очиці
загляне пісня і навчиться
співати про важливі речі
й не бренькати у порожнечі.

А як народиться балада,
не добре складена, як звада,
що ятрить рани, будить злість,
то хай сама себе об'їсть;
можливо, навіть — не за кару —
інтернувати б ту гітару,
хай стихиться недремна нудь,
хай струни трохи відпінуть.

Мій скарбе, сумно я пишу,
хоча життя ясноголосе.
Асизі краще від Каносси,
я на поклони не спішу;
пишу, як бачиш, все, як є,
мене не любить навіть пані,
що був я з нею на здибанні,
за чорнобачення моє.

Ці вірші не такі погані,
як ти вважаєш. При бажанні
читати можна. В чому ж суть?
Ці злі часи колись минуть.
Були ми в згоді. Я за тим
стою й сьогодні: бути краще
здоровим і багатим, краще,
ніж бути бідним і слабим.

Та більше я ціню свій досвід
за мудрих афоризмів розквіт;
пишу про те, що відчуваю,
хоч і римую. Добре знаю,
що не зловив я пана Бога
за бороду. Тут — не до кпин.
Я знаю — світ є лиш один.
Вона ж мені — не та дорога!

То, мабуть, гарно — від поета
жадати розуму. Прикмета
бунтарства, болю — навіть сам
цим забавлявся пан Адам.
І той, хто помисли почварні
плекає, мов свої жалі,
не знайде щастя в тій друкарні,
що ледь живе в моїм селі.

Та важко ті слова писати,
що мають їх цензурувати;
вже краще діло — листоноша,
але ж і в нього — кара Божа! —
листів нема, і скринька плаче
порожня, удова неначе.
Як обірвати пустку, тишу?
Питаюся не для престижу

свого письма і на коліні
пишу в печальній самотині.
Не наш уділ — звичайне право
до радощів. Поволі, мляво
затягується наша рана,
але душа, болінням гнана,
вдивляється у власні сни,
і бачить, ніби з далини,

дитину міста хворобливу,
що не звільнилася від впливу
трагізму нашого. Вона ще
почує клич бібліотеки:
знай, в попелі — усе найкраще,
«все недосяжне й недалеко,
і довго не живи, як ти
луною хочеш знов прийти...»

Він вже юнак (ота дитина),
і десь в Лазенках самотина
його веде в передчуття,
що буде мати він життя
велике! Ні, усе золою
зробилося, так ніби злою
рукою хтось повів. Безкрила
в його душі поникла сила.

Бібліотека прахом стала,
а біохімія сплітала
його коханки коси; він
спалив свої найкращі вірші,
а разом з ними й ті, найгірші...
А в сні я бачу з тих руїн,
що має всього він вже досить,
не дасть нічого й не попросить.

Йому циганка ворожити
хотіла. А навіщо жити?
Нащо нам знатися з судьбою?
Поспав би краще я з тобою! —
Він цвіркунам ще вірш напише,
про те, що все йде шкереберть.
Що пережити найтрудніше
кохання перше й першу смерть!

На самоті він опинився,
душа зробилась, як причинна;
згадає сам собі, що впився,
навіщо? — А була ж причина.
Як п'є — то ще не божевілля,
а чути вже плач індіанський —
не консул він, то не текіла¹;
новий Бжозовський², чи Мохнацький³

вже марш до неба починає.
Чи міг би я його спинити?
Чи знає він, що мав би жити,
доки зима снігами грає?
Чи знає він, що з кимось треба
порозмовляти для спасіння...
Багато з нас потойбіч неба
вже опинилось; покоління
вже майже все на тому світі...
Розвіявся уже в повітрі
глибокий дух монахів Будди⁴...
А хто ж носити мертвих буде?

¹ Текіла — назва горілки в країнах Латинської Америки. (Прим. перекладача).

² Новий Бжозовський — йдеться, напевно, про критика Кшиштофа Ментрака (1945—1993), який високо цинив творчість Задури; Станіслав Бжозовський (1878—1911) — філософ і критик, прізвиськом якого автор величає, власне, К. Ментрака. (Прим. перекладача).

³ Мохнацький Маврикій (1803—1834) — критик, публіцист, учасник листопадового повстання 1830 р. (Прим. перекладача).

⁴ Глибокий дух монахів Будди — йдеться про «живі смолоскипи», про самоспалення, до якого вдаються буддійські монахи як до найвищої форми протесту. (Прим. перекладача).

Світ замикається негайно,
а в пам'яті — лишень живі
(«Так!», — мовив би живий Михайло¹,
і зморщив би уста криві).

Його здаля я закликаю,
зітерти хочу ту гримасу
з його лиця, бо добре знаю,
що кожен має кобру власну.
Хто, маючи вже вік похилий,
підє шукати на могили
собі спочинку, як тоді,
коли були ми молоді.

Гаразд. Як бачиш у кіоску
знов «Твурчосць», — лагідніє в мозку,
ясніше робитьсє. Одначе
все сплющилось, в душі щось плаче,
щось вижило, а щось убито,
і не кажи, що «наше літо,
а їх зима», не думай строго,
бо не злякаєш цим нікого.

Нам не забути. Ні. Забути.
Колони танків, льодом скуте
життя, і лютий крик сирени,
і тіло батька, вже студене...
Я прокидаюсь на зорі
і думаю, що помилявся
Колумб, і в тому є біда вся —
земля пласка, а ми — старі.

І виразно тепер я бачу,
що кожен має власну вдачу,
що дружба не триває вічно,
що все існує символічно,
що з мовлення не постає
нічого! Краще вже мовчати,
аніж молоти про своє...
І логіку застосувати

¹ Живий Михайло — мовитьсє про Михайла Спрусінського (1940—1981) — критика і поета, який приятелював з Б. Задурою на початку його літературної діяльності. (Прим. перекладача).

можливо тільки в шахах. Крапка.
Це все. Кінець. Летить життя.
Сіризна, як старе сміття.
Цілую твої руки крапки.
Що написав я — не збагну,
чи вишлю це тобі, не знати.
Кінець фатальний, хоч початок
був добрий, як на тишину.
1982

ОЧІ САМАРИТЯНКИ

Я маю 45 літ
і не маю амбіції
маю матір
але не маю батька
маю братів
але не маю сестри
на моїх очах світ змінюється на краще
тільки в поганому напрямі
маю сина
але не маю дочки
ми будши дітьми зробили помилку
вдаючи дорослих
хто не був щасливим на землі
той не зазнає щастя і на небі
я хочу бути поетом і буду
якщо вкрадуть мені останнє слово
ти не мусиш бруднити собі очей оцим віршем
але то ти милосердна а не Бог

НАШІ ОБОВ'ЯЗКИ

— Скільки ти маєш років? — питає мене напередодні 25-ліття хтось начитаний у підручниках психіатрії та занепокоєний шизофренічним відтінком блакиту, що його він спостеріг у моїх небесних очах. Колір залежить од світла; зворушений турботою, я гублю думку і, як на допиті, називаю дату свого народження. Сьогодні вже за-

пізно, щоб сказати: «Придивімся краще до неба». Хвилювання, з яким колись віднаходилось у фільмах наше життя, поступилося роздратуванню, з яким у своєму житті віднаходимо фільми. Не знаєш, чи хочеш бути, як усі, і що то значить (що то значить насправду). Ми навчилися вибирати менше зло, незалежно від конфігурації оболоків і хмар, — то знуджує. Übung macht frei?¹ Благословенні убогі духом, бо вони не знають, що чинять. Правдиве — це те, що неістотне, тому життєписи виглядають так і не інакше. Ті, кому повелося, перебувають на крок ближче до ніщоти.

Так приємно гойдатися на вершині фонтану, але зійдім на землю, де молитва та алкоголь — найрезультативніші форми діяльності.

ЗАМІСТЬ

Замість того щоб страждати
знаючи що все зводиться до притлумлення
спраги

голоду і пожадання
подумай яке важливе значення має
що ти п'єш що ти їси
і з ким ти розмовляєш

БЕРІЗКА НА МУРІ

Я сьогодні запримітив
що з вікна моєї кімнати в готелі видно тюрму

Все стає тихішим

Це так
ніби з мого вікна
видно було незримий готель

* * *

Я вільний громадянин вільної держави
(не я то придумав)
дихаю так само як ціле суспільство

¹ Практика робить вільним? (Нім.). (Прим. укладача).

з полегкістю і хоч не я то придумав
підписуюся під тим обома
зв'язаними руками

Справді потрібно
виняткової сліпоти
щоб не бачити що держава
якій все дозволено
є вільною державою

З іншого боку
потрібно винятково злої волі
щоб не визнати що
мене звільнено
від необхідності вибору
щоденної газети та її читання
щоб не згадати про безліч
інших дурних призвичаєнь і навиків
без яких я не уявляв собі життя

Я завжди був лояльний щодо
законів А ще більше щодо правил
Зізнаюся не завжди мені то вдавалось
легко Не завжди я їх розумів Але завжди
дотримувався їх чи як тепер почали писати
дотримувався його Я переходив вулицю
на зебрі і ніколи не переходив на червоне світло
Навіть у дитинстві хоч би випадково
не розбив я жодної шибки
(То мені м'ячем розбили окуляри
на матчі команди а-класу
і до сьогодні ношу
шрам на носі)

То правда що я хотів
мати владу
владу в руках
і владу в ногах
цікавила мене також
повнота власної.
розумової влади

Більш нічого не маю
приховувати чи виявити

(що означає одне і те ж)
хіба те що певного часу
я готував замах
на головну структуру держави
якою є родина
Але то було ще перед...
і сподіваюся що тепер
підпадає під амністію

БАТЬКОВІ

А що я можу Небагато я можу
Дати за тебе на службу Божу
Вірш написати Пуста розмова
Не прочитаєш ти з нього ні слова
Тобі прихилити хотів би я неба
А ти ніби кажеш — не треба не треба

ДВОМОВНІСТЬ

Про батьківщину
говорять
космополіти
французи
говорять
про Францію

ДАНАЯ

(одвернувшись)

Обмив мене дощ золотий
із твого темного сонця

НА БОЦІ

Я побачив на сільському весіллі
демона сексу тринадцятилітню ясноволосу
слов'янську Лоліту
Післязавтра виявилось
що вона повнолітня

* * *

Літа шістдесяті їх початок
Любить Еліота має 17 років
Поезія — то усвідомлена правда
бо в початках ніколи
не знаємо закінчень

Літа дев'яності їх кінець
Від Еліота його нудить
Поезія — то усвідомлена правда
у початках завжди
знаємо закінчення

ОБ'ЄКТИВНО

Чим більше ти зробив
тим більше ти непотрібний

ПРОСТІ ЗАСАДИ

Чи може бути щось злого в тому, що вже
в садочку діти ознайомляться з поняттям чужолозства,
і спізнають, без сумніву, захоплюючий гріх нечистості,
І взагалі — без сумніву дізнаються, що цвяхи
інколи можуть бути потрібними для
прибивання людини до дерева?

Хто перший повинен простягнути руку:
дозрілий мужчина чи молода дівчина?
Чи сприйняття світу (щире) не виявляється
у веденні подвійного (потрійного) життя?

Чи треба вклонятися людям, про яких
відомо, що вони мають поганий зір і погану пам'ять?

Чи, якби не було Смерті, то хіба не мав би кожен
власної Вавилонської вежі з нерозв'язаних життєвих проблем?

Чи смерть важка? Чи може бути важким щось,
що (незалежно од віку, таланту, заможності,
виховання і досвіду) вдалося стільком мільярдам людей?

Маючи до вибору: «бачиш» або «а чи не казав»,
вибираю те перше — метеорологія на службі
віри. Або ж навпаки.

МРІЇ, ЩО ЇХ ТРЕБА ЗРЕАЛІЗУВАТИ

Наступною книжкою увійти напролом
у список ста тисяч найчитабельніших польських
письменників

Допоки хтось там перестане до тебе дзвонити
Навчися спонтанно без намислу говорити неправду

Необхідно сконструювати машину яка замінювала б
кінетичну енергію малих дітей на електричну енергію

Зустрітись із шефом Телекомунікації Польщі
який затвердив заяву Зв'язок не може бути зреалізованим

а потім дістати од нього адресу тої дівки яка все те записала
і пояснити їй що вона чудово надається

Переконати парламент що зв'язок помирання із курінням
пияцтвом і спожиттям масла більш проблематичний
ніж зв'язок із зачаттям

Якщо тіло не розкладається по смерті то це знак
симптомів святості
за життя випускати тільки непахучі вітри але не робити
з цього надто глибоких висновків

У трагічному конфлікті між вірністю засадам доброго
виховання
і вірністю правді
хоч би раз вибрати ту другу

ТЕЖ ПИТАННЯ

Чи слово «єдина» в устах Адама не звучало як докір?

Чи стосунок із жінкою в хустрі задовольняє зоофіла?

Чи не пора, щоб Святий Петро став патроном тих,
хто хворіє на обструкцію?

Чи випадково пошана до жінок не втримує перед
думкою про себе як про бабника?

Чи відсоток атеїстів серед священників не сягає вище
середнього числа?

Чи коли кругла шапочка на голові ксьондза схожа на мисочку бюстгальтера, яка побільшує груди,
то чи не краще
негайно перемкнути телеканал?

Чи разом із розвитком авіації не повинна зростати
кількість грішних ангелів?

ДОМОВИНИ ВІД ІКЕЇ¹

Ford transit gloria mundi² але з фордом Ка то не пройде
а на transita вже запізно і на тій майбутній
рекламі не заробимо грошей щоб купити те авточко
найліпше кармінове як іграшка

як космічна капсула червоний лак
при чорному волоссі тільки де ж білий комірець
і Жерар Філіп якби він тут був
то мали б ми Стендаля тільки ж він помер

Боже милий мабуть я тоді закінчував школу
і про форд Ка ще навіть не снилося
стилістові чи дизайнеру
а може й креативному директорові од фордів

я навчився їздити на лижах
коли мав двадцять вісім років
навчився плавати коли скінчив тридцятку
чи маю говорити далі? Ну тоді повернуся до лиж

колись зимою був сніг отже були лижі сніговики
як ластівки побережні як снігурочки
з дюралюмінію для дурних дітей з двома тупими
плазами? Лижа то лижа а того неможливо назвати

отже нема їзди на тому я ходив
в глибокім снігу бо коли мале містечко
то ніби хто має той сніг убити
щоб тільки дістатися до криниці відкопати хвіртку

¹ Ікея — знана шведська фірма, що торгує, зокрема, домовинами. (Прим. укладача).

² Тут гра слів і смислів навколо латинської фрази [Sic] transit gloria mundi — Так минає слава мирська. (Прим. укладача).

якщо її не вкрали Тріє Царі
і чекати весни аж вона відпустить усе
усе прикручувалося до черевиків
черевиків і лижі то не було щось одне
отож двадцять вісім лижі
З перекладанням на віражах але жодних стрибків
тридцятка то плавання потім довго довго нічого
і ось місяць тому Ікея

темний ліс ясного дерева і тримаєш
руку Аріадни бо якпустиш то
звідси не вийдеш хіба крізь дах
і очі роз'їжджаються як ноги на льоду
і дурієш од тих фіранок і фіраночок
ременів подушок подушечок притулянок
ковдр покривал шаф шафок і шафочок
кубиків кубчиків чайників

дзвінків дзвіночків столів табуретів
закрутів затисків завісів галочок
годинників ламп свічок рам антирам рамочок
фотелів лавок планок планочок

вирують вони тобі перед очима як чубки високих сосон
в радянських фільмах коли герой помирає
поранений кулею німецького фашиста
і/або переживає любовний екстаз із санітаркою
і раптом я подумав
що тут чогось не вистачає і що якби то їй
прийшло в голову мене поховати і вони тут були б
то вона мала б з того нещастя трохи приємності

ПТАШИНИЙ ГРИП

Після корів Альбіону корови Німеччини а потім
щось меншого калібру
трохи пір'я пір'я завжди передбачає багато тріпотіння
і блискучі мішки з чорної фольги Добре досить уже
того кудкудакання
можна курити Але ти кохана не зносиш диму і якщо я запалю
то не матиму змоги кохатися з тобою що я кажу
не прийняла б ти мене навіть
працювати в котельні Яке то щастя що мені
не хочеться працювати

Так само в Гонконзі Так-так
йогурти супер вони справді екстра подібно як салат
самі вітаміни плюс стільки заліза що як мокрий лежить
то іржавіє
на протилежність до чогось там Тільки та харчова
промисловість

Таке безвинне поняття та одначе стає зле як подумати
з чого то воно робиться і які то гроші Отож може б ми
щось випили
бо тут принаймні відомо з чого то воно робиться
і як стає зле

Але ти не зносиш алкоголю і якщо я нап'юсь
то не матиму змоги з тобою
розмовляти про желатин ані про Гонконг ані про геноцид
так-так

бо ті курчата мені здається потрактовано
винятково по-людськи як курдів? То підозріло —
говорити до себе особливо про такі речі хіба вже випилося
трохи забагато але ж не пилося нічого Незацікавленість
вважає

і забруднює Все колись було простіше мов краплина
масла на листку хрону як феєрверки над Багдадом
(courtesy¹ CNN)
кілька років тому Той театр дивовижно зеленого неба
з написом LIVE у правому горішньому куті

Але то була середина літа не кінець зимової олімпіади
Смішно
якось ми були разом у Сайгоні і замовили власне
воловину й курку
в солодко-квасному соусі а потім їли ми спільно

То може не був Сайгон
Сайгон був деінде але китаєць або правдивий в'єтнамець
подібно як волівина з рисом і курка з рисом Одначе я волю
полуниці навіть з піском навіть з вікна потяга волю
навіть людей у полуницях
ніж тієї китайщини в солодко-квасному соусі

¹ Чемний вислів, евфемізм (англ.). (Прим. укладача).

Треба погодитись із тим,
що живемо стадом і дістаємо по голові чи тепер чи пізніше
Щодо Китаю
то жаль мені що не ляжу в траві чи на коці
(колись то були китайські тортури
для хлопця як живе срібло)
десь під альтаною обвішаною сурфініями як лампіони
з виглядом на твої жовті і чорні суkenки що танцюють
як мотилі над лугом
радніше лежатиму перед телевизором
бо скінчиться олімпіада
почнеться Багдад літаючі килими бенгальські вогні
при зачинених вікнах
бо як тільки впустиш оте весняне повітря
на переломі лютого чи березня
грип як тобі здавалося був уже за тобою негайно
повертається і робиться волого хоч не повинно так бути
Старий лис крижаних доріжок
спортивний коментар про князя Монако
хоч випередили нас жителі Ямайки
наш боб обігнав його боба
Старий лис крижаних доріжок знаю що не мушу працювати
і навіть можу закурити бо то нічого не змінить
бо не має значення час і позиція тільки посковзлись
бо щоб мав значення час або глядачі або вони
у своїх блискучих болідах
мусили б залишитися до кінця світу на лінії
де кінчається змагання якого не повинно бути

Пані ви знаєте з тим Гонконгом то може й було так
що якійсь курці якійсь качці або канаркові
вдалося вилетіти з тайних іракських лабораторій
або Саддам захотів набити жовтків а потім
спаралізувати Америку
і може замість того щоб заангажувати лікарів палити
і вигублювати ту нудоту
треба було вислати Бонда
Джеймса Бонда але не виключено що Бонд
власне Джеймс Бонд мочав у тому свої пальці

ГЛАДЯЧИ АЙНШТАЙНА

скажімо собі правду, новонароджені,
ви справді бридкі і рівень покривності
тут нічого не змінить То єдиний приклад
що теорія безоглядності тримається міцно
і то в таких відносних дисциплінах як естетика
З погляду на доступ до таємниць
Уряд Оборони Держави
має намір просвітлити особисте життя
трьох мільйонів громадян Більше сонця
більше світла краще виплекані фрукти
Хто має сад той знає і знає що то праця
яка не закінчується ніколи
Тепер я думаю про Свободу
яка веде народ на барикади
Прапор прапором
але насправді найважливіші груди
така вже твоя натура,
Алегоріє
скажімо собі раз і добре
інколи хочеться бути в чийсь голові
але на думку про сіру субстанцію яка виповнює
ту найкращу зі скринь Пандори робиться мені нудотно
від понеділка я не мию зубів
бо ж то могло б мене зрадити
від понеділка я не пишу метафізичних віршів
хай просвітлюють Венця і Келера
зadzвонив Павло з гордістю в голосі ознаймив
що він здоровий
але зробився трохи гуйоватий
Я хотів сказати що то чути
але вкусив собі язика
Я знаю твої таємниці Азорку
ти мав називатися Айнштайн
але то було зтяжко для дитини

Я знаю твою таємницю Делакруа
воля веде народ під зброєю йде ззаду
Щось мені снилося і думаю що то про мій крик в тобі
А то був тільки схлип бензопили якогось садівника

FASHION TV¹

Чи шведська гімнастика здорова Не кажу ні
Хоч відомі польоти шведів змушують до роздумів
а фізична тілистість? Сльози напливають на очі
коли згадаєш
масові покази гімнастів на районних спартакіадах
сьогодні коли в телевізорі оглядаю карнавал
в Ріо-де-Жанейро
знов перед очима стають наші білі грудні клітки
і на трибунах у бавовняних сукенках в барвисті квіти
наші матері б'ють браво не секретарям а нам
і прив'ялі стегна дівчат зіпрані гранатові штанці
в яких щось розпинається не завжди коли треба
і сором що ти дрібнесенька точка
у якійсь фігурі на траві
Жодна завіса дощу на той сором не падає з неба
і хоч ти нездара ніхто тебе звільнити не хоче
від присідань перекидань вимахів раменами
бо якщо б звільнювано нездар то скажім щиро
тут лишень викладач фізкультури тренувався б
із викладачкою фізкультури...

ПОЕТ РОЗМОВЛЯЄ З НАРОДОМ

А як немає добрих творів,
мене читає навіть двір.

А. Міцкевич

Він уже тиждень не розмовляє зі своїм сином
(якби мав більше дітей

¹ Телеканал, що демонструє покази модного одягу. (Прим. перекладача).

то як не з тим
розмовляв би з іншими)

Він уже місяць не розмовляє з тещею
(добре що не має двох
бо не розмовляє тільки з одною)

Він уже півроку не розмовляє з видавцем
(видавець збанкрутував і зайнявся
годівлею пав і папуг)

Могло бути гірше
дочки магнацьких ключниць у порядку
взагалі нема причин скаржитися на молодь
ксерографи працюють директорки будинків культури
усміхаються посилають поцілунки

Він має багато часу
міг би порозмовляти з народом
але народ мусив би обрати й вислати
якусь делегацію

Або дирекція телебачення
мусила б визнати ту справу важливою

Або треба було б захопити якихось заручників
і вимагати часу на каналі
як викупу (час то гроші)

Адже хтось повинен скласти народові
останні пошанування

Хоч він не вмів грати на трубі
не має гармат і навіть бубна
а то його професійна повинність

Зрештою його старші друзі письменники
колись покликали до життя
отой народ (і його? не рахуючи натуральних батьків)

Отже хто як не він має віддати народові
останню честь

(А прецінь колись видавалося,
що завжди буде навпаки)

«SHE»¹

(Журнал для жінок, які знають чого хочуть)

Не мням мням а гам гам

Вона була переконана і мабуть у тому нахиленні
над доріжкою зла бо коли вже впихнула у візочок
якогось банана

а може булочку повторювала гам тільки гам

Отже так тепер
навчають і виховуються? То було перед розмовою

з кимось іншим

хто йому сказав що пише шкільне завдання на тему

«Чому жінка повинна змінювати партнерів»

Не треба, партнерко, писати шкільних завдань, він подумав
і відчув, що перебуває в серіалі або вибачте у вірші якогось
Фокса який керує комісаріатом де все можливе
шкода що ти не називаєшся Анешкою бо я міг би
тебе спитати овечко навіщо ти мені це робиш

навіщо ти мені це говориш

А так не можу бо пам'ятаю своє шкільне завдання

«Не взиватимеш свого Бога надаремно —

розвий думку висловлену в заповіді» Але в якій

о Боже Той лютий

та спека та повнота літа А якщо літо в лютому то ясна річ
ми перебуваємо в Австралії

але що ми робимо в Австралії і де ж ті кенгуру

А що робимо

в постелі біля якої порожня пляшка

Як мідна табличка на домовині

ідентифікує якусь одну із дійсностей триденної давності

Отже то була триденна п'ятика?

Ми рушили курсом поїзда

але нас ніхто ж не схопив у заручники А літак?

А може то порвалася кінострічка і клітина за клітиною
ми її будемо склеювати

при червоному світлі Авжеж не потемки? Правдиве кабаре
знаходиться на перехресті ніг Лайзи Мінеллі

і народного соціалізму

¹ «She» (англ.) — «Вона». (Прим. перекладача).

Не наставляв будильника але будильник задзвонив
і все було на своєму місці
вітер у полі робота в лісі діра у мості
п'яте колесо у возі чиряк на задниці діти в дорозі
труп у домовині
і спокійно можна було далі дуріти

АВТОЛІЗ

В міру дозрівання стовбура гриба колір його капелюха поступово змінюється, від країв до вершка бронзовіє аж капелюх стає зовсім чорним і розпливається... Спочатку розпливаються пластинки, а, оскільки зародки мають чорно-бронзовий або чорний колір, капелюх разом з пластинками змінюється в чорно-чорнильну м'якувату масу... Молоді гриби — їстівні і смачні, але не можна споживати того гриба разом з питтям алкоголю.

М. Шврчек, Б. Ванчура, «Гриби Середньої Європи».
Варшава, 1987, с. 220.

ІСУС ПОМЕР ЗА ТЕБЕ а далі малими буквами
час на реванш? Якби не вмер ми не святкували б так радісно
Різдва Але може було б краще не починати нічого
бо коли щось закінчиться то стає дуже гупо
незалежно від того як закінчиться
чи раптово чорною ілюмінацією чи згасанням
повільним як цигарка
вночі викинута на траву за вікном здається ніби все
а тут малий вітер
і вона розпалюється а потім довго ще невідомо
чи горить чи тліє
чи то тільки видиво Якщо не хочеш затоптувати
каналізаційні люки
є найліпшими вкидаєш відходиш і наслухаєш чи не вибухне
Трохи розчарований хоч вони ніколи не вибухнули
Малий гівнюк
говорить що кожен мислячий поляк і т. д.
З бочки на Ліманові
стирчать ноги і хвороба психічна пробивається на уста
спершу то якесь розв'язання бо належало б щось зробити
з тією відпустовою відправою

на тлі Від'їхали кривні вони не хочуть нічого говорити
сусіди плачуть
таке побожне село Я так само шоліта воду перетворюю
на вино тільки потрібно мені для цього трохи більше часу
і менше радості бо показуватись то жалюгідна річ
це раз а по-друге але так постійно коли ще й відомо
що ті кого запросиш не п'ють Можна втішатися
що ставити вино то значить мати надію але то лиш викрутас
бо належало б закласти винарню Можливо зрада
річ доведена й відомо хто зрадив
але хай камінь спотикання буде з тим

кого справді поранено: ніхто
не хоче зізнатися кожен опирається як Святий Петро
тотальна обструкція і подумати що ціле життя

залежить від однієї ночі
як життя всіх а потім часом од якоїсь іншої ночі (і відправа)
решта життя Як у випадку з тими чотирма хлопцями
Того року Новий рік зачинається першого вересня
і на щастя від якогось часу то нас не торкається
хоч кажуть людина вчиться до смерті Але вже ми проходили
дошку до прасування метелик на шию
білі підколінки промову міністра І ми не підросли
за час канікул ані на сантиметр чорнильні гриби в каптурах
вискакують із землі як відмінники на травниках біля осель
А чому не вільно поєднувати їх з алкоголем? Щось
приховується від нас чи галюциногенність цієї композиції
порушила б суспільний лад? Початок шкільного року
розійшовся б по кістках із початком Другої світової війни
стіна плачу із горами попелу? Горох з капустою
тичка з горохом? Але ж то й так неправда що в минулому
нічого не діється Минувшина працює у своєму бутлі
як вино і ніколи не відомо що було раніше
а що пізніше Події сходяться і розходяться
як люди БРИТОГОЛОВІ горою ІВАН ПАВЛО ДРУГИЙ
Хтось написав на тому самому мурі а на сусідній вулиці
ІСУС ЖИВЕ і не пам'ятаєш з якого боку
ти йшов і ніби чув будь вірним
сиди нікуди не підеш
ТІ КОТРІ ПІДПИСУВАЛИСЬ ХРЕСТИКАМИ
ПІДПИСУЮТЬСЯ ХРЕСТАМИ

3 ВІРШІВ ПЕРШИХ ХРИСТИЯН

*

Богові, безперечно, вдалось одне діло:
він вимовив Слово, і Слово обернулося в тіло.
Нещасний поет працює тяжко і нервово,
він прагне нездале тіло перетворити в Слово.
Однак даремно він хоче риму грізну побороть —
бо те нелегко виправити, що зіпсує Господь.

*

Чи людина живе лиш для того, щоб збирати переконання?
Чи вмирає тоді, як не має нічогосінько до навчання?
Людина живе — це значить — постійно вона чекає
на те, чого дуже прагне і від чого щодня втікає.

*

Чоловіче, ти створений для великих речей — збагни:
Шістнадцять донечок (і всі від однієї жони).

*

Важко збагнути вирок, що виніс найвищий суддя:
Не досить, що кара смерті, а ще й у в'язниці життя.

ЩО ЗНАЧАТЬ ДЛЯ МЕНЕ БРИТАНСЬКІ ПОЕТИ?

Ох, британці, коли про них оповідається
для «Портового щоденника» можна почуватися
як Марта Подгурнік яка уявляє собі що продає повість
про своє життя не Артурові а скажімо «Твоєму Стилеві»
чи «Віві»

Чи мене щось поєднувало з Еліотом?

Той підстаркуватий пан
ні ні не хочу скидати всього на мою молодість
на брак досвіду
в тих справах Зачарував мене Але то не він одібрав
у мене дівоцтво
Сьогодні можу сказати що він був занудою

Не любив світу

багато говорив про душу але не мав серця Сам
скурвився був без кісточки

В грудях мав порожнє дупло Пісенька про червону
горобину була пісенькою про мене бо французи
мені подобалися так само

але тяжко було з ними домовитися
та мова і та надреалістична безвідповідальність Тоді ще
мені залежало якою буде так звана опінія Показуватися
з Лотреамоном і Рембо чи з Жакобом чи навіть з Аполінером

то так ніби мати зустрічі з психіатром, котрий світ
одразу сприйме як психотерапію Т. С. Еліот помер
Я часом думаю що це єдина добра річ яку він вчинив
для мене Д. Дж. Енрайт був зовсім інакшим теплим

і мав почуття гумору
Обидва пани на Е. Геронтофілія? В моєму віці?
Прошу не жартувати Тоні Гарісон то був змагун
Ми домовилися у Форумі я маю від нього

кісточку кумквату
котру не знаю чому називаю собі камінчиком Демосфена
(добре знаю чому але не хочеться все те пояснювати)
з ними можна було ходити і на футбол А Шеймас Гіні
з ним, не Гоней, любив ходити по багнах,
багна багна і торф

і дійшов до Стокгольма Ще недавно ми дихали

одним повітрям в театрі але я не знаю
чому вірш про устриць принаймні по-польськи
починається від клекоту Лелеки здається не їдять устриць
А може? Світ змінюється дуже швидко

Ті кому найбільше треба завдячувати може не були
найважливішими

Але з Лонглі то було поважно як потім з'ясувалось

Виріс йому живіт і посивіла борода Вони вміли оповідати
про живоплоти і про сльозогінний газ і про людей
Більше зéлені аніж попелу Але був також такий Джон
не ірландець народився в Асфордї Але ж прошу як він
називався Здається Фулер а вірш «Алекс у перукаря»
момент дрібничка і на все дивишся інакше

То спогади Сьогодні я всерйоз трактую гасло Тепер Польща
а прецінь маємо власних перукарів і власні
вірші про них Тепер я маю охоту запитатися: що поєднує

поворот і бочку? Не знаєте? То просте коротке слівце
на «с»

Чи то моя вина що ви не думаете про те що я говорю
а думаете про жінку яка оточує себе роями чоловіків
бо хоче приховати перед світом що насправді є самотня
але хоче
бо не знає що самота є ніби холестерин
добра і зла?

30 ЛИСТОПАДА 2001

Перед хвилиною був
і зник
ніби розплився в густючих
темнотах присмерку
мені хочуть допомогти
кличуть Дмитре Васильовичу¹
Дмитре Васильовичу
Ми шукаєм його в амбасаді
шукаємо на вулиці
Може поїхав до Кунцевичівки
Каже Анатолій
і радять мені сідати в автомобіль
Ми спиняємося на повороті
біля влостовського цвинтаря
Дмитре Васильовичу
кличе Анатолій
пане амбасадоре
Він сходить із сливки
Що росте за огорожею
як хлопець
що закрався на яблука

¹ У цьому вірші Дмитро Васильович, посол, — це ніхто інший, а тільки Павличко Д. В. Перебуваючи у Польщі на посаді посла України, я дружив з Богданом Задурою, а з цього твору дізнався, що й снівся йому (*Прим. перекладача*).

(в темряві того не видно
але то відомо)
Він підходить до машини
(тепер його видно)
і подає мені ренклода

Попробуй Богдане
яка вона дозріла

Я здригнувся знаю
що відмовитися не можу
сливка золота
тече із неї сік

ГАЛЕРЕЯ ГАРНИХ ПРЕДМЕТІВ

Я думав, що людська трагічна істота
Буває то гарна, а то — мов гидота.

Тепер, як Пилат, я питаюся, власне:
Що значить потворне і що то — прекрасне?

То гра світлотіні; сказати належить,
Що все від освітлення в світі залежить.

Тепер в моїй думці нове щось розквітло:
В поезії теж найважливіше світло.

Ти? Я? Другорядне. Так само і з нами:
Найважливіше те, що стоїть поміж нами.

МАЙДАН

намісники й передвісники
зупинки і предмети

минущина й будущина
батареї й бактерії
фікуси й віруси

міста і поліси
агенції та офіси

нас вибирають собі
тягнуть за волосся руки язика

портфелі пеніси циці

хапають за слова
за серце живого
краще кавалок
аніж нічого

Я ВИМИВ КОМУСЬ ВІКНА

Комусь я вікна вимив ішли весняні свята
На кілька літ запізно — це не велика втрата
Мрій поховав я кілька і не лежав я снопом
А при потребі міг би зробитись гробокопом
Книжок створив я кілька заняття це зваблिवе
Сплітав слова то ж міг би плести я навіть линви
Про кухню дещо знаю це спогади веселі
В якійсь корчмі напевно я мити б міг тарелі
Давати людям працю колись була то цнота
А нині то лиш вирви з бруднящого болота
Хто фах один лиш має прожити тому годі
З окраденого вийти ще може добрий злодій
Живий померти мусить і клопоти — на сміття
А кажуть що так важко здолати безробіття

ДІРА

Ішов священик з Богом а люди уклякали
Як з віддалі дзвіночок тривожний зачували
Хто де стояв там падав побожно на коліна
В калюжу, в сніг, на стежку а чи на віхоть сіна
Якщо зима то й шапку знімав схилявся низько
Такий був звичай трумна ішла на кладовисько
З дитинства пам'ятаю, що смерть не вибирає
Погоди а сьогодні коли хтось помирає
Ніхто не йде не дзвонить лишень автомобілі
Сигналять та немає отця при Божім тілі
Похмурі їдуть авта а в голові колони
Поліція та банку затемнені фургони

НИЖЧА ПАЛАТА

Хто тішиться що вже права здобув собі
Не відає що йде о тій самій добі
Супроти нього рух — в обов'язки по суті

Обернуться права так тяжко ним здобути
Не думай що досяг ти вищої мети
Обов'язком трудним за право заплати
Обов'язок шкільний це право на освіту
У примусі лежать закони цього світу
Ти право роздобув людині навдогідь
А за дверима вже обов'язок стоїть
Мій дорогий мовчи не маєм більше слова
Бо мудрощі твої то дурість безголова
Про мужа мріючи живе карга стара
Та що з того знання як в нім нема добра?

ГАРНІ КВИТИ

Чи ліпша смерть швидка ніж довге помирання
Хто вмер не відповість живий на це питання
Відповісти також напевно не зуміє
Але брак досвіду також як досвід діє
І незнання одне дає нам знати щось друге
Як радості нема приходить настрій туги
Коли не знаємо що діяти панове
А все ж таки ведем життя позагробове
То я нічого тут сподіяти не в силі
Як треба вмерти я вміщуся у могилі
А як в нові світи що тайною повито
Потрібно заплатити на переході мито
То нам запитання дзеркальне треба дати
Чи воскресати вмить чи довго воскресати

* * *

Я в потяг сідаю
і я вже хтось інший

сідаю до комп'ютера
і я вже хтось інший

виходжу із таксі
і я вже хтось інший

Я не той
ким я є

ВІРШИК

Ісусе Маріє
все минає і тліє
союз радянський
светр ірландський
вогні й заповіти
в садочках квіти
в тюрмах літа
ілюзій чуда
кохання начало
коли серце дрижало
Ще тобі мало?

ПАГОРЬ КРОТА

коли ти дивишся на ту гору
не думаєш
що повітря там буде таке ріденьке
і ти не матимеш чим дихати
коли ти дивишся на ту гору
не думаєш
що там не буде до кого
відкрити рота
коли ти дивишся на ту гору
не думаєш
скільки годин скільки поту скільки труду
поглине вихід на вершину
і не думаєш
що коли на неї вийдеш
вид буде звідтіля як з горбочка

РАФАЛ ВОЯЧЕК (1945—1971)

Народився в Міколові, вчився у Ягелонському університеті, жив у Вроцлаві. Працював техніком на станції обслуговування автомобілів. Перша збірка віршів «Сезон» (1969), друга — «Інша казка» (1970); посмертно видані книжки «Якого не було» та «Незакінчений хрестовий похід» (1972). Ярослав Івашкевич назвав Воячека «бен-тежним» поетом. Справді, це був характер бунтарський і бентежив своєю поезією польське громадянство. Але ж і сьогодні невелика за обсягом творча спадщина Воячека хвилює і дає підстави вважати її живлющим струменем поезії, який перетікає з одного часу в інші часи історії.

РОЗМОВЛЯЮ З ТОБОЮ ТИХЦЕМ

Розмовляю з тобою тихцем так ніби я сяю
І квітнуть зорі на луках моєї крові
Стоїть мені в очах зірниця твоєї крові
Розмовляю так тихо аж тїнь моя власна біліє

Я холодний острів для тіла твого
Що гарячою краплиною падає в ніч
Розмовляю з тобою тихцем неначе крізь сон
Палають губи твої на моїй шкірі

Розмовляю з тобою тихцем ніби птах
На світанку сонце впускає у твої очі
Розмовляю з тобою тихцем
Так сльоза вирізьблює зморшку

Розмовляю з тобою так тихо
Як ти зі мною

ЗІРНИЦЯ

І знову ти багатша за мене — тією смертю
що вигадав я тобі і вже стала вона важливою:
в зародках твоїх кулачків дозрівають хрущі.

Ти іронічна як вірш який щойно пишеться
а в мене сумні долоні як покинуті гнізда
і кожна частина мислі знову тебе вигадує.

Я пробую з губ злизати необачну шорстку росу —
іржа говорить язикові і язик повторює «ні».
Руки не мої... Раптом крізь долоню протікає зірниця.

І хоч закрити я очі під повіками зір ятриться
отже знаю що та зірниця — то кров твоя що росте
аж до неба — найдовший серця твого погляд.

ПРОМОВЛЯЮ, ДИВУЮСЬ

Сплю з каменем під головою і крізь ламкий сон
чую що зеренце гороху муляє під язиком.
Зі старої Землі взяв я з собою потай
вугільний камінь під нову рослину.
Прокидаюся швидко й по безмежному просторі —
стовпи горизонту завжди далі стоять —
ходжу навкарачки язиком вижолобую борозну
і кладу в неї зерно що вже набубнявіло жадою
проростання в чудову скибку майбутньої страви.
Такий худесенький ще майже незримий
із розпушеного ґрунту зринає мудрий кільчик.
Промовляю до нього але чому по-польськи —
хвилину дивуюся мові голоду.

БУЛА ВЕСНА, БУЛО ЛІТО

Була весна, було літо, осінь і зима
Був поет, що пори року вперто закликав

Хотів мати дім, кохання і трохи надії
Оборону від поразки, від нужди й нудоти

Батьківщину, ту царину, де смерть непохибна
Незнайомої красуні усміху троянду

Право на поважний голос, і вірш без одлуння
Книжку, що її не звали б газетою люди

Добрий день, і тихий спочив, не кошмарне ложе
Матір, батька і, нарешті, милосердя Боже

Та хоч він трудився віршем вільним без принуки
Сонним пошептом і криком, голосом розпуки

Проминули весна й літо, осінь і зима
Вже поет не закликає, тільки проклина

ВІТЧИЗНА

Мати мудра як костельна вежа
Мати більша аніж церква римська
Мати довга наче трансибірська
Залізниця і широка як Сахара

І побожна як журнал партійний
Мати гарна як пожежна стража
Терпелива як полковник слідчий
І боляща наче породілля

І правдива ніби та дубова
Палиця і добра наче пиво
Із Живця а груди як дві сотки

І дбайлива як офіціантка
Мати Божа Польщі Королева
І чужа як Польщі Королева

НА ІМЕНІНИ РАФАЛА ВОЯЧЕКА

24.X.1968

Хтось,
Хто любить,
Не є тим, хто вмере.

І, хоч трохи знає, що смерть дізнавалась
Довіриливо щось там навіть
У священників і передовиків з поліції,
Він вірить.

Хтось,
Хто вірить,
Не є тим, хто жебрає.
І, хоч болять його рани рубані,
Сокира світла пробилась
Аж до серцевини кості,

Він, своє повітря ковтаючи,
Жде.

Хтось,
Хто жде,
Не є тим, хто купить.
І, хоч він — через пори року й фази місяця —
Змінює назву своєї заслуги,
Гірка сіль поразки осідає
На його устах.

КІНЕЦЬ ВІРША

Кінець вірша повинен бути в чиншових сінях
Камениці що смердить — капуствою — виходком
Повинен бути несподіваним благословення ножа
Під лопатку або лома в скроню коротким як амінь
Повинен бути танком неба на шаленій швидкості
Кінець вірша повинен бути швидшим од мислі
Щоб крикнути щоб могло означати бунт або жаль
Кінець вірша повинен неграмотним бути

БУЛА ПОТРЕБА

Була потреба життя, була смерті потреба.
Була потреба вірша, потреба кохання.
І ти була потрібна, і Королевою Польщі
Я називав Тебе задля користі вірша.
Була потреба горілки, потреба слини і злуди,
пив я і смакував як воду із мильного посуду,
коли ошукав я на користь потреби
Життя, зростав із шахрайством рахунок смерті.

СТАНІСЛАВ БАРАНЬЧАК (Нар. 1946 р.)

Народився у Познані, з 1981 р. живе у США. Працює професором відділу славістики Гарвардського університету. Перша книжка поезії «Коректура обличчя» вийшла 1968 р. Відомі його збірки віршів «Єдиним подихом» (1970), «Ранішній щоденник» (1972), «Атлантида» (1986), «Зимова подорож» (1994), а також книжки есеїв «Іронія і гармонія» (1973), «Етика і поетика» (1979), «Таблиця з Макондо» (1990). Бараньчак багато й успішно перекладає, найбільше англійських, американських та російських поетів. Переклав 25 п'єс Шекспіра. Окремими книжками в його перекладах вийшли твори Дж. Дона, Д. М. Гопкінса, Д. Томаса, О. Мандельштама, Й. Бродського.

Станіслав Бараньчак має свій поетичний стиль, який нагадує дерево — конари, галузки, віти й листки утворюють його багатослівну і, здавалось би, розсипану крону, але це лише на перший погляд існує незібраність того організму в єдине ціле. В глибині того «дерева» прочитується міцний стовбур, який усе тримає і мобілізує всі образи єдиною і дуже енергійною думкою.

ЄДИНИМ ПОДИХОМ

Єдиним подихом, єдиними дужками подиху,
що оточує речення,
єдиними дужками ребер надовкола серця,
що замикається, як кулак, як невід
надовкола вузьких риб видиху, одним подихом
усе замкнув, і замкнутися в усьому, єдиним
гнучким повівом полум'я, зіструганого з легенів,
осмалити стіни тюрем і втягнути їх пожар
на кістяні рати грудної клітки і в саму вежу
дихальниці, єдиним подихом, допоки ти вдавишся
кляпом повітря, загуслого від останнього віддиху
розстріляних тіл, і подуву гарячих дул, і оболоків

із ще димлячої крові на бетоні,
повітря, в якому твій голос розлягається,
чи розкладається, ковтальнику шабель,
такої білої зброї, безкровних і криваво
ранячих гортань дужок, в яких,
як серце в ребрах і як риба в неводі,
тріпоче речення єдиним подихом зойкання
до останнього подиху.

ВЗЯВ Я СОБІ ДО СЕРЦЯ

Взяв я собі до серця тих п'ять літрів крові
яка втікає з нього, так, ніби хоче
пробитися крізь тоненький тиньк шкіри,
але повертається тією самою дорогою
із незрячого закавулка серцевого пальця;
я перейнявся як власністю тією кров'ю,
що прагне втекти,

як тільки піймав перший подих
на гарячій учинку
крадежі
зі світу

і на спробі втечі
я взяти мусів на себе нетривкі мури тіла.

Я вбив собі до голови тих п'ять відчуттів, які
рисують зсередини черепа
сухою голкою

в димах звислий додолу пожар,
взятий між двох огнів очей портрет,
виритий на мозковій корі;
я визубрив напам'ять те побіліле вістря,
звідки мою голову

обернені пломені забрали,
які дивляться
з моїх очей

на падаючі крокви;
я взяти мусів на себе блиск, сморід, жар і гук.

Я затиснув себе в кулак власними п'ятьма пальцями,
взяв у жменю букату глини,
перем'яту

пальцями усіх тих, що вмирали,
падали раптово в землю
і нігтями в ній видирали останню криївку,
я дивлюся на їхні руки, липкі від поту, —
а мені під пальцями так само палає ґрунт,
так, що я з болю
затискаю себе в п'ястук
і б'ю тим кулаком у двері землі;
я взяти мусів на себе відкривання отих дверей.

НІ

То лише слово «ні», слово, якому зможе надати
вантаж поламаних костей і вилитої крові
навіть темнота з твоєї крові й кості,
то несвідома справа болю (всі права
застрелені), закривавлені копії якого
ударами нагайки відбиті від кісток, аркуші,
прошиті нитками пострілів, ти можеш
щодня підносити з тротуарів змученим
поглядом, вчитуватися в них безпорадністю рук;
то лише слово «ні», останнє слово
в царині крові — ти спізнаєш її одразу при вильоті
рою куль із дула автомата;
то лише слово «ні», май собі його в крові,
котра спливає по мурі краплями світанку,
даю тобі слово, так ніби даю голову
за те, що біль існує, так ніби віддав би горло
за справу жил, і стегон, і м'язів, і шкіри;
я читаю тобі букви болю із скручених нервів,
поспішно записані слова про тих, що завше готові
відкрити листа чужої плоті,
розтяти конверт шкіри і зламати шифр кості;
то лише слово «ні», останній крик
молитви крові, яку я сьогодні возношу за тебе,
якою відбираю собі право відійти.

НАПРИКІНЦІ ДВАДЦЯТИДВОРІЧНОЇ ВІЙНИ

Наприкінці двадцятидворічної війни,
в день перемоги над собою, в день поразки
в боротьбі з собою, коли вже з'ясувалося все

смолоскипами походів, каганчиком каганця,
коли ти забув прізвища та адреси,
освітлений лампою зі столу прямо в очі, ніби
коротким подихом собаки, спущеного з повідця,
в той день остаточного завіщення зброї над головою;
ти йшов з ними, ти втікав з ними;
наприкінці двадцятидворічної війни
ти рахував забитих, померлих і зниклих
в собі самому, хоч ніколи не був ти посеред себе
так ясно живий під освітленням лампи,
забуваючи прізвища та адреси
(а йшов ти з ними, ти втікав з ними),
ще навіть з вологим жаром подиху обличчя,
збереженого безглуздо і безцінно; в той день
як же прагнув ти розгрому, поразки,
тріумфу над переможцем, нової війни в собі;
ти міг знову зіткати килимовий наліт
на охриплого від крику горлі, наліт сліз,
що вибухали терпкими ракетами гніву,
ти міг знову атакувати застигли окопи
в ураганному вогні їхніх перехресних питань;
наприкінці двадцятидворічної війни,
коли ти забув прізвища та адреси,
коли ти закопував зниклих, вмерлих і вбитих
в об'ємній могилі тонкостінного черепа:
бо ти йшов з ними, ти тікав з ними.

ХТО ЇСТЬ ГРІНКИ, ЇСТИМЕ СУХАРІ

Ті, що їдять грінки, їстимуть сухарі, але
нічого не зміниться, бо всі, повбирані сьогодні
в шкарпетки, підтяжки, одержать завтра
ремінь та онучі і підуть, накриті
парадоксальною парасолею вогню,
щоправда — стрілецьким кроком,
але тим самим маршовим кроком,
яким учора йшли з-під спокійних дахів
під транспаранти;
недільне шпаціювання обернеться в буденний марш.
Ті, котрі облизують ручки в дверях, гризтимуть
ґрати, але нічого не зміниться, бо всі

передбачливо втратять сьогодні
ікла й різці, щоб пережовувати завтра
тільки страву, вони посідають, ослонені
парадоксальною ширмою мурів,
щоправда — із сторожовими вежами,
але на тому самому стільці,
який ще вчора стояв біля нар
під стіною камери;
недільна дрімота обернеться в щоденне сторожування.
Ті, котрі б'ють чолом, битимуть
в обличчя, але нічого не зміниться, бо всі,
хто не вміє сьогодні дивитися в очі,
стрілятимуть завтра
поміж очі, вони підуть, затягнуті
парадоксальним парадом убитих,
щоправда — вцілілі в раменах,
але тим самим рухом,
яким вчора зуміли піднести руки вгору
або опустити долоні;
недільна служба Божа обернеться в щоденну страту.

ПЙОТР ЦЕЛЄШ (Нар. 1958 р.)

Народився у Бидгощі. Там же закінчив відділення поліністики у Вищій педагогічній школі. Дебютував поетичним зошитом «Вигляд з магазину з іграшками» (1980). Живе у Гданську.

Целєш цікаво описує своїх білоруських родичів. Якщо він їх вигадав, то зробив це так, ніби вони справді існують. У сучасній польській поезії мало хто так віртуозно володіє пером реаліста, як Целєш. Його образки з життя бідних і понівечених людей нагадують подібні мотиви в класичній польській поезії, але, на відміну від тих давніх «співчувань та бідкань», Целєш застосовує суворіший погляд, який нікого не ідеалізує і не має наміру співчувати. А коли спокій поета раптом обривається, то це стає справді глибоким переживанням і його самого, і того, хто вірші Целєша читає. Він пробує так само піднімати філософські теми, малюючи історичні постаті різних часів і народів.

СІМЕЙНА ІКОНА

мій дід йосиф антонович вірив у бога
у свою мову в білоруську землю і в справедливість
бог явився йому зимою в копальні вугілля на сибірі
і тому дід повернувся а земля прийняла його як сина
але пізніше він рідко усміхався і мало говорив

моя бабуся степанида семенівна вірить у бога
в дідуся і в своїх онуків так вірить
що я боюся їй сказати: «бабусю я атеїст»

два мої дядьки вірять у самогон
здається ходять вони десь берегами єнісею
і хочять набити місяця

покинуті ними мої тітки
вірять у нове життя і в дітей
яких їм дядьки залишили

мої племінниці вірять у любов
потім у науку а потім у комсомол
часто вечорами грають шопена

племінник сергій вірить у гроші
рублі чигають на нього за кожним рогом вулиці
але не вони його а він їх хапає за горло

я коли перебуваю з бабусею вірю в Бога
потім коли переходжу кордон
вірю в Бога в якого вірять усі боги
а інколи як мати мене запитає:
«чи маєш ти ще силу на любов до квітів?»
я вірю в спирт який спалює високу траву
котра в мені росте

1980

НА ПОЛІССІ

половина вересня 1980 року
мале містечко на поліссі
теплий ранок
в кухні тітка рая робить ковбасу
дядько Любомир поїхав на багна
постріляти в пляшки
забрав з собою польські газети
які я привіз спеціально для нього
мої племінниці пішли купатися в білому озері
маленький садок
я сиджу обіпершись плечима об хвору грушу
біля мене на табуреті стоїть дзбанок домашнього вина
мої очі заплющені
хворий на астму студент з москви
розповідає про останній концерт висоцького
ловлю себе на тому що я його не слухаю
з якогось моменту думаю про свою вітчизну
бачу похиленого над мапами прондзинського
й картини войцеха коссака

1981

ТО БУЛИ ДНІ

то були дні
коли мої власні слова збудували в мені
гладіаторські арени
коли мені здавалося що мене викинуло море
як опухле й недобре тхнуче тіло

то були дні
коли від безсилля я тремтів годинами
коли здавалося що моє життя стікає кудись
під землю
тому я вирішив повернутись
додому до матері

чекали там на мене мої білоруські дядьки
вони поцілували мене поплескали по плечах
увечері засіли ми до столу
батько розповідав про бої над нисою лужицькою
і про те
що в дитинстві найчастіше каменем відмовляв молитву

один з дядьків усміхнувся тоді сказав матері:
«ти повинна вишивати прапори котрі були б
історією шрамів і гріхів твого мужа»
пізніше всі вже згадували тільки діда
батько пригадав що якоїсь неділі дідусь
озвався до нього рішучим голосом:
«взьми з поля жменю землі і затисни її
якнайміцніше в кулаці»
коли батько так зробив дідусь сказав:
«земля що залишилася в твоїй затиснутій долоні
це твоя друга мати, яка берегтиме тебе»
дядьки розповіли про подію
що мала місце до революції
дід постановив тоді їхати до америку
і вже вів на торговицю корову щоб дістати за неї
потрібні на довгу подорож гроші
але за селом наздогнала його бабуся
і збила великим батоном
так закінчився сон про америку
моя мати оживила в пам'яті всіх
той проклятий спекотний день
у червні 1937 року коли дідусь

став на сільських зборах і сказав:
«через мій труп жінка стане головою сільради»
то йому коштувало вісім років тяжких робіт
біля півночі дядьки почали співати
співали тільки сумних пісень
одну про те що можна плисти навіть на бритві
я був змучений пішов спати але не міг заснути
я думав про те що моя самотність
то така самотність як місяць або сонце або поема
така самотність в якій хтось захоче оселитися
і тоді на ліжку біля мене сів дядько Станіслав
показав мені свої великі м'язи і тихо повторив:
«ти мусиш із віршів збудувати будинок»

1981

НА КОРДОНІ

коли на граничному переході в Гродні
старий митник запитав мене: «що везете»
я відповів везу дідуся який вмер і стоїть біля коня
й тримає в мозольній долоні батіг
щоб бити мене коли брехатиму в живі очі
везу бабусю мою живу ікону щоб додавала мені відваги
своєю щовечірньою піснею
везу дядьків п'яниць як пересторогу і великий смуток
везу хату горбату що їй смерть заглядає у вікна
щоб ненастанно знати все з діда-прадіда і
щоб ясно бачити і твердо ходити і не забувати
напалити в печі бо бабусі тяжко й зимно
і хліб чорний везу бо в нас такого нема
і дві обручки з білого золота бо вже час мені
старий митник приглядався до мене декілька хвилин
а потім тихо сказав:
«проходь»

1981

АНДЖЕЙ СОСНОВСЬКИЙ

(Нар. 1959 р.)

Народився у Варшаві. Закінчив факультет англійської філології Варшавського університету. Перекладає з англійської. Працює літературним редактором в журналі «Література у світі» («Literatura na świecie»). Автор дванадцяти поетичних збірок, зокрема «Життя на Кореї» (1992), «Сезон у Гелі» (1994), «Океани» (1996), «Станції» (1997), «Зум» (2000), «Таксі» (2003), «Дожинки» (2006), «По веселці» (2007), «Поєми» (2010) та ін. Видав дві книжки прози.

Поезія Сосновського поєднує різні жанрові струмені, фрагменти метафоричні переходять у звичайний текст наукової або літературно-критичної статті, оповідь інколи нагадує нічим не обмежуваний плин мислення, а проте все в тих віршах імпровізаційно продумане і цілісне.

На оригінальній творчості Сосновського відбилася його перекладацька діяльність, про це найкраще свідчить «Есе про хмари», де фактично дається «поетичний» аналіз картин англійського художника Джона Констебля (1776—1837) та інших великих живописців, які малювали хмари, наповнюючи їх світлом і особливим багатозначним життям небесних сфер. У поєднанні наукових і метафоричних елементів полягає висока майстерність Сосновського та інтелектуальність його поезії.

ПОМОНА¹ І ВЕРТУМУНС²

Свавільні вітражі і фрески чутливі,
залізні пової в партерових вікнах —
не думай, Помоно, що світ я цей видумав
і видумав прясла твоїх мрій, Вертумнусе.

¹ Помона — давньоримська богиня садів, дружина Вертумнуса.

² Вертумнус — давньоримський бог рослинності, опікун постійних перемін. (Прим. перекладача).

Залізні пової в партерових вікнах
говорять, що місто зайняли діти.
І прясла твоїх мрій, Вертумнусе,
як усміх міста на кінці вулиці.

Говорять, що місто зайняли діти.
Долі тих дітей не будять цікавості,
як усміх міста на кінці вулиці
о чорній годині від великого сонця.

Долі тих дітей не будять цікавості.
Дітей тих дітей вже напевно не буде
о чорній годині від великого сонця,
коли час зробить сальто і ніч все накриє.

Дітей тих дітей вже напевно не буде
по закінченні історії на барвистій планеті,
коли час зробить сальто і ніч усе накриє
і в ноктовізорах з'являться грища фривольні.

По закінченні історії на барвистій планеті
докладно побачать шпилі на соборах
і в ноктовізорах з'являться грища фривольні
у затінку шприца на мурах тунелю.

Докладно побачать шпилі на соборах,
свабільні вітражі і чутливі фрески
у затінку шприца на мурах тунелю.
Не думай, Помоно, що світ я цей видумав.

1994

ЕСЕ ПРО ХМАРИ

Фрагменти чужих світів і засвіти незнані
в епізодах оболоків, що вчать спокійним бути,
вразливість на деталь: «після дощу солоний запах»,
і тіні хмар, і запах світла на мокрих стеблах трав,
дитяча, мудра радість, захована в зворушенні,
з яким підслухав ти чудові чужі назви,
гора Генкок¹ Вагіті-Ренджс², місця для об'явлінь?

¹ Генкок — гора, яка згадується в 3-му томі роману «Віннету» німецького романіста Карла Мая (1842—1912). (Прим. укладача).

² Вагіті-Ренджс — пасмо гір в Новій Зеландії, де опиняються герої роману Жуля Верна «Діти капітана Гранта». (Прим. укладача).

«Чуже звучання ми повинні дати нашій мові,
бо те, що йде здалека, людей вражає».
А ранку літнього, як п'єш ти пиво в барі
і тим втішаєшся, що ось перед тобою
товсті барила, пугарі тяжкі, стріляючі в столи,
блискучі крани, вмільці наливання, піна,
яку кроїти бритвочкою можна
або здмухнути, наче пух кульбаби,
подумай же про хмари, очі піднеси й дивися довго
на хмари, доки світ не захитається.
«Який же буде смак в того нового світу?»
Він в голову вдаряє, наче пиво в день спекотний!
Гіркотність, солодощі, гіркота й полегкість радості,
так ніби ти спожив, мов ліки, сонце й оздоровив горло,
напухле з надміру питань — таж очевидних —
геть всі сонця, а хмари хай залишаться,
ті стрічечки, ті клуби пари, ті форми із повітря
в удаваному русі і постійному мовчанні;
спочатку світло й вітер, потім оболочки,
але не декорація, а як проста заслона.
Прийшли на думку хмари й затьмарились гріхи.
А гострі контури речей повинно око забувати
і спочивати в просторовому знанні подиху хмар.
«Три дні ми пробивалися крізь випари густі,
нам іній склеював повіки і подихи остуджував,
хоч сонце вже стояло на білизні стіною,
ми йшли по грані, а потім аж по райдузі,
і ніби на лещатах просто на чоло, на шию
крізь сяйва струмені з'їжджали ми безстрашно
в шахти повітря, щоб за мить упасти
в снігові ковдри, що калічать руки.
«Ти ознайся з фізикою штолень вітру, —
майстро сказав, з-під пуху білого діставшись, —
бо кожна річ — то є число, і міра, і вага.
Води краплиночки, кристалики льодів,
і пари замороження, і конденсація,
і млавиці вповзання в небеса — ось таїна
великих образів, картин городів атмосфери.
Stratus, Cirrus, Nimbus — це ніби фрукти,
і жирний Cumulus плюс дві модифікації —

Cumulonimbus або Cirrostratus¹.

Це назви хмар латинські. Клубовидні, пір'їсті, вагітні бурями чи складені з нашарувань, низькі, високі, як льодяні гори, як шлюбні сукні або як риб сріберних косяки. Але ти бережись гри форм і барв спокусливих, щоб розум твій не був таким, як хмара, або — як зоряна пилюка в глибинах стратосфери — ти — світла оболонка, будь райдужним!

Згадай ще Гамлета: «Не одного вже хмари звели з доріг на дикі манівці».

Перший Люк Говард² хмарам дав наймення, А Гете, Даль³, Констебль перейняли науку, Томас Ігнатій Марія Форстер⁴, видавець Катутла, хмари вивчав на кулі повітряній.

А ще раніш — французи де Люк⁵ і Бертільйон⁶.

Гете просив самого Прелера⁷ намалювати оболонки, і говорив в Марієнбаді: «Я порух думки хочу пізнавати». Джилльберт Уайт⁸ писав «Natural History of Selborne». Констебль чуттями обдарував околиці небес, і так-то все на світі почалось, від як-небудь...

¹ Тут автор вдався до переліку наукових назв хмар: шаруваті (Stratus), перисті (Cirrus), дощові (Nimbus), купчасті (Cumulus), купчасто-дощові (Cumulonimbus), перисто-шаруваті (Cirrostratus). (Прим. укладача).

² Говард Люк (1772—1864) — англійський автор знаних латинських назв хмар, його називають «Ліннеєм хмар». (Прим. перекладача).

³ Йоган Крістіан Даль (1788—1857) — норвезький художник. (Прим. перекладача).

⁴ Томас Ігнатій Марія Форстер (1789—1860) — англійський дослідник атмосфери, метеоролог, видавець. (Прим. перекладача).

⁵ Марселін Де Люк (1733—1783) — французький фізик, дослідник атмосфери. (Прим. перекладача). Точність цієї та наступної приміток не перевірено. (Укладач).

⁶ Альфонс Бертільйон (1714—1766) — французький фізик, дослідник атмосфери. (Прим. перекладача).

⁷ Фрідріх Прелер (1804—1878) — німецький художник. (Прим. перекладача).

⁸ Джилльберт Уайт (1720—1793) — англійський ботанік і зоолог, автор «The Natural History and Antiquities of Selborne» (1789). (Прим. перекладача).

звістують неясне завтра Божої метеорології. Наше знання починає рум'янити від сорому — одна, дві ідеї — пес-провідник, палиця — вистачить, щоб обрати курс, і навіть добрий. Констебль, тепер ти вже збагнув? Курс цілком добрий за допомогою споглядання хмаротворчого нурту, бо після геології, археології та філології метеорологія бере верх — ширяємо в оболоках. Поглянь, як дрейфуємо у бік нової ери, дехто йде назадгузь, інші примружують очі, але ніхто добре не бачить, а над сонцем росте аура, росте загравою блиску, вона надає чужого смаку предметам, почуванням, особливо надуживанням тієї нової радості, котра говорить: не драматизуйте хмар, адже грецька трагедія не має нічого спільного з тією гедоністичною примхою небесних мигдаликів, оболоків —

пісеньки вибухають, як ракети, феєрверки, блискавиці, барвисті уривки зворушень шугають ночами по небу, віщують майбутню погоду. І хіба можна, врешті, сісти перед телевизором, з полегкістю зачинивши книжку, або дивитися у вікно з чутливим зрозумінням, або йти до роботи, або напитися з товаришем, або піти на фестиваль, словом, закінчити діла, віддатися комусь на кпини, мати краватку, гарно зав'язану, і все вдавано тлумачити, насправді не цінуючи нічого, що неприємне. Тіло — ось то останні прикрощі, час од часу заплутані в алебру потреб, ніби вічний учень в початковій школі, хоч повнолітня душа простудіювала вже всі факультети, усохла на тонку лушпайку, в якій, ніби порошно, тліє ліниво запахуший м'якуш вражень, однаково безплідних, і розбуджуючих, і безликих. Хто ж торгує душею? Історія, релігія, поети, ті, що покидають значення у спазмах безсилої шани, але ось кінчається бенкетик, а по учті — мити потрібно начиння, а слуги діляться недоїдками...

Згасає ніч, відходять у непам'ять зорі,
розквітають предмети всередину незрозумілою мовою,
квіти нічого вже не говорять, і замовкають морелі.
І тільки цей вірш є аномалією в нашому гарячому кліматі
пересторог, покут і заповітів. Іди, іди туди ж,
куди пішли інші, в могилу, викопану в повітрі.
Може, ми вже доростаємо до нюансів повітря.
Подумай про оболочки, про ті, що крізь життя проходять
вільні, як хмари, майстри презентацій —
Петроній, Меркуцію, в пантомімі розкоші —
«щоб смерть, хоч і примусова, справляла враження
випадкової». Чудові спектаклі самогубств
посеред дрібничкових розмов, чарівність розслаблення —
«він відкрив собі жили, не сказавши нічого поважного».
Стільки Тацит. Йдеться про кисень для духу. Розкіш,
смуглявий майстер з Греції, чутливе пожадання,
не чорні вітри з пекла, але згода рішуча
на політ серця в захмарені небеса вражень,
вільна від владних фабул мети і якоїсь причини,
здаєка від людей, тяжкого духу та плоті,
загублених у лабіринті в унікальний спосіб —
з якоюсь голою Аріадною, з хрестом, з драконом,
з потворою політики, зі снами про війну, про віча,
про ті однозначності, які щохвилини
можуть настати, як урядування Франца-Йосифа.
Лабіринт — ацентричний навіть у Польщі.
Забавляйся, тримай фасон,
задзвони увечері післязавтра —
Тут мене майстер обірвав, показуючи рукою
променистий похід тяжкого хмаровиння,
і сказав зі смутком: «Копальні повітря —
то штольні голосів, хорів звітрілих словес,
що повернуться дощами, — вони занадто важкі,
щоб літати, вони увійдуть у кров живих. Die Rede
geht herab, denn sie beshreibt¹. В клубовищах хмар —
поверхи сонетів, од і романсів,
зухвалих ритмів, рондо і канцон;

¹ І мовкне слово в спробах описати (*нім.*) Передостанній рядок вірша «Nimbus» із циклу поезій Гете «На пошанівок Говарду».
(Прим. укладача).

а той верткий *circus* — то душі коментаторів
стародавніх книжок. З першої миті ти диhaєш словами,
обіг слів дуже щільний, ось — таємниця
людських хвилювань; так лялька на шнурку
радісно тремтить, як ми — на блаґеньких словах.
Все те — цитата, оболочка чужої мови,
слова, що впали, і думки звітрілі,
свічадний образ нещасливого світу
в летючих оболочках — вічна спекуляція».
Як Майстер закінчив промову, біле поле
здригнулось сильно так, що, як згадаю нині,
душа моя дрижить; з землі, мов світло голе,
щось вибухло й пішло, мов сльози по рівнині,
по небу пролетів блиск червонястий грому,
і всі думки мої зімліли, і потому
я впав, неначе той, хто лине в далину,
коли опиниться у повній владі сну.

ХОДИ-НО

Чи ти пам'ятаєш свій перший
раз і як же то було трудно? Ключик,
ряд світел на таблиці, і раптом музика
росте нам зі спин, і стаємо поважними,
ніби справді ми маємо роздягнутися.
О, то не жарти, лиш сто на годину —
кружкa, в гаражі, в підземеллях готелю.
Хтось ніби ножем водить тебе за ніс.

Ніби хтось бритвою лоскоче тебе під волосся
на горлі, дозволя, я це зроблю, я ж люблю
прориватися в незнане. От паскудна справа
наша правда була неправдивою,
отже, ми почали шукати іншої правди
всередині іграшки — кільця, пружини,
все таке звичайне, але скласти його неможливо.

А тепер життя наше нагадує
повернення із підвалу після нічного нальоту.
Пилюка опадає, треш почервонілі очі
і усміх шофера таксівки в хрестик дзеркала
зависнув над нами, як благословення —
на дорогу. Йдеться про горло. А мале кермо

бринить, як пропелер, і образ застигає
в стрічці з тамтим сенсаційним фільмом,
на який в школі нам не дозволяли ходити.

Ті обличчя, зосереджені усмішки,
те волосся, розколисане вітром,
чи ти пам'ятаєш?

Вмлюка біль
все те стинає, ти кусаєш губи,
уста твої з наляком відвертаються,
усміхи розбризкуються, як студені вогні.

Окремо будуть ще обговорені
океани.

ЛИСТ З БІЛОГО МОРЯ

Пані в моїм біноклі ростуть краєвиди зелені
І білий пух опадає як штучний сніжок на сцені
На асфальти, стежки, городи та їх комбінації сонні
І на дахи лімузинів що виблискують на осонні
Летить він мов килим літаючий і сідає в безсиллі
Бачу його мерехтливі нетерплячі бурхливі хвилі
Розглядаюсь примружую очі зчервонілі від поту
Заметіль оглядаю білу готову до нового льоту
Бачу просторинь океану що нас розділяє бачу
Затуляю очі і скачу в ту білизну незрячу
Та не можу я відірватись тому розкладаю долоні
Як диригент без оркестру стою на балконі
Бінокль із рук випускаю тріск його чути
Вже нічого не бачу й нічого не напишу без батута¹
Тільки стою під сонцем і від зачарування в'яну
Ім'я твоє вимовляю лампо Аладина та Акерману
Бо твоє світло далеко за морем твоє світіння
Простягаю до тебе руки ловляю оте біле насіння

¹ Батута — диригентська паличка. (Прим. укладача).

Як сліпий простягаю руки ловлю ті біленькі пушини
Дмухаю посилаю поцілунки як білі пташини

А коли повертаюсь в кімнату лежу без натями¹
Королівство я дав би за човен який курсує між нами

Щоночі він випливає й никне у відкритому морі
З повівом пожадання холодного як ранні зорі

Як пробую щось читати голова стає мов ялова
Читаю й не можу збагнути ні слова ані півслова

Я печальний і хворий можливо то через Тебе
Може через когось іншого а може і через Тебе

Пополудні я засинаю зачинений в свої бетони
Лежу на липкій підлозі а човен мій тихо тоне

І тільки під вечір виходжу із себе поволі
Входжу в екран телевізора блукаю по небесному полі

Запливаю в космічні глибини як пливак знаменитий
За борт будь-якого супутника я хочу вхопитись

Стати на срібній палубі обтікаючи світлом-обновною
І скочити вниз до тебе з місією загадковою

Спуститись в ефір блискучий з емісією сигналу
Свого і впасти в екран твій снігом злетіти помалу

Буть як волосся ночі в сні твоїм над тобою
І гайда на широке море плисти під твоєю габою

Вулицями сну твого витягнути тебе на місто
Що робити ми мали б не знаю це нікому не звісно

Бо сьогодні вночі виходжу під покривом тяжкої спеки
Йду до бару в мокрому простирадлі — а світло далеке

І море горілки білої шумить під холодним наметом
Жестикулюю із незнайомими захоплений власним злетом

Аж горілка немов ліхтар на вустах моїх спалахнула
Вся околиця порожнечю стала і всіх жажнула

¹ Натяма — неясна думка; без натями — без думки. (Прим. перекладача).

Всі тікають куди хто може обслуга і клієнтура
А я над ними літаю наче птаха якась похмура
І зникаю над фіолетовим парком як ті пушинки білі
А долиною мчать на сигналах небесні автомобілі
Виють сирени розпадається життя моє безголове
І я падаю в іншому барі позбавлений вже основи
Гей нитко оповідання куди ти ведеш чи не досить?
Піймали швидко Офелію хоч вона їх нічого не просить
Таж могла вона виплисти на берег Білого моря
Могли ж ми хоч трохи побавитись але мовчатиму з горя
Минають і дні і ночі в якомусь неначе схові
Не знаю чи я живу ще чи може вже будьте здорові
Просторінь в клубок згортається і час над ранком біліє
І сон на мене надходить як лан де пшениця спіє
Коли чолом я б'юся об горизонт — неозоре
Приходить зі сном до мене велике й глибоке море
Оглядає слухає подих і бере мене в білі хвилі
І немає слідів на піску де сидів я в тужбі й безсиллі

МАРЦІН СВЕТЛІЦЬКИЙ (Нар. 1961 р.)

Народився в Лясках біля Любліна. Першу книжку «Холодні краї» видав 1992 р. Потім вийшли збірки віршів «Схизма» (1994), «Третя половина» (1996), «37 віршів про горілку й цигарки» (1996), «Пісні профана» (1998), «Випрані вірші» (2003), «Неочевидне» (2007), «Низькі інстинкти» (2009). Светліцький одержав відзнаку ім. Георга Тракля (1992). Живе у Кракові. Співає в молодіжному ансамблі. Поезія Светліцького має живий стосунок до певних подій у польському суспільстві, поет не уникає гострих питань і намагається давати відповідь на них з явно молодечею пристрасстю, з позицій непоступливого максималізму.

УНІВЕРСИТЕТ

Не треба соромитись: хлопчина вчився
на горищі — будь-яка інша наука
не є обов'язкова — він відбивався над ранком
од ліжка — спинався по сходах
вхід засував шафою — упевненим кроком
виходив на середину горища — павуки
дисципліновано
напружувались на своїх
сторожових пунктах.

Юнак роздягався, ставав, вбирив у себе.
Крізь діру в даху промовляло небо,
крізь небо промовляли птахи,
птахами промовляли руки Господа
глухонімого. Кожна доброта
походить від глухонімих.

РИМ

Тут всередині плаває риба, вкрита червоною лускою.
Рослини ростуть у бік найглибшої темноти.
Між пальцями вода. І я снюся не собі.
Я — утопленик. Мертвий, але залежний
надалі від Рима. Моя голова хитається
від легких підводних подмуків.

А всередині голови плаває мертва мала риба.
Рим стукає пальцем об поверхню води.
Рим дуднить. Одна з його дочок
замінила мене кимось, хто не зовсім подібний до мене,
але вона кличе його моїм іменем, і всі вважають, що то я,
тільки одна німа вивірка протестувала.
Я залишив безлад, але все
уладналося. Рим виправив
мої документи, пристосував їх
до нової ситуації, мої вірші розділив
між поетами Рима, без жодних проблем
вдалося йому то зробити.
Інколи він стукає пальцем об поверхню води
і питає: «Ти ще там?»
Рослини рухаються і кажуть: «Є він, є».

ДЛЯ ЯНА ПОЛЬКОВСЬКОГО¹

Треба затріснути фанерові дверцята й відчинити вікно,
відчинити вікно і провітрити кімнату.
Це завжди вдавалось, але тепер не
вдається. Це єдиний випадок,
коли після віршів
залишається сморід.

Поезія невільників живиться ідеями.
Ідеї — то водянисті субстанції крові.
Герої сиділи у в'язницях,
а робітник — огидний, але зворушливо
корисний — у поезії невільників.

У поезії невільників дерева мають хрести
всередині — під корою г11² — з колючого дроту.
Як легко невільник проходить чортівськи
довгу і майже неможливу дорогу

¹ Ян Польковський (нар. 1953) — поет, журналіст, діяч «Солідарності»; під час воєнного стану в Польщі (1981—1983) був інтернований. (Прим. укладача).

² Щодо загадкового г11, то в польській критиці, що присутня в інтернеті, тлумачення цієї абрєвіатури в тексті М. Светліцького не знайдемо. Втім, ризикнемо припустити, що г11 — це кодова назва радянської балістичної ракети, яка була на озброєнні стратегічних ракетних військ СРСР. (Прим. укладача).

від букви до Бога, се триває коротко, ніби
сплюнення — в поезії невільників.

Вони не кажуть: мене болить зуб, я
голодний, самотній, ми обоє, нас четверо,
наша вулиця r11 — вони мовлять тихенько:
Ванда Василевська, Ципріян Каміл Норвід,
Юзеф Пілсудський, Україна, Литва,
Томас Манн, Біблія і обов'язково — щось мовою ідиш.

Якби в цьому місті досі жив дракон,
вони прославляли б смока r11 — або, ховаючись
у своїх криївках, писали б вірші
— маленькі п'ясточки, що погрожують драконові
(навіть любовні вірші були б написані
драконовими буквами).

Я дивлюся в око дракона
і знизую плечима. Надворі червень. Ясно.
Опівдні була буря. Смерк западає передовсім
в ідеально квадратних скверах.

ДРУГА ПОЛОВИНА

Чоловік, який надряпав слово Г У Й на стіні,
є напевно поетом кращим від тебе —
в розстібнутій і роздертій аж до крові сорочці,
курить в'єтнамські сигарети,
бо інших немає в кіоску,
тим самим потом смердить, що й ти, захований
за своїм столом, ти, хто плекає
дрібноміщанські цноти, ти, ідеальний
взірчику,
закомпонований в космос, ти, симетріє, ти...
Чоловік, який надряпав слово Г У Й на стіні,
свище — і в тій хвилині йому належить
все, чого ти просиш у своїх округлих петиціях.

ЛИСТОПАД, МАЙЖЕ КІНЕЦЬ СВІТУ

Листопад, майже кінець світу,
кілька хвилин перед смерканням.
Я сховався в кав'ярні, сів спиною до світла.
«Вільне?» — «Зайняте», — відповідаю, кидаю куртку на
друге крісло.

Ох. Я готовий уже вийти з цього міста,
втерти руки об листя, всю оту сажу, тлуц міста
втерти об листя, вийди зі мною, побачиш.
Ми збудимося й повбиваємо по тижню, але подумай
про ті відгомони, які залишимо за собою, про всі ті місця,
про жінок, про мужчин; подумай, з якою полегшею
ми будемо кричати в готельному номері,
на найвищому поверсі, а наші крики дійдуть аж до порт'є.
«Вільне?» — «За хвилину буде вільне», — відповідаю.
Смеркає.

MC'DONALD'S

Я знаходжу сліди твоїх зубів у чужому місті.
Я знаходжу сліди твоїх зубів на своїх раменах.
Я знаходжу сліди твоїх зубів у дзеркалі.

Інколи я є гамбургером.

Інколи я є гамбургером.

Стирчить з мене салат і витікає гірчиця.

Інколи я є подібний, смертельно подібний

До всіх інших гамбургерів.

Перша оболонка — шкіра.

Друга оболонка — кров.

Третя оболонка — кісті.

Четверта оболонка — душа.

А сліди
твоїх зубів
якнайглибше,
найглибше.

ОДНОДЕНКА

Вони йдуть по лінії, яку позначило нігтем
море. Вони повернуться в цій історії
в інших втіленнях, уже їх ніхто не впізнає.
Але тепер вони йдуть, аж доки їх не перекине
присмерк.

ЩЕ ОДИН

Я тільки сподіваюся.
Щоденно в гарячці
аж до ночі ходжу
до сповіді, котру
складаю у відповідних місцях, і в жіночих тілах,
і в землі. Трава кричить. Я не маю
аж стільки сміливості, щоб просити
розгрішення, не маю сміливості,
щоб ковтнути причастя.
Я — не народ. Так поробилось.
Я не хочу цього відмикати.

ВСЕ ТЕЧЕ

Не снись мені, не снись. Втопись в сні якомусь
і вже ніколи більше не приснись.
Ти робиш безлад в хаосі моїм. Я мушу,
прокинувшись, нечутними прокльонами тебе
прогнати. Чужаки в минувшину мою
зайшли, не знаю навіть хто це може бути,
лежать на тапчані, старанно й совісно
виштовхують мене за двері, так що
мого минулого нема. Сьогодні вже відлига.
І все тече, усе тече.
І знищуються всі тривалі форми.
Зрива сніги із себе устрій, що тремтить.

ПОЛУДНЕ

З горбоду спекотного до пивниці — ніч.
Все відповідно: тут, у пивниці, квіти
вже позакривалися, листя стемніло.
Щось є під самою ніччю, під пивницею — щось.
Остаточна дозрілість.

ЕВГЕНІУШ ТКАЧИШИН-ДИЦЬКИЙ (Нар. 1962 р.)

Народився у Булці Кровицькій біля Любачова. Живе у Варшаві. Видав збірки «Неня та інші вірші» (1990), «Мандрівник» (1992), «Юнак взірцевих звичаїв» (1994), «Liber mortuorum»¹ (1997), «Камінь, повен поживи» (1999), «Підручник для бездомних, незалежно від місця проживання» (2000). Відзначений літературною премією ім. Барбари Садовської.

В сучасній польській поезії Е. Ткачишин-Дицький займає особливе місце як творець, заглиблений в так звані остаточні питання, тобто у незбагненні зв'язки людського життя зі смертю. Подані нижче вірші, взяті з книжки «Liber mortuorum», свідчать про те, що поет має здатність спостерігати за життям начебто з потойбічного, але не містичного, а дуже приземленого філософського буття.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

мій приятель мертвий
із мертвих не встане сьогодні
хоч він приготований
двигати втрачені речі
завтра я знову піду за ним
у глибоку яму очей того самого
що побачив я вчора
і якщо осліпну то задля купки
лахів у яких його не побачу
завтра я знову буду зіницею
страшно оберненою в себе
як тоді коли народжувався й коли вмирав

РАПТОВИЙ ДОЩ

мій приятель мертвий
а мій подих із нього

¹ «Книга мертвих» (лат.). (Прим. укладача).

а мої кості і моє тіло розщеплені
навіть як не виходжу з дому
і не прицвяховані мої руки
до його рук висунутих звідтіля
коли хапаюся повітря не вистачає
і прибиті літатимуть
як забуття будуть калічити
моє тіло як одійду
і відчепились мої кості від костей
його впоєних у раптовий дощ

ПРОГУЛЯНКА ДО ЛІСУ

як приїдеш до вмираючої матері
(тепер я маю повен рот суниць)
як нарешті повернешся до свого вмираючого
де ж ти був закричиш на порозі
ті всі дні коли ти хворів
(тепер я маю повен рот суниць) отже як ти
вже повернешся від лікарняних простирадел
матері в які ти себе сповив
де ж ти був закричиш коли моя мати
слабувала: мовчатиму ніби ти мені не смерть
вчинив але свинство тим своїм зникненням
а вчинивши не взяв мене на прогулянку до лісу

ПОГАНО ПРИХОВАНА СОРОМ'ЯЗЛИВІСТЬ

мати миє хворі дуже хворі
ноги і говорить не до речі
ти зісвинився мій синку
і через те зісвинилось
моє тіло й витікає вода з нього
котру ти влив у мене
вона говорить про чорну воду на дні
мідниці яку я прибрав
а на дні мідниці зібралось
трохи чорної води то смерть роздягається
і за хвилину з'являться жиляки
які вона не любить нікому показувати

МАРНОТРАТНІСТЬ

що роблять твої уста коли вмирає
приятель і бере собі відпустку
по дорозі здіймає скелет
в якому його нема бо то лах вигаданий
по дорозі отже здіймає і відкидає
ще раз скелет в якому його нема
бо то суконка для одягання
і скидання коли дуже гарно
дурний той хлопець що був учора
з нами сьогодні здіймає вигаданий лах
в надзвичайну мить аби тільки не відійшов
загорнутий в те що залишив у мені а я в ньому

* * *

не знаю твоєї смерті хоч я запам'ятав
твоє ім'я як не знаю опівночі криниці сусіда
котра тоді є криницею для всіх
померлих незважаючи на вчинки чи на стать
справді я не знаю твоєї смерті ані сусідської криниці
з якої тягнемо удвох або і втрех
але тільки один виле в сінях у переповнене
відеречко з нечистотами звідки здається
завжди б'є винятковий сморід (сморід і блиск)
отже не знаю твоєї смерті хоч я запам'ятав
відеречко що вночі стояло ближче
до покійників а вдень коли все з нього вилито під пліт
його виставлено було у дворі догори дном

НЕБЕЗПЕКА

Площі порожні як листопад
як ти і я і вірші за якими бігаю
по цьому майдану вчора я взяв
гроші і негайно втік од себе
отож вистарчить потрапити
до Польщі і в добру книжку передвчора
я взявся за крайнощі (тобто
я вмю братися за старі й зіпсовані інструменти)

отже майдани порожні як листопад
а його старі й зіпсовані інструменти
можуть у закамарках моїх рук і ніг
переспати до ранку

МАНІФЕСТАЦІЯ

на університетському подвір'ї
мокнуть нікому вже не потрібні летючки
хоч не більше як годину тому
студенти здіймали неприязні крики
що держава знедолена і впадає в гріх
подібний до посухи маючи стільки
костей предків і в'язку кісток професорів
які так само неприязно кричали
хто знає може найголосніше кричали бо держава
наша продажна маючи стільки костей предків
та передовсім маючи в'язку отих професорських кісток
які щодня я збираю на лекціях
і викидаю за спину позад себе

НЕСМІЛИВІСТЬ

то неправда що приятелі слабнуть
на рак і вмирають у саме полудне
їхні обличчя не змінюються навіть як імла
яку покладаємо в сліпі місцини
приятель завжди має уста якими
його кості волають і волатимуть
може тепер коли ми лежимо поруч
сподіваючись що хтось надійде
кого ми не знаємо його уста розтопляться
чудово і розбудять у мені голодний
камінь який ще сьогодні
я кину у вікно твоєї спальні

ПЕСТУН

Може тепер коли ми лежимо поруч
сподіваючись що (крім втоми
від нашої присутності) прийде хтось
кого ми не знаєм: його уста розтопляться раптом

може саме тепер коли ми дотикаємо меж
нашого тіла які є нескінченно
безпечними тільки сьогодні в ліжку в тих межах
двигачучи так само (крім втоми від нашої
присутності) відсутність того кого намагаємося
покохати: його уста розтопляться раптом
і розбудять у мені голодний камінь з яким
я збираюся до пестошів кожного разу коли я з тобою

ЗНАК З НЕБА

мені снився дощ який звичайно
відвідує мужчину й жінку як вони йдуть поруч
вони не існували в моєму сні
бо так сильно були поєднані між собою
і так похлинали той дощ що я не міг відійти
їх не було але вони виділяли піт і губилися
в чорній або червоній рослинності далекого
узбережжя де стояв я три дні й три ночі
три дні й три ночі очікування дощу (знак
з неба щоб покинути землю) а вони висміювали
мої покручені руки і ноги але вони зогнили
як тільки я збудився щоб їм себе віддати

НАЗЛО

Жінка не забуває що я мужчина
і звертається до мене мовою тисячолітньої давності
бо нічого не змінилося з того часу
як вона вперше випробувала мене
але чому не заплакала коли я
втратив невинність нинішньої ночі
коли я залишив тут усе що потрібно було
щоб до неї прийшли навіть померлі діти (всі діти наші)
чому не сказала найдорожчий нема в тобі
нічого чим міг би ти заподіяти мені смерть
назло невимовно чистим простирадлам таким
чистим що завтра без нього мені жити було б неможливо

ДАРЕК ФОКС (Нар. 1966 р.)

Дарек Фокс народився у Скерневіцах. Друкував свої поезії в «Твурчосці» та в «Акценті». Перша збірка його творів «Вірші про перукарів» (1994) вписала його до реєстру найоригінальніших польських поетів молодшого покоління.

Богдан Задура про поезії Фокса писав: «Вони динамічні, не позбавлені прикмет інтелектуальної провокації, завжди несуть якусь несподіванку. Ерудиція сплітається з доторкальністю життєвої конкретики, анекдотичність — на другому дні... Поезію Дарека Фокса характеризує — і це, здається мені, є особливо цінним — мовна вірогідність». До такої справедливої оцінки творчості Фокса можна додати ще одне: ця творчість тільки на першому етапі, але енергія відчутна в ній з першого слова, що заповідає цікавий і високий розвиток для неї. Тепер у Фокса сім книжок поезії і п'ять — прози.

САРАЄВО В ОГНІ

Закохався ти в цю війну, чи що?

А я думав, що моя любов
до написів на корінцях книжок
ніколи не вгасне.

Франц Кафка догоряє в куті
на підлозі. Маєш око,
трохи ти читав і ти дуже ловкий,

взагалі справляєш враження.
Франц Кафка просив бути таким.
Але навіщо ти пальнув у Джойса?

У Джеймса Джойса. Сподобалося тобі.
Ще декілька таких пострілів,
і я почну вгадувати, хто буде
наступним. Переді мною
одна з найбільших революцій
у прозі ХХ віку; за мною

не дуже груба стіна; наді мною
досить тонке підвіконня;
я сам так само належу

до грубошкірих. Маю надію,
що не крутиться там коло тебе
якийсь майстер з грубим дулом,

якого ти міг би піймати за рукав
і заохотити до дії
словами: «Бачиш аж оте око?»

Я показав йому, з кого списував,
а тепер ти йому покажи,
як виглядає кінець літератури».

СПУСК НА ВОДУ

Ґете торкає плече Шиллера,
чую, шепче: «Фрідріху, поглянь
в той бік, куди дивиться
та молода людина, що, незважаючи
на погоду, вирішила
замочити штани, щоб тільки посидіти
біля наших стіп». Фрідріх, одначе,
не відриває очей від чистих хмар
над Веймаром, Йоган Вольфанґ
помиляється: бо справді
тільки він прибрав добру позу.
Я не дивлюся в об'єктив, бо дивлюся
на великого типа з течкою,
який перервав добре оплачуваний марш
перед Deutsches Nationaltheater¹,
щоб зміряти мої звисаючі
безчинні руки. Він робить це очима
того, хто має на продаж два солідні
весла: хоче мені їх продати,
можливо, за півціни або навіть,
якщо посидіти тут досить довго,

¹ Німецький національний театр (нім.). (Прим. укладача).

віддати дарма. Рік стоїть 1984,
торгівля веслами розквітає, отже,
я кажу: «Спливаємо». І спливаємо.

КАРТОГРАФІЯ

Ніби якийсь Марко Поло
із надмірно залюдненого Жирардова
я верчу дірку за діркою
в склепінні черепа
й думаю про швидке поєднання
з мовчазною натурою,
без якої неможливо
не тільки приготувати
добру мапу,
а й дістати черевики.

Мабуть, я верчу не там,
де треба,
бо я не можу
пригадати собі, котра шкарпетка
дірява. Не можу
попросити, щоб дали мені другий черевик,
бо ще не приміряв першого.
Не можу зняти правого,
якщо ліва в порядку.

Клієнт біля мене
вже приміряє четверту пару.

Клієнт поруч є клієнтом, який
є поруч. Я хочу тут залишитись
і дивитися на великі циці,
які дістав я разом з черевиком.
Я хочу знайти місце, де можна було б
приміряти праву велику цицю.
Я хочу впоратись із дірявим світом,
допоки очі над цицьками
не скажуть: «Вертиш
не там, де повинен вертати».

ІЗ ШІСТНАДЦЯТИАРКУШЕВОГО ЗОШИТА У СВАСТИКИ

*Вроцлавським закладам
виробництва паперу*

Де є Місяць?
Що сталося
із Сонцем? Чому собака
вже не є найкращим
другом людини?
Чому те бідне створіння
носить на шиї табличку
з написом: «МОЖЕШ МЕНЕ ПОГЛАДИТИ
ТІЛЬКИ В ПРИСУТНОСТІ МОГО
ВЕТЕРИНАРА»? Чому напис
вигравіруваний готикою?
Що наказує малим хмарам
прибирати форми
великих звірів,
які давно вимерли?
І хто мені скаже,
до чорта,
звідки я те все знаю?
Адже ж надовкруги темінь.
27.III.93

ВІДПОЧИНОК ПІД ЧАС ВТЕЧІ ДО ЄГИПТУ

Знуджені героїзмом холодильника
на колесах жвавим рухом
збирачів пляшок і
не зовсім згідно з правом,
діяльністю птахів,
ми подивляємо макет лінії Мажіно,
котрий для нас збудував
якийсь ловкий сліпець, а пізніше
наперекір покликав чайника,
щоб швидко розійтися,
вирішуємо організувати
одну з акцій в стилі штовханини між Смертю

і дівчатами,
яку зупинить десант
грінок із опікачів.

МАПА МЕНІ КІНЧАЄТЬСЯ

Христе, Кицуню, завжди тобі кінчається,
коли доїжджаємо. Завжди тобі кінчається,

коли гончарство дає робочі місця
багатьом селянам і починає приносити
значні доходи. Завжди тобі кінчається,
коли я поливаю водою кита.

Завжди тобі кінчається, коли я питаюсь:
«Чи нема десь там заправочної станції?»

Завжди тобі кінчається, коли я кажу:
«Пригодилась би нам якась станція з бензином».

Завжди тобі кінчається, коли я кричу:
«Та пошукай же ти якоїсь заправочної станції!»

Завжди тобі кінчається, коли я прошу:
«Якщо ти побачиш якусь заправочну станцію,

то скажи мені». Завжди тобі кінчається,
коли я перекладаю все англійською

і японською мовами. Завжди тобі кінчається,
коли ми проминаємо дім гінеколога,

в черзі до якого сидять щонайменше
три пацієнтки, а шофери

в автомобілях перед хвірткою роздумують
кожен про свій повний бак,

без якого всього на світі менше,
без якого ані руш (ім їхня мапа доріг

не закінчиться). Завжди тобі кінчається,
коли треба написати дві сторінки

(бо це потрібно — написати дві сторінки,
а тобі мапа кінчається). Завжди, —

а могла б закінчитися раніше.

1994

МАРТА ПОДГУРНІК

(Нар. 1979 р.)

Живе у Глівицях. Видала книжки: «Спроби переговорів» (1996), «Paradiso» (2000), «Довгий травень» (2004), «Опій і плач» (2005), «Двоє на одного» (2006), «П'ять обгортки» (2008), «Резиденція сурикаток» (2011). За першу збірку віршів має премію ім. Яцка Березіна.

Серед наймолодшого покоління польських поетів виділяється особливою мовою і сміливістю у вживанні «заборонених» слів. Вона створила образ сучасної жінки, драмою якої є самотність, обумовлена лицемірством заможних, добре влаштованих, але бездумних громадян. До новітнього міщанства лірична героїня віршів Марти Подгурнік ставиться зі зневагою, навіть із ненавистю, пройнятою іронією. Поетеса виступає і в жанрі літературної критики.

ЛИПЕНЬ

рятуй мене із повені дешевих хвилювань
що лейтмотивами у вуха западають, бо
знаєцька кинута на глибочезні води
втоплюся з бритвою в зубах, тягнувши світ за ногу
(на берег); так — уста в уста; в міцному поцілунку —
не наберу води, тим часом все то липень
який же він (жорстоко) гарний і не подумає ніхто
покаламутити на водах підпис пальцем.

Зрадливого коханця змиє перша хвиля,
ти прийдеш з другою, як слово проти вітру:
я мокра від кохання, і доки я кохаю,
не буде жодних віршів про повінь на півдні краю

ПРОГУЛЯНКА НА МОГИЛИ

довгий відпочинок, я маю жаль до себе,
я розминулася з нагодою,
адже мета то засіб

ти збудуй це, сконструюй з довірених
частин у пивничці з інструментами
вечір вже дуже пізно

підкручуй мене й охолоджуй
увійди зі мною в стосунки
оціни мене і тоді вже заволодій мною
добре оціленою

HANDLE WITH CARE¹

таксі! простіше було б пройтися
три квартали, одне перехрестя зовсім
мертве о четвертій над ранком.
зачинили нашу улюблену забігайлівку, але працює
улюблена крамниця й продавщиця улюблена
вона долоні розкладає ніби при співі обряду подяки;
то добре бути продавщицею вночі добре мати
сяку-таку роботу, чоловіка непитушого, добре сваритися
із покупцями вранці і відчувати за собою
дебелі груди оборони
добре бути таксіркою, стареньким мерседесом
на будь-що-будь шановній пенсії
добре бути ключем у замку і почуватися
завжди на своєму місці як вуж у водограї
і добре бути потульним вже тільки тілом
у твоїй силі, в таксі, вже після того, як світ зачинено,
і три хвилини слухати лиш виклики нічних таксі
як добре, обережно,
нічого не згубити із мелодії, коли вже знаєш ритм.
Ти тримаєш в обіймах будущину національної культури,
кицюню, нову Марію Домбровську —
не будь таким брутальним

ДВІ АДРЕСИ

(вірш до антології «Tribute to James Bond»)²

часом є тільки ти інколи ще бувають
слова на папері, паперові мислі
взагалі ти відходиш після кількох годин
інколи ти снишся пристойно в снах паперових

¹ Handle with care — керування машиною (англ.). (Прим. перекладача).

² Данина Джеймсові Бонду (англ.). (Прим. укладача).

світ неначе шкіра твоя солоні гірки
або він плаский як папір або нема нічого
я воліла б щоб тільки ти був інколи ще буває
світ він любить доводити що має рацію

світ вислизає з думок а ти з очей і з долонь
отже є різниця Боже не доводь мене до блюзнірства
Ти створив мене такою
ставлячи мені на дорозі світ, а то замало.

ПЕРЕДСВЯТКОВА ГАРЯЧКА

тішуся святами знаєш буде гарно
хоч по дорозі ще день твого народження коли
я не буду з тобою бо якраз перебуватиму з духом
Словацького в холодному білостоці

потім буде новий рік помилково названий міленійним
ще не знати чи зустрінемо його разом
чи ти зустрічатимеш його в своїй минувшині
а я в своїй порожнечі

бути разом з тобою все життя не входить в гру
хоч якби життя складалося із самих неділь
важко було б не погодитись свята що надходять
повинні крім усього іншого мене трохи пригнітити

патетичне пригнічення з яким не личить
боротися і не треба його приховувати бо ж ми потім
увіллємо його в свої тіла роблячи це уважно в блиску
хоч би той поблиск походив із контрольного посвіту
телевізора

PARADISO¹

цілуючи твоє волосся варячи каву
і напускаючи води у ванну я почувуюсь
як твоя жінка, але то минає, як тільки ти виходиш
і після тебе залишається маленький нелад

¹ Paradiso — рай (італ.). (Прим. укладача).

ніколи я святою не була хоча напевно
тепер я краща ніж була донині очевидно
але на творчості те відбивається все гірше
і це найсмішніше

тож по пригоді цій зостанеться печаль
клаптики фотографії та крихта знань
на небезпечну тему та солодкий запах
чуттєвості який з огидою змиваю вранці купаючись
але тепер ти спиш побіля мене розташувався гарно
вологий дотик волохнистих поглядів
я знаю це боягузство чекати того кінця
після якого залишається маленьке безладдя

ДУРНІ СУМНІВИ

одні мають техніку, інші фантазію, я ж маю
і те і те. тим часом загаси світло ляж вигідно
скажи мені щось про життя, воно пропливає повільно,
а я не люблю швидко, будь-що-будь я маю здатність
лиш для кохання

але то інша справа, ми такі — слов'яни,
ти хотів би уполювати, а розповідаєш мені про фільми
і розмовляєш з духами, тримаючи голову на моєму лоні
добре, ти знаєш мене і знаєш як я дію —

кожна дрібничка потрібна до пісні,
до сонета чи елегії чи що там ще прийде в голову
найважливіше зміст і багато простих зворушень
коли хочеш і не хочеш мене ніщо не зайве
все пригодиться для прози

або для закінчення статті, малі інвестиції, ввічливість
виявлені як наслідки давнішого зухвальства,
а ще алкоголь — будуть гарно читатися
після доброї редактури:
ти мені вскорочуєш не молодість, а тільки пам'ять

МАЛИЙ НОСТРАДАМУС

від читання поганих книжок я почала писати кепські
вірші, це правда; що гірше, через рецензування

слабких і дуже слабких віршів притупилося
моє знаряддя пізнання.

за півроку спання з тим самим типом
я відстала якщо йдеться про розвиток моїх інтимних
технік; що гірше, я почала марити якимись
біленькими будиночками.

я випала з обігу не відвідувала бенкетів, а тепер, курва,
не маю про що писати, а молодість вже не така
і вже інші поетеси забезпечують собі
швидкий стрибок на сторінки преси;
що гірше безталання

отже читатиму в kresach і dykcjach їхні вірші
примітивні й претензійні і буду для studium або для kartek
рецензувати їхні хуйові книжки і то за марні грошенята
час не терпить порожнечі

EVIDENCE¹

неділя не так я собі уявляла
завтра понеділок і ти продаватимеш
алкоголь а я свою біографію і купа грошей
а решту собі куплю решту я можу собі

просто уявити прошу тебе потаємно
подарувати мені один вечір не вдаю бо йдеться
про ліжко а не про сее і тее я потребую тебе
хоч багато інших вже зголошувалось щоб тебе заступити

нічого не вийшло я цілий рік ошукана і не жалію
бо самі вибираємо остаточні титули хоч би
на остаточному написі на могилі тож через те
ти довів мені що я маю кордони

а тепер я плачу на підлозі маю вісім років puzzle²
диски книжки банкноти єдине задоволення
комусь хто знає більше про кохання тепер моя гірша
сторона просить щоб я з тобою вже не сперечалася

¹ Evidence (англ.)— признання.

² Puzzle (англ.) — головоломка.

ПРОГУЛЯНКА ПІД МІСТ

риса, яку найбільше ціную в приятелів?
колись ми називали то «приятель» ах соромно мені
сказати а тим більше написати

маючи своє важливіше будучи незалежною я люблю
узалежнення і такий вибір має бути звичайним
бо якщо замало часу присвячую світові якщо світ це ти

ти вже зробив кар'єру умеблювати дім видати дві книжки
закінчити третю пити помірковано платити вчасно
за струм за газ і в тому всьому ти

і якщо моя доба має двадцять чотири
години а моє помешкання тридцять чотири
метри тільки моя терпеливість не має міри

то не кричи на мене більше мій милий
я маю серце але воно стає все меншим

НЕДІЛЬНИЙ ОБІД

не виходь дівчатко за віршописця
не виходь дівчатко за продавця полісів
дилера швидкої телефонізації
не виходь дівчатко за шефа прилавка

не чекай дівчатко вже й на журналіста
не чекай дівчатко на рекламодавця
не чекай дівчатко на міцного боса
пружної агенції столичної

є місце таке в місті
є такі хвилини
що стає тепліше як ти п'єш горілку
і з радіо чуєш яка ти прекрасна

не чекай дівчатко на хлопця з плаката
ні на мільйонера з журналу щасливців
не вір в оголошення солідних і правих
оминай дівчатко й скрипалів на площах

є такі хвилини що все зникає
і вже не болить нас якась добра зрада

невелика підлість за вбоге кохання
стоїш біля кухні співаєш all right¹

не шукай дівчатко й психотерапевта
ні дентиста з віллою десь там на курорті
не думай про іншого про того й тамтого
почекай дівчатко аж все те минеться

є місце таке в місті
така скаженість в руках
така в житті єдина
легка хвилина
коли ти добре знаєш
що саме втрачаєш

ОСТАННІМИ ЧАСАМИ

я повернулася до пункту свого виходу за пасмом світла
спокійна впевнена прихильна до людей і до читання
сумлінна по шість годин щодня за фортепіано
кінчається зима, важливо, що вдалося
в теплі перебувати; я, стужею знечулена,
все відкриваю нові форми: TV без звуку, щомісячник,
«твій телефон мобільний», пам'ятка минулого, а нелад
мене дратує в межах розуму, брак цигарок
дивує, що так сильно злостить, у стосі карток
одна історія звичайна, хоч без закінчення, людина
згубилася в закінченнях, історія порвалась,
неефективна, залиш, покинь, сама зроблю порядок.

¹ Все гаразд (англ.). (Прим. укладача).

ЗМІСТ

З ПОЛЬСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

50 польських поетів. <i>Дмитро Павличко</i>	5
Моя антологія польської поезії. <i>Дмитро Павличко</i>	7
<i>Ян Кохановський</i>	11
Пісня III (З книжок других)	11
Трен III	12
Трен IX	13
Трен XIII	13
ФРАШКИ	14
Про людське життя	14
Про стару	14
Про набожну	14
Про святого отця	14
«Він вчора з нами пив, а днесь його ховаєм...»	14
Про математика	14
Про хлопця	15
Про мораліста	15
До дівчини	15
Людина — Божа забавка	15
<i>Миколай Семп-Шажинський</i>	16
Про нетривалість і непевність людського життя на світі	16
Про нашу війну, котору провадимо супроти диявола, світу й плоті	17
Епітафія Римові	17
<i>Ян Анджей Морштин</i>	18
До панни	18
Приятелька	18
До трупа	19
До галерників	19
<i>Францішек Карпінський</i>	20
Про Юстину	21
До Юстини (<i>Туга весною</i>)	21
Спомин давнього кохання	22
Пісня пастуша	22
Туга за Вітчизною	23
Ранкова пісня	24
<i>Адам Міцкевич</i>	25
Ода до молодості	26
До М...	28
Спогад	29
Мене від мене борони	30

ПЕТЕРБУРГ. <i>Поєма</i>	30
Дорога до Росії	30
Передмістя столиці	35
Петербург	36
Пам'ятник Петру Великому	42
Огляд війська	43
<i>Богдан Залеський</i>	56
Пісня Мазепи	56
<i>Юліуш Словацький</i>	60
Мати до сина	61
Якщо колись у тій моїй країні	61
СОНЕТИ	62
I. «Вже північ. Хмура тінь півсвіту накриває...»	62
II. «Ледь сонце випливе над гори та ліси...»	62
III. «Осінній вітер мчить над берегом струмка...»	63
IV. «Душе моя, засни! Ти стільки мук терпіла!»	63
V. «Чи хтось моїй душі надією сяєне?»	64
Гимн («Богородице, сталося диво!»)	64
«Мені не може доля ворожити...»	65
Сумління	66
Гимн («Боже, сумно мені! Ти розлив далиною...»)	66
Розмова з пірамідами	68
Пожертва	69
Чи боротьба для воїна земного...	69
Були ми великими й були ми смішними...	70
«Бог ударяє в дзвони не всує...»	70
До пастишки, що сидить на каменях друїдів у Порніку над океаном	72
«О нещаслива! О скута й злиденна...»	73
Відповідь на «Псалми майбутності» (<i>Уривки</i>)	73
ГОДИНА ДУМКИ	79
ВАЦЛАВ	88
АНГЕЛІ	117
Розділ I	117
Розділ II	118
Розділ III	119
Розділ IV	121
Розділ V	123
Розділ VI	125
Розділ VII	126
Розділ VIII	129
Розділ IX	131
Розділ X	132
Розділ XI	134
Розділ XII	137
Розділ XIII	140
Розділ XIV	142
Розділ XV	143
Розділ XVI	146
Розділ XVII	146

Ципріян Норвід	148
Самотність	149
Пісня нашої землі	149
Aegumplagum plenus	150
Молитва	151
Жарт	152
Сон	153
Спартак	154
До громадянина Джона Брауна	155
Джон Браун	156
Слов'янин	158
Слухач	159
Чиновники	159
Примара	159
Тимчасом	160
Чому не в хорі?	161
Королівство	161
Загадка	162
Як...	162
Дозрілий лавр	162
МАНДРІВНИЙ МИТЕЦЬ	163
Неволя (<i>Уривок</i>)	167
Моя вітчизна	169
Любов	169
Марія Копотницька	170
З днів смутку (<i>Уривок</i>)	170
Три стежки	171
Як ішов король...	172
А ті, що в битві гинуть...	173
Перед світанням	173
Братам чехам	173
Рік 1908	175
Варшаві	176
Капрі	177
Fiunicino	177
Джотто	178
Рота	179
За що похвала й пошана?	179
Ян Каспрович	181
Ненавиджу!	181
«Вуста мої мовлять рідко...»	182
Кудлатий фавн біжить за німфою	184
Казимеж Пшерва-Тетмаєр	185
Морське око	185
Evviva l'arte!	186
Про сонет	186
В лісі	187
Люблю, коли вона...	187
В Сикстинській капелі	188
«Навіщо ти, сонце, світиш...»	188

Болеслав Лесвмян	189
Сталось, як стемніло	189
«Як на ложі вмливаєш, мої плечі обнявши...»	190
Над ранком	190
Щастя	190
Романс	191
Дві людиноньки	191
Прагнення	192
Змій	193
Похорон	193
Уршуля Кохановська	194
Леопольд Стафф	195
Коваль	195
Тріумф	196
Толстой	196
День праці	196
1. «Учись, душе моя, як заробляти втіху...»	196
2. «Благословенна тиш вечірньої години...»	197
Високі дерева	197
Тінь	197
Душа	198
Шалений сонет	198
Спокійні думи	198
Дні і ночі	199
Дими	199
Осінь	200
Дорога	200
Міцкевич	200
Прометей	201
«Хотів я вже замкнути день на ключ...»	201
Хвилина	201
Проблеми	202
Тиша	202
Буря в лісі	202
Титус Чижевський	203
Місто осіннього вечора. <i>Не ідилія</i>	203
Коляда	204
Сарагоса Сарагоса	206
Весна 1917 р	207
Еміль Зегадлович	208
У червіні, в білині, в чорноті	208
Про знайдений перстінчик	209
Найкращий вірш	210
Насичення	210
Казимира Іллаковичувна	211
Крадуть ліс	211
Подерлося життя	211
Каїн та Авель	212
Викорінювання	212

<i>Марія Павликовська-Ясножевська</i>	213
Золоті жіночі думки	213
Хто хоче, щоб я його кохала	214
Над морем уночі	214
Тумани і журавлі	214
Самогубство дуба	215
Зітхання	215
Генеалогічне дерево	215
Метелики	215
Молитва	216
Танцюючий колібри	216
«Пане моїх почувань, мого тіла й могого живла...»	216
Олійні яблука	217
Море	217
Узбережжя	217
La grésieuse	218
Корови	218
Лебідь	218
Ніка	218
Стара жінка	218
Родина чарівниці	219
Бджола	219
«О милий хробачку...»	219
Нашій вербі	220
Комаха чи людина	220
Троянди для Сапфо (<i>Уривок</i>)	220
Враження	220
Юліан Тувім	222
Штаб	223
Обшук	225
Сон	225
Сьома осінь	226
Ніч	226
Молитва	227
Ми — люди	228
Дитинство	228
Рубання беріз	230
Погоня	231
Спека злидарів	232
Раптовий погляд	233
Чоботи	233
Картопля	234
Перукарі	234
Десятиліття	235
Зима	236
Лісова справа	237
Народний гимн лісові	238
Ялинка	238
Egratum	239
Зітхання	239
Антична прогулянка	239

Темне небо	240
Думи	240
Шофер і пасажир	240
В пору квітів	241
Урок	242
Зустріч у 1952 році	243
Роздягальня у театрі	243
Милосердя	244
Біржовики	246
До драматичних авторів	248
Жаби-латинниці	249
Мученик	249
Архангел	251
Мудрість	252
Жіноче	253
Еротика	253
Вірш	254
Троянда	254
Лист до племінника	254
Міністр і вистава	256
Пересторога ідіотам	256
Окуляри	257
Ярослав Івашкевич	258
Серенада	259
Proverbium	259
Вітражі	259
Любовне	260
Ліс	260
Подих землі	260
Життя	261
СПОГАД	261
1. «Сьогодні досвітком, як блідо-голубі...»	261
2. «Я ще не розтулив очей, хоч грала днина...»	262
3. «Є речі, про які ми прагнемо забути...»	262
4. «Зринає на устах забуте вже ім'я...»	263
5. «Дарма! Настане день весняного розмаю...»	263
6. «Не означає це, що кожної години...»	264
7. «Життя складається з днів праці та забави...»	264
8. «Лиш вечором, коли приляжу в самотині...»	265
Вальс Брамса	265
Ода четверта. Про братерство народів (<i>Уривки</i>)	265
«Як пекельний Паганіні...»	268
«Зостанеться від мене рід...»	268
«Бабуся перед порогом дому...»	269
«Колоски похилені...»	269
«Ніколи рука моя не сягне...»	270
«Невже бренькотлива гітара...»	270
Лютий	271
Червень. <i>Купання коней</i>	271
Серпень	274
Круглоуніверситетська	274

Жменя вербового листа (<i>Уривок</i>)	275
Вірші з Палермо	275
«Мамо, чи я осліп?»	277
Біографія	278
Молитва	278
«Прислухайся до гомонів, що грають нам в душі»	279
3 ОСТАННІХ ВІРШІВ	280
До правнучки	280
Вірш	280
Краків	281
Спека	281
Остання пісенька мандрівного підмайстра	281
Александрійська трилогія	282
I. Даріїв пес	282
II. Малини Клеопатри	283
III. Смерть Александра	283
До Ізольди	284
Лис	285
Уранія	285
Антоній Слонімський	286
Кредо	286
Зорі	287
Леонардо	287
Границя	287
Суд	288
Елегія єврейських містечок	289
Конрад	289
Владислав Броневський	291
Поезія	291
Стихії	293
Журба і пісня	293
Примкни багнет!	294
А коли я буду вмирати	295
Більше нічого	295
Приплив	296
Останній вірш	297
Робітник із Радома	298
Поле	298
На смерть революціонера	299
Бакунін	299
Рембо	301
14 квітня	303
Казимеж Анджей Яворський	304
«Щоб сонце зблиснуло, роздерти треба хмари...»	304
In memoriam	305
Гранат	305
Ян Бжехва	306
Блакить і камінь	306
Три правди	307

<i>ВІРШІ ДЛЯ ДІТЕЙ</i>	307
Качка-дивачка	307
Клей	308
Годинник	309
Самохвала	310
Питальський	310
Помідор	311
<i>Анатоль Стерн</i>	312
Перший гріх	312
Шанувальникові машин	314
Айнштайн	314
Гра в шахи	315
<i>Юліан Пшибось</i>	316
Будівлі	316
Весна 1934	317
Нотр-Дам	318
Арка	318
Мати	319
Зерно	320
Рівняння серця	320
Доки ми живем	321
Той степ, що його торік почув я	322
Сонце з пагорбів Гвозьниці	322
На Вавель	323
Весняна з'ява	324
Соловейко	324
Квітневий світанок	325
Спроба світання в Березняках	325
Тухольська елегія	325
Очі	326
На зміну	326
Весна 1968	327
Вечір	328
З розмови	329
Світити	329
<i>Юзеф Чехович</i>	331
Переміни	331
Пісня	332
Костел Святої Трійці в замку	333
Автопортрет	334
Нічого більше	335
Восени	336
Зітхання	336
Заповідь	337
<i>Анджей Кусневич</i>	338
Я розмовляю про Україну	338
Спільно	340
Пригода	340

Нічний патруль	341
Софіївка	342
Константи Гльдефонс Галчинський	345
«Я кохаю тебе вже стільки літ...»	346
Лірична розмова	346
Моя мила	347
Привіт, мадонно!	347
Про горобчика	348
Віршик про ворон	348
Чому огірок не співає	349
Лірика, лірика, чутлива динаміка	349
Нічний заповіт (<i>Уривок</i>)	351
Скумбрії в томаті	352
Я ніжки цілую музи	354
Леопольд Левін	355
«Вони мені батька спалили...»	355
«Вийду надосвітку з дому...»	355
Леон Пастернак	356
Гост	356
Чеслав Мілош	358
Елегія	359
СВІТ. <i>Наївна поема</i>	359
Пієня громадянина	367
Бідний християнин дивиться на гетто	368
Передмістя	369
Пісенька про кінець світу	370
Втеча	371
Легковажна розмова	371
Прощання	372
У Варшаві	373
Народ	374
Дитя Європи	375
Щастя	378
Грецький портрет	379
Могила матері	379
Земля	382
Самому собі до щоденника на Новий Рік 1950	383
Мир	384
Словацький (<i>Із циклу «Хроніки містечка Порнік»</i>)	385
Що означає	386
Геракліт	387
Повинна, не повинна	388
Поставлять там екрани	388
<i>Ars poetica?</i>	389
Твій голос	390
Моя вірна мово	390
Так мало	391
Про янголів	392
Завдання	392

Риба	393
Дар	393
Oeconomiā divina	393
Звістка	394
Дзвони зимою	395
<i>Александр Римкевич</i>	400
Весняна пестунка	400
Зустріч з іноземцем	401
<i>Кароль Юзеф Войтила, Іван Павло II</i>	403
Я думаю Б а т ь к і в щ и н а...	403
Коли надовкола говорять мовами...	403
Я чую ще дзвін кіс...	404
Я добираюсь до серця драми	404
Рефрен	405
Думаючи Б а т ь к і в щ и н а, обертаюсь у бік дерева	405
<i>Анна Каменська</i>	407
«Куди втікаєте, збройні тростини?»	407
Пропозиції в час тривоги	408
<i>Станіслав Свен Чахоровський</i>	409
Сонет Коперника на спогад про Італію	409
Хлібний сонет	410
Трикратна варшавська дудка	410
<i>Тимотеуш Карпович</i>	413
Сон олівця	413
Перемога	414
Білий ведмідь	414
<i>Тадеуш Ружевич</i>	416
Врятований	417
Очищення	417
Стіна	418
Голоси	419
Зелена троянда	420
Френсіс Бекон або Дієго Веласкес на дентистичному кріслі	424
Що діється із зорями	432
Домашнє завдання	433
Чого було б жаль	434
З уст до уст	435
Затемнення світла	436
На закраїнах поезії	437
<i>Мирон Бялошевський</i>	440
Розправа про настільних баранів	440
Столова пісенька майже про всебуття	441
Про кружляння речей	442
Буцнула	443
<i>Єжи Литвинюк</i>	444
«Не хочу, я не хочу!» — волає в лісі птиця...»	444
«Малі чорти — нестерпні дуже...»	444

«Як оживе той дід за сто, за двісті літ...»	445
«Пушкіне, Лермонтове, Лорко...»	445
«Чотиривимірні і скорі...»	445
Віслава Шимборська	446
Атлантида	447
Дві мавпи Брейгеля	447
Увічнення	448
Жінки Рубенса	449
Радість писання	449
Томас Манн	450
Сто потіх	451
Фотографія натовпу	452
Здивування	453
Повернення	454
Експеримент	454
Цибуля	455
Над Стіксом	456
Вид на зернятко піску	457
Творення життєпису	458
Небо	458
Ненависть	460
Хмари	461
Бесіда про любов до рідної землі	462
В ріці Геракліта	463
Збігнєв Герберт	464
Вірші пантеїста	465
Повернення проконсула	465
Про перекладання віршів	466
Мама	467
Ніка перейнята ваганням	468
Субстанція	469
Стоянка	470
Гінець	470
Фотографія	470
Пробудження	471
Мона Ліза	472
Гудзики	473
З міфології	474
Ахіл. Пентезилея	474
Берег	475
Сьомий ангел	475
Російська казка	476
Опис короля	477
Потвора пана Когіто	477
Бетховен	480
Плач Форгінбраса	481
Острів	482
Пан Когіто оповідає про спокусу Спінози	482
Пан Когіто і чиста думка	484
Пан Когіто шукає поради	485
Пан Когіто роздумує про терпіння	486

Душа пана Когіто	487
Почуття ідентичності	489
Краєвид	489
Мале серце	489
Камінь	491
Єжи Фіцовський	492
Дві тополі	492
Мовчання землі	493
Матеріал до костюмології	494
Тадеуш Слів'як	495
Маски	495
Об'єктивна правда	496
Договір з Богом	496
Живиця	497
Голка	497
Пісня на спогад черешні	497
Ворона	498
Шмуль	498
Мурашки	499
Казка про кінець світу	500
Гострота меча	500
Тадеуш Новак	501
Мудреці	502
Чорнокнижна балада	502
Віл	503
Вода приносить	504
Сердечний автопортрет	504
Плакучий кінь	504
Псалом про ніж у спині	505
Псалом кохання	506
Псалом сміху	506
Богдан Дроздовський	507
Сонет до Шекспіра	507
За мотивами сонета 106	508
За мотивами сонета 115	508
За мотивами сонета 152	509
Життя	509
Анджей Бурса	510
Петля архітектури (3 поеми «Луїза»)	510
Каліостро	510
Щури	511
Єжи Гарасимович	512
Сад, січень	512
Мухомор	513
Осот	513
Кропива	514
Наклеп на троянду	515
Візит	516

Жінки поетів	517
Вивільга	518
В глибині лісу	518
Чорний намет	518
Так ти звітувала	519
Одягнена тільки в полонинські трави	519
Срібне весілля	520
Чорні смереки	521
Осінній соняшник	521
Лопух	522
Музична вивільга	523
Липа	524
Мак	525
Верба	525
Пожежа	526
Міф про Святого Юрія	526
Хата прадіда	527
Ми	528
Станіслав Грохов'як	529
Молитва	529
Палаюча жирафа	530
Листопад	531
Розлука	532
Чисті	532
Коли вже нічого не залишається	533
Гість	533
Лазар	534
Вдівець	534
Ернест Бриль	535
«Ми карими кіньми...»	535
«Ані то рівнина ані полонина...»	535
«Як покоління мчить моє...»	536
Ніка	536
Реконструкція хору Софокла	537
«Там, у серці лайна, в гнойовищі, в гнилі...»	537
Містом холодним	538
«Всередині п'їтьми, в центрі її огрому...»	538
Кшиштоф Гонсьоровський	539
Смуга тіні	539
На важкому крилі	539
Фотографія	540
Пасаж	541
Ярослав Марек Римкевич	542
Пообідня пора Христофора Колумба	542
Грузинські поети	543
Опис любовної ночі	543
Краса минулих епох	544
«Коти писали мої вірші...»	545

<i>Марек Вавжкевич</i>	546
Пушкін	546
Археологія	547
Лист до матері	547
Над Німаном	548
<i>Збігнєв Єжина</i>	550
Восьма елегія	550
Святий Франциск розмовляє з птахами	551
Весняна буря	551
Ікар	551
Реквієм	552
Проти руїни	552
Образлива любов	552
Ява	553
Розмова пошепки	553
Сон про померлу	553
<i>Януш Жерницький</i>	554
Місяць самоусвідомлення	554
Місяць псячої зірки	555
Не знаю, чи я прагну її зрозуміти	557
Так само	558
<i>Войцех Кавинський</i>	559
Над ранком	559
Ти не сам	560
Антології	560
«На долю скаржишся...»	561
Є сльози	561
Безіменне ім'я	562
Те, що тепер	562
Трава (1983)	562
Токусаї	563
До матері	563
До тебе й до себе	563
З десятого поверху	564
<i>Ришард Криницький</i>	565
«Ти була світанковою зорею...»	565
Язик — то дике м'ясо	565
Двері	566
Чим є поезія, котра не рятує ні народів, ні людей	566
Ти є	566
Не плач	567
Панцерник «Потьомкін»	567
<i>Адам Загаєвський</i>	568
Мої майстри	568
Їхати до Львова	569
Без форми	571
Чорна ріка	572
Мойсей	572
Мавпи	572

Біженці	573
Швидкий вірш	574
Три янголи	574
Китайський вірш	576
<i>Богдан Задура</i>	577
Трагічна іронія Богдана Задури. <i>Дмитро Павличко</i>	578
Над Словацьким	585
Ex nihilo	586
Імена	586
Фауст	587
Чорні мальви	587
Коляда	588
Don Juan	588
Містерія	589
Розібрана	589
Тіні	590
PRAESENS CONTINUUM	590
Час наче шершень	590
Praesens continuum	591
До друзів	591
Джерело	592
ІДЕЇ ТА ОБРАЗИ	592
Кабала	592
Колхіда	592
Візантія	593
Луна	593
Ars poetica	593
Вавилон	594
Брама раю	594
Qui tacent...	594
La commedia	594
Кабала II	595
Радощі писання	595
Засвічені фотознімки	596
Про всяк випадок	596
ТИША [<i>Поема</i>]	597
Очі самаритянки	616
Наші обов'язки	616
Замість	617
Берізка на мурі	617
«Я вільний громадянин вільної держави...»	617
Батькові	619
Двомовність	619
Даная	619
На боці	619
«Літа шістдесяті їх початок...»	620
Об'єктивно	620
Прості засади	620
Мрії, що їх треба зреалізувати	621
Теж питання	621

Домовини від Ікеї	622
Пташиний грип	623
Гладячи Айнштайна	626
Fashion TV	627
Поет розмовляє з народом	627
«She»	629
Автоліз	630
Flo Jo	632
Нарешті (<i>Екуменізм та інтернаціоналізм</i>)	633
З віршів перших християн	634
Що значать для мене британські поети?	634
30 листопада 2001	636
Галерея гарних предметів	637
Майдан	637
Я вимив комусь вікна	638
Діра	638
Нижча палата	638
Гарні квіти	639
«Я в потяг сідаю...»	639
Віршик	640
Пагорб крота	640
Рафал Воячек	641
Розмовляю з тобою тихцем	641
Зірниця	641
Промовляю, дивуюсь	642
Була весна, було літо	642
Вітчизна	643
На іменини Рафала Воячека 24.X.1968	643
Кінець вірша	644
Була потреба	644
Станіслав Бараньчак	645
Єдиним подихом	645
Взяв я собі до серця	646
Ні	647
Наприкінці двадцятидворічної війни	647
Хто їсть грінки, їстиме сухарі	648
Пйотр Целєш	650
Сімейна ікона	650
На поліссі	651
То були дні	652
На кордоні	653
Анджей Сосновський	654
Помона і Вертумнус	654
Есе про хмари	655
Ходи-но	661
Лист з Білого моря	662
Марцін Светлицький	665
Університет	665
Рим	665

Для Яна Польковського	666
Друга половина	667
Листопад, майже кінець світу	667
McDonald's	668
Одноденка	668
Ще один	669
Все тече	669
Поледне	669
<i>Евгеніуш Ткачшин-Дицький</i>	670
Відповідальність	670
Раптовий дощ	670
Прогулянка до лісу	671
Погано прихована сором'язливість	671
Марнотратність	672
«не знаю твоєї смерті хоч я запам'ятав...»	672
Небезпека	672
Маніфестація	673
Несміливість	673
Пестун	673
Знак з неба	674
Назло	674
<i>Дарек Фокс</i>	675
Сараєво в огні	675
Спуск на воду	676
Картографія	677
Із шістнадцятиаркушевого зошита у свастики	678
Відпочинок під час втечі до Єгипту	678
Мапа мені кінчається	679
<i>Марта Подгурнік</i>	680
Липень	680
Прогулянка на могили	680
Handle with care	681
Дві адреси	681
Передсвяткова гарячка	682
Paradiso	682
Дурні сумніви	683
Малий Нострадамус	683
Evidence	684
Прогулянка під міст	685
Недільний обід	685
Останніми часами	686

Літературно-художнє видання
Дмитро Васильович ПАВЛИЧКО
ТВОРИ
ТОМ 8
ПЕРЕКЛАДИ

Укладач *Дмитро Пилипчук*

Відповідальна за випуск *Валентина Кирилова*

Редактор *Дмитро Пилипчук*

Підписано до друку 12.05.2011.

Формат 84 × 108 ¹/₃₂. Папір офсетний № 1.

Гарнітура Таймс. Друк офсетний. Зам. № 197.

Видавництво Соломії Павличко «Основи».

01133, Київ-30, бульв. Марії Приймаченко (Лихачова), 5.

Тел./факс (044) 285-25-82,

Тел. (044) 285-30-64, 285-86-36

E-mail: osnovy@voliacable.com

ЗАТ «Віпол» ДК 752.

03151, Київ, вул. Волинська, 60.

Павличко А. В.

П12

Твори / Дмитро Павличко; Уклад. Д. Пилипчук. — К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2010 —

ISBN 978-966-500-314-4

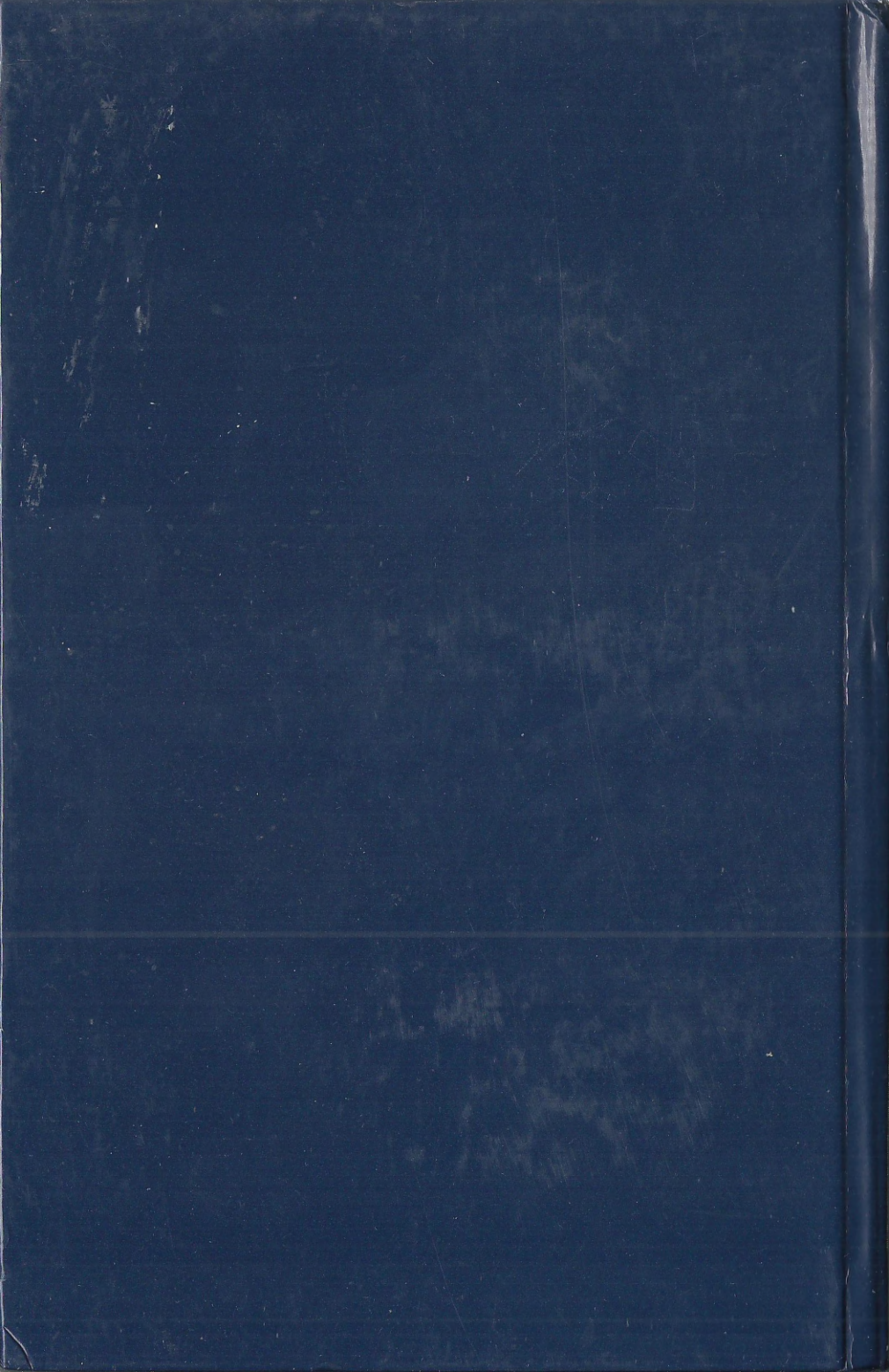
Т 8.: Переклади. — 2011.— 704 с.: портр. —

ISBN 978-966-500-321-2

У 5—10-му томах «Творів» Дмитра Павличка перед вами постане унікальне і на сьогодні найповніше зібрання перекладів багаторічного головного редактора журналу «Всесвіт», видатного поета і перекладача, який дав українському читачеві у своїй інтерпретації кілька тисяч перекладів творів більш як 400 поетів з 57 національних літератур усіх континентів. Прикметно, що Д. Павличко як перекладач часто прагне якнайширше (а іноді — антологічно) охопити цілу панораму творчості того чи того поета, національної літератури або жанру. Відтак маємо в його добробку п'ять антологій слов'янської поезії і три — світового сонета. Перекладач з неодмінною любов'ю відкриває нам і всесвітньо знаних геніїв слова з великих країн, і поетів — речників нечисленних (а інколи — і бездержавних) народів.

Особливим зацікавленням Д. Павличка як перекладача вже шосте десятиліття є польська література. Йому належать дві авторські антології польської поезії. В цьому томі подано переклади творів 66 польських поетів XVI—XXI століть.

ББК 84.4УКР6

АММТРО ПАВМЧКО

ТВОРИ

∞